

Ursula Legvin

ČETIRI PUTA
DO OPROŠTAJA

Legvin Ursula

**ČETIRI
PUTA DO
OPROŠTAJA**

Prevod: Nedeljković B.
Aleksandar

Leguin Ursula K. FOUR
WAYS TO
FORGIVENESS, 1995.

Seriya "Hainski ciklus"
(4)

POLARIS
1996.

IZNEVERAVANJA

'Na planeti O nije bilo rata pet hiljada godina', pročitla ona, 'a na Getenu rata nije bilo nikada'. Prestade čitati, da bi odmorila oči, a i zato što je nastojala da privikne sebe na lagano čitanje, da ne guta reči žurno i u velikim zalogajima kao Tikuli hranu. 'Rata nije bilo nikada'; te reči u njenom umu ostadoše jasne i svetle, okružene beskrajnom, tamnom, mekanom nevericom u koju su polako tonule. Kakav bi to svet bio, svet bez rata? Bio bi to pravi svet. Mir je pravi život, život rada, učenja i podizanja dece da bi radila i učila. Rat, koji proždire i rad i učenje, a i decu, jeste poricanje stvarnosti. Ali moj narod, pomisli ona, samo zna da poriče. Rođeni u mračnoj senci zloupotrebljene vlasti, postavljamo mir izvan našeg sveta, kao svetlo koje nam je vodilja, ali ostaje nedostižno. Sve što umemo jeste da se borimo. Ako iko od nas uspe stvoriti neki mir u svom životu, to je samo poricanje da se rat nastavlja, senka senke, dvostruko neverovanje.

I zato, dok su senke oblaka preletale preko močvara i preko stranica knjige otvorene na njenom krilu, ona uzdahnu i sklopi oči, pomislivši: 'Ja sam lažljivica.' Onda otvori oči i nastavi da čita o drugim svetovima, o dalekim stvarnostima.

Tikuli, koji je spavao svijen oko svog repa na slabom suncu, uzdahnu kao da je oponaša i počea neku buvu iz svog sna. Gubu je otišao u tršćake, u lov; nije ga videla, ali povremeno se poneka biljna perjanica zanjihala, a jednom je i barska kokoška uzletela kokodačući uvredeno.

Zadubljena u opise čudnovatih običaja na planeti Ič, nije ni primetila Vadu sve dok se nije našao na kapiji, koju je sam otvorio. "Oh, već si tu", reče ona, uhvaćena 'na iznenađenje' i obuzeta osećajem da je nespremna, nedorasla zadatku, stara, kao što se uvek osećala pred drugim ljudima. Sama, osećala se stara samo kad je bila premorena ili bolesna. Možda je za nju ipak prava stvar da živi sama. "Uđi", reče ona, ustajući, pri čemu joj knjiga ispade; ona je podiže, ali sad oseti da joj se čvor kose na potiljku raspliće. "Samo da uzmem torbu, pa idem."

"Nema žurbe", reče mladi čovek blagim glasom. "Ejid još neko vreme neće biti ovde."

Baš ljubazno od tebe što mi kažeš da ne moram žuriti da napustim svoju sopstvenu kuću, pomisli Jos, ali ne reče ništa, poslušno prihvatajući nepodnošljivu, divnu sebičnost mladih. Uđe u kuću i izvuče torbu. Bio je to njen ceger, torba za pijacu. Ponovo zaveza čvor u kosi, preko njega maramu, i iziđe na mali, otvoreni trem. Vada beše

seo na njenu stolicu; sad, videći da ona izlazi iz kuće, skoči na noge. Bio je to stidljiv dečko; nežniji član, pomisli ona, tog para ljubavnika. "Zabavljajte se", reče ona sa osmehom, znajući da ga postiđuje. "Vratiću se za dva-tri sata - pre zalaska sunca." Siđe do svoje kapije, iziđe i pođe istim putem kojim je Vada došao, stazom koja vodi do krivudavog drvenog 'uzdignutog puta' što ide preko močvara sve do sela.

Na toj stazi neće se sresti sa Ejid. Devojka će doći sa severa, jednom od običnih blatnih staza, zato što je iz sela izišla u drugo vreme i u drugom pravcu nego Vada, da se niko ne doseti da to dvoje mladih ljudi približno jednom nedeljno odsustvuju iz sela u isto vreme. Ludo zaljubljeni, voleli su se već tri godine i odavno bi bili uortačeni, da se nisu Vadin otac i Ejidin otac posvađali oko nekog parčeta korporacijske zemlje posle komasacije, od čega je krenula svađa dvaju porodica. Nije, baš, došlo do prolivanja krvi, ali se o ozvaničenju ljubavne veze nije moglo ni govoriti. To zemljište imalo je veliku vrednost; obe porodice, iako siromašne, imale su ambiciju da predvode selo. Nastala zagriženost nije se mogla izlečiti ničim. Celo selo se opredelilo za jednu ili za drugu stranu. Ejid i Vada nisu imali kuda da odu, nikakvu stručnost koja bi im omogućila da u gradovima zarađuju za život, nijednog plemenskog srodnika u nekom drugom selu koji bi ih mogao primiti na stanovanje. Njihova strast beše uhvaćena u klopku mržnje starih. Pre godinu dana Jos ih je zatekla u zagrljaju, na hladnoj zemlji na jednom ostrvcu u močvarama - nabasala je na njih isto kao što je svojevremeno naišla na dva mladunca fen-jelena, sasvim nepomična u travnatom gnezdu gde ih je košuta ostavila. Taj par bio je u istoj meri divan, uplašen i ranjiv kao što su lanad bila; tako su je ponizno molili da 'ne kaže'... Šta je drugo mogla? Tresli su se od hladnoće, Ejidine bose noge bile su blatnjave, držali su se jedno za drugo kao deca. "U moju kuću - idemo!" rekla im je strogo. "Zaboga!" Pošla je ljutitim, krutim koracima. Njih dvoje su bojažljivo pošli za njom. Uvela ih je unutra, u svoju jedinu sobu. "Vratiću se za jedan sat, otprilike", rekla je i ostavila ih u svojoj jedinjoj sobi, a tu je, u velikoj udubini u zidu - sasvim blizu odžaka - bio krevet. "Nemojte izblatnjaviti stvari!"

Tada je lutala po stazama i stražarila, za slučaj da je neko pošao u potragu za to dvoje. A sada je, najčešće, odlazila u selo, dok su 'lanad' provodila svoj slatki sat u njenoj kući.

U takvom su neznanju odrasli, da nisu umeli smisliti nikakav način da joj se zahvale. Vada, po zanimanju rezač treseta, mogao je da joj donese dovoljno goriva za vatru, a da niko nikad ne posumnja; ali oni

joj nikad ni cvet ne donesoše. Doduše, uvek su ostavljali krevet namešten uredno i čvrsto. Možda, uistinu, i nisu bili zahvalni. Zašto bi bili? Davala im je samo ono na šta su oni imali pravo: postelju, jedan sat zadovoljstva, trenutak mira. Nije bila njihova krivica, a ni vrlina, to što im niko drugi nije hteo tako nešto dati.

Posao koji je danas imala da obavi vodio ju je u radnju Ejidinog ujaka. Taj beše seoski prodavac slatkiša. Pre dve godine se doselila, odlučna u tome da živi u svetačkom uzdržavanju: činija žita, nezačinjenog, samo jedna; uz to, čista voda, i ništa više; ali je začas odustala od takvih pomisli. Od te dijete, sačinjene samo od cerealija i vode, dobila je proliv, a voda u močvarama ionako nije za piće. Zato je jela svaki komad svežeg povrća koji je mogla kupiti ili uzgajiti, i pila vino ili vodu u boci ili voćni sok iz grada, i držala kod kuće veliku zalihu slatkiša - sušenog voća, suvog grožđa, šećerlema, pa čak i kolača koje su pravili Ejidina majka i tetke, a to behu debeli diskovi posuti tucanim orasima, suvi, masni, bezukusni, ali su neobično prijali. Ona sad kupi punu torbu takvih, kao i jedan mrki točak od sastavljenih šećerlema, i upusti se u ogovaranje sa tetkama. Bile su to ženice mrkih lica i hitrih očiju. Prethodnu noć provele su na bdeniju za pokojnika, starog Uada, i sad su želele o tome pričati. "Oni ljudi" - Vadina porodica; to se nagoveštavalo jednim pogledom, sleganjem ramena, podrugljivim izrazom lica - ponašali su se, kao i obično, rđavo; napijali se, tražili kavgu, hvalisali se, povraćali posvuda, a kako bi inače mogli činiti takvi grabci, dođoši i prostačine. Kad je zastala kod kioska da kupi novine (još jedan zavet odavno prekršen; bila je obećala sebi da će čitati samo Arkamiju i naučiti je napamet), tu se našla i Vadina majka, pa je sad Jos slušala kako su se 'oni ljudi' - Ejidina porodica - hvalisali, kavžili i posvuda povraćali, na bdeniju noćas. Ovo Jos nije samo slušala, nego je i postavljala pitanja, želela je da sazna tračeve podrobno; volela je to.

Kakva sam glupača bila, pomisli ona, polazeći drvenom stazom podignutom na kočeve, kakva sam glupača bila kad sam, makar i na trenutak, pomislila da mogu piti vodu i ćutati! Nikad, nikad ja ne mogu da se manem ćorava posla i nikad neću biti slobodna, nikad neću zaslužiti da budem slobodna. Čak me ni starost ne može na to prisiliti. Čak ni gubitak Safnane.

Pa stadoše ispred Pet vojski. Mač podiže Enar i prozbori: s ovih rukah ja smrt tvoju držim. Odgovara Kamij njemu ljuto: nije brate moja, neg je tvoja.

Znala je te stihove napamet, dabome. Svako ih zna. Onda Enar

ispušta mač iz ruku, zato što je junak i svetac, Gospodara Kamija mlađi brat. Ali ja moju smrt ne mogu ispustiti. Držaću je do samog kraja, negovaću je, mrzeću je, ješću je, piti i slušati, davaću joj moj ležaj i oplakivati je, sve; samo je se manuti neću.

Ona diže pogled sa svojih misli, zagleda se u popodne na ritovima: nebo bez oblaka, magleno plavo, ogleda se u jednom dalekom, krivom kanalu punom vode; sunce zlatno na mrkožutim ravnima punim korova i među stabljikama trske. Duva onaj redak vetar, blagi, zapadni. Savršen dan. Lepota sveta, lepota sveta! Mač u mojoj ruci, okrenut protiv mene. Zašto stvaraš lepotu da bi nas ubijao, o Gospode?

Gazila je dalje, a maramu na glavi pritegla čvršće, nezadovoljnim, kratkim trzajem. Ako ovako nastavi, uskoro će lutati po močvarama i dernjati se, sama, kao Aberkam.

I gle, eto njega, misao ga je prizvala: ide on, srlja onako slepo, u svom stilu, kao da ne vidi ništa osim svojih misli, a po stazi tuče štapom kao da ubija zmiju. Dugačka, seda kosa leprša mu oko lica. Ne više; on je samo noću vikao, a i to je odavno prestao, ali priča sam sa sobom, ona vide da mu se usne pomiču; onda on ugleda nju, zatvori usta, povuče se u sebe, podozriv kao divlja životinja. Nastupali su jedno drugome u susret, na uzanoj stazi, uzdignutoj, od drveta napravljenoj; nigde drugog ljudskog bića, nigde u celoj divljini blata, vode i vetra.

"Dobro veče, Starešino Aberkame", reče Jos kad je između njih ostalo još samo nekoliko koraka. Koliko je krupan! Nikada nije mogla poverovati da je taj čovek toliko visok i širok, sve dok se nije našla neposredno ispred njega. Koža mu je bila tamna, još i sad mladalački glatka, ali glava pognuta, a seda kosa ludo raščupana. Ogroman kukasti nos i nepoverljive, nevideće oči. On progunđa nekakav pozdrav, ali korak jedva nešto malo uspori.

Neka vragolija beše u Josi danas; smučilo joj se od sopstvenih misli, tuga i nedostataka. Ona stade, tako da je starešina sela morao takođe stati ili bukvalno naleteti na nju, i reče: "Jesi bio na opelu noćas?"

Zurio je dole, u nju; osećala je da Aberkam izoštrava pogled, počinje je videti, ili bar videti deo nje; najzad reče: "Opelu?"

"Sahranili su starog Uada noćas. Svi muškarci su se napili i čista je milost što sukob nije konačno izbio."

"Sukob?" ponovi on, dubokim glasom.

Možda više nije imao ni sposobnost da izoštri pažnju, ali Josu je nešto gonilo da mu govori, da se probije do njega. "Djuisi i Kamaneri. Svađaju se oko onog obradivog ostrva severno od sela. A ono dvoje sirote dece žele da budu partneri, dok njihovi očevi prete da će ih ubiti

ako samo pogledaju jedno ka drugome. Kakav idiotizam! Zašto ne podele ostrvo i ne puste da ta deca budu par i zajednički ga obrađuju? Pašće krv jednog dana, i to uskoro, mislim ja."

"Krv", reče starešina, i ponovi tu reč još nekoliko puta, kao moron, polako, tim svojim velikim, dubokim glasom, glasom koji je ona slušala kako se u silnoj patnji razleže noću preko močvara. "Ti ljudi. Ti trgovci. Imaju duše vlasnika. Neće da ubiju. Ali ni da im nešto bude zajedničko. Ako je imovina, neće od nje odustati. Nikad."

Ona opet vide podignut mač.

"Ah", reče ona i strese se. "Znači, deca će morati da čekaju... dok matori pomru..."

"Prekasno", reče on. Njegov pogled se susrete sa njenim, na tren, oštar i čudan; onda on nestrpljivim pokretom odgurnu kosu sa lica, zareža nešto u smislu pozdrava za rastanak i nastavi hod, tako naglo da je morala, maltene, čučnuti da bi mu se sklonila s puta. Tako starešina ide, pomisli ona ironično, nastavivši svojim putem. Velik i širok, zaprema prostor, nabija stazu dublje u zemlju. A ovako, ovako ide stara žena, uzano, uzano.

Neka čudna buka razleže se iza nje - pucnji iz vatrenog oružja, pomisli ona; jer gradske navike ostaju u živcima - i Jos se naglo okrete. Aberkam je stao i kašljao praskovito, ogromnom silinom, njegovo veliko telo svo se zgurilo oko grčeva koji samo što ga nisu oborili s nogu. Jos je poznavala tu vrstu kašlja. U Ekumenu navodno imaju lek za to, ali Jos je otišla iz grada pre nego što je ma i najmanja količina leka doneta. Ona priđe Aberkamu pa mu reče, kad je paroksizam bio završen a Aberkam stajao grabeci vazduh, lica sivog: "To je berlot; da li se izlečuješ, ili tek počinješ da boluješ?"

Odmahnuo je glavom.

Čekala je.

I dok je čekala, razmišljala, šta me briga da li je bolestan ili nije? Da li je njega briga? Došao je ovamo da umre. Čula sam ja njega kako urliče i zavija preko močvara, prošle zime. U agoniji. Izjeden sramom, kao čovek koga je rat pojeo iznutra ali mu smrt nikako ne dolazi.

"U redu je", reče on promuklo, ljutito, želeći samo da se ona udalji od njega; ona klimnu glavom, zato, i ode svojim putem. Nek umre. Kako bi mogao želeti da živi, znajući šta je izgubio, koliku vlast i čast, i šta je počinio? Lagao, izdao svoje sledbenike, proneverio pare. Savršeni političar. Veliki starešina Aberkam, heroj Oslobođenja, predvodnik Svetske partije, koji je tu partiju i uništio, svojom pohlepom i glupošću.

Osvrnula se još jednom, samo na trenutak. Odmicao je veoma sporo,

ili je stajao; nije bila sigurna. Pa je otišla dalje, i na račvanju drvene putanje skrenula desno, sišla na blatnu stazu koja će je dovesti do njene kućice.

Pre tri stotine godina ove močvare behu jedna ogromna, bogata poljoprivredna dolina, jedna od prvih koje je Korporacija poljoprivrednih plantaža navodnjavala i obrađivala, dovevši roblje sa Verela u koloniju Jeove. Previše dobro navodnjavana, previše dobro kultivisana; hemijska đubriva i so iz dubine tla nagomilavali su se toliko da jednog dana više ništa nije htelo tu rasti, pa su Vlasnici otišli drugde, za zaradom. Nasipi kanala za navodnjavanje klonuli su na nekim mestima, pa je reka opet lutala slobodno, i polako prala zemljište od nečistoća. Trska je izrasla, kilometri i kilometri trščaka, koji su se malo povijali pod vetrom, pod senkama oblaka i krilima dugonogih ptica. Tu i tamo, na ostrvcima, gde je zemljište bilo kamenitije, ostala je poneka njiva, poneko selo robova i pokoji zakupac koji je zemlju bio uzeo u najam; beskorisni ljudi na beskorisnom tlu. Sloboda pustoši. Osim toga, širom močvara bilo je i usamljenih, pojedinačnih kuća.

U starosti, ljudi Verela i Jeova imali su, bar neki od njih, sklonost da se okrenu ćutanju, kao što im njihova vera i preporučuje; ako su deca njihova već odrasla, ako su ispunili dužnosti domaćina i građana, ako je telo oslabilo, a duša hoće da ojača, takvi ljudi su ostavljali dotadašnji život za sobom i dolazili praznih ruku na usamljena mesta. Čak i na Plantažama, Gazde puštaju ostarele robove da odu u divljinu, slobodni. Ovde, na severu, oslobođenici iz gradova dolazili su u močvare i živeli kao usamljenici u kućama daleko od sveta. Sada su, posle Oslobođenja, čak i žene to mogle.

Neke od kuća bile su u katastrofalno zapuštenom stanju i slobodne da se u njih useli bilo koji pravilac duše; većina kuća je, kao Josina brvnarica sa krovom od nagomilanih hrpa trave, bila u vlasništvu seljana, koji su te kuće održavali i prepustali besplatno na stanovanje usamljenicima, smatrajući da time ispunjavaju versku dužnost, obogaćuju svoju dušu. Josi se dopadalo saznanje da svojim prisustvom donosi 'duhovnu zaradu' kućevlasniku, jednom gramzivom tipu čiji je tekući račun kod Sudbine verovatno bio po svim drugim pitanjima potpuno u minusu. Josi je prijalo da se oseća korisna. Sagledavala je tu svoju osobinu kao još jedan znak da nije sposobna da se otarasi ovog sveta, iako je to od nje Gospodar Kamije zatražio. Nema više nikakve koristi od tebe, govoraše on njoj, na stotinu načina, još od kako je napunila šezdeset godina; ali nije ga htela slušati. Ostavila je bučni svet i došla u močvare, ali je dopustila da se u njenom sluhu nastavi

čavrljanje tog sveta, prepričavanje spletke, pevanje i plakanje. Tihi glas Gospodara nije htela čuti.

Ejid i Vada više nisu bili tu, kad je stigla do kuće; krevet je bio vrlo čvrsto zategnut, a na njemu je spavao lisicopas Tikuli, svijen oko repa. Pegavi mačor Gubu skakao je u raznim pravcima, postavljajući pitanje kad će večera. Ona ga podiže i stade gladiti njegova svilena, tačkasta leđa, a on joj se počeo gurati njuškom ispod uva, postojano predući u znak zadovoljstva i naklonosti; onda mu Jos dade hranu. Tikuli na ovo uopšte nije obratio pažnju, što je bilo čudno. Previše spava Tikuli. Ona sede na krevet i počeska korene njegovih krutih ušiju pokrivenih crvenim krznom. Tikuli se probudi i pogleda je blagim, ćilibarnim očima, a crvena perjanica njegovog repa se počeo mrdati. "Ooo, Tikuli, omatorio si", reče Jos, a mač se se pomače u njenom srcu. Kćer njena, Safnan, dala joj je Tikulija, crveno majušno štene, grudvicu sa kandžicama i perjastim repićem - pre koliko vremena? Pre osam leta. Dugo. Za lisicopsa, to je jedan životni vek.

Za Safnan, i više od životnog veka. I više od životnog veka za Safnaninu decu, Josinu unučad, Enkamu i Uje.

Ako sam ja živa, oni su mrtvi, razmišljala je Jos sada, kao što je uvek razmišljala; ako su oni živi, ja sam mrtva. Otputovali su brodom koji leti kao svetlost; prevedeni su u svetlost. Kad se budu vratili u život, kad iskorače sa tog broda na svet zvani Hain, biće to osamdeset godina od dana polaska njihovog, a ja ću tada biti mrtva, odavno mrtva; jesam mrtva. Ostavili su me, i mrtva sam. Neka oni budu živi, Gospode, slatki Gospode, neka oni budu živi, a ja ću biti mrtva. Ovamo i dođoh da budem mrtva. Za njih. Ne mogu, ne mogu dozvoliti da oni budu mrtvi za mene.

Tikulijev nos dodirnu njenu šaku. Ona pomno pogleda lisicopsa. Ćilibar u njegovim očima bio je pomućen, plavkast. Ona ga pogladi po glavi, potraži korene njegovih ušiju, ćutke.

Pojeo je nekoliko zalogaja tek njoj za volju, pa se opet popeo na krevet. Ona pripremi sebi večeru, supu i podgrejane kolače sa sodavodom, i počeo jesti, ali ne oseti nikakav ukus. Opra sve tri posude koje je upotrebila, založi vaticu i sede pored nje, nastojeći da čita knjigu polako; za to vreme Tikuli je spavao na krevetu, a Gubu je ležao na ognjištu, zurio zlatnim očima u vatru i preo vrlo tiho: ruu-ruu-ruu. Jednom se digao u sedeći položaj i odgovorio svojim ratnim pokličem, 'Huuu!' na neki zvuk koji se začuo napolju, u ritovima; malo se i ushodao, pa opet staložio da zuri i prede. Kasnije, kad je vatra dogorela, a kuća ostala u potpunom mraku, čak i bez svetlosti zvezda, on se

pridružio Josi i Tikuliju, u toplini postelje, gde su ranije mladi ljubavnici imali svoju kratkotrajnu, britku radost.

Uvide, sledećih dana, da je počela razmišljati o Aberkamu, dok je radila u povrtnjaku, čistila ga za zimu. Kad je starešina došao, seljaci su svi uzbuđeno pričali da će taj čovek stanovati u kući koja je vlasništvo predsednika njihovog sela. Iako osramoćen i lišen časti, to je, i sad, bio veliki čovek. Izabrani Starešina Hejenda, jednog od glavnih plemena Jeove, istakao se u poslednjim godinama Oslobođilačkog rata, poveo je veliki pokret za nešto što je on nazvao 'rasnom slobodom'. Čak i neki od seljana prihvatili su glavna načela njegove Svetske stranke: niko osim Jeovljana neće živeti na Jeovi. Naročito ne Verelijani, omraženi porobljivači iz davnina, Gazde i Vlasnici. Ropstvo je ratom ukinuto; u poslednjih nekoliko godina, diplomati Ekumena postigli su pregovorima da se ukine i ekonomska prevlast Verela nad Jeovom, planetom koja je nekad bila kolonija Verela. A Gazde i Vlasnici, čak i oni čije su porodice vekovima živele na Jeovi, morali su se povući na Verel, na Stari Svet, od sunca sledeći prema spolja. Pobegoše, a potom behu njihovi vojnici proterani. Nikada se oni ne smeju vratiti, govorila je Svetska stranka. Ni kao trgovci, ni kao posetioci; ne smeju nikada više zagađivati tlo i dušu Jeove. Niti smeju ma kakvi drugi stranci dolaziti, ma koja strana sila. Ekumenski tuđini pomogli su da se Jeove oslobodi; jesu, ali sad moraju otići. Nema im mesta ovde. "Ovo je naš svet. Ovo je slobodan svet. Ovde ćemo svoje duše oblikovati po liku Kamija Mačevaoca", govorio je Aberkam i ponavljao mnogo puta, a ta slika, krivi mač, bila je simbol Svetske stranke.

Krv je, pre toga, prolivena. Od ustanka kod Nadamija, pa dalje, tokom trideset godina, vodile su se borbe, dizane su pobune, izvršavane osvete, i to je potrajalo pola Josinog života; pa i posle Oslobođenja, posle odlaska svih Verelijanaca, borbe su se nastavile. Uvek su, uvek, mladi muškarci bili spremni da pojure i da ubijaju koga god im stari ljudi označe kao protivnika: da ubijaju jedni druge, ili žene, starce, decu; uvek se imao voditi još neki rat u ime mira, slobode, pravde, Boga. Stekavši slobodu, plemena su se počela sukobljavati zbog teritorija, a vladajući ljudi pojedinih gradova borili su se između sebe za vlast. Sve ono što je Jos stvorila trudeći se, celoga života, kao prosvetni radnik, u glavnom gradu, raspalo se u komade ne samo tokom Oslobođilačkog rata, nego i kasnije. Raspadalo se u svakom sledećem ratu još više.

Pošteno je priznati, razmišljala je ona, da je Aberkam, iako je mahao

mačem Kamijevim, ipak, kao vođa Svetske stranke, nastojao da izbegne rat i donekle imao uspeha u tome. Više je voleo da vlast osvaja ubeđivanjem i politikom, a u tome je bio majstor. Bio je na domak trijumfa. Povijeni mač video se svuda, mitinzi koji su klicali njegovim govorima bili su ogromni. ABERKAM I RASNA SLOBODA! - proglašavali su ogromni transparenti razapeti preko gradskih avenija. Znalo se da će Aberkam sigurno pobediti na prvim slobodnim izborima ikada održanim na Jeovi, da će postati Starešina svetskog saveta. A onda, krenuše govorkanja. U početku, ništa naročito. Prelasci pojedinaca u druge stranke. Samoubistvo njegovog sina. Majka njegovog sina poče sa optužbama o bludnom životu i silnoj raskoši. Dokazi da je proneverio velike svote novca koje su njegovoj stranci bile poverene da bi se ukazala humanitarna pomoć pojedinim oblastima koje su zbog povlačenja verelijanskog kapitala ostale u bedi. Otkrivanje tajnog plana da se ubije Izaslanik Ekumena i da se krivica baci na Aberkamovog starog prijatelja i podržavaoca, Demeja... To ga je oborilo. Predvodnik može da se izivljava seksualno, da zloupotrebljava vlast, da se bogati na račun naroda i time stiče još veće divljenje, ali ako izda svog saborca, to se ne oprašta. Po kodeksu robova, neoprostivo je, pomisli Jos.

Rulje Aberkamovih pristalica okrenuše se protiv njega, počeše napadati staru rezidenciju menadžera APCY, koju je Aberkam uzeo za sebe. Međutim, pristalice Ekumena i snage još odane Aberkamu udružiše se da brane Aberkama, ali i da uspostavljaju red u prestonici. Posle nekoliko dana uličnih borbi, u kojima je poginulo na stotine ljudi (a u neredima širom kontinenta, još nekoliko hiljada), Aberkam se predao. Ekumen je podržao privremenu vladu koja je proglasila amnestiju. Ekumenci ga provedoše, pešice, kroz okrvavljene, bombama razbijene ulice, u mukloj tišini. Narod je gledao, narod koji je nekada u njega imao poverenja, koji mu se divio, mrzeo ga, sav taj narod je u ćutanju gledao Aberkama kako prolazi okružen stražom stranaca, vanplanetaša, koje je pokušao da istera sa ovog sveta.

O tome je Jos čitala u novinama. Tada je već godinu dana bila žitelj močvare. "Ako, tako mu i treba", bila je njena prva i, manje-više, jedina misao o svemu tome. Da li su Ekumenci istinski saveznici, ili samo maskirana nova grupa Vlasnika, to ona nije znala, ali joj se dopadalo da posmatra pad bilo kog predvodnika, pa bio to verelijanski Gazda, plemenski poglavica nakinđuren perjem ili demagog sklon držanju mahnitih govora; neka svi takvi oseće ukus zemlje. Jos se, u svome životu, zemlje najela dovoljno.

Kada su joj nekoliko meseci kasnije rekli, u selu, da taj Aberkam dolazi u ritove, gde će živeti kao samotnjak, kao pravilac duše, bila je iznenađena, na trenutak se i postidela što je ranije mislila da su svi njegovi govori bili prazna retorika. Da li je Aberkam, dakle, pobožan čovek? Kroz onoliko luksuza, orgija, krađa, grabeži za vlast, ubistava? Nije! Izgubivši vlast i moć, ostao je na vidiku javnosti na taj način što se spektakularno okrenuo siromaštvu i pobožnosti. Dakle, sasvim je bestidan. I sama Jos se iznenadila žestini svoje indignacije. Kad ga je prvi put videla, poželela je da pljune na ta velika stopala u sandalama, nožurde debelih prstiju; jer je samo toliko od Aberkama videla. Odbijala je da ga pogleda u lice.

Ali onda je, jedne zimske noći, čula zavijanje nad ritovima, u ledenom vetru. Tikuli i Gubu su načuljili po jedno uho, ali ih nije uplašila ta strašna buka. Ovo je navelo Jos da minut-dva kasnije prepozna da je to ljudski glas - neki čovek se dernja; Pijan? Lud? Glas koji urliče, preklinje, tako da je ustala da pođe ka njemu, iako se žestoko plašila; ali on nije prizivao ljudsku pomoć. "Gospodaru, gospodaru moj, Kamije!" vikao je, a Jos je virila sa svojih vrata i videla ga na drvenoj podignutoj stazi, senku naspram blelih noćnih oblaka, kako grabi dugim koracima i životinjski zavija, kao duša u bolu.

Posle te noći, nije sudila o njemu. Bili su dvoje jednakih. Kad ga je sledeći put srela, pogledala ga je u lice i progovorila nešto, pa ga tako prinudila da i on nešto kaže njoj.

Susreti nisu bili česti; živeo je zaista samotnjački. Niko nije dolazio preko močvara da ga vidi. Ljudi iz sela često su obogaćivali svoje duše tako što su njoj davali hranu, viškove od žetve, ostatke sačuvane posle jela, ponekad, na verske praznike, i čitav lonac jela skuvanog za nju; ali nije videla da je iko ikad odneo u Aberkamovu kuću ma šta. Možda su nudili, a on bio odveć ponosan da uzme. Možda su se plašili da ponude.

Kopala je leju sa korenjem, pomoću one bedne motike sa kratkom drškom koju je od Em Devija dobila, i razmišljala o tom njegovom kašlju. Kad je Safnan imala četiri godine, dobila je berlot i zamalo da umre. Nedeljama je Jos slušala taj užasni kašalj. Da li je Aberkam, pre neki dan, pošao u selo, po lek? Da li je stigao do sela, ili se vratio?

Nabacila je šal, zato što je vetar opet postao hladan; jesen je odmicala. Pođe drvenim putićem i na račvanju siđe desno.

Aberkamova kuća beše drvena splavenica - postavljena na splav od debala položen u tresetastu vodu močvare. Takve su kuće bile vrlo stare, po dvesta i više godina. Pravljene su u vremenima kad je u dolini još bilo drveća. Nekada je bila na salašu, pa je zato bila daleko veća od

njene kućice. Sastojala se iz više delova, pruženih na razne strane. Mračno je izgledala, krov joj je bio u lošem stanju, preko nekih prozora zakucane daske, a kad je zakoračila na trem, pokazalo se da su neke daske pod njenim nogama labave. Izgovorila je ime 'Aberkam', zatim ga ponovila glasnije. Vetar je cvileo u tršćacima. Pokucala je, čekala, gurnula teška vrata, koja se otvoriše. Unutra je bio mrak. Našla se u svojevrsnom predsoblju. Čula je Aberkama kako u susednoj prostoriji nešto govori. "Nikad na jamski, po nameri, izbaci, izbaci", reče duboki, promukli glas, pa se zakašlja. Ona otvori vrata; pustila je da joj se oči nekoliko trenutaka prilagođavaju slabom svetlu, i tek tad je videla gde je. Beše to stara prednja soba kuće. Na prozore spuštene roletne, a vatra u ognjištu mrtva. Od nameštaja, bili su tu jedna polica, jedan sto i kauč, a pored samog ognjišta, krevet, sa koga su upetljani pokrivači skliznuli na pod. Na krevetu je sedeo Aberkam, nag, i grčio se i buncao u visokoj temperaturi. "Oh, Bože!" reče Jos. Kolika su mu samo prsa, ogromna, znojem nauljena, prekrivena, kao i stomak, vrtložićima sivih dlaka; kako silovito grabe te njegove ručerde; kako da mu se približi?

Našla je načina. Utvrdivši da je, u groznici, slab, postepeno je postajala sve manje bojažljiva i oprezna. U lucidnim trenucima, poslušno je izvršavao njene naloge. Pokrila ga je, i preko njega natrpala svu ćebad koju je imao i još, preko svega, tepih iz jedne od nekorišćenih soba; naložila je najvreliju vatru što je mogla; posle nekoliko sati, on se počeo znojiti, pa je znoj toliko curio iz njega da je uskoro i madrac bio sav mokar. "Neumeren si", grdila ga je, u dubini noći, dok ga je gurala i vukla i prisiljavala da se otetura do poluraspadnutog kauča i tamo leži umotan samo u tepih, dok je ona pred vatrom sušila njegovu posteljину. Tresao se, zakašljavao, a ona mu je kuvala trave koje je sa sobom donela, i tako dobijeni čaj pila, još pržeće vreo, zajedno sa njim. Aberkam iznenada zaspao i ostade da spava kao mrtav; povremeno je, i spavajući, imao napade kašlja, ali ga čak ni to nije budilo. Pade u san jednako nenadano i ona, i probudi se, i vide da leži na golom kamenhu ispred ognjišta, da vatra zamire, i da se na prozorima dan zabeleo.

Aberkam je ležao kao planinski lanac ispod tepiha, koji je, to ona sad primeti, bio grozno prljav; disanje mu je bilo hripavo, ali duboko i ravnomerno. Ustajala je - deo po deo; bol po bol; naložila opet vatru, zgrejala se, nakuvala još čaja, pošla u istraživanje ostave za hranu. Ostava je bila krcata osnovnih namirnica; ovaj Starešina je, očito, naručivao takve stvari pravo iz Vea, najbližeg iole većeg grada. Spremila je sebi dobar doručak, a kad se Aberkam probudio, naterala ga

je da popije još čaja od lekovitih trava. Groznica je bila savladana. Opasnost je sad bila voda u plućima, razmišljala je Jos; na to su je upozoravali i kad je Safnan bila bolesna, a ovo je pred njom čovek od šezdeset godina. Ako prestane kašljati, to će biti znak za opasnost. Ona ga natera da leži naslonjen o zid, maltene u sedećem položaju. "Kašlji", reče mu.

"Boli", zareža on.

"Moraš", reče ona, i njegovo 'kah! kah!' poče.

"Još!" naređivala je, a on se zakašlja toliko da se naprosto cepao i grčio.

"Dobro je", reče ona. "Sad spavaj." On zaspa.

Tikuli i Gubu mora biti da već uveliko gladuju! Ona pobeže kući, nahrani svoje kućne ljubimce, pomazi ih, promeni svoje donje rublje i provede pola sata sedeći pored kamina sa Gubuom koji je preo ispod njenog uha. Onda se vrati preko močvare, u kuću Starešine.

Do večeri, uspela je da osuši njegovu posteljinu i da ga vrati u krevet. Tu noć provede kod njega, ali ga ujutru ostavi, rekavši: "Vratiću se uveče." Bio je ućutan, i dalje veoma bolestan i ravnodušan prema nevoljama, i svojim i njenim.

Sledećeg dana bilo mu je vidno bolje; kašalj pun šlajma, sazreo, dobar. Veoma je dobro zapamtila dan kad je Safnan počela, konačno, da se iskašljava tako. S vremena na vreme bivao je sasvim budan, a kad je donela bocu koju je našla i upotrebila kao 'gusku' za mokrenje, on se okrenuo i pomokrio se sam u to. Osećaj stidljivosti, to je mnogo dobro kod starešina, pomisli ona. Bila je zadovoljna sobom, i Aberkamom. Uverena da je bila od koristi. "Ostaviću te samog noćas; gledaj da ti pokrivači ne spadnu. Vraćam se ujutro", rekla mu je, zadovoljna što je tako odlučna i što nema ko da dovodi u sumnju njene postupke.

Ali kad se vratila kući, u bistro, hladno veče, Tikuli je sklupčan ležao u jednom uglu gde nikada ranije nije spavao. Odbio je hranu, a kad ga je premestila i pokušala da ga mazi i da ga navede da opet spava na krevetu, samo se odvukao na isto mesto. Pusti me, govorio je, gledajući na drugu stranu, okrećući oči od nje; zavukao je suvi, crni, oštri nos u krivinu prednje noge. Pusti me, govorio je strpljivo, pusti me da umrem, to je ono što radim sad.

Spavala je, zato što je bila veoma umorna. Gubu je ostao u močvarama celu noć. Ujutro je Tikuli bio sasvim isti, sklupčan na podu na mestu gde nikad nije spavao. Čekao je.

"Moram ići", reče mu ona. "Vratiću se uskoro - veoma skoro. Čekaj me, Tikuli."

Ništa nije uzvratilo, samo je zurio u nekom drugom pravcu, mutnim, ćilibarnim očima. Nije čekao nju.

Odmicala je žestokim hodom preko močvare, suvih očiju, besna, beskorisna. Aberkama zateče u manje-više istom stanju; nahrani ga žitnom kašicom, pobrinu se oko njegovih potreba i reče: "Ne mogu ostati. Bolesno mi je kuće. Moram se vratiti."

"Kuće", reče krupni čovek potmulo.

"Lisicopas. Dobila sam ga na poklon od moje kćerke." Zašto objašnjava, zašto se pravda? Ode; kući dođe i nađe Tikulija na istom nestu gde ga je ostavila. Poče nešto krpiti, onda nakuva hranu za koju je pretpostavljala da bi je Aberkam mogao jesti, pokuša da čita onu knjigu o svetovima Ekumena, o jednom svetu gde nema rata, ali gde je uvek zima, i gde je su ljudi i muškarci i žene. Sredinom popodneva, pomisli da se mora vratiti Aberkamu, i kad poče ustajati, najednom i Tikuli ustade i veoma lagano joj priđe. Ona se opet spusti na stolicu i sagnu se da ga podigne, a on ćušnu svoju oštru njušku u njenu šaku, uzdahnu i leže, spustivši glavu na šape. Uzdahnu još jednom.

Sedela je i glasno plakala neko vreme, ne dugo; pa je ustala i dohvatila onu baštovansku motičicu i pošla napolje. Iskopa mu grob u jednom sunčanom kutku uz samu spoljašnju stranu kamenoga dimnjaka. Vratila se i podiže Tikulija i pomisli sa drhtajem sreće, ali sreće nalik na strah: "Nije mrtav!" Bio je mrtav, ali još ne hladan; gusto crveno krzno zadržavalo je toplotu tela unutra. Umota ga u svoju plavu maramu i uze u naručje, pa ga odnese do njegovog groba, osećajući čak i sad, kroz tanku tkaninu, Tikulijevu toplinu, ali i prvu, laku ukrućenost tela, kao da se pretvara u drveni kip. Zatrpala grob zemljom i odozgo položi jedan kamen koji je ispao iz dimnjaka. Ništa nije mogla reći, ali je u svome duhu držala jednu sliku kao molitvu, sliku Tikulija kako trčkara po suncu negde.

Na trem je ostavila hranu za Gubua, koji se ceo dan nije vratio kući, i opet se popela na drvenu stazu i krenula. Bilo je tiho veče, naoblačeno. Trske stajahu sive, u vodama olovnog sjaktanja.

Aberkam je sedeo na krevetu i jasno se videlo da mu je još bolje; možda još pomalo temperature, ali ništa ozbiljno. Bio je gladan, dobar znak. Kad mu Jos donese poslužavnik, on reče: "Je li dobro kućetu?"

"Nije", reče ona i okrete se od njega. Tek minut kasnije uspe reći: "Uginulo."

"U rukama Božjim", promumla duboki glas, a ona vide Tikulija opet na suncu, ili u nečemu drugom, prisutnom; u nekom prisustvu koje je kao svetlost sunca.

"Da", reče ona. "Hvala ti." Usne su joj drhtale, grlo joj se zatvorilo. Ispred očiju - samo šare na onoj plavoj marami, šare u obliku listova štampanih tamnijom plavom bojom. Ona nađe sebi nešto da radi. Uskoro se vrati do ognjišta i sede pokraj same vatre, obuzeta velikim umorom.

"Pre nego što se Gospodar Kamije latio mača, bio je pastir", reče Aberkam. "A zvali su ga Gospodar zveri i 'jelenčar', jer kad je odlazio u šumu, zalazio je među jelene, a i lavovi su zajedno sa njim zalazili među jelene, a nikakvu štetu nisu činili. Niti se iko plašio."

Ovo je rekao tako tiho, da je Jos tek posle nekog vremena shvatila da on to navodi iz Arkamije.

Ona nabaci još jedan blok treseta na vatru i opet sede.

"Kaži mi odakle si, Starešino Aberkame", reče ona.

"Sa plantaže Geba."

"Na istoku?"

On klimnu glavom.

"Kako je bilo?"

Vatra ostade prigušena; davala je dim oštrog mirisa. Noć je bila napeto tiha. Kad se Jos doselila iz grada ovamo, prvih nekoliko noći ta tišina ju je budila.

"Kako je bilo", reče on maltene šapatom. Kao i većina ljudi njihove rase, imao je dužicu oka tako prostranu, da je svojom tamnom bojom gotovo ispunjavala oko; ali ona vide i belinu beonjače, kao sev, kad je Aberkam pogledao ka njoj. "Pre šezdeset godina", reče on. "Živeli smo u stambenom bloku na plantaži. Bili su zasadi trske; neki od nas su sekli trsku, neki radili u mlinu. Većina žena, a i mala deca. Gotovo svi muškarci, i dečaci preko devet ili deset godina, silazili su u rudnike. I poneka devojčica, tražili su baš male, da bi se mogle uvlačiti u okna gde odrasli ljudi nisu mogli ući. Ja sam bio krupan. Poslali su me u rudnik kad sam imao osam godina."

"Kako je bilo?"

"Mrak", reče on. Jos opet vide sev njegovih beonjača. "Osvrćem se i pitam se kako smo živeli? Kako smo mogli ostajati živi na takvom mestu? Vazduh je dole u rudniku bio toliko pun prašine da je bio crn. Crni vazduh. U njega svetlost rudarskog fenjera nije prodirala ni dva metra. U većini jama bilo je vode, čoveku do kolena. U jednoj jami se jedna naslaga mekog uglja zapalila, tako da je ceo sistem bio pun dima. Pa ipak su nastavili rad, zato što su bogate naslage ležale iza toga. Nosili smo maske, filtere. Uglavnom beskorisne. Udisali smo dim. Ja uvek pomalo hripim kao ovo sad. Nije ovo samo od berlota. To je od

starog dima. Ljudi su umirali od 'crnih pluća'. Svi. Sa četrdeset, četrdeset pet godina. Kad umreš, Gazde daju tvom plemenu pare. Bonus za smrt. Neki ljudi su smatrali da iz tog razloga vredi umreti."

"Kako si se izvukao?"

"Moja majka", reče on. "Bila je kćerka starešine sela. Učila me je. Veri i slobodi."

To je on i ranije ovako odgovarao, pomisli Jos. Ovo mu je uvežban odgovor, njegov standardni mit.

"Kako? Šta je rekla?"

Pauza. "Poučavala me je Svetim rečima", reče Aberkam. "Pa mi je rekla: 'Ti i tvoj brat, vi ste pravi ljudi, vi ste ljudi Gospoda, njegovi sluge, njegovi ratnici, njegovi lavovi: samo vi. Gospodar Kamije došao je sa nama sa Starog sveta, i sad je naš, sad živi među nama.' Dala nam je imena Aberkam, Jezik gospodnji, i Domerkam, Ruka gospodnja. Da govorimo istinu i da se bijemo za slobodu."

"Šta je bilo s tvojim bratom?" upita Jos posle nekog vremena.

"Poginuo kod Nadamija", reče Aberkam, a onda oboje utonuše u ćutanje, neko vreme.

Nadami je bilo prvo veliko bojište Ustanka koji je, mnogo kasnije, doneo Oslobođenje planeti Jeovi. Na plantaži Nadami, robovi i građani prvi put su ratovali rame uz rame protiv vlasnika. Da su robovi duže održali svoje položaje protiv vlasnika, protiv korporacija, sloboda im je mogla doći godinama ranije. Ali oslobodičački pokret se neprestano razdirao zbog plemenskih neprijateljstava i zbog predvodnika koji su se na oslobođenim teritorijama otimali za vlast, ili stupali u nagodbe sa Gazdama da bi učvrstili svoje dobitke. Trideset godina rata i razaranja, i tek onda su Verelijanci, neznatna manjina, potučeni i isterani sa Jeove, tako da su se Jeovljani mogli sasvim posvetiti međusobnom ubijanju.

"Tvoj brat je imao sreće", reče Jos.

Onda pogleda preko puta, ka Starešini, da vidi kako će on reagovati na ovaj izazov. Njegovo veliko, mračno lice imalo je, pri svetlosti vatre, nešto blaži izraz. Kosa njegova, seda i gruba, pobegla je iz labave kike koju mu je ona isplela da mu je skloni sa očiju, i opet mu se vukla ispred lica. On reče polako i blago: "Bio mi je mlađi brat. Bio je Enar na bojištu Pet vojski."

A, je li tako? Znači, ti si Gospodar Kamije lično? - uzvratila mu Jos, u mislima, darnuta, ironično i ljuto. Kakav ego! Ali, svakako, moglo se shvatiti i drugačije. Enar je u toj bici podigao mač da ubije svog starijeg brata, kako taj ne bi postao gospodar celog sveta. Ali mu je Kamije rekao da taj mač znači smrt za njega samog, Enara; da nema vladavine i

nema slobode u životu, nego samo u napuštanju života, i svake čežnje i želje. Enar je tad položio mač na zemlju i otišao u divljinu, u ćutanje, rekavši samo: "Brate, ja sam ti." A Kamije je podigao taj mač, i krenuo u boj protiv Vojski pustoši, znajući da pobjede nema.

Dakle, ko je ovaj čovek ovde? Ovaj grmalj od čoveka? Ovaj bolesni starac, ovaj dečkić zavučeni u dubine rudničkog mraka, ovaj siledžija, lopov i lažov koji je zamišljao da može govoriti u ime Boga?

"Suviše pričamo", reče Jos, iako već pet minuta nisu prozborili ni reč. Ona mu nasu šolju čaja i skide sa vatre čajnik, koji beše tamo ostavila da bi tihim ključanjem održavao stalnu vlažnost vazduha. Dohvati šal. Aberkam ju je gledao sa onim istim blagim izrazom lica, maltene zbunjenim.

"Slobodu sam hteo", reče on. "Našu slobodu."

Nje se nije ništa ticala njegova savest. "Ostani u toplom", reče ona.

"Izlaziš?"

"Na drvenoj stazi ne mogu zalutati."

Ipak je to bilo čudnovato pešačenje, jer nije imala fenjer, a noć je bila baš mrkla. Razmišljala je, prstima stalno nalazeći ogradu stazice, o tom crnom vazduhu o kome joj je ispričao, vazduhu koji, dole u rudnicima, guta svetlost. I o Aberkamovom crnom, teškom telu. Zatim: kako ona retko šeta sama u noći. Kad je bila dete na plantaži Bani, robove su noću zaključavali u stambeni blok. Žene su ostajale na ženskoj strani, i nikad nisu izlazile same. Pre Rata, kad je došla u grad kao oslobođenica i počela učiti u školi za radnu obuku, osetila je prvi put ukus slobode; ali u zlim godinama Rata, pa čak i posle Oslobođenja, žena opet nije mogla noću bezbedno ići sama. Nije bilo policije u radničkim kvartovima, niti uličnog osvetljenja; gospodari lokalnih bandi slali su svoje ratnike u napad. Čak i danju si morala da budno paziš, da nastojiš ostati sa gomilom sveta, da uvek budeš sigurna da postoji i neki otvoren pravac za bekstvo.

Poče se brinuti da će promašiti račvanje, ali, dok do njega stiže, oči joj se toliko privikoše na mrak, da ga sasvim lepo vide; čak i mrlju u bezobličju ritova - svoju kućicu. Čula je priče da tuđini, oni iz svemira, vrlo slabo vide noću. Oči su im male, u sredini imaju samo crnu tačkicu, a okolo nje sve belo, kao uplašeno tele. Josi se njihove oči nisu dopadale, ali je volela boje njihove kože, uglavnom tamnosmeđe ili crvenkastosmeđe, toplije od sivkaste smeđe kože robova ili plavocrne kožetine koju je Aberkam dobio od robovlasnika što je silovao njegovu majku. To je cijanidna koža, govorili su tuđini učtivo; a oči, oči su 'prilagođavanje čula vida na spektar zračenja sunca u sistemu Verel'.

Gubu je na silaznoj, blatnoj stazi plesao oko njenih nogu, tih, i repom ju je povremeno golicao po nogama. "Pazi ti, ej", grčila ga je. "Nagaziću te." Bila mu je zahvalna i uzela ga je u ruke čim su ušli u kuću. Nema dostojanstvenog, ali radosnog pozdrava Tikulijevog; nema ove noći, i nikad više biti neće. Ruu-ruu-ruu, preo je Gubu ispod njenog uha, slušaj mene, ovde sam ja, život teče dalje, gde je večera?

Starešina je ipak navukao i malo, malecno zapaljenje pluća, pa je Jos otišla u selo da pozove kliniku u Veu. Poslaše jednog lekara opšte prakse, koji reče: da bolesnik dobro napreduje, fino, samo neka sedi i fino iskašlja, samo ga treba malo pogledati s vremena na vreme, dobro je, i ode, mnogo vam hvala. Zato je Jos provodila popodneva sa njim. Kuća njena izgledala je bez Tikulija vrlo tmurno, dani pozne jeseni bili su vrlo hladni, a, uostalom, šta je drugo imala da radi? Volela je Aberkamovu mrku kućerinu na splavu. Nije nameravala da čisti kuću ni ovom Starešini, ni ma kom drugom muškarcu koji sam ne čisti svoju kuću, ali je pomalo petljala po njoj, zavirivala u sobe koje Aberkam, očito, nije koristio, ili čak nikada ni video. Našla je na spratu jednu sobu sa dugačkim, niskim prozorima duž celog zapadnog zida koja joj se dopala. Tu jednu je počistila, i oprala prozore, čija su okna bila sastavljena od malih komada zelenkastog stakla. Kad je Aberkam spavao, Jos je odlazila gore, u tu sobu, i sedela na jedinom tamošnjem komadu nameštaja, pocepanom vunenom ćebet. Kamin je bio zatvoren naslaganim ciglama, ali je odozdo, od vatre u kojoj je treset goreo, stizala toplota, pa je Jos, leđima naslonjena na tople cigle, pri sunčevom sjaju koji je koso priticao kroz prozore, ipak bila zgrejana. Tu je osećala mir koji kao da je pripadao sobi samoj, obliku tog vazduha, zelenkastom, talasavom staklu prozora. Tu je sedela u tišini, ne baveći se ničim, zadovoljna, kako u svojoj sopstvenoj kući nikad nije sedela.

Starešini se snaga vraćala sporo. Često je bio zlovoljan, tmuran, onaj prostak kakvim ga je u početku smatrala, uvaljan u tupi egocentrični sram i bes. U nekim drugim danima, bio je voljan da govori; a pokatkad, čak i da sluša.

"Čitam jednu knjigu o svetovima Ekumena", reče Jos, čekajući da njihovi kolači od pasulja budu gotovi s jedne strane, pa da ih prevrne da se peku i sa druge strane. Poslednjih nekoliko dana spremala je ručak kod njega, pa je i ručala tu, s njim, u pozno popodne; prala sudove i odlazila kući pre mraka. "Veoma je zanimljiva. Nema nikakve sumnje, mi smo daleki potomci naroda sa Haina, svi mi. I mi, i ovi tuđini iz svemira. Čak i životinje, naše i njihove, imaju zajedničko poreklo."

"To neki tako kažu", zabrunđa on.

"Nije pitanje ko šta kaže", reče ona. "Ko god pristane da pogleda dokaze, videće da je tako; to su genetske činjenice. One neće postati nimalo drugačije zbog toga što ih ti ne voliš."

"Šta je 'činjenica' stara milion godina?" reče on. "Kakve veze ona ima sa tobom, sa mnom, sa nama? Ovo je naš svet. Mi smo ovi koji jesmo. Mi sa njima nemamo ništa."

"Sad imamo", reče ona, tonom malčice neozbiljnim, prevrćući kolače.

"Ne bismo imali, da je ispalo po mome."

Ona se nasmeja. "Ne odustaješ, a?"

"Ne", reče on.

Kad su ručali, on u postelji sa poslužavnikom u rukama, a ona sedeći na stoličici pored ognjišta, Jos nastavi razgovor, sa osećanjem da izaziva bika, da začikava lavinu da se obruši; jer iako je bio još bolestan i slab, ipak je imao u sebi onu staru pretnju, ipak je bio tako veliki, i to ne samo telom. "Da li je, zapravo, samo to bilo posredi?" upita ona. "Svetska stranka. Da planeta bude samo naša, bez tuđina? Samo to?"

"Da", reče on, mrkom, dalekom tutnjavom.

"Zašto? Ekumen bi mogao toliko stvari deliti sa nama. Slomio je vladavinu korporacija nad nama. Ekumen je na našoj strani."

"Dovedeni smo na ovaj svet kao roblje", reče on, "ali to je naš svet, na kome treba da nađemo svoje puteve. Kami je došao sa nama, pastir, vezivatelj, Kami je od mača. Ovo je naš svet. Naša zemlja. Niko je ne može nama dati. Nije nam potrebno da sa drugim narodima 'delimo' neka zajednička znanja ili bogove. Mi ovde živimo, na ovom tlu. Ovde umiremo da se ponovo pridružimo Gospodu."

Posle nekog vremena, ona reče: "Imam kćerku, i unuka i unuku. Oni su pre četiri godine otišli sa ovog sveta. Poleteli su brodom za Hain. Sve ove godine koje ću ja proživeti dok ne umrem, za njih su kao nekoliko minuta, kao jedan sat. Putovaće osamdeset godina - još sedamdeset šest. Do te druge planete. Oni će živeti i umreti tamo. Ne ovde."

"Jesi li ti bila saglasna da odu?"

"Njena je odluka bila."

"Ne tvoja."

"Ja ne živim njen život."

"Ali si ojađena", reče on.

Ćutanje koje se spustilo između njih bilo je teško.

"To je pogrešno, pogrešno, pogrešno!" reče on, glasom jakim i

bučnim. "Imali smo svoju sudbinu, svoj sopstveni put ka Gospodu, a oni su nam to oduzeli - i sad smo opet robovi! Mudri tuđini, naučnici sa svim tim znanjima i pronalascima, naši, navodno, preci - kažu: 'Uradite ovo!' i mi uradimo, 'Uradite ono!' i mi uradimo. 'Ukrcaj svoju decu u ovaj divan brod i poleti na naše divne svetove!' I deca su odvedena, neće se vratiti nikad svome domu. Neće nikad ni znati svoj dom. Nikad neće znati ko su. Nikad neće znati čije su ih ruke mogle držati."

Bilo je to držanje govora; ona nije mogla znati da li je taj govor već održao, možda jednom ili stotinu puta, veličanstveno, razvikano paleći masu; oči su mu zasuzile. I njene. Odbijala je da mu dopusti da je upotrebi, da mu ona bude instrument za svirku, da potpadne pod njegovu moć.

"Ako bih se i složila s tobom", reče ona, "ipak, ipak, zašto si varao, Aberkame? Lagao si sopstveni narod, krao si!"

"Nikad", reče on. "Sve što sam ikada radio, uvek, svaki moj dah, sve je bilo za Svetsku stranku. Da, trošio sam novac, sav novac koji sam mogao dohvatiti, ali za šta, ako ne za našu stvar? Da, pretio sam Izaslaniku Ekumena, mislio sam da oteram i njega i sve njih sa ovog sveta! Da, lagao sam ih, jer oni žele da upravljaju nama, da nas poseduju, a ja sam spreman da učinim bilo šta da spasem moj narod ropstva - bilo šta!"

Počeo je udarati ogromnim pesnicama po brdu svojih kolena, ali i hvatati vazduh, i jecati.

"A ne mogu da učinim ništa, o, Kamiye!" povika on i zagnjuri lice u šake.

Sedela je ćutke, do srca prožeta mučninom.

Posle dugog vremena, obrisao je lice šakama, kao dete, zagladio grubu, raščupanu kosurinu unazad, protrljao nos i oči. Podigao je poslužavnik, položio ga na kolena, dohvatio viljušku, odsekao parče kolača od pasulja, stavio ga u usta, sažvakao, progutao. Ako može on, mogu i ja, pomisli Jos, i uradi isto tako. Pojedeše ručak. Ona ustade i priđe da odnese njegov poslužavnik. "Izvini", reče.

"Bilo je propalo još tada", reče on vrlo tiho. Diže pogled i zagleda joj se u oči, sada je videći, što se, po njenom osećaju, retko dešavalo.

Stajala je, ne razumevši, i čekala.

"Bilo je propalo još tada. Pre toliko godina. Ono u šta sam verovao kod Nadamija. Naime, da samo treba da ih isteramo, i da će tada biti sloboda. Rat se nastavljao, otezao, a mi smo zalutali. Znao sam da je laž. Šta je, dakle, marilo ako sam lagao još i više?"

Razumela je samo to da je on duboko uznemiren i verovatno malčice

lud, i da je pogrešila što ga je začikavala. Oboje su stari, oboje potučeni, oboje izgubili svoju decu. Zašto ona želi da mu nanese bol? Ona na tren stavi šaku preko njegove, ništa ne govoreći, pa podiže poslužavnik.

Dok je u sudoperu prala posuđe, on je pozva: "Hodi ovamo, molim te!" To nikada ranije nije uradio, pa Jos pohita u sobu.

"Ko si bila?"

Stajala je i buljila u njega.

"Pre dolaska ovamo", reče on nestrpljivo.

"Otišla sam sa plantaže u školu za obrazovanje", reče ona. "Živela sam u gradu. Predavala sam fiziku. Bila sam savetnik za držanje nastave iz prirodno-naučnih predmeta u našim školama. Odgajila sam kćerku."

"Kako ti je ime?"

"Jos. Od plemena Sedevi, iz Banija."

Klimnuo je glavom, a ona sačeka još trenutak, pa se vrati pranju sudova. Ni ime mi nije znao, pomisli ona.

I tog dana, kao i svakog, Jos ga je terala da ustane, da se prošetata, sedi na stolici; bio je poslušan, ali ga je to zameralo. Jedno popodne ona ga natera da prošetata znatno više, a on, kad se vrati u krevet, odmah sklopi oči. Ona otklizi uz škriputave stepenice u sobu sa zapadnim prozorom i ostade tamo da sedi, dugo, u savršenoj smirenosti.

Sledećeg dana, kad dođe vreme ručka, ona ga natera da sedi za stolom, na stolici. Poče pričati, da ga razvedri; jer on se bez bunjenja pokoravao njenim zahtevima, ali je izgledao tmuran i sumoran, a ona se kajala što ga je juše uznemirila. Zar nisu oboje došli ovamo da bi sve to ostavili iza sebe, sve svoje greške i neuspehe, baš kao i sve svoje ljubavi i pobede? Ispriča mu o Vadiju i Ejadi, isprede celu pripovest o dvoje zaljubljenih kojima su zvezde ocrtale nesrećnu sudbinu; i reče da su to dvoje, upravo sad, ovog popodneva, u njenoj kući, u postelji. "U prvo vreme, kad su dolazili, nisam imala kuda da idem", reče ona. "Umelo je da bude prilično nezgodno, u ovakvim, hladnim danima. Smucala sam se po radnjicama u selu. Ovo je, moram reći, bolje. Dopada mi se ova kuća."

On je samo othuknuo, ali imala je osećaj da sluša pomno i maltene da se napreže da razume, kao stranac koji ne zna jezik.

"Tebi nije osobito stalo do kuće, a?" reče ona i nasmeja se, posluživši njihovu supu. "Pa, bar si iskren. A vidi mene, glumim da sam svetica, kao, pravim svoju dušu, a ovamo se vezujem za stvari, dopadaju mi se stvari, volim stvari." Sede uz vatru da pojede supu. "Ima jedna divna soba na spratu", reče, "ona prednja na uglu, koja gleda ka

zapadu. Nešto se dobro desilo u toj sobi, možda su neki zaljubljeni živeli nekada u njoj. Volela bih odatle da gledam preko močvara."

Kad se spremala da pođe kući, on upita: "A oni neće biti tamo?"

"Lanad? Oh, neće. Odavno su njih dvoje otišli. Vratili su se svojim porodicama punim mržnje. Pretpostavljam da bi se uskoro zamrzeli i oni, kad bi im se ostvarilo da počnu zajednički život. Oni su veoma neobrazovani. Kako da se ne mrže? To je selo vrlo uskogrudo i vrlo siromašno. A njih dvoje, kao da sve to znaju, drže se uporno za svoju ljubav... svoju istinu..."

"Čvrsto ka dobru prionuti", reče Aberkam. Znala je taj navod.

"Da li bi želeo da ti je čitam?" upita ona. "Imam Arkamiju. Mogla bih je doneti."

Odmahnuo je glavom, osmehnuo se neočekivano, široko. "Nema potrebe", reče. "Znam je."

"Celu?"

On klimnu glavom.

"Mislila sam i ja da je učim napamet - bar deo - kad sam došla u ovaj kraj", reče ona, zadivljena. "Ali nikako da počnem. Nikako da se nađe vreme. Jesi li je ti ovde naučio?"

"Mnogo ranije. U zatvoru, u Gebi", reče on. "Tamo je bilo vremena u izobilju... Ovih dana, ležim sam i recitujem Arkamiju samome sebi." Njegov se osmeh zadržavao, iako je sad gledao gore, ka Jos. "Ona mi pravi društvo kad ti nisi tu."

Stajala je, zanemela.

"Tvoje prisustvo mi je slatko", reče on.

Ona se umota u šal i požuri napolje, uz jedva nekako progundān pozdrav na odlasku.

Kući je išla okružena gomilom smetenih, međusobno suprotnih osećanja. Kakvo je čudovište taj čovek! Pa on sa njom flertuje: tako je, sumnje nema. Nabacuje joj se, trebalo bi reći. A leži u krevetu kao veliki vo udaren u glavu, šišti kad diše, kosa mu bela! Namestio neki, kao, dubok, mek glas, taj osmeh, zna on kako da koristi taj osmeh, kako da ga uključuje samo retko. Ume taj da se privuče ženi, hiljadu ih je već prevrnuo ako su priče istinite, prevrnuo, navukao i napustio: evo ti malo sperme, od Starešine tvoga, za uspomenu, a sad zbogom, mala. Oh, Bože!

Pa, šta joj bi da mu onako ispriča o Ejid i Vadiju, da su u njenj postelji? Glupačo glupa, reče ona sebi, grabeći dugim koracima u opaki istočni vetar koji je šibao posivelu trsku. Budalo matora, matora.

Gubu joj iziđe u susret, plešući, tupkajući šapama mekano po njenim

nogama i rukama, i mašući kratkim, na kraju učvorenim, crno-pegastim repom. Jos beše ostavila vrata otvorena, da bi on mogao ući; a on je i bio sposoban da ih, guranjem, otvori. Sad su stajala odškrinuta. Perje nekakve male ptice bilo je razbacano po celoj sobi, a na asuri ispred ognjišta bilo je malo krvi i neki komadić utrobe. "Čudovište", reče mu ona. "Ubistvo napolju!" On otplesa svoj bojni ples, uz povike 'Huu! Huu!' Onda je prespavao celu noć sklupčan tačno iza nje, u udubini njenih leđa, pri dnu kičme. Svaki put je revnosno ustajao, pentrao se preko nje i sklupčavao se sa suprotne strane, kad god bi se ona okrenula na drugu stranu.

A vrtela se često, zamišljajući ili sanjajući težinu jednog krupnog tela, težinu šaka na svojim grudima, usne kako potežu bradavice i sisaju iz njih život.

Skratila je posete Aberkamu. Mogao je, sad, da ustaje, da se sam brine o svojim potrebama, sam sebi da sprema doručak; ona je pazila da u kanti za gorivo, pored dimnjaka, uvek bude komade treseta i da mu ostava za hranu bude puna, ručak mu je donosila, ali nije ostajala da ruča s njim. Bio je najčešće vrlo ozbiljan i ućutan, a ona je pazila šta priča. Zazirali su jedno od drugog. Nedostajali su joj oni sati na spratu u zapadnoj sobi; ali to je bilo završeno, bilo je kao neki san, jedna slatkoća koja je otišla.

Ejid dođe sama u Josinu kućicu jedno popodne, natmurena lica. "Mislim da više neću da dolazim", reče ona.

"Šta nije u redu?"

Devojka slegnu ramenima.

"Da li motre na tebe?"

"Ne. Ne znam. Nego, mogla bih da, znaš. Da ostanem nakokana." Beše to stara robovska reč za trudnoću.

"Upotrebljavali ste sredstva protiv začeca, zar ne?" Ona je za njih dvoje nakupovala veliku količinu toga, u Veu.

Ejid neodređeno klimnu glavom. "Mislim da nije u redu", reče i napući usta.

"Šta nije u redu? Voditi ljubav ili upotrebljavati sredstva protiv začeca?"

"Mislim da nije u redu", ponovi devojka, uz jedan brzi, osvetoljubivi pogled.

"Pa, dobro", reč Jos.

Ejid se okrete.

"Zbogom, Ejid."

Bez ijedne reči, Ejid ode blatnom stazom.

"Čvrsto ka dobru prionuti", pomisli Jos gorko.

Ode oko kuće, do Tikulijevog groba, ali bilo je suviše hladno da bi se stajalo dugo, bila je nepomična studen, kao usred zime, bolna. Ona uđe i zatvori vrata. Soba joj se učini mala, niska i mračna. Potmula tresetna vatra se dimila i žarila, goreći bezvučno. Nikakav zvuk nije se čuo oko kuće. Vetar je stao, trska okovana ledom je mirovala.

Hoću drva, hoću vatru od drva, pomisli Jos. Da plamen skače i pucketa, da bude ona vatra uz koju se pričaju priče, kao što smo imali u babinoj kući na plantaži.

Sledećeg dana ona ode jednom od blatnih staza sve do jedne ruševne kuće udaljene nekih osam stotina metara, pa sa ulegnutog trema počupa nekoliko dasaka. Te noći u njenom ognjištu tutnjala je silovita vatra. Ona poče svakodnevno, pa i više nego jednom dnevno, odlaziti do te ruševine, i nazida popriličnu gomilu drveta pokraj gomile isečenog treseta. Pokraj samog dimnjaka bio je, u jednom kutku, krevet, a u drugom kutku, te dve gomile goriva. Nije više odlazila kod Aberkama; on se oporavio, a ona je htela da ide samo ako ima neku svrhu. Duže daske nije imala čime da seče na komade, pa ih je gurala u vatru jednim krajem, da gore malo-po malo: jedna daska - celo veče. Sedela je uz blistav plamen i trudila se da nauči prvu knjigu Arkamije. Gubu je ležao na ognjišnim kamenovima i ponekad gledao oganj i šaputao svoje 'ruu, ruu', a ponekad spavao. Toliko je mrzeo da izlazi među ledene trske, da mu je Jos napravila malu kutiju sa zemljom u sobici gde je prala sudove, a on je tu obavljao svoje potrebe vrlo uredno.

Duboka studen se nastavljala, najgora zima koju je Jos dosad doživela u ovim ritovima. Snažne promaje koje su duvale kroz zidove dovedoše je do pukotina za čije postojanje dotad nije znala; nije imala krpe koje bi tu zagurala, pa je upotrebila blato i zgužvanu barsku travu. Ako bi dopustila da se vatra ugasi, kućica bi jedan sat kasnije bila kao ledara. Ali vatrica od treseta, zagrmuta, omogućavala je Josi da pregura celu noć. Danju je na vatru nabacivala često još po jedno parče drveta, radi blistanja, radi društva koje joj je vatra činila.

Morala je, ipak, otići jednom i u selo. Danima je to odlagala, nadajući se da bi zima mogla da popusti, ali joj ponestade praktično sve. A hladnoća steže gore nego ikad. Blokovi treseta koje je sad stavljala na vatru bili su puni zemlje i slabo su goreli, više su se dimili; zato ona ubaci uz njih i parče drveta, da vatrica bude živahnija, a kuća toplija. Onda se umota u sve jakne i šalove što je imala, sve jedno preko drugog, pa uze vreću i pođe. Gubu ju je žmirkavo gledao sa ognjišta.

"Lenštino jedna", reče mu ona. "Životinjo jedna mudra."

Hladnoća - da te strava uhvati. Ako se okliznem na ovom ledu i slomim nogu, najverovatnije danima neće naići niko, pomisli ona. Ostaću da ležim tako, i kroz nekoliko sati biću mrtva i zaleđena. Pa dobro, pa dobro, pa šta, u rukama sam Božjim, a kroz neku godinu ima da crknem i tako, i tako. Samo, Gospode Bože dobri, daj da stignem u selo i da se ogrejem!

Stiže tamo i provede dugo vreme u prodavnici slatkiša, trudeći se da nadoknadi svoje zaostajanje u pogledu najnovijih tračeva, i čitajući u starim novinama o novom ratu u istočnoj pokrajini. Ejidine tetke, kao i Vadin otac, majka i tetke, svi su je pitali kako je Starešini. Uzgred joj rekoše da svrati u kuću svog stanodavca, Kebija, jer on ima nešto za nju. Imao je paket jeftinog, odvratno lošeg čaja za nju. Savršeno voljna da mu omogući obogaćivanje duše, ona mu se zahvali za čaj. On upita o Aberkamu. Taj Starešina je nešto poboljševao? Sad mu je bolje? Zapitkivao je; ona je odgovarala ravnodušno. Lako je živeti u tišini, pomisli ona; ono što ja ne bih mogla, to je da živim sa ovim glasovima.

Nije joj se nikako htelo da krene iz tople sobe, ali torba je već bila teža nego što je Jos volela nositi, a ledena mesta na puteljku teže će se videti kad svetlost počne da slabi. Ona se pozdravi sa Kebijem i pođe kroz selo i opet na drvenu stazu. Bilo je i poznije nego što je mislila. Sunce je potonulo sasvim nisko, pa se još i sakrilo iza jedine trake oblaka na nebu inače sasvim golom, kao da baš namerno uskraćuje i tih pola sata topline i svetla. Jos je želela da stigne kući i ogreje se, i zato je grabila pravo napred.

Pošto je, plašeci se leda, gledala neprestano samo u puteljak ispred sebe, prvo je samo čula taj glas, prepoznala ga i pomislila: Aberkam opet skrenuo s pameti! Jer on je trčao njoj ususret i vikao nešto. Stala je, u strahu od njega, ali on je izvikivao njeno ime. "Jos! Jos! U redu je!" vikao je i dotutnjao pravo do nje, izbezumljena ljudeskara, sav prljav, blatnjav, sa ledom i blatom u sedoj kosi, šaka crnih, odeće crne, a u očima mu je videla belo, dva kruga belog oko crnine dužica.

"Odbij!" reče ona. "Dalje od mene, dalje!"

"U redu je", reče on, "ali kuća, kuća..."

"Šta kuća?"

"Tvoja kuća, izgorela. Video sam, išao sam u selo, videh dim nad ritovima..."

Pričao je on još, ali je Jos stajala ukočena i nije ga ništa čula. U odlasku, zatvorila je vrata i pustila da kukica padne. Nije zaključala, ali je pustila da kukica padne, dakle Gubu nije mogao izići. Ostao je u

kući. Zabravljen unutra: blistanje u očajnim okicama, plač njegovog glasića...

Ona pođe napred; Aberkam joj se ispreči.

"Da prođem", reče ona. "Moram da prođem." Ostavi torbu i dade se u trk.

Ali je sila uhvati za ruku, zaokrete i baci nazad, kao da je poduhvaćena ogromnim morskim talasom. Oko nje, sa svih strana - ta telesina, taj ogroman glas. "U redu je, mače je u redu, u mojoj je kući", govorio je. "Slušaj, slušaj me, Jos! Kuća je izgorela. Mače je dobro."

"Šta se desilo?" razvika se ona besno. "Puštaj me! Ne razumem! Šta se desilo?"

"Molim te, molim te da se smiriš", počeo je on preklinjati, ali i puštati. "Proći ćemo tamo. Videćeš. Nema mnogo da se vidi."

Vrlo drhtavo, ona pođe naporedo sa njom. Aberkam joj ispriča šta je bilo. "Ali kako je započela?" upita ona. "Kako je mogla?"

"Iskra; ostavila si da vatra gori? Naravno, naravno da jesi, hladno je. Ali bilo je i rupa u dimnjaku, gde je kamenje poispadalo, video sam ja to. Ako je bilo založeno i drvo, možda su varnice letele - pa se možda zapalila neka daska u podu, ili trava u krovu. U tom slučaju sve mora da izgori, po ovako suvom vremenu, sve je isušeno, nema kiše. Oh, moj Bože, slatki Gospode, ja mislio da si ti unutra. Da si u kući. Video ja vatru, a bio sam na ovoj stazi, a onda sam bio pred vratima, a kako, ne znam, da li sam leteo, ne znam, pa sam gurao, ali spuštenu kukicu, pa sam razvalio, kad unutra ceo zadnji zid i cela tavanica bukne, bukne... Dima je bilo toliko, da nisam video da li si unutra, ušao sam, ta životinjica se krila u uglu, pa sam pomislio kako si plakala kad je ona druga uginula, i pokušao da je uhvatim, ali je u sekundi šmugnula napolje, onda sam video da unutra nema nikog i pošao ka vratima, kad odjednom - ceo krov padne." On se nasmeja, divalje, likujuć. "Pao mi na glavu, vidiš?" Sagnuo se ka njoj, ali ona ni tako nije bila dovoljno visoka da vidi njegovo teme. "Video sam tvoju kofu i pokušao da sipam vodu na prednji zid, da bar nešto ostane, ali sam uvideo da je to ludost, da sve gori i da neće ništa ostati. Onda sam krenuo stazom, a tamo me je čekala tvoja životinjica i sva se tresla. Pustila me je da je uzmem, a ja nisam znao kuda bih s njom, pa sam je poneo kući i tamo ostavio. Zatvorio sam vrata. Unutra je bezbedna. Onda sam pomislio da ti mora biti da si u selu, pa sam krenuo da te tražim."

Dođoše do račvanja na stazi. Ona stade, uhvati se za ogradu drvene stazice i pogleda dole. Mrlja dima, nešto zgureno, crno. Crni štapovi. Led. Počela se sva tresti, i toliko joj je pozlilo da je morala čučnuti.

Gutala je hladnu pljuvačku. Nebo i trske počеше da se vrte u krug, sa leve strane ka desnoj, oko njene glave; to nije mogla zaustaviti.

"Ma, hajde, hajde, u redu je. Hodi sa mnom." Bila je svesna tog glasa, tih šaka i ruku, prostrane topline na kojoj nalazi oslonac. Pođe, očiju zatvorenih. Posle nekog vremena bila je sposobna da ih otvori i da gleda stazu, pomno.

"Auh, torba, ostavila sam torbu - to mi je sve što imam", reče ona odjednom, maltene kroz nekakav smeh; okrete se i umalo da padne, jer se vrtoglavica ponovo pokrenula.

"Poneo sam. Idemo, ima samo još malo da se ide." Nosio je njenu torbu na čudan način, u prevoju jedne ruke. Druga ruka bila je obavijena oko nje, pomagala Josi da ostane uspravno i hoda. Dođoše u njegovu kuću, u onu mračnu, izgrađenu na splavu od balvana. Kuća je gledala, sada, ka veličanstvenom nebu narandžaste i žute boje, kroz koju su se zrakasto širili mlazevi ružičaste boje sa mesta gde je sunce zašlo; 'Sunčeva kosa', tako su to zvali kad je bila dete. Okrenuše leđa tog slavi, uđoše u tamnu kuću.

"Gubu?" reče ona.

Trebalo je malo duže tragati za njim. Bio se sakrio ispod kauča. Morala ga je izvući silom, nije hteo sam da joj priđe. Krzno mu je bilo puno prašine, i otpadalo je, ostajalo joj u rukama kad je počela gladiti Gubua. Na ustima je imao malo bele pene, a u njenom naručju je ostao ućutan i drhtao je. Gladila je i gladila srebrnasta pegava leđa, pegave bokove, svilenasto belo krzno na truhu. On najzad sklopi oči; ali čim se ona samo malo pomače, on skoči i otrča opet pod kauč.

Ona sede i reče: "Izvini, izvini, Gubu, izvini."

Čuvši njen glas, Starešina se vrati u tu sobu, iz prostorije za pranje sudova u koju je bio otišao. Držao je mokre šake pružene ispred sebe, a ona se pitala zašto ih ne obriše. "Je l' mu dobro?" upita on.

"Trebaće mu neko vreme", reče ona. "Požar... i nepoznata kuća. Oni su... mačke su teritorijalne. Ne vole nepoznata mesta."

Nije uspevala da sredi misli, a ni reči, dolazile su isprekidano, ispreturano.

"Znači, to je mačor?"

"Jeste, pegav."

"Te životinje, kućni ljubimci, pripadale su Gazdama, bile su u gazdaškim kućama", reče on. "Mi ih nikad nismo gajili."

Ona pomisli da je to optužba. "Stigle su sa Verela zajedno sa Gazdama, da", reče ona. "A tako smo i mi." Tek kad su joj te reči izletele, oštro izgovorene, ona se doseti da je Aberkam možda hteo da

se izvini, time što je rekao, za svoje neznanje.

On je jednako stajao sa šakama ispruženim kruto. "Izvini", reče. "Trebaće mi nekakav zavoj, čini mi se."

Polako je izoštravala pogled ka njegovim šakama.

"Opekao si ih."

"Ne mnogo. Ne sećam se kad."

"Daj da vidim." On priđe bliže i okrete ručerde tako da su bile dlanovima nagore; na jednoj je imao ljuto crvenu opekotinu kao traku preko plavičaste kože prstiju, a na drugoj široko raskrvavljenu ranu pri korenu palca.

"Nisam primetio dok nisam počeo prati. Nije bolelo."

"Da vidim ja tvoju glavu", reče ona; setila se, sad. On kleknu i podnese Josi na uvid čupavo-umršeni čađavi predmet sa crvenom i crnom opekotinom preko sredine. "Oh, Bože", reče ona.

Njegov veliki nos i njegove oči pojaviše se ispod te upetljane mase, blizu nje, pogledaše gore ka njoj, zabrinuto. "Znam da mi je krov pao na glavu", reče on, a Jos se počeo smeјati.

"Tebe bi moglo da sredi samo nešto veće od jednog običnog krova!" reče ona. "Imaš li išta, ikakvo čisto platno - znam da sam u ormaniću kod sudopere ostavila neke čiste krpe za posuđe - išta za dezinfekciju?"

Dok mu je čistila ranu na glavi, pričala je. "O opekotinama ne znam ništa osim da se treba truditi da ostanu čiste, ali otvorene, da se na vazduhu suše. Trebalo bi da pozovemo kliniku u Veu. Mogu sutra da odem do sela."

"Mislio sam da si ti neka doktorica ili bolničarka."

"Ja sam savetnik za organizovanje školstva!"

"Negovala si mene."

"Znala sam od čega si bio bolestan. O opekotinama ne znam ništa. Ići ću u selo i pozvaću. Ali ne noćas."

"Ne noćas", saglasi se on. Pokušao je da razgiba šake i bolno trznuo licem. "Mislio sam da spremim večeru za nas", reče. "Nisam ni znao da mi je nešto bilo s rukama. Ne znam kad se to dogodilo."

"Kad si spasavao Gubua", reče Jos, tonom najobičnijeg razgovora, a onda briznu u plač. "Pokaži mi šta si hteo da spremiš, pa ću ja staviti da se kuva", reče ona kroz suze.

"Žao mi je tvojih stvari", reče on.

"Ništa od njih nije bilo značajno", reče ona, plačući. "Gotovo sva odeća koju posedujem nalazi se, evo, na meni. Hrane je tamo bilo samo vrlo malo. Samo Arkamija. I moja knjiga o svetovima." Ona pomisli kako su stranice crnele i kako su se uvrtaile dok ih je vatra čitala. "Te

dve mi je poslala jedna prijateljica iz grada, nikad se nije pomirila sa činjenicom da sam došla ovde i da ću glumiti da pijem vodu i ćutim. A i bila je u pravu, dabome, treba da se vratim, nikad nije trebalo ni da dolazim. Kakva sam lažljivica, kakva tupača! Ja da kradem drvo! Kradem drvo da mi bude vatra lepa! Pa da mi bude toplo i veselo! I tako sam zapalila spostvenu kuću, i sad je sve propalo, Kebijeve kuće nema više, nastradao je i moj mali macan, i tvoje šake, a sve mojom krivicom. Zaboravila sam da drvo kad gori, iz njega prašte varnice, a dimnjak je bio sazidan za vatru od treseta, zaboravila sam. Sve ja zaboravljam, izdaje me pamet, pamćenje me izdaje, lažem. Činim sramotu svome Gospodu, jer glumim da se njemu okrećem, a ne mogu mu se okrenuti, ne mogu da se odrekнем sveta. Zato svet spaljujem! Zato je mač posekao tvoje šake." Uze njegove šake u svoje i nagnu se nad njih. "Suze imaju dezinfekciono dejstvo", reče. "Oh, žao mi je, žao mi je!"

Njegove opaljene šaketine mirovale su u njenim šakama. On se nagnu napred i poljubi joj kosu, počeo je milovati usnama i obrazom. "Ja ću ti Arkamiju govoriti", reče joj. "A sad miruj. Treba nešto da jedemo. Mnogo si hladna na dodir. Mislim da si malo u šoku, možda. Sedi onamo. Mogu bar da stavim kotlić da se ugrije; toliko mogu." Ona ga poslušala. Bio je u pravu, ona tek sad oseti da je sva nekako hladna. Zguri se bliže vatri. "Gubu?" prošaputa ona. "Dođi, Gubu, dođi, maleni, sve je u redu." Ali ispod kauča se ništa ne pomače.

Aberkam je stajao pored nje, pružao joj nešto: čašu; a u čaši vino, crveno vino.

"Imaš vino?" reče ona, trgnuvši se iznenađeno.

"Ja uglavnom vodu pijem i ćutim", reče on. "Ponekad vino pijem, i pričam. Uzmi."

Ona pokorno uze vino. "Nije me šokiralo."

"Ništa ne šokira ženu iz grada", reče on ozbiljno. "A sad treba da otvoriš ovu teglu."

"Kako si otvorio vino?" upita ona, pa odvrnu poklopac sa tegle riblje čorbe.

"Bilo je već otvoreno", zabrunđa on, neuznemiren.

Sedeli su uz vatru, jedno naspram drugog, i jeli, a zahvatali su iz kotlića koji je visio okačen o verige. Pojedine komadiće mesa hvatala je prstima i spuštala ih nisko, do poda, da bi ispod kauča mogli biti viđeni, i šaputala Gubuu, ali on nije hteo da iziđe.

"Kad bude mnogo gladan, doći će", reče ona. Već joj je dozlogrdilo plačljivo drhtanje njenog glasa, i taj čvor u grlu, osećaj stida. "Hvala ti za hranu", reče. "Sad mi je bolje."

Ustala je i oprala kotlić i kašike; njemu je rekla da on ne treba da kvasi ruke, a on se nije ni ponudio da joj pomogne, samo je sedeo pored vatre, nepomičan, kao gromada, kao mrka stena.

"Idem ja na sprat", reče ona, kad je završila posao. "Možda ću moći da uhvatim Gubua i ponese ga tamo. Daj jedno ćebe, ili dva."

On klimnu glavom. "Ćebad su gore. Vatru sam naložio." Nije razumela ove njegove reči. U tom trenutku se sagnula da zaviri pod kauč. Znala je da, čineći to, izgleda kao živi humor: matora, umotana u sto krpa, sa dupetom u vazduhu, šapuće: "Gubu! Gubu!" jednom komadu nameštaja. Ali začu se grebucanje, a onda joj Gubu dođe pravo u ruke. Čvrsto se uhvati za njeno rame, a nos sakri pod njeno uho. Ona sede na pete i pogleda Aberkama, sva ozarena. "Evo njega!" reče. Osovi se na noge, što joj nije bilo lako, pa reče: "Laku noć."

"Laku noć, Jos", odvrati on. Nije se usuđivala da nosi fenjer, sa uljem, gore, zato uz stepenice pođe kroz mrkli mrak. Držala je Gubua uz sebe, obručke, sve dok ne stiže u zapadnu sobu i ne zatvori vrata. Onda stade. Nepomično je zurila. Aberkam je bio izvadio cigle iz ognjišta, i još stigao, tokom večeri, da potpali treset već položen unutra; žarenje treseta odsijavalo se u dugačkim, niskim prozorima crnim od noći, a miris koji se širio bio je sladak. Iz neke druge neupotrebljavane sobe beše u ovu dovučen krevetski ram, i na njega postavljen madrac, i preko toga postelja, ćebad, pa čak, odozgo, i novi, beli, vuneni tepih. Na polici kod dimnjaka stajali su krčag i lavor. Onaj stari tepih na kome je ranije sedela bio je isprašen i oriban, i sad je ležao čist, mada veoma pohaban, pred ognjištem.

Gubu poče odgurivati njene ruke; ona ga spusti, a on otrča pravo pod krevet. Tamo će mu biti sasvim dobro. Ona nasu malo vode iz krčaga u lavor i ostavi pred ognjište, za slučaj da bude žedan. Kao kutija za obavljanje potreba, neka mu posluži pepeo. Sve što nama treba, imamo ovde, pomisli ona, i dalje razgledajući, sva zbunjena, ovu sobu punu senki, i blagu svetlost koja je u prozore nailazila iznutra.

Iziđe i zatvori vrata za sobom, pa siđe niz stepenice. Aberkam je nepomično sedeo pored vatre. Njegove oči sevnuše ka njoj. Nije znala šta da kaže.

"Sviđala ti se ta soba", reče on.

Ona klimnu glavom.

"Rekla si da je možda nekad bila soba nekih zaljubljenih. Pomislio sam da bi to mogla i ubuduće biti."

Posle nekog vremena ona reče: "Možda."

"Ne noćas", reče on, i poče u njemu neka potmula tutnjava: smeh,

uvide Jos. Jednom ga je videla da se osmehne, sad je čula i njegovo smejanje.

"Ne. Ne noćas", reč ona kruto.

"Trebaju mi šake", reče on, "treba mi sve, za to, za tebe."

Ona ništa ne reče, samo ga pogleda.

"Sedi, Jos, molim te", reče on. Ona sede na stolicu pored vatre, oči u oči sa Aberkamom.

"Dok bolovah, o ovim stvarima premišljah", reče on; uvek je u njemu ostajalo pomalo oratorstva. "Zamisao za koju sam se borio, izneverio sam, u ime njeno sam lagao i krao, zato što nisam mogao priznati da sam izgubio veru u nju. Tuđina sam se plašio zato što sam se njihovih bogova plašio. Toliko bogova! Plašio sam se da će oni umanjiti mog Gospoda. Umanjiti njega!" Minut-dva je ćutao i samo disao; čula je duboku hripu u njegovim plućima. "Izneverio sam majku moga sina mnogo puta, mnogo puta. Nju, i druge žene, i sebe samog. Nisam ostao veran ničemu plemenitom." Raširi ruke i pri tom žmirnu malo, bolno, i pogleda opekotine na šakama. "Mislim da ti jesi".

Nešto kasnije, Jos reče: "Uz oca moje Safnan ostala sam samo nekoliko godina. Posle sam imala neke druge muškarce. Šta to mari, sada?"

"Ne mislim na to", reče on. "Mislim da nisi izneveravala svoje ljude, svoje dete, sebe. U redu, to je prošlost. Kažeš, šta ima veze sada, ništa više nije važno. Ali ti mi daješ ovu priliku čak i sad, ovu divnu priliku, da te držim, da te čvrsto držim."

Ona ne reče ništa.

"U sramoti sam došao ovamo, a ti si mi ukazala poštovanje."

"Zašto ne? Ko sam ja da tebi sudim?"

"Brate, ja sam ti."

Ona mu dobaci jedan uplašni pogled, onda se zagleda u vatru. Treset je goreo polako, ali toplo, šaljući uvis jednu vijugavu, bledo vidljivu traku dima. Jos je razmišljala o toplini, o tami njegovog tela.

"Da li bi bilo ikakvog mira između nas dvoje?" upita ona konačno.

"Da li ti je mir potreban?"

Nešto kasnije, ona se malo osmehnu.

"Daću sve od sebe", reče on. "Ostani u ovoj kući neko vreme."

Ona klimnu glavom.

DAN OPROŠTAJA

Soli beše svemirsko derište, kćerka mobila, živela je na raznim brodovima, na raznim svetovima; do svog desetog rođendana proputovala je više od pet stotina svetlosnih godina. Sa svojih dvadeset pet, već je prošla kroz revoluciju na Alteri, naučila 'aidži' na Teri i dalekomišljenje od jednoga hilfera na Rokananu, sa lakoćom završila škole na Hainu, preživela svoj zadatak kao posmatrač na ubilačkoj, umirućoj planeti Keak, i radeći sve to preskočila još pola milenijuma brzinom bliskom svetlosnoj. Mlada, ali iskusna.

Dosadili su joj službenici ambasade u Voe Deu svojim savetima da pazi na ono, upamti ovo, i tako dalje; pa, ona je takođe mobil, sada. Planeta Verel ima svoje neobičnosti - a koji svet ih nema? Soli je uradila domaći zadatak, naučila kad treba izvesti naklon a kad ne treba podrigivati, i obratno. Olakšanje je bilo kad su je konačno ostavili da se sama snalazi, u ovom predivnom gradiću, na ovom predivnom malom kontinenti: ona, Soli, prvi i jedini ekumenski Izaslanik u Božanskoj Kraljevini Gataj.

Danima je bila u nekom posebnom veselom stanju, kao pijana, zbog te nadmorske visine, i zbog malog, brilijantnog sunca koje je sručivalo okomitu svetlost u bučne ulice. A tek planinski vrhovi koji su stršali neverovatno iza svake zgrade; pa nebo tamnoplavo, na kome velike, bliske zvezde blistaju i tokom celog dana; noći zasenjjuće, pod šest-sedam vrludajućih, malih meseca; visoki crnputi ljudi sa crnim očima, uzanim glavama, dugačkim i uzanim šakama i stopalima, predivan narod, njen narod! Volela je sve to. Mada je tog naroda bilo pred njenim očima možda i malo previše.

Poslednja prethodna prilika da provodi vreme sasvim sama ukazala joj se tokom onih nekoliko sati u putničkoj kabini letećeg automobila koji joj poslaše Gatajci da je dovede preko okeana, iz Voe Dea. Na sletištu ju je dočekalo poslanstvo sveštenika i zvaničnika koje su uputili Kralj i Savet, poslanstvo veličanstveno u skerletu, smeđem i tirkiznom, i povelu ju je, tako reći u jednom zamahu, u Palatu, gde se moralo klanjati (i ne podrigivati) satima: biti predstavljena njegovom kraljevskom malom smežuranom veličanstvu, i visokim nekakvim i svakakvim, lordovima kako-beše i kako-se-zvaše; držati govorancije, sedeti na banketu... sve sasvim predvidljivo, nigde ni najmanjeg problema, nije zasmetao čak ni neprobojno tvrdi, ogromni prženi cvet koji je na banketu stavljen u njen tanjir. Ali su uz nju, od prvog trena na sletištu, i zatim svakog daljeg trena, svuda i uvek, bila dva čoveka: njen

vodič, i njen telohranitelj.

Vodiča, koji se zvao San Ubatat, dade njeni domaćini, Gatajci; on je, naravno, prijavljivao vladi sve Soline postupke, ali je kao uhoda bio zaista prijatan, svuda joj je olakšavao kretanje, ukazivao samo minimalnim, ali dovoljnim nagoveštajem šta se od nje očekuje, a šta bi bilo 'gaf', pogrešan korak; izvrstan lingvista, uvek je spremno prevodio kad je to njoj zatrebalo. Zaista je taj San bio dobar. Ali telohranitelj je bio nešto sasvim drugo.

Tog čoveka su uz Soli prikačili domaćini Ekumena na ovom svetu, velika država Voe Deo, dominantna sila na Verelu. Soli se smesta pobunila, uložila protest ambasadi u Voe Deu, tvrdeći da telohranitelja ne želi niti joj je potreban. Niko u Gataju ne planira ništa protiv nje, a i kad bi planirao, Soli bi više volela da se brani sama. Ambasada je uzdahnula. Žalimo slučaj, rekoše. Ima da imaš telohranitelja, i tačka. Voe Deo ima vojne snage u Kraljevini Gataj, koja je, ipak, sledbenik voedeoske politike, država ekonomski zavisna. U interesu je Voe Dea da štiti legitimnu vladu Gataja od lokalnih terorističkih grupica, a da štite baš tebe, to je deo njihovih interesa. Ne možemo se protiviti tome.

Znala je da se ne vredi svađati sa ambasadam, ali, opet, nije se ni mogla prepustiti tom majoru. Naime, njegov vojni čin glasio je 'rega', a Soli je to prevela rečju 'major', koju je čula u nekom komičnom filmu što ga je gledala na Teri. U toj komediji, 'major' je bio, bukvalno, jedna punjena uniforma, prekrivena medaljama i oznakama. Punjena uniforma je huktala, šepurila se i zapovedala, a na kraju se rasprsnula, razletela se u komadiće. Kad bi samo i ovaj major mogao tako da pukne! Nije se, zapravo, šepurio, nije čak ni zapovedao neposredno. Kameno učtiv i drveno ćutljiv je bio, krut i hladan kao rigor mortis. Ubrzo je odustala od svakog pokušaja razgovora s njim; šta god rekla, njegov odgovor je bio 'Da-g-sp-đo' ili 'ne-g-sp-đo', sa glupom brzinom čoveka koji ne čuje i neće stvarno da čuje; bio je to stav nekoga ko je po službenoj dužnosti isključio u sebi sve ljudsko. A držao se uz nju na svakom javnom mestu, danju i noću, na ulici, u kupovini, na susretima sa poslovnim ljudima i zvaničnicima, na razgledanju znamenitosti, u dvoru, u balonu kojim su nadletali planine - svuda, svuda sa njom, osim u krevetu.

A čak ni u krevetu nije bila onoliko sama koliko je, najčešće, želela biti; jer, iako su vodič i telohranitelj uveče odlazili kući, u predsoblju njene spavaće sobe spavala je kućna pomoćnica: poklon od Njegovog veličanstva, imovina stavljena Soli u vlasništvo.

Pamtela je svoju nevericu kad je, pre nekoliko godina, čitajući jedan tekst o ropstvu, prvi put naišla na takvu upotrebu reči imovina. 'Na

Verelu, pripadnici vladajuće kaste nose naziv vlasnici; pripadnici pokorene kaste su imovina. Samo za vlasnike se kaže da su muškarci i žene; za one u nižoj kasti, imovinu, kaže se da su kmetovi i kmetice.'

I tako se ona sad pretvorila u vlasnicu jedne kmetice. Kraljevski se darovi ne odbijaju. Ime njene imovine bilo je Reve. I Reve je verovatno uhoda bila, ma koliko to teško bilo poverovati. Dostojanstvena, zgodna žena, nekoliko godina starija od Soli, a kože otprilike jednako tamne, mada je Solina bila smeđa sa ružičastim prelivom, a Revina smeđa sa plavičastim prelivom. Revini dlanovi bili su delikatne azurne boje. Ponašala se besprekorno, imala puno takta, proniciljivosti, nepogrešivi osećaj kad je njeno prisustvo poželjno, a kad ne. Soli se, naravno, ophodila prema Revi kao prema sebi ravnoj, a na samom početku je izjavila da po njenom uverenju nijedno ljudsko biće nema pravo prevlasti, a kamoli vlasništva, nad drugim ljudskim bićem, i da ona Revi neće ništa naređivati, i da se nada da će njih dve biti prijateljice. Reve je ovo prihvatila, na žalost, kao novi niz naređenja. Osmehnula se i rekla 'da'. Bila je beskonačno popustljiva. Šta god Soli rekla ili učinila, sve je tonulo u tu popustljivost i nestajalo sa vidika, ostavljajući neizmenjenu Reve: jedno blago, predusretljivo, fizičko prisustvo, samo malčice izvan dohvata. Osmehivala se, govorila 'da' i bila nedohvatljiva.

A Soli poče misliti, posle prve opijenosti prvim danima u Gataju, da joj je Reve potrebna, stvarno potrebna kao žena sa kojom će razgovarati. Ni na koji način se nije mogla sastajati sa drugim ženama, koje su živele skrivene u svojim 'bezama', ženskim prostorijama, to jest 'kod kuće' - tako se o tome govorilo. Sve kmetice osim Reve bile su vlasništvo nekog drugog, dakle Soli nije imala pravo da s njima govori. Ona se, zato, uvek susretala isključivo sa muškarcima. I sa evnusima.

To je bila još jedna stvar u koju je bilo teško poverovati: da ima muškaraca koji su spremni da se dobrovoljno odreknu muškosti samo da bi unekoliko poboljšali svoj društveni položaj. A upravo takve je sretala na dvoru kralja Hotata. Rođeni kao imovina, oni su prelaskom u evnuhe sticali delimičnu nezavisnost i često se uzdizali do položaja znatne vlasti, a i znatnog poverenja, među svojim vlasnicima. Evnuh Tajandan, upravitelj palate, vladao je kraljem, koji nije stvarno držao vlast nego je služio samo kao marioneta, nominalni šef Saveta. Savet su sačinjavali lordovi raznih vrsta i sveštenici samo jedne vrste, tualiti. Samo je imovina obožavala Kamija, a gatajska prvobitna vera potisnuta je kad je monarhija prešla na tualitizam pre približno jednog veka. Ako se Soli išta zaista nije dopadalo na Verelu, posle ropstva i posle prevlasti jednog pola, bile su to vere. Pesme o gospi Tuali bile su lepe,

njene skulpture i hramovi u Voe Deu divni, a knjiga Arkamija izgledala je kao dobra, mada razvučena, priča; ali smrtonosna ubeđenost u svoje sopstveno bogomdano pravedništvo... pa netrpeljivost, glupost sveštenika, jeziva učenja koja su opravdavala svaku okrutnost u ime vere! Soli se zapravo počinjala pitati postoji li na Verelu išta što joj se dopada.

Na to je imala instant-odgovor: volim Verel, volim ga. Volim ovo neobično, malecko, a jako sunce, i sve one komade razvaljenog meseca gore, i te planine koje se dižu kao ledeni zidovi, i ovaj narod - narod čije su oči crne bez belog, kao kod životinja, oči kao tamno staklo, kao tamna voda, tajanstvene - želim ih voleti, želim ih upoznati, želim dopreti do njih!

Ali morala je priznati da su oni upišanci u ambasadi bili u pravu u pogledu jedne stvari: biti žena, to je, na Verelu, teška sudbina. Soli se nigde nije uklapala. Svugde je išla sama, imala je javnu funkciju, pa je, samim tim, bila nešto protivurečno: jer, pristojna žena ostaje kod kuće, nevidljiva. Samo kmetice izlaze na ulicu, ili se susreću sa nepoznatim osobama, ili obavljaju bilo koji javni posao. Ona se, dakle, ponaša kao imovina, a ne kao vlasnica. Pa ipak, ona je nešto veoma veličanstveno, Izaslanik Ekumena, a Gataj veoma želi da se učlani u Ekumen i da ne uvredi ekumenske Izaslanike. Zbog svega toga, zvaničnici, dvorani i poslovni ljudi sa kojima je razgovarala o ekumenskim poslovima činili su najbolje što su mogli: postupali su prema njoj kao prema muškarcu.

Ova gluma nikad nije bila potpuna, a često se i raspadala sasvim. Jadni matori kralj ju je vredno pipao i opipavao, zanet utiskom da je Soli jedna od njegovih grejačica kreveta. U raspravi sa lordom Gatujom, ona kaže nešto suprotno - a Gatujo je počne netremice gledati kao da mu se usprotivila njegova sopstvena cipela. Jer video je u njoj ženu. Ali u većini slučajeva 'skidanje pola' sa nje je ipak uspevalo, pa je Soli mogla raditi sa tim ljudima: čak je i potpomagala igru, uz Revinu pomoć napravila je sebi odeću nalik na onu koju u Gataju nose muškarci-vlasnici, bez ičega što bi njima bilo signal da je u toj odeći žena. Reve beše hitra, pametna švalja. Pantalone svetle boje, uske, od debelog materijala, bile su praktične i zgodne, a izvezeni sakoi izvanredno topli. Rado ih je nosila. Ali se osećala deseksualisano pred tim muškarcima koji su odbijali da prihvate ono što ona jeste. Bilo joj je potrebno da razgovara sa ženom.

Pokušala je, preko nekih vlasnika, da isposluje susrete sa njihovim ženama, vlasnicama, i naišla na zid bez ijednih vrata, bez ikakve rupice za zavirivanje. Kakva divna zamisao: svakako ćemo organizovati

sastanak, kad vremenske prilike budu povoljnije! Bila bi ogromna čast za mene da kod izaslanice Ekumena dođu u posetu gospa Majojo i moje kćeri, ali moje glupave, provincijalne kćeri tako su neoprostivo bojažljive - siguran sam da ćete razumeti. Oh, svakako, svakako, razgledanje unutrašnje bašte - ali ne sad, kad loze ne cvetaju! Moramo sačekati da loze procvetaju!

Ni sa kim nije mogla razgovarati, ni sa kim, dok nije upoznala makila Batikama.

Pravi događaj je to bio: dolazak glumačke trupe iz Voe Dea. U gatajskoj maloj planinskoj prestonici nije bilo mnogo zabavnih priredbi, izuzev plesača u hramu (a i to su bili sve muškarci, dabome) i površnih, sentimentalnih gluposti koje su na verelijanskoj TV mreži emitovane kao 'drame'. Soli je sa tvrdom upornošću gledala neke od tih suznih koještarija, nadajući se da bar na trenutak vidi kako izgleda život 'kod kuće', ali nije mogla podnositi device koje padaju u nesvest i umiru od ljubavi dok njihovi heroji krutog vrata, pravi magarci, svi izgledom kao 'major', uzvišeno ginu u bitkama, a Tual Milosrdna se naginje iz oblaka i smeška se dole na njihovu pogibiju, gledajući ih malo zrikavo, pri čemu joj se vide beonjače, znak božanskog statusa. Soli je brzo primetila da verelijanski muškarci nikad ne gledaju te drame; sada je znala zašto. Ali i prijemi u palati, i prijemi u njenu počast u kućama raznih lordova i biznismena, bili su prilično zatupljujući: samo muškarci, uvek i jedino muškarci, jer nisu hteli da uvedu devojke, svoje robinje, dok je tu ova izaslanica Ekumena; a Soli ni sa najzgodnijim muškarcima nije mogla da flertuje, jer bi ih to podsetilo da su muškarci, a onda bi oni iznova opazili da je ona žena koja se ne ponaša kao dama. Od opijenosti nije ostalo ništa do dana kad je trupa makila stigla.

Pitala je Sana, pouzdanog savetnika za etikeciju, da li bi bilo u redu da ona pođe na predstavu. Posle dužeg 'hmm-hmm' i 'pa, ovvaj...', on joj stavi na znanje, posredno, nadmašujući svoju uobičajenu uljastu delikatnost, da može ako se obuče kao muško. "Žene, znate, ne izlaze u javnost. Ali ponekad, znate, toliko žele videti predstave, znate? Gospa Amatej je dolazila sa Gospodarom Amatejom, obučena u njegovu odeću, svake godine; svi su znali, niko ništa nije rekao - znate. Za Vas, tako slavnu osobu, bilo bi to u redu. Niko neće reći ništa. Sasvim, sasvim u redu. Naravno, ja idem sa Vama, i rega ide sa Vama. Kao prijatelji, ha? Znate, tri čoveka, tri dobra prijatelja, idu zajedno na zabavu, ha? Ha?"

Ha ha, odjeknu u njoj poslušno. Al' je zabava!... Ipak, vredi truda, pomisli ona. Da bih videla maske.

Nikad nisu davali makile na TV. Mlade devojke kod kuće ne smeju biti izložene njihovim predstavama, među kojima ima, obavesti je San uz smrtnu ozbiljnost, nedoličnih. To sme samo u pozorištima. Klovnovi, plesači, prostituti, glumci, muzičari i makili bili su neka vrsta potklase, jedina imovina koja ne pripada nijednom pojedinačnom vlasniku. Nadarenog dečaka otkupi Korporacija zabave, od dotadašnjeg vlasnika; dečak time postaje imovina Korporacije, koja ga uvežbava i o njemu se brine do kraja njegovog života.

Odoše pešice u pozorište, udaljeno šest ili sedam ulica. Bila je zaboravila da su svi makili transvestiti, čak i dok ih je prvi put gledala nije se toga dosetila. Bili su grupa visokih, vitkih osoba koje izleću na pozornicu uvežbano, moćno i graciozno kao velike ptice koje se kovitljaju, okupljaju, vijaju po visinama. Gledala je ne razmišljajući, obuzeta njihovom lepotom, a onda se najednom promenila muzika i ušli su klovnovi, crni kao noć, crni kao vlasnici, u fantastičnim suknjama koje su se vukle iza njih, sa fantastičnim sisama isturenim daleko napred i ukrašenim preobiljem dragulja; pevucali su tankim glasićima, kao da će pasti u nesvest: "Oh, nemojte me silovati, gospodine fini dobri, nemojte me, molim Vas, baš sad!" To su muškarci, to su muškarci! - uvide Soli, koja se već smejala bespomoćno. Dok je Batikam završio svoj nastup kao zvezda večeri, svoj čudesni dramski monolog, ona je već bila obožavateljka. "Želim da se sretnem s njim", reče ona Sanu u pauzi između tačaka. "S tim glumcem... Batikamom."

Na Sanovom licu pojavi se onaj prazni izraz koji je značio da on razmišlja kako se to može srediti, a ujedno i zaraditi neka parica. Ali major beše budno pažljiv, kao i uvek. Krut kao motka, okrete glavu malo i samo na čas pogleda Sana. A Sanov izraz se počeo menjati.

Da je njen predlog bio nedoličan, San bi joj to stavio do znanja ili rekao. Punjeni major je naprosto hteo da kontroliše Soli, da je drži vezanu kao da je jedna od 'njegovih' žena. Nastupio je trenutak da se majoru uputi izazov. Ona se okrete i pogleda ga pravo u oči. "Rega Tejeo", reče ona, "sasvim razumem da si pod naređenjima da paziš na moje postupanje. Ali ako daješ naređenja Sanu ili meni, moraš ih izgovoriti glasno, a ona moraju biti opravdana. Neće mi naređivati nijedna tvoja proizvoljna zamisao ili hir."

Nastala je duga pauza, zaista divna pauza. To je vredelo doživeti. Nije bilo lako videti da li se majorov izraz menja; u slaboj svetlosti pozorišne dvorane nisu se videle pojedinosti njegovog plavocrnog lica. Ali u njegovoj nepomičnosti postojalo je nešto zaleđeno, što joj je pokazalo da ga je zaustavila. Konačno, on reče: "Moja je obaveza da

Vas štitim, Izaslaniče."

"Da li su makili opasni za mene? Da li je nedolično da Izaslanik Ekumena čestita velikom verelskom umetniku?"

Opet sleđeno ćutanje. "Ne", odvrati on.

"Onda zahtevam da ideš sa mnom kad pođem iza pozornice, posle predstave, da razgovaram sa Batikamom."

Jedno kruto klimanje glavom. Jedno kruto, pompezno, potučeno klimanje glavom. Prvi poen! - pomisli Soli i zavali se veselo u sedište. Gledala je, zatim, one koji crtaju svetlom, pa erotske plesove i jednu ćudnovato dirljivu malu dramu kojom se veće završilo. Tekst drame bio je, zapravo, arhaićna poezija, teška za razumevanje, ali su glumci bili tako lepi, a njihovi glasovi tako nežni, da ona primeti suze u svojim očima ne znajući zašto su tu.

"Šteta što makili uvek crpu iz Arkamije", reće San, tonom pobožnog, samozadovoljnog neodobravanja. San je bio vlasnik, ali ne neke visoke klase, i zapravo nije posedovao nijednu živu ljudsku imovinu; ipak, bio je vlasnik, i vrlo zagriženi tualit, i voleo je da podseća sebe na to. "Prizori iz Otelovljenja Tualinog više bi odgovarale ovakvoj publici."

"Sigurna sam da se s tim slažeš, rega", reće ona majoru, uživajući u svojoj ironiji.

"Ni najmanje", reće on, sa tako glatkom učtivošću da ona u prvi mah i ne shvati šta je to rekao; ali brzo zaboravi ovu malu zagonetku, u probijanju kroz metež i stizanju iza pozornice i zatim u sobe za oblaćenje glumaca.

Kad su shvatili ko je ona, upravitelji pozorišta pokušali su da isteraju sve druge glumce napolje, da bi ona ostala nasamo sa Batikamom (i Sanom i majorom, naravno); ali Soli reće ne, ne, ne, ove divne umetnike ne smemo uznemiravati, samo vi mene pustite da razgovaram na trenutak sa Batikamom. Stajala je tu, u gužvi skinutih kostima i polunagih ljudi, razmazane šminke, smeha, napetosti koja se razilazila posle predstave, što ima iza pozornice na svakom svetu, i poče razgovarati sa pametnim, plahovitim ćovekom u složenom ženskom kostimu. Našli su se na istoj talasnoj dužini od prvog trenutka. "Možeš li doći kod mene kući?" upita ona. "Sa zadovoljstvom", reće Batikam, bez i najkraćeg pogleda ka licu Sana ili majora; bio je to prvi kmet koga je ikad videla da bez gledanja prema njenom vodiću ili njenom ćuvau, bez dopuštenja od njih, kaže ili učini bilo šta, bilo šta. Ona pogleda tu dvojicu, samo da vidi da li su šokirani. San je izgledao zaverenićki, major sav ukoćen. "Evo, uskoro ću", reće Batikam. "Samo da se presvućem."

Razmeniše osmehe, i ona ode. Opojno šuštanje opet je bilo u vazduhu. Ogromne, bliske zvezde visile su kao plameno grožđe. Jedan mesec se tumbao preko ledenih visova, drugi odmicao kao nagnut fenjer iznad vijugavih ukrasa na vrhovima tornjeva palate. Soli je krakala snažnim koracima kroz mračnu ulicu, uživajući u slobodi i toplini muške odeće na sebi; San je morao da trčkara da bi je stizao, dok je major, dugonog, održavao korak. Jedan visok, treperav glas pozva: "Izaslaniče!" i ona okrete glavu, sa osmehom, onda se okrete cela, jer vide da se major rve sa nekim u senci jednog kućnog ulaza. Već sledećeg trenutka major se oslobodi, sustiže je bez reči, uhvati je za mišicu ruke gvozdenim zahvatom i povuče je da potrče zajedno. "Pusti me!" reče ona i stade se otimati; nije želela da upotrebi protiv njega neki aidži-zahvat, ali ničim drugim ne bi se mogla osloboditi.

Skrenuo je u jednu poprečnu uličicu tako naglo, da Soli umalo da padne; ona potrča naporedo sa njim, dopustivši da je on nastavi držati za ruku. Neočekivano se nađoše u njenoj ulici, pred njenom kapijom; uleteše unutra, u kuću, čija vrata major otključa jednom jedinom rečju - kako je to izveo? - upita se ona, a glasno reče: "Šta je sve ovo?" Sada se lako otrgla i uhvatila šakom druge ruke mesto na mišici nažuljeno od majorovog stiska.

Vide, besna, poslednji treptaj oduševljenog osmeha na njegovom licu. Teško dišući, major upita: "Jeste li povređeni?"

"Povređena? Tamo gde si me vukao, da - a šta zamišljaš da si radio?"

"Nastojao da onaj drugar ostane što dalje."

"Koji drugar?"

On ne reče ništa.

"Onaj koji me je pozvao? Možda je želeo da razgovara sa mnom!"

Trenutak kasnije, major reče: "Moguće. Bio je u senci. Smatrao sam da bi mogao biti naoružan. Moram izići da potražim San Ubatata. Molim Vas da vrata držite zaključana dok se ja ne vratim." Dok je to naređivao, već je izlazio; ni na pamet mu nije palo da bi ona mogla ne poslušati, a ona poslušala, iako silno besna. Zar on smatra da ona ne može da se brine sama o sebi? Da je njoj potrebno da se on meša u njen život, da udara nogom robove oko nje, 'štiteći' je na taj način? Možda je vreme da on vidi kako izgleda aidži-pad. Jak je i brz, ali nije imao pravi trening. Takvo amatersko mešanje je nepodnošljivo, zaista nepodnošljivo; mora ona opet da protestuje kod ambasade.

Čim se major vratio, a za njim nervozni San postiđena lica, ona reče: "Otvorio si moja vrata pomoću lozinke. Nisam bila obaveštena da imaš

pravo ulaska danju i noću."

Vratio se u svoju vojnu prazninu lica. "Ne g-sp-đo", reče.

"Ne smeš više tako činiti. Ne smeš me nikad više uhvatiti rukama. Moram ti kazati da ako to učiniš, naneću ti povrede. Ako smatraš da ima nekih razloga za uzbunu, reci mi, a ja ću reagovati kako ja mislim da treba. Sada bih te zamolila da odeš."

"Sa zadovoljstvom, gospođo", reče on, izvede poluokret i odmaršira napolje.

"Oh, gospo - Izaslaniče", reče San, "ono je bila opasna osoba, krajnje opasni ljudi, tako mi je žao, sramota", i nastavi da brblja. Posle dužeg vremena ona uspe da ga navede da objasni ko je, po njegovom mišljenju, ono bio: verski disident, jedan od 'staroveraca', koji se još drže prvobitne gatajske vere i žele da izbace napolje ili pobiju sve strance i nevernike. "Kmet?" upita ona zainteresovano, na šta on uzvratil šokirano: "Oh, ne, ne, prava osoba, čovek - ali u najvećoj meri zalutao, fanatik, paganski fanatik! Oni za sebe kažu da su 'nožari', ljudi sa noževima. Ali, čovek, gospo - svakako čovek!"

Mogućnost da ona pomisli da ju je neki komad žive imovine mogao pokušati da dodirne uznemiravala je Sana više nego sam napad. Ako je ono uopšte bio napad.

Razmišljajući o ovome, ona se zapita nije li major, koga je ona u pozorištu stavila tamo gde mu je mesto, našao zgodan izgovor da je 'zaštiti' i čineći to u stvari je vrati u podređen položaj. Pa, dobro, ako to pokuša još jednom, naći će se na glavi, prislonjen uz suprotan zid.

"Reve!" pozva ona, a kmetica se pojavi istog trena, kao i uvek. "Dolazi jedan glumac. Da li bi nam htela napraviti čaj ili nešto tako?" Reve se osmehnu, reče "Da" i nestade. Začu se kucanje na vratima, major ih otvori - sigurno je dreždao napolju, na straži - i Batikam uđe.

Nije očekivala da će on i sad biti obučen u žensku odeću, ali on se tako oblačio i izvan pozornice; ne onako veličanstveno, ali ipak elegantno, u delikatnim, tečnim materijalima tamnih, prefinjenih preliva, kao što nose gospe sklone padanju u nesvest, u dramama. Zato je još pikantniji ovaj muški kostim na njoj, oseti Soli. Batikam nije bio onako zgodan kao major, koji je izgledao zaista prelepo sve dok ne otvori usta; ali je makil imao neku magnetnu privlačnost, morao si ga gledati. Njegov ten bio je tamnosivosmeđ, nije imao onu plavocrnu boju kojom se vlasnici toliko hvališu (mada i crnih komada imovine ima veoma mnogo, primetila je Soli: a kako i ne bi, kad je svaka kmetica ujedno i seksualna sluškinja svome vlasniku). Intenzivna, živa bistrina i naklonost blistali su na njegovom licu, prosijavajući kroz makilsku

šminku koja se sastojala od mešavine crne boje i zvezdane prašine. Batik je gledao oko sebe i upućivao spor, divan smeh njoj, a i Sanu, i majoru koji ostade u vratima. Smejao se kao žena, toplim talasanjem, ne muškim ha, ha. Pruži obe ruke Soli, koja mu priđe i prihvati ih. "Hvala što si došao, Batikame!" reče ona, a on reče: "Hvala što si me pozvala, izaslanice iz svemira!"

"Sane", reče ona, "mislim da je ovo tvoj šlagvort?"

Samo neodlučnost u pogledu najboljeg daljeg postupanja mogla je usporiti Sana toliko da Soli dođe u priliku da ovo kaže. Oklevao je još trenutak, onda se uljasto nasmešio i rekao: "Da, tako mi je žao, vrlo laku noć vama, Izaslaniče! Podnevni sat sutra u Ministarstvu rudarstva, verujem?" Odlazeći unatraske, on nalete na majora, koji je stajao u vratima kao stub. Ona pogleda majora, spremna da mu naredi, bez ikakve ceremonije, da iziđe napolje, kako se usudio da se ugura nazad u kuću - ali vide izraz njegovov. Najzad se razlomila njegova maska 'belog' izraza lica i ukazao se prezir. Prezir obojen nevericom, prezir od koga pripada muka. Kao da je major bio prinuđen da gleda nekoga kako jede izmet.

"Izlazi", reče ona. Okrete leđa obojici. "Uđi, Batikame; jedina privatnost koju ja imam jeste ovde." Reče to i uvede makila u svoju spavaću sobu.

Bio je rođen na istom mestu gde i njegovi muški preci, u hladnoj, staroj kući u bregovima, u podnožju jedne planine, iznad Noehe. Majka ga je rodila, a da nijednom nije jauknula, jer je bila žena vojnika, a sad i majka vojnika. Ime je dobio po ujaku iz drugog kolena, koji je poginuo na dužnosti u Sosi. Odrastao je pod strogom disciplinom siromašnog domaćinstva sa čisto veotskim rodoslovom. Kad je njegov otac bio na odsustvu, učio ga je onim stvarima koje vojnik mora da zna; a kad je otac opet odlazio na dužnost, nastavu je držao jedan komad imovine, kmet-narednik Habakam. Časovi su počinjali u pet ujutro, i leti i zimi, molitvom, vežbama sa kratkim mačem i trčanjem krosa. Majka i baba učile su ga drugim veštinama koje čovek mora znati, počev od lepog ponašanja, još pre nego što je napunio dve godine, a posle drugog rođendana prešavši na istoriju, pesništvo i na mirno sedenje i ćutanje.

Dan tog deteta bio je ispunjen lekcijama i omeđen ogradom od strogih vežbi; ali, dan deteta je dug. Bilo je mesta i vremena i za slobodu, slobodu seoskog dvorišta i otvorenih brda. Mogao se družiti sa kućnim ljubimcima, lisicopsima, sa psima koji trče, sa mačkama na čijem su krznu pegave šare, sa mačkama koje love, i sa seoskom

stokom i velkonjima; nije imao, izvan toga, neko naročito društvo. Ljudsku imovinu njihove porodice činili su Habakam, dve kućne pomoćnice, i kmetovi zemljoradnici, koji su obrađivali kamenitu, brežuljkastu zemlju na kojoj su oni i njihovi vlasnici živeli oduvek. Deca-imovina behu svetle boje kože, stidljiva, već pogurena za teški trud kome će ceo životni vek posvetiti, i nisu imala nikakvog znanja ni o čemu izvan svojih njiva i brda. Ponekad su plivali sa Tejeom, leti, u proširenjima reke. Ponekad je Tejeo angažovao po dvoje ili troje da se sa njim igraju vojnika. Trapava, neuka deca, stajala su i žmirkala kad je on vikao "Juriš!" i naletao na nevidljivog neprijatelja. "Za mnom!" cikao je on, a deca su trampala za njim i pucala iz svojih grana odlomljenih sa drveta, nasumce: bum, bum. Najčešće je izlazio sam, jahao svoju dobru kobilu Tasi ili išao na pešačenje, a uz njega mačka za lov.

Nekoliko puta godišnje na imanje bi došli gosti, rodbina ili oficiri, kolege Tejeovog oca, sa decom i ukućanima. Tejeo je deci-gostima ćutke i učtivo pokazivao kuću i imanje, upoznavao ih sa životinjama, vodio ih na jahanje. Ćutke i učtivo, on i njegov rođak Gemat počеше da se mrze; sa četrnaest godina, tukli su se jedan sat na livadi iza kuće, sve strogo po propisima rvanja, neumoljivo nanoseći povrede jedan drugom, postajući sve krvaviji, umorniji i očajniji, sve dok prećutnim dogovorom nisu prekinuli borbu i vratili se ćuteći u kuću, gde se celo društvo okupljalo za ručak. Svi su ih gledali, niko ništa nije rekao. Oprali su se na brzinu, pohitali za sto. Gematu je tokom celog ručka curila krv iz nosa; Tejeoa je toliko bolela vilica, da nije mogao otvarati usta da jede. Niko ništa nije rekao tim povodom.

Ćutke i učtivo, kad su oboje imali petnaest godina, Tejeo i kćerka rege Toebavea se zaljubiše. Poslednjeg dana njene posete, pobegoše, po prećutnom dogovoru, na jahanje. Jahali su naporedo, satima, odveć stidljivi da bilo šta kažu. On joj je dao da jaše Tasi. Sjahali su da napoje i odmire konje u divljini, u jednoj dubravi između brda. Seli su jedno pored drugog, ne sasvim blizu, pokraj tihog potoka. "Volim te", rekao je Tejeo. "Volim te", rekla je Emdu, malo sagnuvši svoje sjajno crno lice. Nisu se dodirivali niti gledali. Pojahali su nazad kroz brda, radosni, ćutljivi.

Kad je imao šesnaest godina, poslaše Tejeoa na Vojnu akademiju, u glavni grad njegove pokrajine. Tu je nastavio učiti i vežbati veštine rata i veštine mira. Njegova pokrajina beše najseljačkija u celom Voe Deu; običaji konzervativni, a trening po mnogo čemu zastareo. Naravno, učili su ga i modernim tehnikama ratovanja, pa je postao prvoklasni pilot

mahunastog broda i vičan daljinskom izviđanju; ali ga nisu naučili modernim načinima razmišljanja, koji su u drugim školama išli uz tu tehnologiju. Učio je historiju i poeziju Voe Dea, ali ne historiju i politiku Ekumena. Prisutnost tuđina na planeti Verel ostala je, za njega, nešto daleko, teorijsko. Njegova stvarnost bila je ona stara, bila je stvarnost veotske društvene klase, gde se muškarci ne družu sa muškarcima koji nisu vojna lica, ali su zato u bratstvu sa svim vojnicima bez obzira na to da li su vlasnici, kmetovi ili neprijatelji. Što se tiče žena, Tejeo je smatrao da su njegova prava nad ženama apsolutna, i da predstavljaju ujedno njegovu apsolutnu obavezu da se ponaša kavaljerski, ali i odgovorno prema pripadnicama veotske klase, a zaštitnički i milosrdno prema kmeticama. Verovao je da su svi stranci, u osnovi, neprijatelji, nedostojni poverenja, pagani. Odavao je počasti gospi Tuali, ali obožavao Kamija Gospoda. Nije očekivao nikakvu pravdu niti nagradu, a cenio je iznad svega vičnost, hrabrost, i samopoštovanje. U nekim pogledima, bio je sasvim nespreman za svet u koji će uskoro ući, a u drugim, izvršno pripremljen; jer njemu je predstojalo sedmogodišnje ratovanje na Jeovi, u ratu gde nije bilo nikakve pravde niti nagrade, pa čak ni privida da se može postići konačna pobeda.

Među veotskim oficirima, čin se nasleđivao. Tejeo je ušao u aktivnu službu kao rega, najviši od tri veotska čina. Ma koliko bi se pokazao nesposoban, ili ma koliko se istakao, nije mogao ni izgubiti ni povisiti taj čin, niti svoju platu. Materijalne ambicije beskorisne su veotu. Ali je trebalo zaslužiti čast i odgovorna mesta, a on je to zaslužio brzo. Voleo je vojnu službu, voleo je taj život, znao je da je dobar u njemu, pametno poslušan, delotvoran u zapovedanju; iz Akademije je izišao sa najvišim preporukama, a pošto je na dužnost poslat u glavni grad, privukao je pažnju ne samo kao perspektivan oficir, nego i kao šarmantan mlad čovek. Sa dvadeset četiri godine bio je u fizički savršenom stanju, njegovo telo izvršavalo je sve što je on od njega zatražio. Strogo vaspitanje kroz koje je prošao naučilo ga je da izbegava preteranosti, ali da veoma ceni zadovoljstvo, tako da su luksuzi i zabave u gradu bili, za njega, otkriće nečeg novog i oduševljavajućeg. Bio je uzdržan i donekle stidljiv, ali druželjubiv i vedar. Zgodan mladić, sa grupom svojih drugara koji su umnogome bili kao on, godinu dana je živio sasvim povlašćeno i u tome potpuno uživao. Blistava silovitost tog uživanja ocrtavala se naspram rata u Jeovi, jer se na toj planeti revolucija robova nastavljala još od rođenja Tejeovog, i sad se pojačavala. Bez te pozadine, on ne bi mogao biti tako srećan. Nije ga zanimalo da provede ceo život u igrama i razonodama, pa, kad dođe prekomanda, kad ga

poslaše da bude pilot i komandir divizionna na Jeovi, njegova sreća postade manje-više potpuna.

Prvo je otišao kući, na tridesetodnevno odsustvo. Sa dozvolom roditelja, odjahao je preko bregova do imanja rege Toebave i zatražio da mu rega da svoju kćer za ženu. Taj rega i njegova žena nisu bili neki strogi roditelji, pa su prvo rekli kćerki da bi odobrili takav brak, a onda je pitali da li bi želela da se uda za Tejea. "Da", rekla je ona. Kao odrasla, neudata žena, živela je u izdvojenosti u ženskim prostorijama kuće, ali je odobreno da se ona i Tejeo susretnu i čak prošetaju zajedno, pri čemu je šaperonska pratilja hodala malo dalje, iza njih. Tejeo joj reče da će u prekomandi provesti tri godine; da li ona želi da se uda sad, na brzinu, ili da sačeka tri godine pa da se venčava kako valja i treba? "Sad", reče ona, sagibajući uzano, sjajno lice. Tejeo se nasmeja oduševljeno, a ona se nasmeja njemu. Venčali su se devet dana kasnije - nije moglo pre toga, moralo je biti svakojake petljancije i ceremonije, čak i na vojničkom venčanju - a onda su Tejeo i Emdu sedamnaest dana vodili ljubav, šetali se zajedno, vodili ljubav, jahali zajedno, vodili ljubav, upoznali se, zavoleli se, svađali se, mirili se, vodili ljubav, spavali jedno drugome u naručju. Onda on ode na jedan drugi svet, da tamo ratuje, a ona se preseli u žensku stranu kuće svog muža.

Ta trogodišnja prekomanda svake godine produžavana je za po još jednu godinu, jer je uočena vrednost oficira Tejeoa, a rat se promenio od povremenih, retkih akcija suzbijanja revolucije, postao povlačenje, sve očajnije. U sedmoj godini službe, stiže u Vrhovni štab na Jeovi naredba da se rega Tejeo pusti na odsustvo iz humanitarnih razloga, zato što njegova žena umire od komplikacija nastalih uz berlot-groznicu. U tom trenutku, više nije ni postojao Vrhovni štab na Jeovi; vojska se iz tri pravca povlačila ka staroj kolonijalnoj prestonici; Tejeova divizija bila je zaštitnica, borila se da odbrani snage u povlačenju u primorskim močvarama; komunikacije su prekinute.

Komandi na Verelu i dalje je bilo nezamislivo da jedna masa robova sa najprimitivnijim oružjima uspeva da potuče vojsku Voe Deoa, disciplinovanu, uvežbanu, profesionalnu, opremljenu nepogrešivom mrežom komunikacija, opremljenu skimer-brodovima i mahunastim brodovima, naoružanu svakim oružjem i sredstvom koje je po ekumenskoj Konvenciji dozvoljeno. Jedna jaka klika u Voe Deu tvrdila je da porazi nastaju upravo zbog tog poslušničkog stava prema tuđinskim pravilima. Đavo neka nosi Ekumen i konvencije. Bombarduj proklete prašinare dok se ne pretvore u blatište od koga su i nastali. Bacaj bio-bombe, pa zašta inače i služe nego da se bacaju? Digni

celokupno naše ljudstvo sa te zagađene planete i dezinfikuj je celu. Neka se tamo počne od čistog lista. Ako ne dobijemo rat na Jeovi, sledeća revolucija biće upravo ovde, na Verelu, u našim gradovima, u našim kućama! Nervozna vlada odolela je ovom pritisku. Verel je pred Ekumenom bio u statusu 'uslovno kažnjene' planete, a Voe Deo je želeo da izvuče plantu iz toga statusa i postigne punopravno učlanjenje u Ekumen. Porazi su prikazivani umanjeno, gubici nisu sabirani, letelice, oružje i ljudi nisu zamenjivani novim. Pred kraj Tejeove sedme godine, vojska na Jeovi bila je, u suštini, otpisana, napuštena od svoje vlade. Na početku osme godine, kad je Ekumenu konačno dozvoljeno da pošalje Izaslanike na Jeovu, Voe Deo i druge države koje su slale pomoćne trupe počese, najzad, povlačenje te vojske kući.

Tek kad se vratio na planetu Verel, Tejeo je doznao da mu je žena mrtva.

Otputovao je kući, u Noehu. On i njegov otac se pozdraviše zagrljajem bez reči; majka ga zagrlila isto tako, ali plačući. On se spusti na kolena da joj se izvini što je doneo više jada nego što ona može podneti.

Te noći je ležao u hladnoj sobi utihnule kuće i slušao kako njegovo srce tuče kao spori bubanj. Nije bio nesrećan, olakšanje što je u miru i slatkoća što je kod kuće bili su odveć veliki za to; ali njegov mir bio je mir pustoši, a negde unutra krio se gnev. Nenaviknut na gnev, Tejeo nije bio siguiran šta to, zapravo, oseća. Kao da je negde ispaljena potmula crvena osvetljavajuća patrona, koja svojim slabim svetlom boji svaku sliku u njegovom umu; tako je bilo, dok je Tejeo ležao i pokušavao da razmisli o svojih sedam godina na Jeovi, koje provede prvo kao pilot, zatim u ratovanju na tlu, što se završilo dugim povlačenjem. Ubijali su i bili ubijani. Zašto ih ostaviše onako, da na kraju budu pojedinačno lovljeni i uništavani? Zašto im vlada nije poslala pojačanja? Ta pitanja nije vredelo postavljati tad, a ne вреди ni sad. Odgovor je samo jedan: radimo što nam se naredi i ne žalimo se. Borio sam se na svakom koraku tog puta, pomisli on, bez ponosa. Novo saznanje proseče oštro kao nož kroz sva druga znanja: a dok sam se ja borio, ona je umirala. Sve je otišlo u propast i štetu, tamo, na Jeovi. I sve u propast i štetu ovde, na Verelu. On se pridiže u sedeći položaj, u hladnom, tihom, slatkom mraku te noći u brdima. "Gospode Kamije", reče on glasno, "pomoz mi. Izdaje me um."

Tokom tog dugog odsustva, provedenog kod kuće, često je sedeo sa svojom majkom. Ona je želela pričati o Emdu, a on je u prvo vreme prisiljavao sebe da sluša. Lako bi zaboravio devojkicu koju je poznao

sedamnaest dana pre sedam godina, kad bi mu majka dozvolila da zaboravi. Malo-po malo, on nauči da prima ono što mu je majka želela dati, saznanje ko je njegova žena bila. Njegova majka je želela da podeli s njim, u najvećoj mogućoj meri, onu radost koju je imala zbog prisutnosti Emdu; jer Emdu je njoj bila prijateljica i voljeno dete. Čak i njegov otac, sada penzionisan, čovek učutan i ugašen, umeo je da kaže: "Ona nam je bila svetlost u kući." Zahvaljivali su mu za nju. Govorili su mu da nije sve bilo samo propast i šteta.

Ali šta je ležalo ispred njih? Starost, prazna kuća. Nisu se, naravno, žalili, i činilo se da su zadovoljni u svojoj strogoj, smirenoj rutini svakidašnjeg posla; ali je, za njih, neprekinuto nastavljanje toka iz prošlosti ka budućnosti bilo presečeno.

"Trebalo bi da se ponovo oženim", reče Tejeo majci. "Da li si zapazila ijednu...?"

Kišilo je, sivo svetlo kroz mokre prozore, blago dobovanje po strehama. Lice njegove majke, pognuto prema nečemu što je krpila, bilo je nejasno vidljivo.

"Nisam", reče ona. "Nisam stvarno." Podiže pogled ka njemu i malo kasnije upita: "Šta misliš, gde ćeš biti prekomandovan?"

"Ne znam."

"Sad nema rata", reče ona, blagim glasom, ujednačenim.

"Nema", reče Tejeo. "Sad nema rata."

"Da li će... ikad biše biti? Po tvom mišljenju?"

On ustade, prošeta po sobi i vrati se, opet sede na uzdignuće, jastučićima obloženo, pored nje; oboje su sedeli uspravnih leđa, oboje nepomični izuzev malih pokreta njenih ruku dok je šila; jedna njegova šaka ovlašno je pridržavala drugu, kao što ga je naučila kad su mu bile dve godine.

"Ne znam", reče on. "Čudno je to. Rata kao da nije ni bilo. Kao da nikad nismo bili na Jeovi - kao da nije bilo ni kolonije, ni ustanka, ničega od svega toga. Ne pričaju više o ratu. Nije se dogodio. Nismo vodili ratove. Ovo je novo doba. To često kažu na mreži. Doba mira, međuzvezdanog bratstva. Znači li to da smo sad braća sa onima na Jeovi? Jesmo li braća sa Gatajem i Bamburom i Četrdeset Država? Jesmo li braća sa našom imovinom? Ništa ja tu ne razabirem. Nije mi jasno šta to oni govore. Ne vidim gde je moje mesto u tome." Glas mu je bio tih i ravan.

"Mislim da nije ovde", reče ona. "Još ne."

Posle nekog vremena, on reče: "Mislio sam... deca..."

"Naravno. Kad dođe vreme." Osmehnula mu se. "Nikad nisi mogao

ni pola sata da sediš mirno... Čekaj. Čekaj i vidi."

Bila je u pravu, naravno; ali ono što je gledao na mreži i u gradu bilo je teret za njegovo strpljenje i za njegov ponos. Činilo se da je sad sramota biti vojno lice. U državnim izveštajima, u vestima i u analizama, neprestano se govorilo o Vojski i naročito o klasi veota kao o fosilima, skupim a beskorisnim, i kao o glavnim preprekama koje ometaju prijem Voe Dea u puno članstvo Ekumena. Da je i Tejeo, kao pojedinac, beskoristan, stavljeno mu je do znanja na taj način što je na njegov zahtev da bude upućen u prekomandu odgovoreno tako što mu je odsustvo produženo na neodređeno vreme, ali uz smanjenje plate na polovinu. Kao da su hteli da mu kažu: ti imaš trideset dve godine, vreme te je pregazilo.

Još jednom je predložio majci da bi najpametnije bilo da on tu situaciju prihvati, da se 'skrasi' i potraži ženu. "Razgovaraj sa ocem", reče ona. On tako učini; a otac mu reče: "Naravno da je tvoja pomoć dobrodošla, ali ja ću i sam moći da vodim farmu još neko vreme. Tvoja majka misli da bi trebalo da odeš u glavni grad, u Komandu. Neće moći da te prenebregavaju ako budeš tamo. Jer, ipak. Sedam godina ratovanja - tvoje zasluge..."

Tejeo je znao koliko to sada vredi. Ali svakako nije bio potreban ni ovde - štaviše, verovatno je nervirao oca svojim zamislima da bi trebalo promeniti ovo ili ono u načinu rada na imanju. Roditelji su bili u pravu: trebalo je da ode u glavni grad i otkrije, sam, kakvu ulogu može dobiti u ovom novom svetu mira.

Prvih pola godine koje je proveo tamo behu grozne. Nije poznavao gotovo nikog u Komandi, niti u garnizonima; njegovo pokolenje bilo je mrtvo, ili u invalidskoj penziji, ili kod kuće sa pola plate. Mlađi oficiri, koji nisu bili na Jeovi, njemu su izgledali kao hladna, zakopčana družina, koja je uvek razgovarala o novcu i politici. Mali poslovni ljudi, tako ih je on u sebi nazivao. Znao je da ga se boje - njegovih borbenih podviga, njegovog ugleda. Hteo ili ne, on ih je podsećeo da je bio jednom jedan rat, koji je planeta Verel vodila, pa izgubila, i to građanski rat, u kome se njihova rasa borila sama protiv sebe, jedna klasa protiv druge. Želeli su da to odbace kao neku besmislenu svađu na drugom svetu, stvar koja nema nikakve veze sa njima.

Hodao je Tejeo ulicama prestonice, gledao hiljade kmetova i kmetica kako hitaju da obave poslove svojih vlasnika, i pitao se šta čekaju.

"Ekumen se ne meša u društvena, ekonomska i kulturna ustrojstva i poslove jednog naroda", ponavljali su oni iz ambasade, kao i portparoli vlade. "Jedini uslov koji mora ispuniti svaka nacija ili narod, ako želi

puno članstvo, jeste odsustvo i odbacivanje izvesnih, tačno određenih, vrsta oružja i metoda ratovanja." Sledila je lista užasnih oružja, koja su većinom bila za Tejeoa samo reči; tek nekoliko je pronašla njegova nacija. Takozvanu bio-bombu i neuronike.

On je, lično, bio saglasan sa stavom Ekumena prema tim spravama i cenio je ekumensko strpljenje ispoljeno kroz čekanje da Voe Deo i svi ostali na Verelu dokažu da prihvataju ne samo zabranu takvog naoružanja, nego i načelo na kome je zabrana zasnovana. Međutim, silno mu je smetalo to što Ekumen gleda na njegov narod sa visine, što o svemu verelskom donosi nekakve presude, a sve vidi samo odozgo. Što su manje Ekumenci govorili o verelskoj podeli na klase, to se više osećalo njihovo neodobravanje. "Ropstvo je veoma retka pojava na svetovima Ekumena", pisalo je u njihovim knjigama, "pojava koja sasvim nestane kad se ekumenska uljudnost potpuno uspostavi." Da li je to ono na šta tuđinska ambasada čeka?

"Tako mi gospel!" rekao je jedan od mlađih oficira - mnogi od njih bili su i tualiti, a ne samo poslovni ljudi - "ovi tuđini će pre primiti prašinare nego nas!" Zamuckivao je od uvređenog besa, kao kad se neki stari rega sav zacrveni u licu zbog ponašanja nekog drskog vojnika-kmeta. "Jeovu - prokletu planetu divljaka i tih plemena. Sve se to vratilo u varvarstvo - pa zar njih da prime pre nego nas!"

"Dobro su se borili", napomenuo je Tejeo, znajući dobro da ne treba tako nešto da govori, ali nevoljan da sluša da neko one muškarce i žene protiv kojih se on borio naziva 'prašinarima'. Imovinom, pobunjenicima, neprijateljima, to da.

Taj mladi čovek zurio je u njega jedan trenutak, a onda rekao: "A ti ih, valjda, voliš, a? Prašinare?"

"Ubijao sam ih koliko god sam stigao", uzvрати Tejeo učtivo, a onda promeni temu razgovora. Taj mladi čovek, iako nominalno na višem položaju nego Tejeo u lancu komandovanja, bio je oga, pripadnik najnižeg ranga veota; poniziti ga još više, bilo bi nekulturno.

Oni - nadmeni i kruti u ponašanju; a on, preosetljiv. Stari dani vedrog drugarskog razgovora bili su bleđa, neverovatna uspomena. Šefovi pojedinih odseka u Komandi slušali su njegove zahteve da bude vraćen u aktivnu službu i slali ga beskonačno u neke druge odseke. Nije mu dozvoljeno da stanuje u garnizonu, morao je da iznajmi stan, kao civil. Sa pola plate, nije se mogao prepustiti skupim uživanjima u gradu. Dok je čekao da dođe vreme za sastanak zakazan sa ovim ili onim zvaničnikom, provodio je dane u bibliotečkoj mreži Oficirske

akademije, svestan da je njegovo obrazovanje nepotpuno i zastarelo. Ako će se njegova zemlja učlaniti u Ekumen, on će, da bi bio od koristi, morati da zna više o tuđinskim načinima razmišljanja i o novim tehnologijama. Pošto nije bio siguran šta je to što treba da zna, lutao je i tumarao kroz mrežu, zbunjen beskonačnim obiljem raspoloživih podataka. Sve jasnije je uviđao da nije intelektualac niti učenjak, i da nikad neće razumeti tuđinske umove; ipak, istrajavao je, zalazio uvek iznova u vode preduboke za njega.

Jedan čovek iz ambasade nudio je, preko javne mreže, uvodni tečaj istorije Ekumena. Tejeo se prijavio, pa je sedeo u dvorani, tokom nekih osam ili deset časova predavanja i rasprave; sedeo je uspravnih leđa, nepomičan, samo su mu se ruke malo pokretale, jer je pravio celovite, metodične beleške. Gledao ga je predavač, Hainac koji je svoje izuzetno dugačko hainsko ime preveo jednostavno kao Stara Muzika, i pokušavao ga uvući u raspravu; najzad ga je zamolio da ostane posle rasprave. "Rado bih popričao sa tobom, rega", reče mu, pošto su svi ostali otišli.

Pošli su u kafić. Posle su imali još jedan takav susret. Tejeou se nisu dopadali maniri tog tuđina iz svemira, smatrao je da su suviše nesuzdržani, bujni. Nije imao poverenja u hitri, pametni um 'Stare Muzike'; činilo mu se da ga tuđin iskorišćava, da ga proučava kao uzorak, primerak klase veot, primer vojnika, verovatno i varvarina. A tuđin je, bezbedan u svojoj nadmoćnosti, ostajao ravnodušan na Tejeovu hladnoću, prenebregao njegovo nepoverenje, uporno nudio pomoć u informacijama i usmeravanju, i bestidno ponavljao pitanja na koja je Tejeo izbegavao odgovor. Jedno od tih pitanja bilo je: "Zašto sediš ovde sa pola plate?"

"Nije to mojom voljom, gospodine Stara Muziko", odgovorio je Tejeo konačno, kad ga je tuđin po treći put to pitao. Bio je vrlo ljut zbog bestidnosti tog čoveka i zato je odgovorio veoma blagim glasom. Odvrćao je pogled od tuđinovih očiju, koje su bile plavičaste, sa beonjačama jasno vidljivim kao kod uplašenog konja. Nikako da se navikne na tuđinske oči.

"Neće da te vrate u aktivnu službu?"

Tejeo se učtivo saglasio sa ovim. Da li je moguće da ovaj čovek, ma koliko da je tuđinska njegova priroda, zaista ne shvata činjenicu da su takva pitanja veoma uvredljiva?

"Da li bi bio voljan da postaneš pripadnik garde koja čuva ambasadu?"

To pitanje ostavilo je Tejeoa bez reči, na trenutak; onda se on upusti

u nešto izuzetno neučtivo - naime, da na pitanje odgovori pitanjem. "Zašto pitaš?"

"Veoma bih voleo da imam čoveka tvojih sposobnosti u toj formaciji", reče Stara Muzika i nastavi, sa tom svojom groznom otvorenošću: "Većina sadašnjih su uhode ili tupoglavci. Bilo bi divno imati čoveka koji nije ni jedno ni drugo. Nije to samo stražarska dužnost, znaš. Mislim da će tvoja vlada zahtevati od tebe da im dostavljaš informacije; to je nešto što se očekuje. A mi ćemo te upotrebiti, kad stekneš iskustvo i ako budeš voljan, kao oficira za vezu. Ovde, ili u drugim zemljama. Nećemo, međutim, tražiti da nam dostavljaš informacije. Jesam li jasan, Tejeo? Želim da između nas nema nejasnoća u pogledu onoga što tražim i onoga što ne."

"A ti bi mogao...?" upita Tejeo obazrivo.

Stara Muzika se nasmeja i reče: "Da, ja imam kanap koji mogu povući u tvojoj komandi. Duguju mi za neku uslugu. Hoćeš li razmisliti?"

Tejeo je čutao nekoliko trenutaka. Već je skoro godinu dana proveo u prestonici, ali svi njegovi zahtevi za aktiviranje naišli su na birokratsko izbegavanje; u poslednje vreme dočekivani su i nagoveštajima da bi mogli biti protumačeni kao neposlušnost. "Prihvaćiću odmah, sad, ako može", reče on, sa hladnim poštovanjem.

Hainac ga pogleda, sa osmehom koji se polako pretvorio u zamišljen, postojan pogled. "Hvala ti", reče. "Trebalo bi da te pozovu u Komandu kroz neki dan."

I tako je Tejeo opet obukao uniformu, preselio se u gradski garnizon i sledećih sedam godina služio na tuđinskom tlu. Ekumenska ambasada je, po diplomatskom sporazumu, deo Ekumena, a ne Verela - komadić planete koji toj planeti više ne pripada. Voe Deo je obezbedio gardiste, koji su imali i zaštitnu i ukrasnu svrhu, veoma vidljivi na tlu ambasade, u svojim uniformama bele i zlatne boje. Bili su i vidno naoružani, zato što su protivljenja protiv tuđinskog prisustva pokatkad prelazila u nasilje.

Rega Tejeo je dobio dužnost da zapoveda jednim odredom te garde, ali je ubrzo prebačen na drugačiju dužnost, da bude pratnja pojedinim članovima osoblja ambasade pri njihovim izlascima u grad i na putovanjima. Služio je kao telohranitelj, u neparadnoj uniformi. Ambasada je mnogo više volela da ne koristi svoje ljude i oružje nego da to poveri zemlji-domaćinu - dakle, da zahteva od Voe Dea tu uslugu. Često se od Tejea tražilo da bude i vodič i prevodilac, ponekad i družbenik. Nisu mu se dopadali pokušaji posetilaca iz svemira da se

ponašaju kao drugarčine i ljudi od poverenja, da mu postavljaju pitanja o njemu samom, da ga pozivaju da pije sa njima. Prikrivajući savršeno svoje gađenje i ostajući savršeno učtiv, on je odbijao. Obavljao je svoj posao i držao se na udaljenosti. Znao je da ga ambasada ceni upravo zbog toga. To povernje koje su imali u njega pružalo mu je hladno zadovoljstvo.

Njegova sopstvena vlada nijednom nije pokušala da mu priđe i zatraži da on dostavlja informacije, iako je on i te kako doznavao stvari koje bi vladu zanimale. Voe-deanska obavешtajna služba nije se nikad obraćala veotima da postanu agenti. On je znao koji pripadnici ambasadne garde jesu agenti; neki od njih su čak pokušali da izvuku informacije od njega, ali on nije imao nameru da uhodi za uhode.

Stara Muzika, za koga je Tejeo sada pretpostavljao da je šef obavешtajnog sistema ambasade, pozva Tejeoa jednog dana, kad se ovaj vratio sa zimskog odsustva koje je proveo kod kuće. Taj Hainac je naučio da ne čini ništa što bi zahtevalo od Tejeoa emocionalnu reakciju, ali nije mogao sakriti prizvuk naklonosti u glasu dok ga je pozdravljao. "Zdravo, rega! Nadam se da je tvoja porodica dobro? U redu. Imam jedan izuzetno osetljiv posao za tebe. Kraljevina Gataj. Bio si tamo sa Kemhanom pre dve godine, zar ne? E, vidiš, sad oni žele da im pošaljemo Izaslanika. Kažu, hteli bi da se učlane. Naravno, njihov stari kralj je marioneta u rukama vaše vlade; ali i mnogo što-šta drugo se dešava tamo. Jak versko-separatistički pokret. Rodoljubiva 'stvar' za koju se bore: izbaciti sve strance napolje, i Voe-Deance i tuđine jednako. Ali Kralj i Savet zatražiše Izaslanika, a mi nemamo koga da pošaljemo osim jedne koja tek što je stigla. Možda će ti ona praviti izvesne probleme dok se ne snađe malo. Ja procenjujem da je malo svoje glava. Odličan materijal, ali mlada, vrlo mlada. A ovde je tek nekoliko nedelja. Tebe sam zatražio, zato što je njoj potrebno tvoje iskustvo. Budi strpljiv sa njom, rega. Mislim da ćeš naći da je simpatična."

Nije to našao. Tokom sedam godina, navikao se na tuđinske oči i na svakojake tuđinske mirise, boje i ponašanja. Zaštićen svojom besprekornom učtivošću i svojim kodeksom stoicizma, izdržavao je ili prenebregavao njihovo čudno, ili šokantno, ili uznemiravajuće ponašanje, njihovo neznanje i njihova drugačija znanja. Dok je štitio i služio strance koji su mu bili povereni, ostajao je na visini u odnosu na njih, nije ih dodirivao niti bio dodirnut. A oni su učili da se pouzdaju u njega i da mu se ne nameću. Žene su često sa više hitrine primećivale i počinjale poštovati njegove znake 'Ne ulazi!' nego muškarci; Tejeo je

imao lak, maltene prijateljski odnos sa jednom starom Zemljankom koja je bila Posmatrač i koju je pratio na nekoliko dugih istraživačkih putovanja. "Sa tobom biti mirno je kao sa mačorom, rega", rekla mu je ona jednom, a on je cenio taj kompliment. Ali ova Izaslanica u Gataju bila je nešto drugo.

Fizički je bila predivna, sa kožom crvenomrkom i čistom kao kod bebe; sa sjajnom kosom koja je u hodu odmahivala levo i desno; hod slobodan - i preslobodan: izazivački je paradirala svojim zrelim, a vitkim telom pred muškarcima koji do tog tela nikako nisu mogli dobiti pristup. Naprosto je ćuškala i ubacivala to telo svima u lice, uporna, bestidna. Iskazivala je svoja mišljenja o svemu, sa grubim samopouzdanjem. Nikad nijedan fini nagoveštaj nije čula, niti ijedno naređenje prihvatila. Agresivno, razmaženo derište sa seksualnošću odrasle žene, a baš njoj je poverena diplomatska odgovornost u jednoj opasno nestabilnoj državi. Tejeu beše jasno, čim ju je ugledao, da će ovaj zadatak biti nemoguć, da neće moći da se pouzda ni u nju ni u sebe. Njena seksualna neskromnost ga je uzbudila i u jednakoj meri mu se gadila; ideš sa kurvom prema kojoj se moraš ponašati kao da je princeza. Prinuđen da trpi, a nemoćan da ostane ravnodušan, on ju je mrzeo.

Sada mu je gnev bio kudikamo poznatije osećanje nego nekada, ali nije bio naviknut da mrzi. Mržnja mu je strahovito smetala. Nikada u životu nije tražio da sa nekog zadatka bude povučen, ali, kad je ona uvela makila u svoju spavaću sobu i kad dođe sledeće jutro, Tejeo posla ambasadi jednu krutu, kratku molbu. Odgovori mu Stara Muzika, kroz diplomatsku liniju, glasovnom, ali zaštićenom porukom: "Voleti Boga i zemlju, to je kao oganj, prijatelj divan, a neprijatelj strašan; samo se deca igraju vatrom. Ne dopada mi se ova situacija. Nema ovde nikog koga bih mogao poslati da ti bude zamena. Hoćeš li izdržati još malo?"

Nije znao kako da odbije. Veot ne odbija dužnost. Postideo se što mu je i na pamet palo da traži zamenu i opet mrzeo Izaslanicu zbog koje se tako osramotio.

Prva rečenica poruke bila je zagonetna, ne u uobičajenom stilu Stare Muzike, nego ukrašena, posredna, kao neko šifrovano upozorenje. Tejeo, naravno, nije znao nijedan obaveštajni kod Ekumena, ali ni svoje države. Njemu, dakle, Stara Muzika može poslati samo nagoveštaje, zaobilazne naznake. 'Voleti Boga i zemlju', to bi lako moglo da se odnosi na staroverce i rodoljube, dve subverzivne grupe u Gataju, obe fanatično protivne stranim uticajima; a to dete koje se igra vatrom mogla bi biti ova Izaslanica. Da li se njoj sada nabacuje neka od te dve

grupe? On, Tejeo, nije primetio nijedan znak toga, ako se izuzme onaj čovek u senkama one noći, koji možda nije spremao nož, nego poruku. Izaslanica je bila pod Tejeovim pogledom po ceo dan, a na njenu kuću su po celu noć motrili vojnici kojima Tejeo zapoveda. Taj makil, Batikam, sigurno nije agent nijedne od te dve grupe. On bi lako mogao biti član Hame, podzemnog oslobodilačkog pokreta kmetova u državi Voe Deo, ali kao takav ne bi predstavljao opasnost za Izaslanicu, jer je Hama sagledavala Ekumen kao svoju ulaznicu za Jeovu i slobodu.

Tejeo se iščuđavao nad rečima poruke, puštao je taj snimak mnogo puta, znajući da je glup u suočenju sa ovakvom istančanošću, sa ulazima i izlazima ovog političkog lavirinta. Na kraju je izbrisao poruku i zevnuo, jer već beše pozno; okupao se, legao na spavanje, ugasio svetlo, rekao poluglasno "Gospode Kamije, daj da se hrabro držim jedne plemenite stvari!" i zaspao kao kamen.

Makil je dolazio u njenu kuću svake večeri, posle pozorišta. Tejeo je pokušavao reći sebi da u tome nema ničeg lošeg. I on sam je proveo poneku noć sa makilima, u onim starim danima raskoši pre rata. Da budu majstori i umetnici seksa, to je deo makilskog posla. Tejeo je mnogo puta čuo govorkanja da bogatašice u gradu angažuju makila da nadoknadi ono čega kod muža nema dovoljno. Ali čak i takve žene su to radile tajno, neupadljivo, a ne na ovaj vulgarni, bestidni način, nisu se ovako rugale moralu; a Izaslanica se ponaša kao da je odnekud dobila pravo da radi šta god hoće, gde god i kad god hoće. Naravno da je Batikam željno saučestvovao u tome, koristio njenu zaljubljenost, rugao se Gatajcima, rugao se Tejeou - a i njoj samoj, iako to ona nije znala. Kakva se tu prilika ukazala jednoj imovini da napravi budale od svih vlasnika odjednom!

Posmatrajući Batikama, Tejeo se učvrsti u uverenju da je taj glumac član Hame. Njegova poruga bila je veoma istančana; nije pokušavao da obruka Izaslanicu javno. Zapravo je bio mnogo neupadljiviji nego ona. Nastojao je da utiče na nju, da bi se ona, sama, što manje blamirala pred svetom. Na Tejeovu hladnu učtivost reagovao je istom takvom učtivošću, ali su se njihovi pogledi sreli nekoliko puta, a tada je između njih dvojice proletelo neko kratkotrajno, nehotično razumevanje, bratsko, ironično.

Spremala se svetkovina, tualitska Gozba oproštaja. Kralj i Savet su sa velikim navaljivanjem pozivali Izaslanicu da učestvuje. Ona im je bila glavna atrakcija na mnogim paradama. Tejeu je to bilo sasvim svejedno, samo se pitao kako da se postara za njenu bezbednost usred

usplahirene mase naroda na svetkovini; onda mu San reče da je ta svetkovina ubačena baš u najsvetiji od svih svetih dana stare vere gatajske i da su staroverci silno ogorčeni zbog takvog nametanja stranih obreda preko njihovih. Činilo se da je taj čovečuljak stvarno obrvan brigom. Sad se i Tejeo zabrinuo, a još i više sledećeg dana, kad Sana neočekivano zameniše nekim starijim čovekom koji je govorio uglavnom samo gatajski i bio sasvim nesposoban da objasni šta se dogodilo sa Sanom Ubatatom. "Drugo dužnosti, drugo dužnosti zove", rekao je taj, na vrlo lošem voe-deanskom jeziku. Smeškao se i klimao glavom. "Jako, al' jako voli vreme, da? Voli dužnosti zovu."

U danima pre svetkovine napetost u gradu je rasla; pojaviše se parole napisane po zidovima i nacrtani simboli stare vere; oskrnavljen je jedan tualitski hram, posle čega se moglo zapaziti vrlo jako prisustvo Kraljeve garde na ulicama. Tejeo ode u palatu i zatraži, po svojoj sopstvenoj volji, da Izaslanica ne bude prisutna na svečanosti gde je 'verovatno da će doći do narušavanja reda, a zbog neprikladnih demonstracija'. Pozva ga jedan zvaničnik dvora i počeo ga obrađivati, nekakvom mešavinom uvredljivog odbacivanja svega što Tejeo ima da kaže, ali, istovremeno, i zavereničkim klimanjem glave i namigivanjem. Tek posle toga je Tejeo bio stvarno uznemiren. Te noći je rasporedio četvoricu na stražarske položaje oko kuće Izaslanika. Vratio se u svoje stanište, koje se nalazilo ne mnogo daleko, u istoj ulici, u jednoj maloj garnizonskoj zgradi koja je cela data na korišćenje ambasadnoj gardi. Nađe da je prozor njegove sobe otvoren i da se na stolu nalazi list hartije sa porukom na njegovom jeziku: Svetk F namešten za ubijstvo.

Rano ujutro, Tejeo se našao u kući Izaslanice i zatražio od njene kmetice da kaže svojoj vlasnici da on mora sa njom razgovarati. Izaslanica iziđe iz spavaće sobe, u hodu navlačeći neki beli ogrtač oko nagog tela. Za njom dođe Batikam, pospan, sa izrazom lica kao da ga ovo zabavlja. Tejeo mu očima dade signal odlazi, što Batikam prihvati sa nekim vedro-smirenim, nadmoćnim osmehom, i promrmlja žemi: "Idem ja da doručkujem. Reve? Imaš li neku hranu za mene?" Potom ode za kmeticom iz te prostorije. Tejeo se suoči sa Izaslanicom i dade joj onaj list hartije.

"Ovo sam dobio noćas, gospođo", reče on. "Moram zatražiti od tebe da ne prisustvuješ sutrašnjoj svetkovini."

Ona osmotri papir, pročita, zevnu. "Od koga je?"

"Ne znam, gospođo."

"A šta znači? 'Ubijstvo'? To je valjda ubistvo? Nisu mnogo pismeni, a?"

On počuta trenutak-dva, pa reče: "Ima i nekoliko drugih nagoveštaja - dovoljno da ja od tebe moram zahtevati..."

"Da ne prisustvujem Svetkovini oprostaja, da. Čula sam te." Ona ode do sedišta pokraj prozora i tamo sede, pri čemu se njen ogrtač veoma raširi, otkrivajući noge; bosa stopala bila su joj smeđe boje, kratka, gipka, tabani ružičasti, nožni prsti mali i uredni. Tejeo se ukočeno zagleda u vazduh pored njene glave. Ona poče vrteti hartiju. "Ako misliš da je ovo opasno, rega, povedi sa sobom jednog gardistu, ili dvojicu", reče, sa najblažim prizvukom podsmeha. "Ja stvarno moram biti tamo. Zatražio je Kralj, znaš. Od mene se očekuje da potpalim neku veliku vatru, ili tako nešto. To je jedna od malog broja stvari koje žena sme javno uraditi ovde... Ne mogu sad da ustuknem." Pružila je papir ka njemu; trenutak kasnije Tejeo priđe dovoljno blizu da ga uzme od nje. Ona diže pogled ka njemu, smeškajući se; kad god ga potuče, ona mu se osmehuje. "Inače, po tvom mišljenju, ko bi mogao želeti da me rasturi? Rodoljubi?"

"Ili staroverci, gospođo. Sutra je jedan od njihovih praznika."

"A tvoji tualiti su ga preoteli, pa je sad njihov? Pa, za to ne mogu baš okriviti Ekumen, a?"

"Mislim da bi vlada mogla dopustiti nasilje da bi onda imala opravdanje za masovnu osvetu, gospođo."

Ona zausti da odgovori nešto bezbrižno, a onda shvati šta je on rekao, pa se namršti. "Misliš da me Savet namešta za atentat? Kakav dokaz imaš o tome?"

Posle ponovnog ćutanja, on reče: "Vrlo malo dokaza, gospođo. San Ubatat..."

"San se razboleo. Ovaj matori drugar koga su poslali kao zamenu nije od neke velike koristi, ali nije ni opasan! Je li to sve?" On ne reče ništa, a ona nastavi: "Dok ne budeš imao stvarne dokaze, rega, nemoj se mešati u moje obaveze. Tvoja vojnička paranoja nije prihvatljiva kad se počne širiti na ljude sa kojima ja ovde radim. Kontroliši je, molim te! Očekujem da sutra vidim jednog stražara više, ili dvojicu; to je dovoljno."

"Da, gospođo", reče on i iziđe. U glavi mu je sve pevalo od gneva. Sad mu pade na um da je njen novi vodič rekao njemu, Tejeou, da je San Ubatat sprečen zbog verskih dužnosti, a ne zbog bolesti. Ali se ne okrete da se vrati u kuću. Kakve bi koristi moglo biti? "Ostani još jedno sat, hoćeš li, Sejeme?" reče on stražaru ispred njene kapije, pa ode krakajući niz ulicu, u pokušaju da se udalji od nje, od njenih mekanih smeđih butina i ružičastih tabana i od glupog, drskog, kurvinskog glasa

koji njemu izdaje naređenja. Pokuša se prepustiti blistavom, ledenom, osunčanom vazduhu i stepenastim ulicama na kojima su lepršali i praskali barjaci predstojeće svetkovine, svetlucanju velikih planina i pijačnoj galami, u nadi da će ga sve to ispuniti, zaseniti i skrenuti mu pažnju; ali u hodu je gledao svoju senku kako pada ispred njega kao nož po kamenu, i uviđao uzaludnost svog života.

"Onaj veot mi se nešto zabrinuo", reče Batikam somotnim glasom, a ona se nasmeja i nabode iz tanjira koji se nalazio ispred nje komad konzerviranog voća, sa koga je kapao slatki sok; ubaci ga Batikamu u usta.

"Reve, spremna sam za doručak", doviknu ona i sede naspram njega. "Crkla sam od gladi! Tip je imao jedan od onih svojih napada falusokratije. Već dugo me nije ni od čega spasao. A to je, ipak, njegova jedina dužnost. Zato mora izmisliti neku priliku. Kamo sreće, kamo sreće da se taj stvor malo otkači od mene. Tako prija kad nije ovde jadni, mali San da puzi oko mene kao neka stidna vaš. Još samo kad bih se otarasila majora!"

"On je čovek časti", reče makil, tonom koji nije zvučao ironično.

"Kako može robovlasnik biti častan čovek?"

Batikam ju je posmatrao svojim izduženim, tamnim očima. Nije uspevala da pročita verelijanske oči, iako su tako lepe, do samih kapaka pune tame.

"Pripadnici muške hijerarhije uvek trtljaju o časti", reče ona. "I o časti 'svojih' žena, dabome."

"Čast je velika povlastica", reče Batikam. "Na kojoj ja zavidim. Ja zavidim njemu."

"Ma, do vraga sa svim tim lažnim dostojanstvom, sve je to samo zapišavanje teritorije da se zna čija je. Ti samo na jednoj stvari treba sa mu zavidiš, Batikame, a to je njegova sloboda."

Osmehnuo se. "Ti si jedina osoba koju znam koja nikada nije bila ni vlasništvo, ni vlasnik. To je sloboda. To je sloboda. Pitam se, shvataš li da je tako?"

"Dabome da shvatam", reče ona. On se osmehnu i nastavi jesti doručak, ali njoj ostade utisak da je u njegovom glasu bilo nečeg što ranije nije čula. Dirnuta i malo uznemirena, ona reče: "Odlaziš uskoro."

"Telepato. Da, kroz deset dana, trupa odlazi na turneju kroz Četrdeset Država."

"Oh, Batikame, nedostajaeš mi! Ti si ovde jedini muškarac, jedina osoba sa kojom mogu razgovarati - a da i ne pominjem seks..."

"Jesmo li se?"

"Nismo se često", reče ona kroz smeh, ali glasom koji je, ipak, malo podrhtavao. On pruži ruku ka Soli; a ona mu dođe i sede mu u krilo, pri čemu joj se ogrtač sasvim otvorio. "Lepe izaslaničke sisice", reče on, počinjući da ih gladi i hvata usnama, "trbuščić mekani izaslanički..." Uđe Reve sa poslužavnikom koji tiho spusti. "Klopaj doručak, Izaslanice mala", reče Batikam, a ona se otpetlja od njega i vrati se na svoje sedište, široko se osmehujući.

"Pošto si slobodna, možeš biti iskrena", reče on i poče vrlo pažljivo ljuštiti jednu pini-voćku. "Nemoj suviše strogo suditi o onima među nama koji to nisu i ne mogu." Iseče jednu krišku i poče, preko stola, hraniti Soli. "Poznavati tebe, značilo je okusiti slobodu", reče on. "Dobiti nagoveštaj slobode, senku..."

"Kroz najviše nekoliko godina, Batikame, vi ćete svakako biti slobodni. Ceo ovaj idiotski sistem sa gospodarima i robljem srušiće se potpuno, čim Verel uđe u Ekumen."

"Ako uđe."

"Naravno da hoće."

Slegnuo je ramenima. "Moj dom je Jeova."

Zurila je u njega, zbunjena. "Ti si poreklom sa Jeove?"

"Nikad ni bio tamo", reče on. "A verovatno nikad neću ni biti. Šta će njima makili? Ali tamo je moj dom. To je moj narod. To je moja sloboda. Kada ćeš uvideti..." Pesnica mu je bila stisnuta; on je otvorio blagim pokretom kao da nešto ispušta. Osmehnu se i opet se posveti doručku. "Moram se vratiti u pozorište", reče. "Imamo probe jednog čina za Dan oprostaja."

Provela je čitav jedan beskoristan dan u dvoru. Već neko vreme je uporno tražila dozvolu da poseti rudnike i ogromna poljoprivredna dobra u državnom vlasništvu, s one strane planina, mesta iz kojih je priticalo bogatstvo Gataja. I uporno su je sprečavali. Neko vreme je verovala da su to protokolarne začkoljice i birokratizam vlade; nevoljnost da se diplomati dozvoli da radi išta izvan trčkaranja po besmislenim skupovima; ali pojedinim poslovnim ljudima omakle su se izvesne reči o stanju u rudnicima i na imanjjima, i Soli poče podozrevati da država krije jednu drugačiju vrstu ropstva, okrutniju od onog što se u gradu može videti. Danas nije postigla ništa; provela je dan u čekanju na nezakazane sastanke. Matorac koga su joj dali umesto Sana Ubatata pogrešno je razumeo, iz gluposti ili namerno, većinu njenih reči na voe-deanskom, i baš sve što je pokušala reći na gatajskom. Major je, srećom, skoro celo jutro bio odsutan, a umesto njega čuvao ju je jedan

od njegovih vojnika. Ali u dvoru se major pojavio, krut i ćutljiv, stisnutih vilica, i od tad se držao uz nju sve dok nije odustala i otišla kući na rano kupanje.

Batikam dođe pozno te noći. Usred jedne njihove složene fantazijske igre i izmene uloga, što je od njega naučila i nalazila da je toliko uzbudljivo, njegova milovanja postadoše sve sporija i sporija, mekana, vukla su se preko nje kao pera, tako da je Soli sva drhtala od nezadovoljne želje, a onda, kad se pritisnula telom uz njegovo telo, ona uvide da je zaspao. "Budi se", reče ona kroz smeh, ali ipak sleđena, i protrese ga malo. Tamne oči se otvoriše, pune straha i pometnje.

"Izvini", reče ona odmah, "nastavi da spavaš, umoran si. Ne, ne, u redu je, kasno je doba." Ali on nastavi da radi ono što je - Soli je to sada morala uvideti, i pored sve njegove veštine i nežnosti - bio njegov posao.

Ujutro, za doručkom, ona reče: "Možeš li me videti, i vidiš li me, kao osobu koja je tebi ravna, Batikame?"

Izgledao je umoran i stariji nego obično. Nije se osmehivao. Posle nekog vremena reče: "Šta bi želela da kažem?"

"Da kažeš da me vidiš tako."

"Vidim te tako", reče on tiho.

"Nemaš poverenja u mene", odvrati Soli gorko.

Malo kasnije on reče: "Danas je Dan oprostaja. Gospa Tuala je došla muškarcima Asdoka, koji su na njene sledbenike nahuškali svoje lovne mačke. Zašla je među njih jašući veliku lovnu mačku sa plamenim jezikom, a oni su popadali od straha, ali ona ih je blagoslovila i oprostila im." Dok je ovo pričao, njegov glas i njegove ruke izvodili su tu priču. "Oprosti mi", reče on.

"Nije ti potreban nikakav oprostaj!"

"Oh, svakome od nas je potreban. Zato i mi, kamijevci, ponekad pozajmimo gospu Tualu. Kad nam zatreba. Znači, ti ćeš danas biti gospa Tuala, na obredu?"

"Ja samo treba da potpalim neku vatru, tako su mi kazali", reče ona zabrinuto, a on se nasmeja. Kad je odlazio, ona mu reče da će doći u pozorište da ga vidi, večeras, posle svetkovine.

Hipodrom, jedina veća ravna površina u gradu i okolini, beše pritisnut masom naroda, zastave su vijorile, a šetajući prodavci izvikivali svoju robu; kraljevska motorna kolona zaletela se pravo u gomilu, koja se ispred vozila razmicala kao voda, a iza kolone odmah sastavljala. Nekakve tribine, prilično klimavog izgleda, bile su podignute za gospodu i vlasnike, sa posebnim, pregrađenim i zavesama

odvojenim delom za dame. Soli vide kako jedno motorno vozilo prilazi do samih tribina; neku priliku umotan u crveno platno iznesoše iz kola i žurno ponesoše među zavese, gde nestade. Da li će žene viriti kroz neke rupice, da bi videle šta se dešava? U masi naroda bilo je žena, ali to su bile kmetice, imovina. Soli uvide da će i nju skrivati sve dok ne nastupi njen trenutak u ceremoniji; čekao ju je crveni šator podignut uz tribine, nedaleko od jednog prostora, ograđenog konopcima, u kome su sveštenici već pevali svoje ritmične napeve. Dvorjani ponizni, ali vrlo odlučni, izvedoše i nju iz kola i veoma hitno je uvedoše u taj šator.

Unutra joj kmetice počеше nuditi čaj, slatkiše, ogledala, šminku i ulje za kosu, i pomagati da se umota u složenu odeću od fine crvene i žute tkanine, njen kostim u kome će uskoro, ali samo nakratko, odglumiti gospu Tualu. Niko joj, do sad, nije osobito jasno kazao šta, zapravo, ona treba da radi, a na sva njena pitanja žene su i sad odgovarale: "Pokazaće ti sveštenici, gospo, ti treba samo da pođeš sa njima. Ti samo upali vatru. Sve su oni spremili." Imala je utisak da ni one ne znaju; bile su to zgodne devojke, imovina dvora, uzbuđene što učestvuju u predstavi, ali ravnodušne prema veri. Znala je simboličnost te vatre koju treba da upali: mane i sagrašanja bacaju se u nju da izgore i budu zaboravljeni. Bila je to zgodna zamisao.

Napolju su sveštenici podvriskivali; virnula je - zaista su u šatorskom platnu postojale rupice za virenje napolje - i videla da se masa zgusnula. Niko, osim onih na tribinama i onih neposredno do konopca, nije ni slučajno mogao videti ništa, ali je svako mahao barjacima crvenim i žutim, žvakao prženu hranu i dobro se provodio, dok su sveštenici nastavljali duboke napeve. Sasvim na desnoj strani Solinog skućenog vidnog polja, dobijenog zurenjem kroz rupicu, videla se jedna dobro poznata ruka: majorova, naravno. Njega nisu pustili da se vozi istim kolima kao ona. Mora biti da se razbesneo. Ipak se probio do tamo i stao pored šatora, da stražari. "Gospo, gospo", govorele su devojke, "evo idu sveštenici", i počele da zuje oko nje, da proveravaju da li joj šešir stoji pravo i da li sve proklete, osakaćujuće suknjetine padaju sa pravilnim naborima. Još su nešto čupkale i tapkale po njoj dok je iskoračivala iz šatora, zaslepljena jačinom dnevne svetlosti. Osmehivala se i nastojala da se drži vrlo uspravno i dostojanstveno, kao što bi se od boginje moralo očekivati. Zaista nije želela da im zezne proceduru.

Neposredno ispred ulaza u šator čekala su je dva čoveka u sveštениčkim odeždama. Kad se Soli pojavila, istog trena su zakoračili ka njoj, prihvatili je za laktove i počeli govoriti: "Na ovu stranu, na ovu

stranu, gospo." Činilo se da ona zaista uopšte neće morati da shvati šta treba da radi. Ovi svakako smatraju da žena to i ne može; svejedno, pod ovim okolnostima to je olakšanje. Sveštenici su je nagonili da se kreće brže nego što je udobno mogla u ovim utegnutim suknjetinama. Već stigoše iza tribina. Zar nije onaj prostor, konopcima ograđen, na suprotnoj strani? Jedan automobil se stušiti pravo ka njima; na putu mu se našlo samo nekoliko ljudi, koji se razbežaše u stranu. Neko se dernjao; sveštenici je najednom počеше silovito vući, u pokušaju da potrče; jedan od njih kriknu i ispusti njenu ruku, oboren nekom letećom tamom koja je grunula u njega - krkljanac svud oko nje, nije se mogla osloboditi gvođenog stiska oko mišice druge ruke, obe noge su joj bile zarobljene suknjetinama, podiže se buka, ogromna buka, koja je tresnu u glavu tako da joj se glava sasvim pognu nadole, pa ništa nije mogla videti ni čuti, zaslepljena, samo se bacakala; gurnuše je licem napred u neko mračno mesto, u neku zagušljivu, grebucavu tamu, obe ruke zavrnutе iza leđa i čvrsto držane.

Automobil, u pokretu. Dugo. Muškarci, u tihom razgovoru. Na gatajskom jeziku. Vrlo teško je bilo disati. Nije se borila; nije vredelo. Lepljivim trakama su joj sputali i noge i ruke, a preko glave joj navukli vreću. Posle dugog vremena izvukli su je napolje kao leš i poneli je brzo u neku zgradu, pa niz stepenice, položili je na neki krevet ili ležaj, ne grubo, ali sa istom onom očajničkom hitnjom. Ležala je nepomično. Muškarci su govorili, i sad maltene šapatom. Nije shvatala ništa od ovoga. Njena glava još i sad čuje onu ogromnu buku, da li je to bio stvarno zvuk? Ili su je opaučili nečim tvrđim po glavi? Imala je osećaj gluvoće, kao da je ugrađena u zid napravljen od vate. Krpena vreća stalno joj se trpala u usta i nozdrve, usisavana pri svakom pokušaju udisanja.

Strgoše joj vreću s glave; čovek nadnet nad nju prevrte Soli da bi joj mogao skinuti traku sa ruku, pa sa nogu, mrmrlajući pri tome: "Ne bude plaši, gospa, mi ne zlo tebe" na voe-deanskom. Onda on hitro uzmače od nje. Četvorica, možda petorica; bilo je teško videti ih, svetlosti vrlo malo. "Čeka ovde", reče drugi, "sve u redu. Samo da lepo zadovoljna." Pokušavala je da se podigne u sedeći položaj, ali joj se od tih pokreta vrtelo u glavi. A kad je vrtoglavica prestala, oni više nisu bili tu. Kao magijom odneti. Samo da lepo zadovoljna.

Prostorija malena, a vrlo visoka. Tamni zidovi od cigle, vazduh - memla živa. Svetlost je dopirala iz male bio-lumene ploče prikačene na tavanicu, bio je to slab sjaj, bez senke. Verovatno sasvim dovoljan za verelske oči. Samo da lepo zadovoljna. Mene su kidnapovali. Šta kažeš

na to? Ona poče da inventariše: ima ovaj debeli madrac na kome sedi; ima čebe; vrata; bokalče i šolju; je li ono rupa u podu, tamo, u uglu? Ona jednim zamahom spusti noge sa madraca, ali one udariše u nešto opruženo po podu pokraj kreveta - ona se opet namota nagore, zaviri dole, vide tamnu masu, telo na podu. Čovek. Uniforma, koža tako crna da se crte lica ne razznaju, ali znala je ko je to. Čak i ovde, čak i ovde, major se našao uz nju.

Digla se nesigurno na noge i pošla da ispita tu odlivnu rupu. Pokaza se da je tačno to: naprosto rupa, betonom obloženi otvor u podu, sa mirisom blago hemijskim i sa blagim smradom. Izaslanicu je bolela glava, i ona opet sede na krevet da masira ruke, kao i zglobove stopala. Na taj način je postizala da napetost i bol polako popuštaju, i vraćala se u sebe, tim dodirivanjem, potvrđivanjem sebe, ritmično, metodično. Kidnapovali me. Šta kažeš na to? Samo da lepo zadovoljna. A on?

Najednom znajući da je on mrtav, Soli zadrhta i ostade nepomična.

Posle nekog vremena nagnula se polako, pokušavajući da mu vidi lice, osluškujući. Opet je imala osećaj gluvoće. Nikakav dah nije čula. Sva se tresući, obuzeta mučninom u stomaku, ispružila je ruku i prislonila nadlanicu na njegovo lice. Bilo je prohladno, hladno. Ali toplina dahnu preko njenih prstiju, jednom, pa još jednom. Ona čučnu na madrac i poče ga proučavati. Ležao je potpuno nepomično, ali kad mu je prislonila ruku na prsa, osetila je spore otkucaje srca.

"Tejeo", šapnu ona. Njen glas nije pristajao da se pojača nimalo više od šapata.

Ona mu opet prisloni ruku na prsa. Želela je da oseti taj spori, postojani ritam otkucaja, tu slabu toplinu; delovalo je smirujuće. Samo da lepo zadovoljna.

Šta su ono još rekli? Da samo čeka. Da. Izgleda da je to njihov program. Možda bi mogla da spava. Možda može ovako: ona zaspi, a kad se probudi, otkupnina je već isplaćena. Ili je ispunjen ko zna koji drugi njihov zahtev.

Probudila se sa pomišlju da još ima časovnik na ruci; neko vreme je dremljivo proučavala mali srebrni displej i zaključila da je spavala tri sata. Još je dan Svetkovine, verovatno je prerano za isplatu tražene svote otmičarima; dakle, ona neće moći noćas u pozorište da gleda makile. Oči su joj se privikle na slabu svetlost, i sad je, pogledavši, videla sasušenu krv kojom je bila prekrivena cela jedna strana muškarčeve glave. Poče ispipavati i nađe vruću čvorugu veliku kao pesnica, iznad njegove slepoočnice, a prsti joj se od tog mesta odvojiše

umrljani. Dakle, njega su udarili u glavu. Mora biti da je ono bio on, kad se bacio na sveštenika, lažnog sveštenika, a ona je samo zapamtila leteću senku, težak udarac i jedno 'uuuf!' kao u aidži-napadu, zatim ogromnu buku koja je pomutila sve. Ona poče puckati jezikom i kuckati po zidu, da proveri svoj sluh. Činilo se da je to u redu; nestao je pamučni zid. Možda su i nju udarili u glavu? Stade opipavati svoju glavu, ali ne nađe nikakvu čvorugu. Ovaj čovek mora da je dobio potres mozga, ako je još u nesvesti, i posle tri sata. Koliko težak potres mozga? Kad će se oni ljudi vratiti?

Ustala je, ali umalo da se sruči na pod, upetljana u proklete suknje Boginje. Samo da je bila, kad su je napali, u svojoj odeći, a ne u ovoj nakaradi koju ne možeš ni obući bez tri sluškinje! Sad se oslobodi toga, i od marame napravi nekakvu vezanu suknju do kolena. Nije bilo toplo u ovom podrumu, ili šta god je ta prostorija bila; bilo je vlažno i prilično hladno. Ona poče šetkati, četiri koraka i okret, četiri koraka i okret, četiri koraka i okret, i stade se razgibati malo. Ovoga su bacili na pod. Koliko je hladan pod? Da li je od udarca u glavu nastupio i šok? Ljudima u šoku potrebna je toplota. Oklevala je dugo, čudila se samoj sebi što je toliko neodlučna, što toliko dugo ne zna šta da radi. Da li bi trebalo da pokuša da podigne ovoga na madrac? Ili je bolje ne pomerati ga? Gde su, do vraga, oni ljudi? Da li će on umreti?

Sagnula se nad njega i rekla oštro: "Rega! Tejeo!" a već sledećeg trenutka on uvuče dah.

"Budi se!" Setila se sada, mislila je da se setila, da je važno ne dopustiti da osoba sa potresom mozga zapadne u komu. Sada, kad je već bilo prekasno.

On uvuče još jedan dah, a lice mu se izmeni, izvuče se iz krute nepokretnosti, postade mekše; oči su mu se otvarale i zatvarale, žmirkao je, nije ih dovodio u žižu. "O, Kamije", reče on vrlo tiho.

Nije mogla poverovati da se toliko obradovala što ga opet vidi. Samo da lepo zadovoljna. On je očigledno bio sav zaslepljen od glavobolje; priznade joj da vidi sve dvostruko. Pomogla mu je da se popne na ležaj, pokrila ga ćebetom. Nije ništa pitao, ležao je nemo i ubrzo opet utonuo u san. Kad je njega zbrinula, vratila se razgibanju i ceo sat vežbala. Pogledala je na časovnik. Dalja dva sata su prošla, još je dan, dan svetkonine. Nije još ni veče palo. Kad će doći oni ljudi?

Došli su tek ujutro, rano, posle jedne beskrajne noći koja je bila ista kao popodne i ista kao jutro. Otključali su metalna vrata i otvorili ih bučno, sa treskom; jedan uđe sa poslužavnikom, druga dvojica stajala su na vratima sa naperenim pištoljima. Poslužavnik se nije imao gde

staviti, osim na pod, zato ga čovek stavi na pod i gurnu prema Soli, reče "Žao, gospo!" i povuče se, koračajući unatraske; vrata se sa treskom zatvoriše, i reze sa treskom padoše. Soli je već bila na nogama, a poslužavnik je podigla. "Čekajte!" reče ona.

Čovek na ležaju se probudio i počeo ošamućeno gledati oko sebe. Kad ga je ovde našla pokraj sebe, Soli kao da je nekud zaturila njegov nadimak, nije on više za nju bio 'major', a ipak, izbegavala je i njegovo ime. "Ovo je, valjda, doručak", reče ona i sede na rub madraca. Preko poslužavnika od upletenog pruća bilo je prebačeno platno; ispod platna bila je hrpa gatajskih žitnih kiflica punjenih mesom i povrćem, nekoliko komada voća i bokal sa poklopcem, napravljen od tankog lima od neke legure i ukrašen mnogobrojnim šarama. "Možda doručak, ručak i večera", reče ona. "Jebi ga. Pa, ništa. Ovo izgleda dobro. Možeš li jesti? Možeš li sedeti?"

On se dobro potrudio i posle nekog vremena našao u sedećem položaju, naslonjen leđima na zid. Onda je sklopio oči.

"Još vidiš dvostruko?"

On načini mali potvrdni zvuk.

"Jesi žedan?"

Mali potvrdni zvuk.

"Evo." Dala mu je šolju. Držeći šolju obema rukama, uspeo ju je prineti ustima. Vodu je pio polako, gutljaj po gutljaj. Za to vreme, ona je smazala tri kiflice, jednu za drugim, onda prinudila sebe da prestane, pa pojela i jednu pini-voćku. "Možeš li jesti voće?" upita ga ona, sa osećajem krivice. On ne odgovori. Ona se seti kako joj je Batikam dao da pojede krišku pinija u vreme doručka, kad je to bilo, juče, pre sto godina.

Od hrane u želucu pripade joj muka. Uze šolju iz opuštene ruke čovekove - on je opet zaspao - pa nasu sebi vodu i poče i ona piti polako, gutljaj po gutljaj.

Kad se osetila bolje, otišla je do vrata, počela pregledati šarke, bravu, površinu. Opipavala je ciglene zidove, gledala ih izbliza, isto tako i betonski pod, tragajući za nečim, nije ni sama znala za čim, možda nekim načinom da se pobegne, ili nečim drugim... Trebalo bi da vežba. Natera sebe da se počne razgibati, ali joj se vrati mučnina u stomaku, sa kojom dođe letargija. Ona se vrati do madraca i sede. Posle nekog vremena primeti da plače. I da joj se piški. Čučnula je nad rupu i slušala kako njena mokraća pada unutra. Nije se imala čime obrisati. Vratila se do kreveta i opet sela na njega. Zatim je protegnula noge, pa se uhvatila za zglavke stopala. Tišina je bila potpuna.

Okrenula se da pogleda čoveka; on je gledao nju. Trgla se zbog toga. On odmah otkloni pogled od nje. Ostao je naslonjen na zid, u neudobnom, ali opuštenom položaju.

"Jesi li žedan?" upita ona.

"Hvala", odvrati on. Ovde, gde joj ništa nije bilo poznato i gde je vreme bilo odlomljeno od prošlosti, njegov blagi, svetli glas bio je dobrodošao zbog svoje poznatosti. Ona mu nasu i dade punu šolju. Ovog puta je prvo seo normalno, a zatim popio vodu mnogo pouzdanije. "Hvala", prošaputa on još jednom, vraćajući joj šolju.

"Kako glava?"

On prisloni šaku na čvorugu, bolno trznu licem i opet se nasloni na zid.

"Jedan od njih je imao štap", reče ona, videći sada taj štap, u jednom sevu, među svojim ispreturanim uspomjenama, "sveštencički štap. Ti si skočio na onog drugog."

"Meni su oduzeli pištolj", reče on. "Svetkovina." Govorio je ne otvarajući oči.

"A ja se upetljala u onu prokletu odeću. Nisam ti mogla nimalo pomoći. Nego, čuj. Da li je bila neka buka, neka eksplozija?"

"Da. Možda diverzija."

"Šta ti misliš, ko su ti momci?"

"Revolucionari. Ili..."

"Ti si rekao da je po tvom mišljenju možda umešana i gatajska vlada."

"Ne znam", promrmlja on.

"Bio si u pravu, ja sam pogrešila, izvini", reč ona, sad se osećajući kao osoba puna vrlina, spremna da ispravi stare greške.

On pomače šaku vrlo malo, kretnjom koja je značila da više nije bitno.

"Da li još vidiš dvostruko?"

Nije odgovorio; njemu su se opet 'gasila svetla'.

Stajala je i pokušavala da se priseti seliških vežbi disanja, kad se vrata razmahnuše i tresnuše, i na ulazu se pojaviše ista ona tri čoveka, dvojica sa pištoljima, svi mladi, crne kože, kratke kose, vrlo nervozni. Onaj vodeći se sagnu da ostavi poslužavnik na pod, a Soli, bez i najmanje prethodnog razmišljanja, nagazi težinom tela na njegovu šaku. "Ti čekaj!" reče ona. Sad je iz neposredne blizine zurila u lica i pištolje preostale dvojice. "Samo malo čekajte, slušajte! On ima ranu na glavi, treba nam lekar, treba nam više vode, ja ne mogu ni da mu očistim ranu, nema toalet-papira, i ko ste, do vraga, uopšte vi ljudi?"

Onaj koga je nagazila vikao je: "Sa ruka! Gospa, sa moja ruka!" ali druga dvojica su čula Soli. Ona podiže nogu i skloni se tome čoveku s puta, a on uzmače pravo u svoja dva drugara sa pištoljima. "Dobro, gospa, žao da problemi", reče on, sa suzama u očima, pridržavajući tu šaku. "Mi Rodoljubi. Ti poruka pošalji ovo pretendent, kao naša poruka. Niko strada. Važi?" Nastavio je da uzmiče, a jedan od njegovih drugara zatvori vrata. Tras, zvek, zvek.

Ona duboko uzdahnu i okrete se. Tejeo ju je gledao. "To je bilo opasno", reče on, sa vrlo malim osmehom.

"Znam da je bilo", reče ona, dišući teško. "Bilo je glupo. Ne uspevam da ovladam sobom. Osećam se kao da sam u delovima. Ali oni, do vraga, samo uguraju nešto unutra i pobegnu! Moramo dobiti vode!" Bila je u suzama, što se njoj uvek dešavalo tokom nekoliko trenutaka posle tuče ili svađe. "Da vidimo šta su doneli ovog puta." Podigla je poslužavnik na ležaj; kao i prvi put, poslužavnik je bio prekriven platnom, u smešnom oponašanju hotela ili kuće u kojoj poslužuju robovi. "Stvar udobnosti", progundā ona. Ispod tkanina bila je gomila slatkih peciva, zatim jedno malo plastično ogledalo sa drškom, češalj, lončić sa nečim što je mirisalo kao istrunulo cveće, i kutija nečeg što je, posle izvesnog vremena, prepoznala: gatajski tamponi.

"To su 'stvari za dame'", reče ona. "Bog ih prokleo, glupi prokleti kurci! Ogledalo!" Hitnula je ogledalo preko prostorije. "Ja, naravno, ne mogu ni jedan jedini dan da sastavim bez gledanja u ogledalo! Jebo ih Bog!" Za ogledalom je pobacala i sve ostalo, osim peciva; ali je dobro znala da će tampone posle podići i čuvati pod madracom i, uh, ne daj Bože, upotrebiti ako bude morala, ako budu prisiljeni da ostanu ovde, koliko bi dugo to bilo? Još deset ili više dana... "Oh, Bože", reče ona opet. Ustade i pokupi sve, pa stavi ogledalo i lončić, prazan bokal za vodu i kore od voća preostale posle prvog obroka, sve to na jedan poslužavnik, koji ostavi ispred vrata. "Đubre", reče ona na voe-deanskom. A maločas je vikala, shvati ona, na nekom drugom jeziku: alteranskom, verovatno. "Imaš li ikakvu predstavu", reče ona, sevši opet na madrac, "koliko vi, narode, otežavate život ženi? Mogli biste navesti ženu da poželi da to nije!"

"Mislim da su imali dobre namere", reče Tejeo. Ona uvide da nema ni najmanjeg traga podsmeha ili neozbiljnosti u njegovom glasu. Ako uživa u njenoj sramoti, i njega je sramota da to uživanje njoj pokaže. "Mislim da su amateri", reče on.

Posle izvesnog vremena, ona reče: "To bi moglo biti loše."

"Moglo bi." Bio je opet seo uspravno i počeo obazrivo opipavati čvorugu na glavi. Svuda oko te velike izbočine, njegova gruba, teška kosa bila je spletna od krvi. "Kidnapovanje", reče on. "Oni traže da im se isplati otkupnina. Nisu to ubice. Nisu imali pištolje. Nisu mogli ni ući sa pištoljima. I ja sam morao ostaviti oružje na ulazu."

"Misliš, ovo nisu oni na koje si bio upozoren?"

"Ne znam." Istraživanje mu donese silovit bol i Tejeo odustade. "Da li veoma loše stojimo sa vodom?"

Ona mu donese još jednu punu šolju. "Nema dovoljno za pranje. Glupo, proketo ogledalo, u vreme kad nama treba voda!"

Zahvalio joj se, počeo piti vodu, onda se naslonio opet na zid, čuvajući poslednjih nekoliko gutljaja da ih popije malo kasnije. "Nisu planirali da otmu mene", reče on.

Porazmislila je o tome i klimnula glavom. "Plaše se da ćeš ih prepoznati?"

"Da su imali mesto za mene, ne bi me stavili zajedno sa jednom damom." Govorio je to bez ironije. "Ovo ovde su spremili za tebe. Mora biti da se nalazi negde u gradu."

Ona klimnu glavom. "Vožnja je trajala pola sata ili manje. Ali moja glava bila je u vreći."

"Poslali su poruku palati. Nisu dobili odgovor ili su dobili nezadovoljavajući. Žele da poruku pošalješ ti."

"Da ubedim vladu da me oni stvarno drže? Zašto vladu treba u to ubeđivati?"

Oboje začutaše.

"Žao mi je", reče on, "ne uspevam da razmišljam." Zatim leže. Umorna, klonula, preosetljiva posle onog naleta adrenalina, ona se opruži pored njega. Sebi je od smotane suknje napravila jastuk; Tejeo nije imao nikakav jastuk. Čebe im je bilo poprečno prebačeno preko nogu.

"Jastuk", reče ona. "Još ćebadi. Sapun. Šta još?"

"Ključ", promrmlja on.

Ležali su jedno uz drugo u tišini, u slabašnoj, nepromenljivoj svetlosti.

Sledećeg jutra oko osam sati, bar po Solinom časovniku, Rodoljubi su ušli u sobu, četvorica. Dvojica su stražarila pokraj vrata, sa naperenim pištoljima; druga dvojica stajala su nelagodno na preostalom, nevelikom prostoru sobe. Gledali su dole, ka svojim zarobljenicima; a ovi su sedeli na madracu, oboje sa nogama podvijenim. Novi govornik

bolje je vladao voe-deanskim jezikom nego oni raniji. Rekao je da je njima veoma žao što su doveli gospođu u nelagodan položaj, da će učiniti koliko mogu da joj bude udobnije i da ona mora biti strpljiva i napisati, rukopisom, poruku pretendentu na presto, a u poruci objasniti da će biti puštena na slobodu, neozleđena, čim Kralj zapovedi Savetu da se ugovor sa Voe Deom poništi.

"Neće on to učiniti", reče ona. "Oni mu neće dozvoliti."

"Molim ne raspravljaj", reče čovek, sa grubošću nekoga ko je sav izvan sebe. "Evo materijali za pisanje. Evo poruka." On ostavi hartije i pisaljku na madrac, nervozno, pokretima kao da se plaši da bude blizu nje.

Bila je svesna kako je Tejeo izbrisao svoju prisutnost: sedeo je nepomično, oborene glave, oborena pogleda; ti ljudi su ga prenebregli.

"Ako ja ovo napišem vama, hoću da dobijem vode, mnogo vode, i sapun i ćebad i toalet-papir i jastuke i lekara, i hoću da neko dođe kad ja pokucam na vrata, i neku pristojnu odeću. Toplu. Mušku."

"Nema doktor!" reče čovek. "Pisati! Molim! Sad!" Sav se trzao, poskakivao, nije se usudila da nastavi pritisak na njega. Pročitala je njihovo saopštenje, prepisala ga svojim krupnim, detinjastim rukopisom - retko je išta pisala rukom - i oba dodala tom predstavniku Rodoljuba. On na brzinu osmotri tekst i bez reči pohita napolje, zajedno sa ostalima. Tras! - učiniše vrata.

"Da li je trebalo da odbijem?"

"Mislim da nije", reče Tejeo. Ustao je i protegnuo se, ali onda seo, i činilo se da mu se vrti u glavi. "Dobro se pogađaš", reče.

"Videćemo šta ćemo dobiti. Oh, Bože. Šta li se to dešava?"

"Možda", reče on lagano, "Gataj nije voljan da prihvati te zahteve. Ali kad Voe Deo - i tvoj Ekumen - saznaju za ovo, izvršiće pritisak na Gataj."

"Ja bih rado da se oni odmah sad pokrenu. Pretpostavljam da je za Gataj ovo užasna blamaža, i da sad pokušavaju da spasu čast na taj način što prikrivaju celu stvar - da li je to verovatno? Koliko dugo mogu prikrivati? Šta će reći tvoji? Neće li tragati za tobom?"

"Nesumnjivo hoće", reče on na svoj učtivi način.

Neobično je bilo kako su ta njegova krutost i ti njegovi maniri, koji su je ranije svaki put odbacivali na neki drugi kolosek, isključivali, ovde delovali sasvim drugačije: njegova uzdržanost i formalnost smirivali su je, uveravali je da je ona još deo jednog sveta izvan ove prostorije, sveta iz koga su došli i u koji će se vratiti, sveta u kome ljudi žive dugo.

Zašto bi bilo važno živeti dugo? - upita se ona. Odgovor na to nije znala. Ni o čemu sličnom nije nikad ranije razmišljala. Ali ovi mladi Rodoljubi žive u svetu kratkih života. Zahtevi, nasilje, neposrednost, i smrt, za šta? Za jednu uskogrudost, jednu mržnju, jedno fiksanje drogom vlasti.

"Ja se stvarno uplašim svaki put kad oni odu", reče ona niskim tonom.

Tejeo pročisti grlo i reče: "I ja."

Vežbe.

"Uhvati - ma stegni, nisam ja od stakla! - sad..."

"Ha!" reče on, sa sevajućim osmehom uzbuđenja, pošto mu je pokazala način oslobađanja iz zahvata, a on, zatim, uspeo na taj način da se oslobodi iz njenog zahvata.

"E, dobro, ti bi sad čekao - ovde..." tup! "...vidiš?"

"Ajao!"

"Uh izvini, izvini Tejeo, zaboravila sam na tvoju glavu - je l' ti dobro? Stvarno mi je žao..."

"Oh, Kamije", reče on, dižući se sa poda u sedeći položaj i pridržavajući crnu, izduženu glavu obema šakama. Udahnu nekoliko puta, duboko. Ona je klečala kao pokajnica, brižna.

"Ovo", reče on, "ovo nije, nije poštena igra."

"Naravno da nije, to je aidži - sve je pošteno u ljubavi i ratu, kaže se na Teri - Stvarno mi je žao, užasno žao, tako sam glupa bila!"

Nasmejao se, nekim izlomljenim i očajnim smehom, stresao glavom još jednom, i još jednom. "Pokaži mi", reče. "Ne znam šta si uradila."

Vežbe.

"Šta radiš sa svojim umom?"

"Ništa."

"Puštaš ga da tek tako luta?"

"Ne. Jesmo li moj um i ja dva različita bića?"

"Znači... ti se ne usredsređuješ ni na šta? Samo ga puštaš da luta?"

"Ne."

"Dakle ipak ga ne puštaš da luta."

"Koga?" reče on, malo razdražljivo.

Pauza.

"Razmišljaš li o..."

"Ne", reče on. "Miruj."

Vrlo duga pauza, možda četvrt sata.

"Tejeo, ne mogu. Svrbi me. Pamet me svrbi. Otkad se baviš ovim?"

Ćutanje, pa odgovor dat nerado: "Od svoje druge godine."

Napustio je pozu potpune opuštenosti i nepomičnosti, pognuo glavu da protegne mišiće vrata i ramena. Posmatrala ga je.

"Sve nešto razmišljam o dugom životu, o tome kako izgleda živeti dugo", reče ona. "Ne mislim samo biti dugo živ, do vraga, ja sam već oko hiljadu i sto godina živa, pa šta mi to znači, ništa. Nego... nešto u tom načinu razmišljanja, kad život sagledavaš kao dug, ima značaja. Kao i kad imaš dece. Pa čak i samo razmišljanje o mogućnosti da imaš dece je značajno. Tu kao da ti se neka ravnoteža izmeni. Smešno je da ja o tome razmišljam baš sad, kad su moji izgledi da dugo živim naglo opali..."

On ne reče ništa. Imao je sposobnost da ne kaže ništa, ali na takav način da njoj omogući da nastavi govoriti. Bio je jedan od najmanje pričljivih ljudi koje je ikad upoznala. Većina muškaraca behu velike pričalice. I ona sama bila je poprilično sklona klepetanju. On je ćtao. Želela je znati kako se to postiže.

"Samo treba vežbati, je li tako?" reče ona. "Samo sedeti ovde."

On klimnu glavom.

"Godinama i godinama vežbati... Oh, Bože. Može se desiti..."

"Ne, ne", reče on, shvativši istog trenutka šta je pomislila.

"Onda zašto nešto ne preduzmu? Šta čekaju? Već je prošlo devet dana!"

Od samog početka imali su neplaniranu, prećutnu saglasnost da soba bude podeljena na dva dela: linija razgraničenja išla je po sredini madraca, sekući ga uzduž na dve polovine, i skretala na pod gde se nastavljala sve do suprotnog zida. Vrata su bila na njenoj strani, levoj; rupa za sranje bila je na njegovoj strani prostorije, desnoj. Bilo kakav upad na tuđi teren morao je biti zatražen nekim gotovo nevidljivim signalom, i odobrena na isti način. Kad neko od njih dvoje ide na rupu za sranje, druga osoba okrene glavu, neupadljivo, na drugu stranu. Kad je bilo vode dovoljno da se neko bar zapere, a to se retko dešavalo, isti aranžman je primenjivan. Linija duž sredine madraca bila je apsolutna. Njihovi glasovi su je prelazili, kao i zvuci i mirisi njihovih tela. Ponekad je osećala njegovu toplotu; telesna temperatura Verelijanaca bila je nešto viša od njene, pa je Soli u snu osećala, u memljivom, nepomičnom vazduhu, to blago zračenje. Ali nikad nisu prelazili tu crtu, ni jednim jedinim prstom, ni u najdubljem snu.

Soli je o ovome razmišljala, i nalazila, u pojedinim navratima, da je

poprilično smešno. U drugim trenucima izgledalo je glupavo i perverzno. Zar ne bi oboma prijalo malo ugađanja potrebama tela? Ona je njega dodirivala samo prvog dana, kad mu je pomagala da se popne na ležaj; u kasnijim danima, u prilikama kad su dobijali dovoljno vode, Soli je čistila njegovu ranu na glavi i malo-po malo ispirala iz njegove kose krv, koja se bila zgrušala, a posle i usmrдела. Za ovaj drugi posao koristila je češalj; pokazalo se da je ipak dobro imati tu spravicu. Suknje Boginje bile su od neprocenjive koristi kao materijal koji je Soli cepala i na taj način dobijala zavoje i krpice za pranje. Čim je Tejeou zarasla rana na glavi, počeo je vežbati aidži, iz dana u dan; ali aidži je imao bezličnu, obrednu čistotu u svojim zahvatima i stezanjima, što je ostajalo veoma daleko od seksa. U svim drugim prilikama, Tejeovo fizičko prisustvo bilo je nešto nedodirljivo i neosvojivo, i tu nikakve promene niti nejasnoće nije bilo.

On je samo održavao, pod neverovatno teškim uslovima, istu onu krutu uzdržanost koju je oduvek pokazivao. Ne samo on; i Reve je bila takva. I svi ostali, svi sem Batikama; međutim, kad je Batikam onako trenutno pristao da zadovolji njen hir i njenu žudnju, da li je to bio istinski kontakt, kako joj se tada učinilo? Razmišljala je sada o onom strahu u njegovim očima, one poslednje noći. Nije to bila suzdržanost, bila je sputanost.

Mentalitet robovlasničkog društva je to bio: i robovi i gospodari uhvaćeni u istu zamku radikalnog nepoverenja i stalnog šticeñja sebe.

"Tejeo", reče ona, "ne razumem ropstvo. Dozvoli da objasnim šta time hoću reći", iako on nije ničim nagovestio da će je prekinuti ili da će se nešto buniti; ispoljio je samo učtivu pažnju. "Ovo hoću reći. Razumem kako nastaju društvene institucije i shvatam da je jedinka naprosto jedan delić društva - dakle, ne pitam te zašto ne prihvataš da sam ja u pravu i zašto se ne slažeš da je ropstvo jedna opaka i neisplativa stvar, ne tražim ni da braniš ropstvo ni da ga se odrekneš. Samo pokušavam razumeti kakav je to osećaj kad veruješ da dve trećine ljudskih bića na tvom svetu jesu zaista, iz opravdanih razloga, tvoje vlasništvo. Pet šestina, zapravo, jer tu treba uključiti i žene u sastavu vaše kaste."

Posle nekog vremena on reče: "Moja porodica poseduje negde oko dvadeset pet takvih imovina."

"Ne sitničari."

On prihvati ovaj ukor.

"Meni se čini da ste vi presekli veze između ljudi. Ne dodirujete robove, a ni oni vas, ne na onaj način kako ljudska bića treba da se

dodiruju, u duhu uzajamnosti. Vi se morate držati zasebno, vi neprestano radite na održavanju te granice. Zato što nije prirodna - ona je potpuno veštačka. Ja ne uspevam da primetim nikakvu fizičku razliku između vlasnika i ljudskih komada imovine. A ti?"

"Ja uspevam, najčešće."

"Ali po signalima u ponašanju, u kulturi - zar ne?"

On porazmisli malo, pa klimnu glavom.

"Vi ste ista živa vrsta, ista rasa, ista nacija, baš isti u svakom pogledu, mada ima neke male razlike u bojama. Ako uzmeš dete kmetice i odgajiš ga kao vlasnika, ono će u svakom pogledu biti vlasnik; i obratno. Vi, dakle, provodite život održavajući ovu ogromnu podelu koja ne postoji. Ono što meni nije jasno jeste sledeće: kako je moguće da ne uviđate kakvo je to užasavajuće rasipništvo. Ne mislim u ekonomskom pogledu!"

"U ratu", reče on, a onda nastade veoma duga pauza; Soli je imala još mnogo da kaže, ali je čekala, radoznala. "Bio sam na Jeovi, znaš", reče on. "U građanskom ratu."

Znači, tu su tebe toliko izbrzdali i izrekli, pomisli ona; jer, ma koliko pomno odvrćala pogled, sada više nije mogla ne poznavati izgled njegovog vitkog, atletskog tela boje oniksa, a osim toga znala je da u aidžiju mora malo da poštedi njegovu levu ruku, kojoj je nedostajao jedan dobar komad mesa odmah iznad bicepsa.

"Roblje u Kolonijama diglo se na bunu, znaš, u početku samo mali broj, kasnije svi. Gotovo svi. Zato smo mi vojnici tamo bili svi vlasnici. Nisi mogao tamo da šalješ vojnike-kmetove, mogli bi da prebegnu na stranu protivnika. Svi smo bili veoti i dobrovoljci. Vlasnici, u borbi protiv imovine. Ja sam se borio sa sebi ravnima. To sam prilično brzo uvideo. A posle sam saznao da se borim sa jačima od sebe. Potukli su nas."

"Ali to..." reč Soli i začuta, ne znajući šta bi rekla.

"Mlatili su nas od početka do kraja", reče on. "Jednim delom i zato što moja vlada nije razumela da oni to mogu. I da se oni bore bolje, žešće, pametnije i hrabrije nego mi."

"Zato što su se borili za svoju slobodu!"

"Može to biti", reče on na svoj ućtivi način.

"I..."

"Želeo sam ti reći da uvažavam ljude protiv kojih sam ratovao."

"Ja tako malo znam o ratu, o borbi", reče ona, sa mešavinom skrušenosti i razdražljivosti. "Zapravo, ne znam ništa. Bila sam na Keaku, ali to nije bio rat, to je bilo samoubistvo jedne rase, masovno

uništavanje svega živog u jednoj biosferi. Valjda se to razlikuje od rata... Tad se Ekumen konačno odlučio da usvoji Konvenciju o naoružanju, znaš. Zbog onoga kako je sebe uništila prvo planeta Orint, a zatim Keak. Terani su vekovima navaljivali da se takva konvencija izglasa. Zato što su i sami bili nadomak takvog samoubistva, svojevremeno. Ja sam delimično Teranka. Moji preci su jurcali tamo-amo po planeti i ubijali jedni druge. Hiljadama godina. Bili su i oni gospodari i robovi, neki od njih, mnogi... Ali ne znam da li je ta Konvencija bila dobra zamisao. Da li je u redu. Ko smo mi da nekome govorimo šta sme, a šta ne sme raditi? Zamisao Ekumena bila je da se ponudi jedan put. Da se on otvori. A ne da se pred bilo kim zatvori."

Slušao je pomno, ali je tek posle dužeg vremena progovorio. "Mi se učimo da... zbijamo redove. Uvek. Mislim da si u pravu, to je rasipanje... energije, duha. Vi ste otvoreni."

Te reči su ga skupo koštale, pomisli ona; dok njene reči doskakuću iz vazduha i u vazduh se vrata. On kad progovori, to je iz srži kostiju. Iz tog razloga, poslednjih nekoliko izgovorenih reči bile su svečani kompliment, koji ona prihvati zahvalno, jer dok su dani odmicali, ona je povremeno uviđala koliko je samopouzdanja izgubila i koliko nastavlja da gubi; koliko samouverenja, uverenja da će njih dvoje biti otkupljeni, spaseni, da će izići iz ove prostorije, da će izići živi.

"Da li je rat bio mnogo okrutan?"

"Da", reče on. "Ne mogu... nikad nisam mogao - videti... Samo nešto naleti, kao munja..." Podigao je šake kao da želi da zaštiti oči. Onda je digao pogled ka njoj, obazrivo. Njegovo samopoštovanje, prividno gvozdeno, imalo je, ona je to znala, mnoge ranjive tačke.

"Stvari na Keaku, neke stvari koje nisam ni znala da sam videla, dolazile su tako", reče ona. "Noću." Počuta, pa ga zapita: "Koliko si bio tamo?"

"Nešto preko sedam godina."

Lice joj se trznulo. "Jesi li imao sreće?"

Bilo je to čudno pitanje; izletelo je, ona uopšte nije mislila da to i tako pita. Ali on ga prihvati onako kako je izgovoreno. "Jesam", reče. "Uvek. Ljudi sa kojima sam otišao tamo, izginuli su. Većina njih u prve dve-tri godine. Izgubili smo tri stotine hiljada ljudi na Jeovi. O tome se sada ne govori. Dve trećine voe-deoskih veota izginulo je tamo. Ako je imati sreće značilo to, da ja ostanem živ, onda sam sreće imao." Spustio je pogled na svoje spletenе šake, zaključao se u sebe.

Posle još nekog vremena, ona tiho reče: "Nadam se da si i sad taličan."

On ne reče ništa.

"Koliko je prošlo?" upita on, a ona pročisti grlo i reče, posle jednog automatskog pogleda na časovnik: "Šezdeset sati."

Njihovi otmičari nisu došli juče u vreme koje je do tad bilo uobičajeno - naime, oko osam ujutro. Niti su se pojavili ovoga jutra.

Pošto nisu imali šta da jedu, a sad više ni vode, postajali su sve ćutljiviji i inertniji. Već satima niko od njih dvoje nije ništa rekao. Tejeo je odlagao to pitanje, o proteklom vremenu, najduže što je mogao sebe obuzdavati.

"Ovo je užas", reče ona. "Užas jedan. Nепrestano pomišljam..."

"Neće oni tebe napustiti", reče on. "Osećaju se odgovorni."

"Zato što sam žena?"

"Delimično i zbog toga."

"E, jebi ga."

Setio se da ga je u onom drugom životu njena nepristojnost vređala.

"Uhvaćeni su, streljani. Niko se nije potrudio da sazna gde su držali nas", reče ona.

Pošto je tu istu misao provrteo kroz glavu već nekoliko stotina puta, on sad nije imao šta da izjavi.

"Ovo je tako grozno mesto za umiranje", reče ona. "Bedno je. Smrdim. Već dvadeset dana smrdim. Sad imam i proliv, od straha. Ali nemam šta da serem. Žedna sam, a ne mogu da pijem vodu."

"Soli", reče on oštro. Tada je prvi put izgovorio njeno ime. "Miruj. Drži se čvrsto."

Zagledala se u njega.

"Da se čvrsto držim za šta?"

On ne odgovori odmah, a ona reče: "Kad mi ti ne daš da te dodirnem!"

"Ne za mene..."

"Nego za šta? Nema ničeg!" Pomislio je da će ona plakati, ali ona ustade, uze prazni poslužavnik i poče udarati njime po vratima sve dok ga ne razbi u paramparče, u komadiće pruca i prašinu. "Dolazite! Bog vas prokleo! Dolazite, kopiladi!" dernjala se. "Puštajte nas odavde!"

Posle toga, sela je na madrac. "Pa, dobro", reče ona.

"Slušaj", reče on.

To su već i ranije imali prilike da čuju: nijedan gradski zvuk nije dopirao do tog podruma, ali su dopirali, ponekad, neki zvuci mnogo veći. Oboje su mislili da su to eksplozije.

Vrata se zadrmaše.

Oboje su stajali dok su se otvarala; ali to nije bilo otvaranje kao

obično, u jednom zamahu i tresku, nego sporo. Napolju je čekao jedan čovek; dvojica udoše. Jednog, naoružanog, nikad ranije nisu videli; drugi, onaj mladić tvrdog lica koga su nazivali govornikom, izgledao je sad kao da je proveo neko vreme u bežanju ili u borbi, sav je bio prašnjav, pocepan, malo ošamućen. Taj zatvori vrata. U ruci je držao neke papire.

"Vode", reče Soli. "Gadovi jedni!"

"Gospo", reče govornik. "Žao mi je." Nije slušao njene reči. Gledao je, prvi put, Tejeoa. "Velike su borbe", reče.

"Ko se bori?" upita Tejeo, čuvši kako njegov glas pada u ravne tonove autoriteta i kako mladić automatski reaguje na to: "Voe Deo. Poslali su trupe. Posle pogreba, rekli su da će poslati trupe ako se ne predamo. I stigli su juče. Idu kroz grad i ubijaju. Znaju sve centre staroveraca, i neke od naših." U njegovom glasu čuli su se tonovi zbunjenosti i optuživanja.

"Koji pogreb?" reče Soli.

Kad momak ne odgovori, Tejeo ponovi to pitanje: "Koji pogreb?"

"Sahrana gospe, tebe. Evo - doneo sam ovo odštampano sa mreže - bio je državni pogreb. Rekli su da si ti poginula u eksploziji."

"U kojoj proklesoj eksploziji?" graknu Soli, glasom promuklim i sasušanim, a mladić joj ovog puta odgovori: "Na Svetkovini. Staroverci. Vatra, Tualina vatra, u nju su stavili eksploziv. Al' im opalio prerano. Mi smo znali za njihov plan. Mi smo te od toga spasli, gospo", reče on, iznenada usmerivši ka njoj isti onaj ton optuživanja.

"Spasli me, čmaru jedan!" dreknu ona, a Tejeove suve usne se razdvojiše u iznenađenom smehu, koji on odmah suzbi.

"Daj mi to", reče, a mladić mu dade listove hartije.

"Daj nam vode!" reče Soli.

"Ja bih te zamolio da ostaneš ovde. Treba da razgovaramo", reče Tejeo, nagonski se držeći svoje nadmoći. Sede na madrac, sa odštampanim papirima u rukama. U roku od nekoliko minuta Soli i on pročitашe, na brzinu, reportaže o šokantnom narušavanju Svetkovine oprostaja, o tragičnoj pogibiji ekumenske Izaslanice u terorističkom činu kultista Stare vere; uzgred se napominjalo da je poginuo i jedan od pripadnika ambasadne garde. Ali eksplozija je usmrtila i više od sedamdeset sveštenika i gledalaca; sledili su opširni opisi državnog pogreba, pa izveštaji o nemirima, terorizmu, represalijama, onda o tome kako Dvor zahvalno prihvata ponude države Voe Deo da pomogne da se tumor terorizma iščisti...

"Dakle, tako", reče on najzad. "Od Palate niste ni reč odgovora

dobili. Onda, zašto ste nas držali u životu?"

Soli ga pogleda kao da smatra da je to netaktično pitanje, ali govornik odgovori jednako grubom otvorenošću: "Mislili smo da će vaša država dati otkupninu za vas dvoje."

"I hoće", reče Tejeo. "Ali morate paziti da vaša vlada ne sazna da smo živi. Jer ako sazna..."

"Čekaj", reče Soli i dodirnu njegovu šaku. "Stani malo. Hoću da razmislim o ovome. Ne treba izostavljati Ekumen iz ove rasprave. Ali kako da se stupi u vezu sa Ekumenom, tu je nevolja."

"Ako su voe-deanske vojne jedinice ovde, onda je dovoljno da ja samo dostavim poruku ikome u mojoj komandi ili ambasadnoj gardi."

Njena šaka je i sad bila preko njegove i stisnula ga je u znak upozorenja. Ona zatrese drugom rukom prema govorniku, sa ispruženim prstom: "Oteo si ekumenskog Izaslanika, tupane! Sad moraš smisliti ono što nisi smislio kad je trebalo. A moram i ja, jer neću da me tvoja prokleta mala vlada upuca zato da se ja ne pojavim živa, pa da to bude blam za njih. I gde se uopšte krijete? Ima li ikakve mogućnosti da iziđemo bar iz ove sobe?"

Čovek, i dalje sa onim izgledom napetosti i usplahirenosti, reče: "Svi smo mi sad ovde dole. Skoro sve vreme. Ti ovde ostani sigurna."

"Da, i pasoši da nam budu pri ruci!" reče Soli. "Daj nam vode, jebo te! I pusti nas da malo porazgovaramo. Dođi kroz jedan sat."

Mladi čovek se iznenada, lica izobličienog, nagnu prema njoj. "A koja si mi ti gospa", reče. "Pičko jedna inostrana, prljava, smrdljiva."

Tejeo skoči na noge, ali njen stisak na njegovoj ruci postade još jači; posle jednog trenutka ćutanja, govornik i drugi čovek se okrenuše ka vratima i počеше lupati po bravi. Sledećeg časa bili su obojica pušteni napolje.

"Auhhhh", reče ona. Izgledala je ošamućeno.

"Nemoj", reče on, "nemoj..." Nije znao kako to da kaže. "Ne razumeju oni", reče. "Bolje da ja govorim."

"Dabome. Žene ne naređuju. Žene ne govore. Seronje! A ti si rekao da oni kao osećaju neku odgovornost za mene."

"Osećaju", reče on. "Ali to su mladi ljudi. Fanatici. Veoma uplašeni." A ti sa njima razgovaraš kao da su imovina, pomisli on, ali to ne reče.

"E, pa, i ja sam veoma uplašena!" reče ona. Ovo je propratila kratkotrajnim mlazićem suza. Onda je obrisala oči i opet sela među hartije. "Bože", reče ona. "Mrtvi smo već dvadeset dana. Pokopani već petnaest. Šta misliš, koga su zakopali?"

Maločas ga je stiskala silovito; sad su ga boleli zglavak i šaka, pa ih on poče blago masirati. Gledao ju je.

"Hvala ti", reče. "Udario bih ga."

"A, znam. Prokleta viteštvo. A onaj sa pištoljem bi ti razduvao glavu. Slušaj, Tejeo. Jesi li siguran da je dovoljno da dostaviš poruku nekome u Vojsci ili Gardi?"

"Da, naravno."

"Siguran si da tvoja država ne igra istu igru kao Gataj?"

Zurio je u nju. Polako je shvatao šta je rekla i polako sav onaj bes koji je gušio i poricao, tokom svih ovih beskonačnih dana zatvoreništva sa njom, poče da se uzdiže u njemu, plamena plima ogorčenja, mržnje i prezira.

Nije bio sposoban nijednu reč da izgovori: ukočio ga je strah da bi sad mogao kazati Soli sve ono isto što i mladi Rodoljub maločas.

Otišao je na svoju stranu prostorije i seo na svoju stranu madraca, delimično okrenut od nje. Noge je podvio pod sebe i prekrstio; šake ovlašno preklopio jednu preko druge.

Ona nastavi nešto da priča. To nije slušao.

Posle nekog vremena ona reče: "Trebalo bi da razgovaramo, Tejeo. Imamo samo jedan sat. Mislim da bi ovi klinci mogli uraditi ono što im kažemo, ako im kažemo nešto uverljivo - nešto što će uspeti."

Nije hteo da odgovori. Ugrizao se za usnu i ostao nepomičan.

"Tejeo, šta sam to rekla? Nešto pogrešno sam rekla. Ne znam šta je to bilo. Izvinjavam se."

"Oni ne bi..." Borio se da kontroliše svoje usne i glas. "Oni ne bi izdali nas."

"Ko? Rodoljubi?"

Nije odgovorio.

"Voe Deo, misliš? Voe Deo nas ne bi izdao?"

U ćutanju koje je nastalo posle njenog pitanja postavljenog blago, ali sa nevericom, Tejeo uvide da je ona u pravu; da je sve ovo zavera svetskih sila; da su njegova služba i njegova odanost svojoj zemlji bačeni uludo, uzaludni kao i sav ostatak njegovog života. Ona je nastavila da priča, da govori razne ublažujuće stvari, da napominje kako je vrlo lako moguće da je on u pravu. A on stisnu glavu šakama, čeznući za suzama, suv kao kamen.

Ona pređe liniju. On oseti njenu šaku na svom ramenu.

"Tejeo, mnogo mi je žao", reče ona. "Nisam mislila da te uvredim! Ja tebe visoko cenim. Ti si mi bio sva nada i pomoć."

"Nije bitno", reče on. "Kad bismo samo... dobili vodu."

Ona skoči na noge i poče udarati po vratima, pesnicama i sandalom.

"Kopiladi, kopiladi", vikala je.

Tejeo ustade i ushoda se: tri koraka, okret, tri koraka, okret, pa stade na svojoj polovini prostorije. "Ako si u pravu", reče on, govoreći polagano i formalno, "onda za nas i naše otmičare opasnost preti ne samo od Gataja, nego i od mojih ljudi koji bi mogli... koji su možda podsticali neke protivvladine klike, da bi imali izgovor da upadnu vojskom u Gataj... i izvrše 'pacifikaciju'. Zato sad znaju gde su skrovišta tih klika. Naša je sreća bila... što je ova 'naša' grupa... autentična."

Gledala ga je sa nežnošću koju on oceni kao nebitnu.

"Ne znamo, međutim", reče on, "na koju stranu će Ekumen stati. Naime... postoji, zapravo, samo jedna strana."

"Ne, postoji i naša. Strana potlačenih. Ako ambasada primeti da Voe Deo preuzima vlast u Gataju, neće se umešati, ali neće ni odobravati. A naročito ako je taj proces praćen ovolikom represijom, kao što izgleda da jeste."

"Nasilje je upereno samo protiv antiekumenskih klika."

"Svejedno, ambasada ga neće odobravati. A ako dozna da sam ja živa, biće stvarno ljuta na one koji su tvrdili da sam izgorela na lomači. Naš problem je sada to kako da se javimo ambasadi. Ja sam bila jedini zastupnik Ekumena u Gataju. Ko bi bio bezbedan kanal?"

"Svaki moj čovek. Ali..."

"Njih su verovatno poslali natrag, u Voe Deo. Šta će im ambasadna straža kad je Izaslanik mrtav i sahranjen? Ali mogli bismo pokušati, valjda. Naime, mogli bismo pitati ove momke da oni to pokušaju." Začuta, pa malo kasnije reče, glasom čežnjivim: "Ne verujem da bi nas pustili da naprosto odemo - prurušeni? To bi bilo najbezbednije po njih."

"Postoji okean", reče Tejeo.

Ona se poče udarati po glavi. "Zašto, zašto ne donesu vode..." Glas joj je zvučao kao klizanje hartije po hartiji. Tejeo se postide svoje ljutnje, svog jada, sebe samog. Požele da joj kaže da je i ona njemu bila pomoć i nada, i da on nju visoko ceni, i da je neverovatno hrabra; ali nijedna od tih reči nije htela doći. Osećao se kao da je ispražnjen, istrošen. Star. Kad bi ovi bar doneli vodu!

Konačno im dadoše vodu; a i hranu, ali ne izobilnu i ne svežu. Jasno je bilo da se njihovi otmičari skrivaju i da su u teškoj situaciji. Govornik - koji im saopšti svoje ratno ime, Kergat, što na gatajskom znači sloboda - reče da je stanovništvo isterano iz čitavih kvartova grada, koji su zatim spaljeni, da voe-deanske trupe kontrolišu glavninu prestonice,

pa i samu Palatu, i da o tome na mreži nema gotovo nikakvih vesti. "Kad se sve završi, Voe Deo će biti vlasnik cele moje zemlje", reče Kergat sa besom i nevericom.

"Neće dugo", reče Tejeo.

"Ko ih može potući?" reče mladi čovek.

"Jeova. Ideja Jeove."

Sad su i Kergat i Soli zurili u njega.

"Revolucija", reče on. "Koliko još vremena treba da Verel postane nova Jeova?"

"Kmetovi?" reče Kergat, kao da je Tejeo ustvrdio da će se pobuniti goveda ili muve. "Nikad se oni neće organizovati."

"Ali se pričuvaj kad se organizuju", reče Tejeo blagim tonom.

"Nemate nijednu imovinu u vašoj grupi?" upita Soli Kergata, zapanjena. On se ne potrudi da odgovori. Nju je svrstao u imovinu, uvide Tejeo. Razumeo je i zašto; i on sam ju je tako svrstao, u onom drugom životu, kad su takve podele imale smisla.

"Tvoja kmetica, Reve", upita on Soli, "da li je bila prijatelj?"

Soli reče "Da", i odmah zatim: "Ne. Ja sam želela da ona to bude."

"A makil?"

Posle kraće pauze, ona reče: "Mislim da jeste."

"Da li je on još ovde?"

Ona odmahnu glavom. "Trupa je trebalo da ode dalje, da nastavi turneju, nekoliko dana posle Svetkovine."

"Zavedeno je ograničenje putovanja, posle Svetkovine", reče Kergat. "Samo državnim poslom može, i vojska."

"On je Voe-Deanac. Ako je još ovde, verovatno će biti poslat kući, zajedno sa celom tom družinom. Pokušaj stupiti u vezu s njim, Kergate."

"Makil?" reče mladi čovek, sa istim onim gađenjem i nevericom. "Jedan od vaših voe-deanskih klovnova-pedera?"

Tejeo dobaci Soli pogled: strpljenja, strpljenja.

"Biseksualni glumac", reče Soli, ne uvažavajući Tejeovo upozorenje, ali, na sreću, i Kergat je odbijao da 'konstatuje' nju.

"Pametan čovek", reče Tejeo, "a ima i dobre veze. On bi mogao pomoći nama. I vama, i nama. Ako je još tu. Moramo biti brzi."

"Zašto bi on nama pomogao? On je Voe-Deanac."

"Imovina je, nije građanin", reče Tejeo. "I član Hame, kmetskog podzemlja, koje radi protiv vlade Voe Dea. Ekumen je priznao Hamu kao legitimnu. Makil će ambasadi prijaviti da je jedna grupa Rodoljuba spasla Izaslanicu i da je drži na bezbednom mestu, u skrovištu, ali da

postoji krajnja opasnost. Ekumen će, uveren sam, dejstvovati brzo i odlučno. Je li tako, Izaslanice?"

Najednom vraćena u svoju službenu funkciju, Soli klimnu glavom, kratko i dostojanstveno. "Ali će to činiti diskretno", reče ona. "Ako budu ikako mogli, Ekumenci će izbeći nasilje i primeniti politički pritisak."

Mladić je pokušavao svojim umom da obuhvati sve to i da izvuče krajnje zaključke. Imajući u vidu mladićevu pometenost, premorenost i nepoverljivost, Tejeo je ćutao i čekao. Primetio je da i Soli sedi isto tako tiho i da je stavila jednu šaku u drugu. Bila je izmršavela i prljava, a njena neoprana, masna kosa bila je upletena u dugačku, tanku kiku. Hrabra je bila, kao hrabra kobila: sva od nerava. Spremna da se bori dok joj srce ne pukne, ali ne da odustane.

Kergat poče postavljati pitanja. Tejeo mu je davao odgovore, razumne i smirujuće. Ponekad je i Soli progovarala, a Kergat je njene reči opet slušao, ali nelagodno: nije mu bilo po volji da je sluša sada, posle onoga što joj je rekao. Na kraju je otišao, a nije im otkrio šta će uraditi; ali je poneo zapisano Batikamovo ime i poruku pomoću koje se Tejeo hteo identifikovati u ambasadi: "Brzo nauče veoti, sa pola plate nauče stare pesme pevati."

"Šta, zaboga!" reče Soli kad je Kergat otišao.

"Da li si u ambasati znala čoveka po imenu Stara Muzika?"

"Aha! On ti je prijatelj?"

"Bio je dobronameran."

"Taj je ovde na Verelu od samog početka. Prvi posmatrač. Prilično moćan čovek... Da. I piše 'brzo', u redu... Ma, zapravo mi mozak uopšte ne radi. Tako rado bih da legnem pored nekog potočića, na livadicu, znaš, i da pijem. Ceo dan. Kad god poželim, samo ispružim vrat i gut, gut, gut... Tekuća voda... na suncu... Oh, Bože, oh, Bože, sunčeva svetlost. Tejeo, ovo je veoma teško. Teže je nego ikad. Pomisao da možda stvarno postoji način da se izvučemo. A ne znaš. Pokušavaš da se ne nadaš, i da se ne nadaš. Uh, tako sam umorna od sedenja ovde!"

"Koliko je sati?"

"Dvadeset i po. Noć. Napolju je mrak. Oh, Bože, mrak! Biti, bar, u mraku... Da li bismo mogli ikako pokriti tu prokletu pločicu bio-lumena gore? Bar delimično? Da se možemo pretvarati da smo imali noć, pa da onda tobož imamo dan?"

"Ako bi se popela na moja ramena, mogla bi je dohvatiti. Ali kako bismo pričvrstili krpu?"

Zadubili su se u razmišljanje o ovome, gledajući netremice u pločicu.

"Ne znam. Jesi li primetio da ima jedna mrlja na pločici, kao da ona na tom mestu umire? Možda ne treba ništa da učinimo da bismo dobili tamu. Nego samo da ostanemo dovoljno dugo ovde. Oh, Bože!"

"Pa, ništa", reče on posle nekog vremena, obuzet nekim neobičnim osećanjem treme. "Ja sam umoran." Ustade, protegnu se, pogledom zatraži dozvolu da uđe na njenu teritoriju, napi se vode, vrati se na svoju teritoriju, skide sako i cipele; do tad mu je Soli već okrenula leđa. On skide i pantalone, leže, pokri se ćebetom, i reče u svome umu: 'Gospode Kamije, daj da se hrabro držim jedne plemenite stvari.' Ali ne zaspa.

Čuo je njene male pokrete: kako piški, kako sipa sebi malo vode, kako skida sandale i leže.

Prođe dugo vreme.

"Tejeo."

"Da."

"Šta misliš... da li bi bilo pogrešno... pod ovim okolnostima... voditi ljubav?"

Pauza.

"Ne bi pod ovim okolnostima", reče on, gotovo nečujno. "Ali - u onom drugom životu..."

Pauza.

"Kratak život naspram dugog života", progunda ona.

"Da."

Pauza.

"Ne", reče on i okrete se ka njoj. "Ne, to je pogrešno." Posegnuše jedno ka drugom, pa se zagriše. Počeše da uleću jedno u drugo, u slepoj žurbi, pohlepi, potrebi, izvikujući uglas ime Božje, ali svako na svom jeziku, zatim kao životinje, glasovima bez ijedne reči. Ostadoše zgureni zajedno, iscrpljeni, lepljivi, znojavi, umorni, vraćeni u život, ponovo spojeni, ponovo iz nežnosti tela rođeni, iz onog istraživanja koje kraja nema, iz prastarog otkrića, iz dugog letenja do novog sveta.

Budio se polako, bez nerveze, raskošno. Bili su spleteni, njegovo lice našlo se uz njenu mišicu i dojku; ona ga je gladila po kosi, povremeno po vratu i ramenu. Dugo je ležao tako, svestan samo tog lenjog ritma i prohladnosti njene kože na njegovom licu, i pod njegovom šakom, i duž njegove noge.

"Sad znam", reče ona, polušapatom koji je polazio iz dubine njenih prsa i ostvarivao se nadomak njegovog uha, "da te uopšte ne poznajem. Sada mi je potrebno da te poznajem." Nagnula se napred, da dodirne

njegovo lice usnama i obrazom.

"Šta želiš znati?"

"Sve. Pričaj mi ko je Tejeo..."

"Ne znam", reče on. "Čovek kome si draga."

"Oh, Boga ti", reče ona i načas sakri lice u grubo, smrdljivo ćebe.

"Ko je Bog?" upita on dremljivo. Govorili su voe-deanski, ali je ona obično psovala na teranskom ili na alteranskom; u ovom slučaju, ime Boga je pomenula na alteranskom jeziku, i glasilo je 'Sejt', tako da je Tejeo zapravo pitao: "Ko je Sejt?"

"O - Tuala, Kamije, kako god hoćeš. Ja to samo tako kažem. To je čisto psovanje. Da li ti veruješ u nekoga od njih? Izvini! Uz tebe se osećam kao takva prostakuša, Tejeo. Uletim kao kreten, pravo u tvoju dušu, osvajam tvoj prostor... Mi jesmo osvajači, bez obzira na to što dižemo nos i sve smo nešto fini..."

"Moram li ja voleti ceo Ekumen?" upita on, počinjući da miluje njene dojke i osećajući drhtaje njene želje, a i svoje.

"Da", reče ona, "da, da."

Čudna stvar, pomisli Tejeo, kako seks malo ili nimalo menja druge stvari. Sve se nastavilo kao i dotad, malčice lakše, sa malo manje postidečnosti i ustručavanja; osim toga, imali su na raspolaganju pouzdan, divan izvor zadovoljstva, kad god bi dobili dovoljno vode i hrane i postali dovoljno životni za vođenje ljubavi. Ali jedino što se stvarno izmenilo bilo je nešto za šta on nije imao reč. Seks, udobnost, nežnost, ljubav, poverenje, nijedna od tih reči nije bila ona prava, ona cela. To nešto bilo je sasvim prisno, bilo je skriveno u uzajamnosti njihovih tela, ali nije ništa izmenilo u njihovom životnom okruženju, i ništa u svetu, čak ni u majušnom, jadnom svetu njihovog zatočeništva. Ostadoše u klopci. Obuzimao ih je sve veći zamor, najčešće su bili gladni. Sve više su se plašili svojih tamničara, koji su zapadali u sve veće očajanje.

"Biću gospa", reče Soli. "Dobra devojka. Reci mi kako to da postignem, Tejeo."

"Ne želim da se podvrgneš", reče on, sa toliko žestine, a sa suzama u očima, da mu ona priđe i zagrlj ga.

"Drži se", reče on.

"Hoću", reče ona. Ali od tad, pri svakom dolasku Kergata i ostalih, ona ostade tiha i skromna. Puštala je da samo muškarci govore, gledala je u zemlju. Njemu je to bilo nepodnošljivo, iako je znao da je mudro što se ona počela tako ponašati.

Zazveča ključ u bravi, tresnuše vrata, budeći Tejeoa iz jasnog i žednog sna. Noć je bila, ili vrlo rano jutro. On i Soli su spavali onako isprepletani, jer im je tako bilo toplije i udobnije; sada, videći Kergatovo lice, Tejeo se silno uplaši. Već dugo se plašio da će se ovo dogoditi, da će se pokazati i dokazati seksualna ranjivost Soli. A ona, još u polusnu, nikako da ga pusti.

Uđe neki drugi čovek. Kergat je ćutao. Tejeo tek posle nekog vremena prepozna da je taj drugi Batikam.

I kad je prepoznao Batikama, Tejeov ostade sasvim praznog uma. Uspe da izgovori makilovo ime. Ništa više.

"Batikam?" graknu Soli. "Oh, Bože moj!"

"Zanimljiv je ovo trenutak", progovori Batikam, toplim glumačkim glasom. Tejeo sad uvide da glumac nije obučen kao transvestit, nego u gatajsku mušku odeću. "Ja htjedoh doći da vas odavde spasem, a ne da vas dovedem u nezgodan položaj, Izaslaniče, rega. Hoćemo li preći na posao?"

Tejeo je već skočio na noge, i sad je navlačio pantalone, strašno prljave. Soli je spavala u jednim pocepanim pantalonama koje su joj dali otmičari. Oboje su spavali u košuljama, da bi im bilo toplije.

"Jesi li bio u vezi sa ambasadam, Batikame?" pitala je ona, glasom drhtavim, dok je navlačila sandale.

"Oh, da. Otišao sam u ambasadu i vratio se iz nje, itekako. Žao mi je što je to potrajalo toliko dugo. Mislim da nisam znao da je vaša situacija ovde... baš ovakva."

"Kergat je činio za nas najviše što je mogao", reče Tejeo istog trenutka, kruto.

"To vidim. I izložio se znatnoj opasnosti. Mislim da će opasnost, od sada, biti mala. Naime..." On pogleda pravo u Tejeoa. "Rega, kako bi ti gledao na mogućnost da pređeš u ruke Hame?" upita ga. "Da li bi to bilo problem?"

"Nemoj, Batikame", reče Soli. "Pouzdam se u njega!"

Tejeo priveza pertle i na drugoj svojoj cipeli, uspravi se i reče: "Svi smo mi u rukama Kamija gospoda."

Batikam se nasmeja, onim lepim, punim smehom koji su pamtili.

"Onda, u rukama gospodnjim", reče i izvede ih iz te prostorije.

U Arkaniji stoji zapisano: 'Živeti jednostavno, to je stvar najsloženija.'

Soli je zatražila da ostane na Verelu, pa je, posle odmora i oporavka

na morskoj obali, poslata kao Posmatrač u Južni Voe Deo. Tejeo je otišao pravo kući, pošto mu je javljeno da je njegov otac teško bolestan. Posle smrti oca, Tejeo je zatražio da bude na neodređeno vreme oslobođen dužnosti u ambasadnoj gardi, i ostao na imanju, uz svoju majku, sve dok nije i ona umrla, a to je bilo dve godine kasnije. On i Soli, razdvojeni širinom celog kontinenta, samo povremeno su se viđali tokom te dve godine.

Kad je njegova majka umrla, Tejeo je oslobodio imovinu njihove porodice, činom neopozive manumisije, predao pojedine delove zemljišta u vlasništvo kmetovima tako oslobođenim, prodao na licitaciji kuću koja sad gotovo ništa nije vredela i otišao u prestonicu. Znao je da Soli privremeno stanuje u ambasadi. Stara Muzika mu reče gde da je nađe. Tejeo je nađe u jednoj maloj kancelariji, u toj velikoj palati. Izgledala je starija i bila vrlo elegantna. Pogledala ga je sa puno tuge, ali i podozrenja. Nije mu pošla u susret, da ga pozdravi ili dodirne. Ona reče: "Tejeo, ponudili su mi da postanem prvi ambasador Ekumena na Jeovi."

Stajao je nepomično.

"Evo, maločas - pre minut-dva sam završila razgovor ansiblom sa Hainom..."

Ona pokri lice rukama. "Oh, Bože moj!" reče.

"Čestitam ti, zaista, Soli."

Ona se najednom stušiti na njega, zagrlji ga jednim silovitim zamahom i povika: "Oh, Tejeo, a tebi umrla majka, nisam se setila, izvini, nikad, nikad se ja ne setim... mislila sam da bismo mogli... Šta nameravaš? Ostaješ li tamo?"

"Prodao sam ja ono tamo", reče on. Njen zagrljaj je Tejeo više trpeo, nego uzvraćao. "Pomišljao sam da se vratim u oružane snage."

"Prodao si imanje? A ja ga ni videla nisam!"

"Nisam ni ja video tvoj rodni kraj", reče on.

Nastade pauza. Ona se odmakla od njega. Gledali su se.

"Pošao bi?" upita ona.

"Pošao bih", reče on.

Nekoliko godina posle ulaska Jeove u Ekumen, mobil Soli Agat Terva poslata je kao ekumenski zvaničnik za vezu na Teru; odatle je, kasnije, otputovala na Hain, gde je stekla veliki ugled služeći kao stabil. Na svim putovanjima i dužnostima pratio ju je njen muž, oficir sa planete Verel, veoma zgodan muškarac, mada jako uzdržan, za razliku od nje, veoma komunikativne i otvorene. Ljudi koji su ih poznavali

znali su da je veza to dvoje prepuna strastvenog ponosa i poverenja. Soli je, možda, bila srećniji član tog para, zato što je u svom radu postizala uspehe i ispunjenja; ali ni Tejeo se nije kajao. Izgubio je svoj svet, ali se uspeo hrabro držati jedne plemenite stvari.

ČOVEK NARODA

Šće

Sedeo je uz oca, pokraj velikog rezervoara za navodnjavanje. Krila vatrenih boja vijala su se gore i dole kroz sumračni vazduh. Drhtavi krugovi su se povećavali, preplitali, iščezavali na mirnoj površini vode. "Zašto voda čini onako?" upita on, tiho, jer je pitao o nečemu tajanstvenom, a njegov otac odgovori tiho: "Na tim mestima araha dodiruju kad piju." Tako on saznade da je u središtu svakog kruga jedna želja, jedna žeđ. Dođe vreme da se kući krene, i on potrča ispred oca, glumeći da je araha u letu; tako se vratiše kroz suton, u strmi grad blistavih prozora.

Njegovo ime bilo je Matin-jehedarhed-juragamuruskets Havživa. Reč 'havživa' znači 'šljunak sa prstenovima', a odnosi se na oblutak u kome postoji sloj kvarca druge boje koji se pokazuje kao traka po celom obimu kamena. Narod Šćea dobro pazi na kamenove i na imena. Dečaci Neba, Drugog Neba, i oni iz porodica Statičke Interferencije dobijaju, po tradiciji, imena kamenja ili poželjnih muških osobina kao što su hrabrost, strpljenje i gracioznost. Porodica Jehedarhed bila je okrenuta tradiciji, jakim rodbinskim vezama, pridavala je veliku važnost porodičnom stablu. "Ako znaš koji su ljudi tvoji, znaš ko si", govorio je Havživin otac, Granit. Ljubazan, tih čovek, koji je svoju roditeljsku odgovornost shvatao ozbiljno. Često je govorio kroz poslovice.

Granit je bio brat Havživine majke, naravno; to je bio smisao reči 'otac'. A čovek koji je pomogao Havživinoj majci da zatrudni, da začne Havživu, živeo je na jednom seoskom imanju; ponekad je, prolazeći kroz grad, svraćao samo da ih pozdravi. Havživina majka bila je Naslednica Sunca. Ponekad je Havživa zavideo svojoj rođaci Aloji, čiji je otac bio samo šest godina stariji od nje i igrao se s njom kao stariji brat. Ponekad je zavideo i deci čije su majke beznačajne; njegova je većito postila ili plesala ili bila na putu, muža nije imala, i retko je spavala u svojoj kući. Biti sa njom, to je bilo uzbudljivo, ali teško. I on je morao biti značajan kad je bio s njom. Uvek mu je bilo olakšanje da bude u kući u kojoj nema nikog osim njegovog oca, njegove nezahtevne babe, njene sestre Zimske Čuvarke Plesa i njenog muža, i raznih drugih drugonebeskih rođaka, sa raznih farmi i iz drugih sela, koji bi se u tom trenutku zatekli u kući.

U celom Šćeu postojala su samo dva drugonebeska domaćinstva, a porodica Jehedarhed bila je gostoljubivija nego Dojefaradi, pa su zato

svi rođaci dolazili i odsedali kod njih. Ne bi bilo lako podneti troškove toga, da nisu gosti donosili svakojake proizvode sa farmi, i da Tovo nije bila Naslednica Sunca. Nju su bogato plaćali za nastavu koju je držala i za obavljanje obreda i protokolarnih dužnosti u drugim selima. Sve što zaradi, ona je predavala svojoj porodici, koja je sve to trošila na rodbinu, slavlja, svečanosti, proslave, i sahrane.

"Bogatstvo ne može stati", rekao je Granit Havživi. "Mora nastaviti da se kreće. Kao krvotok. Ako čuvaš bogatstvo, ono se zaustavi - to je srčani napad. Umreš."

"Da li će Stari Heže umreti?" upitao je dečak. Stari Heže nikad ništa nije potrošio na ma kakav obred ili na ma kog rođaka; a Havživa beše dete sa oštrim darom zapažanja.

"Da", odgovori njegov otac. "Njegova araha je već mrtva."

Araha je uživanje; čast; naročiti kvalitet nečijeg pola - dakle, muškost ili ženskost; širokogrudost; uživanje u dobroj hrani ili dobrom vinu.

Ta reč je i ime onog sisara koji ima perje u vatrenim bojama i koji hitro leti; te životinje je Havživa gledao kako piju na akumulacijama za navodnjavanje, kako letucaju kao plamičci iznad sve tamnijih voda večernjih.

Šće je poluostrvo, ali, po mnogo čemu, maltene kao da je ostrvo, zato što je od glavnine kopna velikog južnog kontinenta odvojeno močvarama, običnim i plimnim, gde se okupljaju, pare i gnezde milioni dugonogih barskih ptica. Na kopnoj strani Šcea postoje ruševine ogromnog mosta, a na morskoj strani neka druga, napola potonula ruina, koja je seljanima poslužila kao osnova za gat i lukobran. Ogromni nasipi, kanali i drugi graditeljski pothvati iz nekih drugih, davnih razdoblja smetaju ljudima širom planete Hain; ali ne privlače ništa više divljenja niti zanimanja nego ma koji drugi deo predela. Dete koje stoji na gatu i gleda kako njegova mati kreće u plovidbu prema glavnini kontinenta moglo bi se zapitati zašto su se ljudi u prošlosti mučili da prave most kad su mogli ići brodovima i letećim automobilima. Možda su voleli da idu pešice, iako je lepše ploviti ili leteti.

Srebrnaste letelice nadletale su Šće, ali nisu sletale, išle su sa nekog drugog na neko treće mesto, u stanište istoričara. Mnoštvo brodića dolazilo je u luku Šcea i iz nje kretalo, ali ljudi iz Havživine porodične loze nisu nijednim upravljali. Oni su ostajali u svom selu, koje se zvalo i pueblo, i radili ono što se od njihovog naroda i roda očekuje. Učili su ono što narod treba da zna, i svoje znanje živeli.

"Ljudi treba da uče kako da budu ljudi", rekao je njegov otac. "Vidi Školjkinu bebu. Stalno viče: 'Nauči me! Nauči me!'"

Na šćeanskom jeziku 'Nauči me' se kaže 'aova'.

"Ta beba ponekad kaže 'ngaaaaa'", primeti Havživa.

Granit klimnu glavom. "Još ne ume izgovarati ljudske reči dobro", reče on.

Havživa se te zime vrzmao oko bebe, učeći je da govori ljudske reči. Bila je to jedna od njegovih etskanskih rođaka iz trećeg kolena; došla je u posetu sa svojom majkom, ocem i očevom ženom. Porodica je sa odobravanjem gledala Havživu dok je strpljivo izgovarao 'ba-ba' i 'gu-gu' bebi debeloj, flegmatičnoj, zurećoj. Iako nije imao nijednu sestru, iz čega proističe da nikada ne može biti otac, Havživa je imao priliku, ako se tako ozbiljno nastavi baviti obrazovanjem, da jednog dana bude proglašen počasnim, 'usvojenim' ocem neke bebe čija mati nema brata.

Havživa je učio i u školi, i u hramu: učio je ples i mesnu verziju fudbala. Ozbiljan je učenik bio. Dobar fudbaler, ali ne tako dobar kao njegova prijateljica, devojka iz porodice Zakopanih Kablova, Ijan Ijan (po tradiciji se to ime davalo zakopanokablovskim devojkama, ime jedne morske ptice.) Sve do dvanaeste godine, dečaci i devojčice bili su školovani zajedno i jednako. Ijan Ijan beše najbolji igrač fudbala u njihovom dečjem timu. Svaki put su na poluvremenu premeštali Ijan Ijan u onaj drugi, protivnički tim, da bi se rezultat otprilike izjednačio, i da bi deca onda mogla sva otići kući na ručak, a da niko nije mnogo gadno izgubio ili dobio. Deo njene prednosti bio je u tome što je veoma rano izrasla u visinu, ali glavna prednost bila je čista veština.

"Hoćeš li ti raditi u hramu?" upita ona Havživu dok su sedeli na krovu iznad trema njene kuće i gledali prvi dan Glume neobičnih bogova; ta priredba davala se jednom u svakih jedanaest godina. Ništa neobično nije se, zasad, događalo, a pojačala nisu dobro radila, pa je muzika na trgu bila nejaka i puna jakog šuštanja i krčanja. Njih dvoje su, sedeći tako na krovu, landarali nogama i tiho pričali. "Ne. Mislim da ću učiti tkački posao od oca", reče dečak.

"Imaš sreće. Zašto se samo dečacima, glupanderima, daje da koriste tkačke razboje?" Bilo je to retoričko pitanje, pa Havživa nije na njega obratio pažnju. Žene ne idu na tkački zanat. Muškarci ne prave cigle. Drugi pripadnici Nebeskog naroda ne voze brodiće, ali zato popravljaju elektronske sprave. Zakopanokablovski narod ne štroji životinje, ali zato održava generatore u ispravnom stanju. Zna se šta ko radi, a šta ko ne radi; ti radiš određene poslove za narod, a narod neke druge poslove za tebe. Bližeći se pubertetu, Ijan Ijan i Havživa su prvi put birali

zanimanje, ono koja će im i biti prvo. Ijan Ijan se već opredelila da bude zidarski šegrt, da radi na podizanju i popravljanju kuća, mada će u fudbalskom timu odraslih sigurno provoditi dobar deo vremena.

Jedna loptasta, srebrnasta osoba sa paukastim nogama dođe ulicom, dugačkim skokovima, izbacujući pri svakom doskoku pljusak varnica iz sebe. Za njom je trčalo šestoro ljudi u crvenoj odeći, sa visokim, belim maskama; dernjali su se i gađali srebrnasto biće pegavim pasuljem. Havživa i Ijan Ijan pridružiše se dernjavi; saginjali su se napred, da bolje vide kako stvorenje skače oko ugla i izbija na trg. Oboje su znali da je taj Neobični bog u stvari Čert, mladić iz roda Nebeskoga, golman fudbalskog tima odraslih; ali su oboje isto tako znali da je Čert ispoljavanje božanstva. Jedan bog, zvani Zarsca ili Loptasta Munja, koristi sada Čerta da bi ušao u grad, na svečanost; dolazi skačući ulicom, a ljudi ga prate povicima straha i hvale, i zasipaju ga plodnošću. Zabavljeni ovim prizorom, njih dvoje su pronicljivo ocenjivali kvalitet božjeg kostima i skakanja, kao i vatrometa. Čudnovatost i moć ovog događaja ipak ih je ispunjavala i strahopoštovanjem. Posle prolaska boga, dugo nisu ni reč progovorili, nego su sedeli sneno u izmagličastom suncu na krovu. Bila su to deca koja žive među svakodnevnim bogovima. Sada su videla jednog neobičnog. Bila su zadovoljna. Doći će još jedan, uskoro. Bogovima vreme nije ništa.

Sa petnaest godina, Havživa i Ijan Ijan postadoše bogovi zajedno.

U narodu Šće dobro se motri na svakoga između dvanaest i petnaest godina; nastao bi veliki jad i duboki, trajni sram ako bi dete iz jedne kuće, jedne porodice, loze, dete ovog naroda, učinilo tu promenu prerano i bez svetkovine. Devičanski status je svetinja, koju ne smeš napustiti nemarno; biti seksualno aktivan, to je druga svetinja, u taj status ne smeš preći nemarno. Podrazumevalo se da će svaki dečak onanisati i biti pomalo, na probu, peder, ali da neće stupiti u trajnu homoseksualnu vezu; ako bi dva dečaka postali trajni pederski par ili ako bi se posumnjalo da jedan dečak pokušava da ostane nasamo sa devojkom, takvima bi sledilo beskonačno čantranje i brbljanje starijih muškaraca, beskraj grdnje i pridikovanja. Odrasli čovek koji bi se seksualno nabacivao mladoj osobi bez iskustva izgubio bi pravo da se bavi svojim zanimanjem, pravo da uzima udela u svojoj verskoj zajednici, i pravo na kuću.

Promena sopstvenog bića zahteva izvesno vreme. Dečake i devojčice treba naučiti kako da kontrolišu svoju plodnost; u hainskoj fiziologiji to je stvar lične odluke. Začeće se ne događa samo od sebe: ono se obavi.

Ne može se desiti ako nije po volji i muškarca i žene. Sa trinaest godina, dečacima se počinjalo objašnjavati kako da ispuštaju plodnu spermu. U tim poukama bilo je i puno upozorenja, pretnji i grdnji, ali nikad nijedna stvarna kazna. Posle godinu ili dve toga, radio se test, da se utvrdi da li je stečena polna sposobnost; bio je to obred prelaska preko praga, zastrašujući, formalan, u izuzetno strogoj tajnosti, samo u muškom prisustvu. Položiti na tom ispitu bila je, naravno, stvar ponosa, i to velikog; pa ipak je Havživa, kao i većina dečaka, išao ususret svojim završnim obredima promene bića poprilično uplašeno, krijući strah maskom tmurnog stoicizma.

Devojke su podučavane drugačije. Narod Ščea je verovao da žena, zahvaljujući svom ciklusu plodnosti, može lako naučiti kada i kako da zatrudni; iz tog razloga, i podučavanje je bilo lako. Devojački obredi prelaženja preko praga bili su više proslava nego test, stvar hvale, a ne stida, stvar koja se jedva čeka, a ne nešto od čega se zazire. Žene su devojčicama govorile, a i pokazivale, šta muškarac hoće, kako ga navesti da se digne, kako mu pokazati šta žena hoće. Tokom takvog podučavanja, gotovo sve devojčice su pitale mogu li, naprosto, nastaviti da 'vežbaju' jedna sa drugom; za ovo su dobijale grdnje i pridike. Ne, ne mogu nastaviti jedna sa drugom. Kad pređu u novi status, tad neka radi svaka šta joj se sviđa; ali kroz 'dvostruka vrata' svako mora proći jednom.

Obred promene bića obavljao se kad god bi nadležni odrasli ljudi uspeli da pronađu, u pueblu i na poljoprivrednim gazdinstvima, jednak broj petnaestogodišnjih dečaka i devojčica. Često se morao pozajmiti jedan dečak, ili jedna devojčica, iz nekog drugog, rodbinski povezanog sela, ili sa farmi oko tog sela, da bi se dobio jednak broj ili da bi se rodbinske loze ispravno spojile. Učesnici su ćutke, u veličanstvenim maskama i kostimima, plesali, i primali izraze poštovanja, ceo dan, na trgu i u kući izdvojenoj za svetkovinu; uveče bi ćutke pojeli obrednu večeru; onda su odvođeni dvoje po dvoje. Odvodili su ih obredisti, takođe maskirani, bez ijedne reči. Mnogi dečaci i devojčice zadržavali su i tad maske na sebi, sakrivajući strah i stidljivost pomoću te svete anonimnosti.

Pošto Drugonebeski narod ima seks samo sa Prvobitnima i sa Zakopanokablovcima, a pošto su njih dvoje bili jedini pripadnici tih loza u tadašnjoj grupi, Ijan Ijan i Havživa su znali da moraju biti spareni. Prepoznali su se već na početku plesa. Kad su ih ostavili same u svetoj sobi, oboje su odmah skinuli maske. Pogledali su se u oči, a onda skrenuli poglede.

Poslednjih par godina nije im bilo dopuštano da se mnogo družu, a u poslednjih nekoliko meseci nimalo. Havživa je počinjao da raste u visinu, i sad je bio visok gotovo koliko ona. Svako je video ispred sebe neznanca. Dostojanstveno i ozbiljno su prišli jedno drugome, svako misleći: 'Hajde da se ovo završi već jednom.' I tako su se počeli dirati, i taj bog je ušao u njih, postao oni; bog kome su oni sad bili ulazna vrata; ono značenje za koje su njih dvoje bili reč. Trapav beše taj bog u početku, nevešt, ali, postepeno, sve srećniji.

Kad su izišli iz svete kuće, sledećeg dana, otišli su u kuću Ijan Ijan. "Havživa će stanovati ovde", rekla je Ijan Ijan, zato što je bilo pravo žene da to kaže. Svi u njenoj porodici prihvatili su ga sa dobrodošlicom, i nije se primetilo da se iko iznenadio; svi su mu čestitali, jedna stara etsahinska rođaka pravila je nepristojne šale, a njegov otac reče: "Ti si sada čovek ove kuće; vrati se na večeru."

I tako je on spavao sa Ijan Ijan u njenoj kući, doručkovao u njenoj, a večerao u svojoj kući, čuvao svoju dnevnu odeću u njenoj kući, a odeću za ples u svojoj, i nastavio se školovati; a njegovo školovanje odnosilo se sada uglavnom na tkanje ćilima na motornom razboju i na prirodu kosmosa. U fudbalskom timu odraslih igrali su i on i Ijan Ijan.

U sedamnaestoj godini, počeo se češće viđati sa majkom, zato što ga je ona pitala hoće li da uči o Suncu sa njom, da nauči obrede i protokole tog posla. Ugovorila je poštenu razmenu sa seljacima Šcea, pogađala se i sa drugim pueblima iz istih rodbinskih loza i sa strancima. Obredi su se učili napamet, protokoli su se učili kroz praksu. Havživa je odlazio sa majkom na pijacu, na poljoprivredna gazdinstva, i preko zaliva, u puebla, dakle sela, na kontinentu. Tkanje ga je počinjalo činiti nestrpljivim, jer mu je ispunjavalo um obrascima koji nisu ostavljali mesta ni za šta drugo. Putovanje mu beše dobrodošlo, rad zanimljiv; divio se Tovinom autoritetu, duhovitosti i taktičnosti. Slušati nju i grupu starih trgovaca i Sunčanih ljudi kako manevrišu oko neke pogodbe, to je, već, bilo itekakvo školovanje. Nije ga forsirala; dobio je sasvim sporednu ulogu u tim pregovorima. Bile su potrebne godine da se čovek osposobi za složen posao kao što je to sunčani; a bilo je, već, drugih, starijih ljudi, koji su pre njega počeli učiti. Ali je Tovo bila zadovoljna njime. "Imaš dara za ubeđivanje ljudi", rekla mu je jedno popodne, dok su plovili kući preko zlatne vode i gledali krovove Šcea kako se stvrđnjavaju iz maglice i iz svetlosti zalazećeg sunca. "Mogao bi ti naslediti Sunce, ako ti je volja."

Želim li ja to? - pomisli on. Ne dobi odgovor iz sebe, nego samo osećaj zatamnjenja i omekšanja, što nije umeo protumačiti. Znao je da

mu se taj posao sviđa. Bio je to posao koji sadrži nezatvorene obrasce; posao koji ga izvodi iz Šćea, vodi među neznance, a to mu se sviđalo. Štaviše, posao koji pred njega stavlja zadatke koje on još ne ume rešiti, a i to mu se sviđalo.

"Žena koja je nekad živela sa tvojim ocem dolazi nam u posetu", reče Tovo.

Havživa poče razmišljati o ovome. Granit se nikad nije oženio. Dve žene su mu rodile decu; obe su oduvek, pa i sada, živеле u Šćeu. On ne upita ništa: učtivo ćutanje bilo je odrasli način da nagovestiš da nešto nisi razumeo.

"Bili su mladi. Nije im se rodilo nijedno dete", reče njegova majka. "Posle toga, ona je otišla. Postala je istoričar."

"Ah", reče Havživa, u čistom, 'belom' iznenađenju.

Nikad nije čuo ni za jednu osobu koja je postala istoričar. Ni na pamet mu nije palo da bi neko mogao postati istoričar. Ne može se postati ni Šćeanac, nego se moraš roditi u Šćeu. Čovek se rađa kao ono što jeste. Čovek jeste ono kao šta se rodio.

Kvalitet njegovog učtivog ćutanja bio je očajnički poman, čega je Tovo bila i te kako svesna. Deo njene nastavničke taktičnosti sastojao se u tome da oseti kad je nekom pitanju potreban odgovor. Ona ne reče ništa.

Dok se njihovo jedro opuštalo, a brodić klizio ka gatu sagrađenom na temeljima pradrevnog mosta, on upita: "Da li je ta istoričarka od Zakopanih Kablova, ili od Prvobitnih?"

"Kablovka", reče njegova majka. "Oh, kako sam kruta! Brodovi su tako kruta stvorenja!" Žena koja ih je vozila, brodarka od porodice Trave, prevrte očima, ali ne reče ništa u odbranu svog slatkog, gipkog brodića.

"Dolazi neka tvoja rođaka?" reč Havživa Ijani te noći.

"Oh, da, zvrncula je preko hrama." Ijan Ijan je ovim htela reći da je poruka primljena u informacionom centru Šćea i preneti na rikorder u njenom domaćinstvu. "Moja mama kaže da je ta osoba nekada živela u tvojoj kući. Koga si video u Etsahinu danas?"

"Samo neke Sunčance. Tvoja rođaka je istoričar?"

"Ludi ljudi", reče Ijan Ijan ravnodušno i sede naga na nagog Havživu i poče mu masirati leđa.

Istoričarka je stigla, sitna, niskog rasta, mršava žena pedesetih godina, zvana Meža. Dok je Havživa stigao da je vidi, Meža se već obukla u šćeansku odeću i sela da doručkuje kao i svi ostali. Imala je blistave oči i bila je vesela, ali ne govornjiva. Ništa na njoj nije

pokazivalo da je pogazila društveni ugovor, uradila nešto što nijedna žena ne radi, zanemarila svoju lozu, postala biće neke druge vrste. Nije li se, možda, udala za oca svoje dece? Uposlila kao tkalja? Kao štrojačica životinja? Havživa je samo mogao nagađati o takvom nečem. Ali niko nije istoričarku izbegavao, a posle doručka stariji ljudi iz domaćinstva povelili su je na svetkovinu 'vratio nam se putnik', kao da je ona još i sad jedna od njih. Nastavio se pitati o njoj, pitati se šta je to počinila. Saletao je Ijanu pitanjima sve dok ona ne prasnu na njega: "Ne znam šta ona radi, ne znam šta misli. Istoričari su lud svet. Idi pa je pitaj sam!"

Kad je Havživa shvatio da se plaši da to učini - štaviše, da se plaši bez ikakvog razloga - postade mu jasno da je dospao u prisustvo nekog boga koji od njega nešto zahteva. Pope se do jedne od 'rupa za sedenje', udubljenja u kamenim mogilama nazidanim na visovima iznad sela. Ispod njega, krovovi Šćea, pokriveni crnim crepom, i sceanski beli zidovi ugnezдили su se pod litice, a rezervoari za navodnjavanje blistali su kao srebro među njivama i voćnjacima. Iza obrađene zemlje počinjale su prostrane morske močvare. On provede ceo dan sedeći tako u tišini, gledajući preko mora i u svoju dušu. Siđe u selo, ali u svoju kući, i prespava tamo. Sutradan, kad se pojavio na doručku u Ijaninoj kući, ona ga samo pogleda, ali ne reče ništa.

"Postio sam", reče on.

Ona malo slegnu ramenima. "Pa, jedi", reče i sede do njega. Posle doručka, ode Ijan Ijan na posao, a Havživa ne, mada su ga očekivali kod razboja.

"Majko sve dece", reče on istoričarki, dajući joj najugledniju titulu koju čovek iz jedne loze može dati ženi iz druge, "postoje neke stvari koje ja ne znam, a ti znaš."

"Ono što znam, sa zadovoljstvom ću preneti tebi", uzvratila ona ustaljenom formulom, spremno kao da je celoga života bila u Šćeu. Onda se osmehnu i preduhitri njegovo sledeće posredno pitanje. "Ono što je meni dato, ja dajem", reče; a to je značilo da se neće postaviti pitanje plaćanja, niti ikakve obaveze. "Hajdemo na trg."

U Šćeu, svako ko hoće da razgovara, ide na trg, zvani i 'placa', pa tamo sedne na stepenike, ili oko vodoskoka, a vrelim danima pod kamene arkade, i gleda kako drugi dolaze, sede i razgovaraju. Bilo je možda javnije nego što bi Havživa hteo, ali on je poslušno sledio uputstva svog boga i svoje nastavnice.

Sedoše u jedno udubljenje u širokom podnožju vodoskoka i počеше razgovor; posle svake rečenice ili dve, morali su ponekog pozdraviti

klimanjem glave ili rečju.

"Zašto si..." poče Havživa i zaglavi se.

"Zašto sam otišla? I kuda?" Nagnula je glavu na jednu stranu, svetlooka kao araha, i osmatrala ga da se uveri da su to ona pitanja koja je on hteo postaviti. "Da. Pa, bila sam ludo zaljubljena u Granita, ali nismo imali dete, a on je hteo dete... Ti sada izgledaš kao on tada. Volim da te gledam... I tako, bila sam nesrećna. Ovde mi ništa nije vredelo. A sve što se ovde može raditi, već sam znala. Ili sam, bar, tako mislila." Havživa klimnu glavom jednom.

"Radila sam u hramu. Čitala sam poruke koje su stizale na rikorder, i one koje bi neko od putnika doneo, pa sam se pitala o čemu su. Razmišljala sam: toliko se toga dešava u svetu! Zašto bih ja svoj život celi provela ovde? Zar moj um mora ovde ostati? I tako počeh da razgovaram sa nekima koji su na drugim mestima u hramu: ko ste, šta radite vi, kako je tamo... Odmah su me povezali sa jednom grupom istoričara koji su rođeni u pueblima i koji traže ljude kao što sam ja. Pronalaze ih, da se ne bi dogodilo da takvi ljudi traće svoje vreme ili uvrede nekog boga."

Ovaj jezik bio je Havživi veoma dobro poznat. On još jednom klimnu glavom, napeto pazeći.

"Ja sam njima postavljala pitanja. Oni meni, takođe. Istoričari to moraju mnogo raditi. Otkrila sam da imaju škole i pitala mogu li ja u jednu. Neki od njih su doputovali ovamo i razgovarali sa mnom i mojom porodicom i drugim ljudima, istraživali da li bi bilo problema ako ja odem. Šće je jedno konzervativno selo. Odavde nijedan istoričar nije došao već četiri stotine godina."

Osmehnula se; imala je hitar, prenosiv osmeh, ali mladić ju je slušao sa neizmenjenom, napetom ozbiljnošću. Njen pogled je nežno počivao na njegovom licu.

"Narod Šće se uznemirio, ali se niko nije naljutio. Pa, kad su dobro popričali o tome, ja odoh sa istoričarima. Odleteli smo u Kathad. Ima tamo jedna škola. Dvadeset dve godine sam imala. Počela sam novo školovanje. Promenila sam biće. Naučila da budem istoričarka."

"Kako?" upita on, posle dugog ćutanja.

Ona polako, duboko udahnu. "Tako što sam postavljala teška pitanja", reče ona. "Kao ti sada... I tako što sam se odrekla sveg svog dotadašnjeg znanja, odbacila ga."

"Kako?" upita on opet, mršteći se. "Zašto?"

"Evo, ovako. Kad sam polazila, morala sam da odučim naučeno. Ja tamo nisam 'žena od Zakopanih Kablova'. Nego: žena. Mogu imati seks

sa svakom osobom sa kojom to želim. Mogu se baviti svakim zanimanjem koje izaberem. Rodbinska loza je važna, ovde. Tamo nije. Ovde ima smisao i svrhu. Ali nema ni značenje, ni svrhu, ni na jednom drugom mestu u Vaseljenu." Bila je sada napeta kao i on. "Postoje dve vrste znanja, lokalno i opšte. Postoje dve vrste vremena, lokalno i istorijsko."

"Postoje li i dve vrste bogova?"

"Ne", reče ona. "Tamo bogova nema. Bogovi su ovde."

Vide kako se njegovo lice menja.

Posle nekog vremena ona reče: "Postoje duše, tamo. Mnogo, mnogo duša, mnogo umova, umova punih znanja i strasti. Živih i mrtvih. Ljudi koji su živeli na ovoj zemlji pre sto, pre hiljadu, pre sto hiljada godina. Tu su umovi i duše ljudi sa svetova koji su i po stotinu svetlosnih godina daleko od ove planete, a svaki od tih svetova ima svoje znanje i svoju istoriju. Svet je svetinja; svet je 'svet' u tom smislu reči, planeta je sveta. Vaseljena je sveta. To je znanje koje nikada nisam morala odbaciti. Sve što sam učila, i ovde i tamo, samo ga je uvećavalo. Ne postoji ništa što nije sveto." Govorila je polagano, i blago, kao i većina ljudi u pueblu Šće. "Možeš se opredeliti za lokalne svetinje, ili za one velike. Na kraju je to isto. Ali nije isto u životu čoveka. 'Znati da postoji izbor, znači morati se i opredeliti: promena ili ostanak, stena ili reka.' Ovi narodi su stene. Istoričari su reka."

Posle nekog vremena on reče: "Stene su korito kroz koje reka teče."

Nasmejala se. Njen pogled je opet počivao netremice na njemu, pogled naklonosti, ali i ocenjivanja vrednosti. "Zato sam i došla kući", reče ona. "Da se odmorim."

"Ali ti nisi nisi više žena svoje loze?"

"Jesam; ovde. I sad. I zauvek."

"Ali si promenila biće. Opet ćeš otići."

"Da", reče ona odlučno. "Čovek može biti biće ne samo jedne vrste, nego više vrsta. Mene tamo čeka posao."

On odmahnu glavom, sporije, ali jednako odlučno. "Kakva je korist od rada, bez bogova? To meni ne zvuči smisljeno, Majko sve dece. Nemam ja tu pamet da to razumem."

Osmehnula se toj dvosmislici. "Mislim da ćeš razumeti kad se budeš odlučio da razumeš, Čoveče mog naroda." Ovo formalno obraćanje bilo je znak Havživi da sada može otići kad god hoće.

Dvougled se, a onda otišao. Na posao; ispunio je um velikim, stalno ponavljajućim obrascima ćilima koji nastaju na širokom tkačkom razboju.

Te noći je Ijani nadoknadio izgubljeno, sa toliko žestine da ona ostade iscrpljena i malčice zapanjena. Bog im se vratio sav zapaljen, pa su i oni goreli.

"Hoću dete", reče Havživa dok su ležali stopljeni, spojeni jednim znojem, spletenih ruku, nogu, grudi i dahova u mraku mošusnog mirisa.

"Oh", uzdahnu Ijan Ijan, ne želeći da razgovara, da odlučuje, da se protivi. "Možda... kasnije... uskoro..."

"Ne", reče on. "Sad."

"Ne", reče ona tiho. "Ćuti."

Zaćutao je. Ona zaspala.

Posle više od godinu dana, kad im je bilo devetnaest godina, Ijan Ijan reče Havživi, pre nego što su ugasili svetlo: "Hoću bebu."

"Prerano je."

"Zašto? Mom bratu je već blizu trideset godina. A njegova žena bi volela da ima bebu u blizini. Kad je budem odbila od sise, dolaziću da spavam sa tobom, u tvojoj kući. Oduvek si govorio da bi to voleo."

"Prerano je", reče Havživa. "Ja neću."

Okrenula se ka njemu, odustala od tona blagog pridobijanja i ubeđivanja. "A šta hoćeš, Havživa?"

"Ne znam."

"Odlaziš. Napustićeš naš narod. Počinješ da ludiš. Ona ženetina, ona veštica prokleta!"

"Ne postoje veštice", reče on hladno. "To su samo glupave priče. Praznoverja." Zurili su jedno u drugo, dragi prijatelji, ljubavnici.

"Pa onda, šta ti je? Ako hoćeš da se vratiš kući, samo kaži. Ako hoćeš drugu ženu, idi kod nje. Ali mogao bi prvo da mi daš moje dete! Kad ja to tražim! Jesi li ostao bez svoje arahe?" Gledala ga je sa suzama u očima, ali i sa žestinom, nepopustljiva.

On zagnjuri lice u šake. "Ništa nije u redu", reče on. "Ništa nije u redu. Sve što činim, činim zato što se to tako radi, ali, besmisleno je kazati, postoje i drugi načini..."

"Postoji samo jedan način da se živi ispravno", reče Ijan Ijan, "samo jedan meni poznat. A ja živim ovde. Postoji samo jedan način da se napravi beba. Ti ako znaš drugi, probaj ga sa nekom drugom!" Posle ovoga je plakala jako, grčevito, višemesečni strah i bes najzad su provalili iz nje, pa ju je Havživa držao da je smiri i uteši. Kad je opet mogla govoriti, naslonila je glavu na njega i rekla ojađeno, glasom malim, promuklim: "Da imam kad odeš, Havživa."

Na to počeo on plakati, od sramote i sažaljenja, i prošaputa: "Da. Da."

Ali te noći su samo ležali zagrljeni, pokušavajući da uteše jedno drugo, sve dok nisu zaspali kao deca.

"Stidim se", reče Granit bolno.

"Jesi li ti ovo izazvao?" upita njegova sestra suvo.

"Otkud znam? Možda jesam. Prvo Meža, sada moj sin. Jesam li suviše strog bio sa njim?"

"Nisi. Ne."

"Suviše popustljiv, onda. Ne naučih ga kako valja i treba. Zašto je lud?"

"Nije on lud, brate. Da ti ja kažem šta mislim. Kao dete, većito je pitao zašto ovo, zašto ono, kao što sva deca pitaju. Ja sam mu odgovarala: to jeste tako, to se tako radi. Razumeo je. Ali njegov um nema mira. Takav je i moj um, kad se ne dozovem redu. Kad je učio o Suncu, neprestano je pitao: zašto tako? Zašto ne na neki drugi način? A ja sam odgovarala: zato što mi, svojim svakodnevnim postupcima i načinima, oponašamo bogove. Onda je on govorio: znači, bogovi su samo ono što mi činimo. A ja sam govorila: u onome što činimo ispravno, bogovi jesu. To je istina. Ali on istinom nije bio zadovoljan. Nije on lud, brate, ali jeste sakat. Ne može hodati. Ne može hodati sa nama. Pa, kad ne može hodati, šta čovek da radi?"

"Da sedi mirno i peva", reče Granit polako.

"A ako ne može ni da sedi s mirom? Onda može da leti."

"Da leti?"

"Oni imaju krila za njega, brate."

"Stidim se", reče Granit i sakri lice šakama.

Tovo je otišla u hram i poslala poruku Meži u Kathad: "Tvoj đak želi da ti se pridruži". U tim rečima bilo je ponešto zlobe. Tovo je okrivila istoričarku da je narušila ravnotežu njenog sina, da ga je toliko učinila ekscentričnim da je, najzad, postao sakat u duši. Bila je Tovo i zavidljiva: zar da jedna žena za samo nekoliko dana potuče ono što je ona, Tovo, godinama u Havživu usađivala? Svoje zavidljivosti bila je svesna, ali nije za to marila. Zar je sad važno da li je ona ljubomorna, da li je njen brat osramoćen? Oni sad moraju da čine samo jedno. Da jaduju.

Dok je brodica za Dahu isplivljavala, Havživa se osvrte i vide Šće: prekrivač sašiven od nebrojenih šarenih zakrpa, od hiljadu preliva zelenog, od močvara sa morskom vodom, pašnjaka, oranica, živica,

voćnjaka; gradić koji se penje uz litice, blede granitne i bele krečene zidove, krovove od crnog crepa, zid iznad zida, krov iznad krova. Smanjivao se Šće i dobio izgled ptice koja čuči tamo, bela i crna, na svome gnezdu. Iznad grada videli su se visovi poluostrva, iza njih sivoplave močvare, a iza toga visoka, divlja brda koja se pretapaju u oblake, i bele mrežice u letu jata ptica-močvarica.

U luci Daha, iako se našao dalje od kuće nego ikad u životu, okružen ljudima čudnog naglaska, razumeo je šta govore i uspešno čitao natpise. Nikada ranije nije video natpise na ulicama, ali mu je odmah bilo jasno da su korisni. Uz pomoć natpisa našao je put do čekaonice za letelicu za Kathad. Ljudi su tu spavali, pokriveni sopstvenom ćebadi, na ležajevima koji su za to bili postavljeni. On nađe jedan prazan ležaj, leže i umota se u ćebe koje je Granit izatkao za njega pre mnogo godina. Posle jedne kratke, čudnovate noći, udoše neki ljudi sa voćem i toplim napicima. Jedan od njih dade Havživi kartu za put. Nijedan putnik nije poznavao nijednog drugog putnika; svi jedni drugima behu neznanci; svako je gledao u zemlju. Začula su se obaveštenja, svi iziđoše na otvoreni prostor i predoše u mašinu, letelicu.

Havživa natera sebe da gleda kako svet, napolju, pada u dubine ispod njega. Poče šaputati molitvu-ostajnicu bešumno, postojano. Neznanac na sedištu do njega pridruži mu se.

Kad se svet počeo naginjati i vrtoglavo juriti nagore, njemu u susret, Havživa sklopi oči i pokuša da nastavi disanje.

Jedan po jedan izlazili su iz letelice i stupali na jedno ravno, crno mesto na kome je padala kiša. Meža mu priđe kroz kišu, izgovarajući njegovo ime. "Havživa, čoveče mog naroda, dobro došao! Hodi. Ima jedno mesto za tebe, u Školi."

Kathad i Ve

Dok je dogurao do treće godine na Kathadu, Havživa je doznao mnoge stvari koje su mu teško padale. Ono staro znanje bilo je teško, ali ne uznemirujuće. Sastojalo se samo od paradoksa i mitova, i imalo je smisla. Ovo novo - sve same činjenice i razum, a smisla nigde.

Tako je, na primer, sada znao da istoričari ne proučavaju istoriju. Nijedan ljudski um ne bi mogao obuhvatiti istoriju Haina: tri miliona godina istorije Haina. Događaji iz prva dva milionogodišta, iz te dve predere, bili su, kao slojevi metamornih stena, tako zbijeni, tako izobličeni težinom kasnijih milenijuma i beskrajnih događaja, da je čovek sada mogao rekonstruisati samo najopštije podatke, samo

'generalne crte', na osnovu malobrojnih sačuvanih pojedinačnih podataka. Ako se i desi da pronađeš neki dokument, čudom sačuvan, od pre hiljadu milenijuma, šta onda? Jedan kralj je vladao u Azbahanu; Imperija je pala u ruke nevernika; fuzion raketa se spustila na Ve... Ali bilo je i neizbrojivo mnogo drugih kraljeva, carevina, pronalazaka, odživljeno je na milijarde života, postojali su milioni različitih država, monarhija i demokratija, oligarhija, anarhija, bile su epohe reda i epohe opšteg rasula, a bogova svakojakih - panteon do panteona; neizmerno mnoštvo ratova, a i mirova; užasi i trijumfi bez broja, beskonačno ponavljanje beskrajnih inovacija. Od kakve je koristi ako pokušaš opisati tok jedne reke u nekom trenu, pa u sledećem trenu, pa u sledećem, pa u sledećem, pa u sledećem? Umoriš se. Pa kažeš: ima jedna velika reka, ona teče kroz ovu zemlju, a mi joj dadasmo naziv Istorija.

Havživu je saznanje da je njegov život, i bilo čiji život, samo trenutni treptaj svetlosti na površini te reke, ponekad uznemiravalo, a ponekad mu donosilo spokoj.

Ono čime su se istoričari ponajviše bavili bilo je istraživanje, ležerno, bez nervoze, lokalnih domašaja i zamaha te reke. Planeta Hain provela je poslednjih nekoliko hiljada godina u jednom neuzbudljivom načinu života, u saživotu malih, postojanih, u sebe zatvorenih društava, koja su sada označavana kao 'sela', to jest 'puebla'. Postojala je i visoka tehnologija, naime mreža, ali veoma razređena, gradova i informacionih punktova; cela ta mreža bila je obuhvaćena nazivom 'hram'. U hramu su živeli istoričari. Mnogi od njih provodili su život putujući, radi proučavanja, do drugih nastanjenih svetova u istom, Orionovom kraku Galaksije; sve te planete nastanili su njihovi preci pre dva ili tri miliona godina, u prederama. Istoričari nisu priznavali nikakve druge pobude za ta putovanja i istraživanja osim želje za znanjem i druženjem. Stupali su, naprosto, u vezu sa svojom davno izgubljenom rodbinom. Za tu, širu mrežu svetova imali su ime, stranu reč, 'Ekumen', što znači 'domaćinstvo'.

Sada je Havživa doznao da je sve ono što je u Šceu naučio, sve njegovo ranije znanje, moglo biti označeno etiketom: tipična seoska kultura severozapadne obale Južnog kontinenta. Doznao je da verovanja, običaji, sistemi rodbinskih veza, tehnologija, kao i intelektualni organizacioni obrasci, jesu u raznim pueblima međusobno sasvim različiti, ludo različiti, mnogi sasvim bizarni - kao onaj u Šceu - i znao je, takođe, da se takvi sistemi mogu naći na svim onim poznatim planetama gde ljudska populacija živi izdvojena u male, postojeće

zajednice sa tehnologijom prilagođenom prirodnoj životnoj okolini, sa niskim, ali postojanim natalitetom, i sa konsenzusom kao osnovicom političkog života.

Isprva ga je takvo znanje duboko uznemiravalo. Bilo je bolno. Navodilo ga je na stid i bes. Prvo je zaključio da istoričari prikrivaju ovo znanje od sela; posle nekog vremena došao je do uverenja da sela prikrivaju to znanje od sopstvenog naroda. Optuživao je; njegovi nastavnici su blago poricali. Ne, govorili su. Tebe su učili da izvesne stvari jesu istinite i potrebne; i one to zaista jesu. Te stvari su lokalno znanje Šćea.

To su detinjasta, iracionalna verovanja! - rekao je on. Pogledali su ga tako da je njemu odmah bilo jasno da je rekao nešto detinjasto, iracionalno.

Lokalno znanje nije delimično znanje, rekoše mu. Znati se može na različite načine. Svaki oblik znanja ima svoje prednosti, nedostatke, nagrade i kazne. Istorijsko i naučno znanje jesu jedan način da se znanje ima. Kao i lokalno znanje, moraju se učiti. Niko u pueblima ne drži nastavu iz onog načina znanja koji postoji u Domaćinstvu, Ekumenu, ali ekumensko znanje, ipak, niko nije ni skrivao od vas. Nisu to činili tvoji; nismo ni mi. Svako na Hainu, u svakom naselju na planeti, ima pristup do hrama, a to znači i do svih informacija.

Ovo je bilo istinito; znao je da jeste. Mogao je i sam doznati, na ekranima hrama u Šćeu, sve ovo što uči sada. Neki od njegovih sadašnjih kolega tačno to su učinili, samoučki su ovladali načinima učenja sa ekrana i prodrli u istoriju pre nego što su ijednog istoričara videli.

Knjige, međutim, knjige koje su telo istorije, njena trajna stvarnost, u Šćeu jedva da su postojale, pa njegov gnev u tome potraži opravdanja. Vi nam knjige ne date, krijete od nas sve knjige biblioteke Haina! Ne, rekoše mu blago. Puebli su se opredelili da nemaju mnogo knjiga. Više vole živo znanje, ono koje se govori u ličnom prisustvu ili na ekranu, ono koje prelazi sa daha na dah, sa jednog živog uma na drugi. Zar bi se ti odrekao onog što si na taj način učio? Zar je to manje znanje, ili lošije, od onog što ovde dobijaš iz knjiga? Postoji više od jedne vrste znanja, rekoše istoričari.

U trećoj godini studija Havživa je zaključio da postoji više vrsta ljudi. Seljaci, sposobni da prihvate činjenicu da je postojanje u osnovi proizvoljno, obogaćuju svet intelektualno i duhovno. Oni kojima misterija nije dovoljna, verovatnije će biti od koristi kao istoričari, koji će obogaćivati svet intelektualno i materijalno.

U međuvremenu, on se sasvim navikao na ljude koji nemaju rodbinsku lozu, niti ikakve rođake, niti su vernici ijedne vere. Ponekad je sebi govorio, sav zažaren od ponosa: "Ja sam građanin sveukupne istorije, miliona godina hainske istorije, a moja je zemlja cela Galaksija!" U drugim trenucima imao je osećanje da je ubogo malen, a tada bi ostavio knjige i ekrane i otišao da potraži društvo kod studenata, a naročito kod studentkinja, koje su bile tako prijateljski nastrojene, tako druželjubive.

Sa dvadeset četiri godine, Havživa, koga su sada zvali samo Živ, imao je iza sebe već i jednu celu godinu na planeti Ve, u Ekumenskoj školi.

Ve je planeta sledeća od sunca, posle Haina; kolonizovana je pre mnogo eona. Bio je to prvi korak ogromnog hainkog širenja u prederama. Kroz mnogo je faza prošao svet Ve, kao ravnopravni ili neravnopravni partner hainske civilizacije; u Havživinom vremenu, jedini stanovnici na Veu bili su istoričari i tuđini.

U svom sadašnjem raspoloženju (poslednjih stotinak hiljada godina), Hainci su gledali da se mnogo ne mešaju u veanska posla, i zato su pustili da se Ve vrati svojoj normalnoj klimi, koja je hladna, suva i sumorna - za ljude podnošljiva, ali ipak takva da joj se mogu obradovati samo oni sa teranskog Altiplanoa ili sa visija Čifvora. Živ je krenuo na višednevno izletničko putovanje pešice kroz ovaj strogi pejzaž sa svojom pratiljom, prijateljicom i ljubavnicom, Tiu.

Upoznali su se dve godine pre toga, u Kathadu. U to vreme Živ se još valjuškao u radosti što su mu sad dostupne sve žene i što je on dostupan svim ženama; tek mu je postepeno, tokom dužeg vremena, svanulo da on tu slobodu ima. Meža mu je blago nabacila jedno upozorenje s tim u vezi. "Pomislićeš da nema nikakvih pravila", rekla je. "Uvek postoje pravila." A on je bio svestan uglavnom svog sve neustrašivijeg i sve nemarnijeg kršenja negdašnjih pravila. Nije svaka htela seks, niti je svaka htela seks sa muškarcima; to je ubrzo otkrio. Ipak, ostala mu je na raspolaganju beskrajna raznovrsnost. Ustanovio je da njega smatraju privlačnim. A to što je Hainac, predstavljalo je jasnu prednost kod tuđinki.

Genetska promena koja je Haincima dala sposobnost da kontrolišu svoju plodnost nije bila neko jednostavno presecanje i lepljenje dva gena; moralo se obaviti duboko, korenito preustrojavanje ljudske fiziologije. Za ovaj posao, i za učvršćenje dobijenog ishoda, bilo je potrebno bar dvadeset pet pokolenj, govorili su istoričari Haina, uvereni

da znaju približno koji koraci su bili potrebni za takav preobražaj. Kako god da su to Hainci u davnoj prošlosti uradili, uradili su samo za sebe, a ne i za koloniste poslate ka drugim svetovima. Prepustili su novim naseljenim svetovima da sami nalaze rešenja za Prvi problem heteroseksualnosti. A rešenja su se našla, dabome, i to raznovrsna i domišljata; ali u svim dotadašnjim varijantama, za izbegavanje začeca bilo je potrebno da čovek nešto uradi, ili da mu nešto bude urađeno, ili da nešto uzme ili upotrebi. Jedini slučaj kad to ne moraš ostao je - da imaš seks sa Haincem.

Živ se silno naljutio kad ga je jedna devojka sa Beldena pitala da li je on baš siguran da ona s njim neće zatrudneti. "Otkud znaš? pitala ga je. "Da ja ipak uzmem pilulicu, čisto da budem bezbedna." Uvređen do srži svoje muškosti, on se otpetljao od nje, rekao: "Možda je jedino bezbedno da nisi sa mnom" i izišao krutim koracima. Na sreću, nijedna druga nije dovela u pitanje njegov integritet, pa je Živ srećno krstario dalje, sve dok nije naleteo na Tiu.

Nije bila tuđinka, žena iz svemira. On je namerno tražio baš žene iz drugih zvezdanih sistema; spavati sa takvom, to je ne samo gaženje pravila, nego je i egzotično. Ovo je Živ objašnjavao kao 'obogaćivanje znanja', što bi, navodno, svaki istoričar trebalo da želi. Međutim, Tiu beše Hainka. Rođena i odgajena u Darandi, kao i njeni preci pre nje. Bila je istoričarsko dete, baš kao što je on bio dete jednog naroda. Vrlo brzo je otkrio da ta veza i ta podela između njih dvoje predstavljaju nešto daleko veće od onoga sa tuđinkama: da nesličnost njega i Tiu jeste istinska različitost, i da sličnost njega i Tiu jeste istinska srodnost. Tiu je bila ona zemlja koju je on toliko želeo upoznati da je, zbog toga, svoju sopstvenu zemlju napustio. Tiu je bila ono za čim je tragao.

A ono što je Tiu imala - to se njemu tako činilo - bila je savršena ravnoteža. Kad je bio sa njom, osećao je da prvi put u životu uči da hoda. Da hoda kao ona: bez napora, nesamosvesno kao životinja, a ipak i svesno, pažljivo, imajući na umu šta bi sve moglo Tiu izbaciti iz ravnoteže, koristeći ovo znanje kao što hodači po žici koriste svoje dugačke motke... Ovo je, pomišljao je, ovo je žiteljka prave slobode uma, ovo je žena slobodna da bude u punoj meri ljudsko biće; ovo je gracioznost savršena u savršenoj odmerenosti.

Bio je potpuno srećan kad je bio sa njom. Dugo nije ništa više ni tražio: ništa, osim da bude sa njom. A ona je dugo zazirala od njega, bila nežna, ali daleka. Smatrao je da ona ima puno pravo da se drži na udaljenosti. Dečko sa sela, drugar kome nije jasno ko mu je ujak, a ko otac - Živ je znao da je on ovde to, bar u očima zlobnih i nesigurnih

ljudi. I pored svog ogromnog znanja o raznim ljudskim načinima postojanja, istoričari zadržavaju u sebi i ogromnu ljudsku sposobnost za mržnju prema drugima i drugačijima. Tiu nije imala takvih predrasuda, ali šta je on imao njoj da ponudi? Već je imala sve, i bila sve. Bila je celovita. Zašto bi ga ona pogledala? Kad bi mu samo dopustila da on nju gleda, da bude s njom - šta ćeš više.

A ona ga je gledala, i sviđao joj se, smatrala je da je privlačan i pomalo zastrašujući. Videla je koliko on nju želi, shvatala koliko mu je potrebna, koliko ju je, i ne znajući, pretvorio u središte svog života. A to ne može tako biti. Ona zato odluči da odsad bude hladna, da ga odvraća. Poslušno je prihvatio to. Nije moljaka. Prestao je dolaziti kod nje i ostao daleko.

Ali posle petnaest dana je došao i rekao joj: "Tiu, ne mogu da živim bez tebe", a ona, znajući da je Živ rekao naprosto istinu, reče: "Onda živi sa mnom, neko vreme." Jer njoj je već danima nedostajala ona strast kojom je on ispunjavao vazduh. Svi ostali ljudi izgledali su tako pitomi, tako uravnoteženi.

Vođenje ljubavi bilo im je zadovoljstvo neposredno, ogromno i stalno. Tiu se nije mogla dovoljno načuditi sama sebi: otkud to da je on njoj takva opsednutost, kako to da mu ona dopušta da je toliko daleko odvuče od njene orbite. Nije nikada očekivala da će obožavati ikoga, a kamoli biti obožavana. Živela je urednim životom, u kome su kontrole individualne i unutrašnje, a ne društvene i spoljašnje kao u Živovom životu u Šceu. Znala je šta želi da bude i radi. Imala je u sebi pravac, kompas uperen tačno na sever, po kome se uvek mogla orijentisati. Njihova prva godina zajedno bila je niz neprestanih pomeranja i premeštanja u njihovom odnosu, nešto kao ljubavni ples, uzbudljiv, nepredvidljiv i ekstatičan. Tiu, veoma postupno, poče da se opire toj napetosti, žestini, ekstazi. Divno je, ali nije u redu, pomišljala je. Htela je krenuti dalje. Onaj postojani pravac u njoj poče je odvlačiti, još jednom, od Živa. A Živ se sada poče boriti na život i smrt protiv toga.

To je činio i sada, posle jednog dugog dana pešačenja kroz pustinju Asu Asi na Veu, u njihovom čudesno toplom šatoru getenske izrade. Suv, leden vetar jaukao je među liticama od grimiznog kamena, iznad njih; a litice behu izglaçane beskonačnim vetrušinama, izglaçane do sjaja, kao da su lakirane. Videlo se, takođe, da su klesane, da ih je neka izgubljena civilizacija svojevremeno rezala prema nekoj ogromnoj geometriji.

Tiu i Živ mogli su biti brat i sestra, dok su sedeli u sjaju svoje čabejske peći: crvenkasta bronzana boja kože bila im je ista, i jednaku

su crnu, sjajnu kosu imali, isti fini, kompaktni tip tela. Pueblansko dostojanstvo i tihost Živovih postupaka nalazili su u njoj odgovore artikulisane, brže, življe.

Ali sad ona progovori polako, maltene kruto.

"Nemoj me prisiljavati da biram, Žive", reče ona. "Još od kad sam krenula na Škole, želela sam ići na Teru. A i pre toga. Još kao mala. Celog života sam to želela. Sad su mi ponudili to što želim, to ka čemu sam radila. Kako možeš zatražiti od mene da odbijem?"

"Ne tražim."

"Ali bi hteo da ja odložim polazak. U tom slučaju, mogla bih zauvek izgubiti mogućnost da odem. Verovatno ne. Ali čemu rizik - zbog jedne godine? Možeš sledeće godine krenuti za mnom!"

On ne reče ništa.

"Ako budeš hteo", dodade ona kruto. Uvek je bila i previše spremna da se odrekne svog prava na njega. Možda nikad nije sasvim poverovala da je on voli. Nije o sebi mislila kao o osobi pogodnoj da se voli, niti vrednoj tako strastvene odanosti kao što beše njegova odanost, od koje je zazirala, pred kojom se osećala kao da je ona, Tiu, nedovoljna i lažna. Njeno samopoštovanje bilo je intelektualno. "Ti me pretvaraš u nekog boga", rekla mu je jednom prilikom i nije ga razumela kad je on odgovorio srećno-ozbiljno: "Mi zajedno činimo jednog boga."

"Žao mi je", reče on sada. "To je drugi oblik razuma. Ti bi to mogla nazvati i praznoverje, ako želiš. Ne mogu se ja tome odupreti, Tiu. Tera je sto četrdeset svetlosnih godina udaljena. Ako odeš, ja ću biti mrtav pre nego što ti stigneš tamo."

"Nećeš! Živećeš još jednu godinu ovde, onda ćeš i ti poći na isti put i stići godinu dana posle mene!"

"Znam ja to. Čak i u Šceu smo to učili", reče on strpljivo. "Ali ja sam sujeveren. Mi umiremo jedno za drugo, ako pođeš. Čak i u Kathadu, učili ste to."

"Ja nisam. A nije ni tačno. Kako možeš zahtevati da propustim ovu priliku zbog nečeg što i sam nazivaš praznoverje? Budi pošten!"

Posle dugog ćutanja, on klimnu glavom.

Sedela je pogružena, znajući da je pobedila. Da je pobedila gadno.

Posegnula je rukom preko praznog prostora ka njemu, pokušavajući da uteši i njega i sebe, uplašena tim mrakom u njemu, tim njegovim jadom, tim nemim prihvatanjem izdaje. Ali to nije izdaja - Tiu odmah odbaci tu reč. Neće ona njega izdati. Oni su u ljubavi. Oni se vole. Godinu, najviše dve posle nje, krenuće i on. Odrasli su, ne smeju se držati jedno za drugo kao deca. Veze odraslih ljudi zasnivaju se na

uzajamnoj slobodi, uzajamnom poverenju. Govorila je sve te stvari i sebi, dok ih je govorila njemu. On reče, da, i zagrlji je i uteši. Te noći, u potpunoj tišini pustinje, dok mu je krv pevala u ušima, ležao je budan i mislio: 'Umrlo je nerođeno. Nikad nije ni začeto.'

Proveli su zajedno još nekoliko nedelja u svom stančiću u Školi pre nego što je Tiu krenula na put. Vodili su ljubav obazrivo, nežno, pričali o istoriji, ekonomiji i etnologiji, nastojali su da budu nečim stalno zauzeti. Tiu se morala pripremati za rad sa ekipom sa kojom će ići, proučavati teranske pojmove o hijerarhiji; Živ je morao pisati stručni rad o stvaranju društvene energije na Verelu. Radili su naporno. Njihovi prijatelji prirediše Tiui veliku oproštajnu zabavu. Sutra Živ ode sa njom u grad Ve Port. Ona ga je ljubila i grlila i govorila mu da požuri, da pohita, da dođe na Teru. On vide njen ulazak u veliku letelicu koja će je preneti do NAFAL broda što čeka na orbiti. Onda se Živ vrati u stančić u Južnom studentskom gradu njihove Škole. Tamo ga jedan prijatelj tri dana kasnije nađe kako, za radnim stolom, sedi u nekom čudnom stanju, pasivan; sposoban da govori samo vrlo malo i sporo, ili nimalo; nesposoban da jede ili pije. I sam seoskoga roda, prijatelj prepoznade to stanje i pozva vrača (na Hainu se za to zanimanje ni danas ne kaže da ga vrše 'lekari' ili 'medicinari'). Pošto je ustanovio da je Živ iz jednoga od južnih puebla, vrač uzviknu: "Havživa! Bog ne može umreti u tebi ovde!"

Posle dugog vremena, mladić reče tiho, glasom koji nije zvučao kao njegov glas: "Meni je potrebno da idem kući."

"To nije moguće sada", reče vrač. "Ali možemo spremiti molitvu-ostajnicu, dok ja nađem osobu koja bi se mogla obratiti tom bogu." I odmah uputi poziv svim studentima koji su nekad bili pripadnici južnih Naroda. Četvoro se odazva. Celu noć su odsedeli sa Havživom napevajući molitvu za ostajanje, na dva jezika i četiri narečja, i tek pri kraju im se pridruži Havživa na svom, petom narečju; šaputao je promuklo, onda se srušio i spavao sledećih trideset sati.

Probudio se u svojoj sobi. Neka starica je, pokraj njega, vodila razgovor ni sa kim. "Nisi ovde", reče ona. "Ne, pogrešio si. Ne možeš umreti ovde. Ne bi bilo u redu, bilo bi sasvim pogrešno. Znaš to. Ovo je pogrešno mesto. Ovo je pogrešan život. Znaš to! Šta ćeš ti ovde? Zalutao si? Želiš znati kako da se vratiš kući? Evo puta. Slušaj." Ona poče pevati glasom tankim, maltene bez ikakve melodije, maltene bez reči, ali ipak pesmu, Havživi poznatu kao da ju je nekada davno naučio. On ponovo zaspa, a stara žena nastavi da priča ni sa kim.

Kad se opet probudio, nije više bila tu. Nikada nije saznao ko je ona,

ni odakle je; nije ni pitao. Ali govorila je i pevala njegovim jezikom, i to narečjem šćeanskim.

Sad više nije bilo umiranje pred njim; ali mu je bilo veoma loše. Vrač mu je naredio da ode u bolnicu u Tesu, najlepšem mestu na Veu; Tes beše oaza brdima zaklonjena, sa vrelin izvorima, tako da je mesna klima bila blaga; tu je uspevalo i šumsko drveće i cveće. U Tesu ispod veličanstvenog drveća krivudaju stazice bez kraja, postoje topla jezera u kojima možeš plivati zauvek, i maglene bare sa kojih ptice uzleću kričeći, i vrela izvori vodenom parom zaogrnuti, i hiljadu vodopada čiji su glasovi jedini zvuci u noći. Tamo ga poslaše, da tamo i ostane sve dok se ne oporavi.

Posle dvadesetak dana u Tesu, on poče govoriti u snimač; sedeo bi tako na suncu, na pragu svoje kućice okružene travama i papratima, na jednom proplanku, i razgovarao tiho, pomoću te mašine, sam sa sobom.

"Ono iz čega odabiraš, da bi svoju priču ispričao, to je ništa manje nego sve", reče on, gledajući grane starog, mrkog drveća ocrtane naspram neba. "Ono od čega izgrađuješ svoj svet, svoj lokalni, razumljivi, racionalni, koherentni svet, jeste ništa manje nego sve. Prema tome, svako odabiranje je proizvoljno. Svako znanje je delimično - predstavlja, štaviše, delić infinitezimalno malen. Razum je mreža koja se u okean baca. Ako izvuče neku istinu, to je samo odlomak, samo nešto što se pogledom nazre na trenutak, samo jedan svetlucaj cele istine. Sve ljudsko znanje je lokalno. Svaki život, svaki ljudski život, jeste lokalna, proizvoljna, beskrajno malena, trenutna iskrica svetlosti odražene od..." Njegov glas zastade; a tišina proplanka okruženog ogromnim stablima nastavi se.

Posle četrdeset pet dana vratio se u Školu. Uzeo je novi stan. Promenio je polje studija, napustio sociologiju, Tiuno polje, i prešao na trening za ekumensku službu, što vodi ka sasvim drugačijem poslu, iako intelektualno bliskom. Ova promena morala je produžiti njegov boravak u Školi za bar još jednu godinu, a potom bi on, ako se dobro pokaže, mogao dobiti zaposlenje u Ekumenu. Dobro se pokazao, pa su ga posle dve godine pitali, na onaj učtiv način kako to ekumenski savetnici čine, da li bi voleo da ide na Verel. Da, rekao im je on; voleo bi. Prijatelji spremiše veliku oproštajnu zabavu za njega.

"Ja mislila da je tvoj cilj Tera", reče jedna od njegovih manje proniciljivih koleginica iz istog odeljenja. "Sve ono o ratu, robovanju, klasama, kastama, polu - zar to nije teranska istorija?"

"To je verelska današnjica", odvrati Havživa.

Više nije bio Živ. Iz bolnice se vratio kao Havživa.

Neko drugi je neproncljivoj koleginići stao na nogu, ali ona na to nije obratila pažnju. "A ja mislila ti ćeš ići tamo gde je otišla Tiu", nastavi ona. "Mislila sam da zato ne spavaš ni sa kim. Bože, da sam samo znala!" Drugima su se lica malčice trznula od nelagodnosti, ali se Havživa osmehnuo i zagrlio tu koleginiću kao da joj se izvinjava.

U njegovom umu, stvar je bila sasvim bistra. Kao što je on izneverio i napustio Ijan Ijan, tako je Tiu izneverila i napustila njega. Nema tu ni povratka, a ni odlaska napred. Znaći, on mora skrenuti u stranu. Iako pripada Narodu, ne može više sa Narodom živeti; iako je postao istoričar, ne želi ni sa istoričarima živeti. Zato mora u tuđinu.

Nije se nadao nikakvoj radosti. Ja sam, po tom pitanju, zabrljao stvar, mislio je. Ali je znao da su njegov život ispunile dve dugotrajne, jake discipline, ona sa bogovima, i ova druga sa istorijom; da je, tako, stekao neuobičajeno znanje, i da bi ono moglo biti od koristi, negde; a takođe je znao da pravi način da se znanje upotrebi jeste da se ide ka ispunjenju.

Dan pre polaska dođe mu vrač u posetu, pregleda ga, a onda ostade neko vreme, samo sedeći, ništa ne govoreći. Havživa isto tako. Odavno se navikao na ćutanja, pa je i sad ponekad zaboravljao da među istoričarima ćutanje nije uobičajeno.

"Šta nije u redu?" upita vrač. To zazvuča kao retoričko pitanje, tako je zamišljenim tonom izgovoreno bilo; Havživa, u svakom slučaju, ne odgovori.

"Molim te, ustani", reče vrač, a kad Havživa ustade, reče mu: "Sad malo hodaj." Havživa, praćen vračevim pogledom, načini nekoliko koraka. "Izvan ravnoteže si", reče vrač. "Da li si to znao?"

"Da."

"Mogao bih spremiti molitvu-ostajnicu za večeras."

"U redu je", reč Havživa. "Ja sam uvek bio izvan ravnoteže."

"Nepotrebno je to", reče vrač. "Opet, moglo bi baš odlično da bude, jer ti na Verel ideš. Dakle: zbogom, za ovaj život."

Zagrliše se formalno, kao što to istoričari rade, naročito kada je, kao sad, potpuno sigurno da se više nikada neće videti. Havživa je tog dana morao primiti i dati mnoštvo takvih formalnih zagrljaja. Sledećeg dana se ukrcao na brod 'Terase Darande' i krenuo preko tame.

Jeove

Dok je on prevalio osamdeset svetlosnih godina brzinom bliskom svetlosnoj, umrli su njegova majka i njegov otac; takođe Ijan Ijan;

pomrli su svi koje je on ikada poznao u Šću, i svi koje je poznao u Kathadu i na Veu. Kad njegov brod slete, svi oni već mnogo godina mrtvi behu. I dete koje je Ijan Ijan rodila odživelo je život, ostarilo i umrlo.

To je bilo ono znanje sa kojim je on živeo od trenutka kad je ugledao kako se Tiu ukrcava u brod, a njega ostavlja da umre. Zbog onog vraća, i ono četvoro koji su pevali za njega, i one stare žene, i zbog tesanskih vodopada, on je ostao živ; ali je živeo sa tim znanjem.

Izmenile su se i neke druge stvari. U vreme kad je kretao sa Ve, Verel je držao planetu Jeovu kao svoju koloniju, svet robova, divovski radni logor. A kad je on, Havživa, stigao na Verel, rat je već bio okončan, planeta Jeove proglasila je svoju nezavisnost, a robovlasništvo se već i na samom Verelu počelo raspadati.

Havživa je čeznuo da posmatra taj strašni i veličanstveni proces, ali ga je ambasada poslala odmah na Jeove. Pre odlaska dobio je savete od jednog Hainca koji se zvao Sohikelvenjanmurkeres Esdardon Aja. "Ako hoćeš opasnost, opasno jeste", reče on, "a ako hoćeš nadu, ima nade. Verel sebe razgrađuje, dok, istovremeno, Jeove pokušava sebe da sagrađi. Ja ne znam da li će im to uspeti. Nego, da ti ja nešto kažem, Jehedarhed Havživa: veliki bogovi lutaju nekontrolisano po ova dva sveta."

Jeove se bio otarasio svojih gazda, vlasnika, četiri korporacije koje su tri stotine godina upravljale ogromnim plantažama sa robovskom radnom snagom; međutim, iako je tridesetogodišnji rat za nezavisnost bio završen, borbe nisu prestale. Među robljem su se, tokom oslobodilačke borbe, na vlast uzdigli mnoge poglavice i ratni predvodnici, koji su se sada borili da svoju vlast zadrže i prošire. Različite klike su ratovala i zbog pitanja da li treba sve strance zauvek isterati sa planete Jeove ili prihvatiti tuđine i učlaniti se u Ekumen. Izolacionisti su, konačno, izgubili na glasanju, pa se u staroj kolonijalnoj prestonici pojavila nova ambasada, ekumenska. Havživa u njoj provede neko vreme učeći 'jezik i manire za stolom', kako mu rekoše. Onda je ambasadorica, jedna pametna mlada Teranka po imenu Soli, poslala Havživu na jug, u područje zvano Joteber, koji je zahtevalo da bude primećeno i priznato.

Istorija je sramota, razmišljao je Havživa, putujući vozom kroz upropašćene pejzaže tog sveta.

Verelski kapitalisti koji su planetu kolonizovali takođe su je eksploatisali, kao i robove na njoj, sasvim bezobzirno i bezumno; bila je to dugotrajna orgija zgrtanja zarade. Treba dosta vremena da se

upropasti jedan svet, ali i taj se posao uraditi može. Površinski rudni kopovi i poljoprivreda sa uvek istom i samo jednom kulturom dovedoše do unakaženja i sterilizacije zemlje. Reke ostadoše zagađene, mrtve. Ogromne prašinske oluje zamračivale su istočno obzorje.

Gazde su pomoću straha i sile vladale plantažama. Više od sto godina dovoženi su samo muški robovi, gonjeni su da rade do smrti, a onda su dovoženi novi. Radne jedinice u tim samo muškim logorima razvile su se u plemenske hijerarhije. Konačno, kad su cene roblja na Verelu, a i cene prevoza počele da se povećavaju, korporacije su počele da kupuju i žene, kmetice, za koloniju Jeovu. Zato su sledeća dva veka ropske populacije rastle, pa su osnovani i gradovi robova, razni 'Kmetogradi' i 'Prašingradi', koji su se širili iz starih plantažnih robovskih baraka. Havživa je znao da se oslobodilački pokret prvo uzdigao među ženama u tim naseljima, kao pobuna protiv muške prevlasti, a tek se kasnije proširio u rat svih robova protiv vlasnika.

Voz je bio spor, stajao je u svakom gradiću: a tamo - kilometri straćara i baraka, drveće uništeno, mnoga naselja bombardovana i spaljena u ratu ali još ne obnovljena; fabrike, neke od njih samo spaljene ruševine, a druge još u pogonu, ali drevne i ruševne, rasklimane i zadimljene. Na svakoj stanici silazilo je, i u voz se guralo, na stotine ljudi; dernjali su se, dovikivali nosačima koliki će im mito dati, pentrali su se po krovovima vagona, samo da bi ih odatle grubo odgurali uniformisani stražari i policajci. Na severu tog dugačkog kontinenta video je, kao i na Verelu, mnoge ljude crne kože, plavocrne; ali kako je voz odmicao sve dalje ka jugu, takvih je bilo sve manje, i najzad u Joteberu ne vide više nijednog nego, po svim usputnim selendrama i očajnim naseljima, samo narod čija je koža bila mnogo bleđa nego njegova, neke plavičaste, prašnjave boje. Bili su to 'prašinari', potomci sto verelskih pokolenja robova.

Joteber je bio jedno od prvih središta oslobodilačke borbe. Od gazda su stizale odmazde, izvršavane bombama, otrovnim gasom; stradalo je na hiljade ljudi. Celi gradići su spaljeni da bi se na taj način uklonili nesahranjeni mrtvi ljudi i mrtve životinje. Ušće jedne velike reke zapušilo se od trunućih leševa. Ali sve je to bilo prošlost. Sad je Jeove bila slobodna planeta, nova članica Ekumena svetova, a Havživa je, u svojstvu podizaslanika, krenuo da pomogne narodu joteberskog područja da otpočne svoju novu istoriju. Ili, sa tačke gledanja jednog Hainca, da se vrati svojoj drevnoj istoriji.

Na stanici u gradu Joteberu dočekala ga je velika masa naroda koji je vikao i klicao, uskomešan, iza barikada. Vojnici i policajci sprečavali su

narodu da pređe te prepreke; a sa unutrašnje strane bila je delegacija zvaničnika, u veličanstvenim odeždama, sa ešarpama koje su označavale njihova zvanja, i raznovrsno ukrašenim uniformama. Većinom su to bili ljudi krupnog rasta, dostojanstveni, pravi zvaničnici. Održani su govori dobrodošlice, svoj posao radili su reporteri i fotografi za holomrežu i za nearealne stanice. Ali se stvar nije pretvorila u cirkus. Ljudi krupnog rasta vladali su situacijom, nesumnjivo. Hteli su da njihov gost zna da je dobrodošao, da je popularan, da je - kao što reče Poglavica, u govoru kratkom ali upečatljivom - 'Izaslanik iz budućnosti'!

Te noći u luksuznom apartmanu u jednoj gazdaškoj stambenoj zgradi pretvorenoj u hotel, Havživa je razmišljao: kad bi oni znali da je njihov čovek iz budućnosti odrastao u pueblu i da nijedan nearealni program nije video dok nije doputovao ovde...

Nadao se da neće razočarati ovaj narod. Od trenutka kad je, još na Verelu, prvi put sreo ove ljude, znao je da mu se dopadaju, bez obzira na to što je njihovo društvo tako čudovišno. Behu puni životnosti i ponosa, a ovde, na Jeovi, puni snova o pravdi. Havživa je o pravdi mislio isto ono što je jedan drevni Teranin rekao o jednom drugom bogu: 'Verujem u njega zato što je nemoguć.' On prespava ovu noć dobro i probudi se u toplom, blistavom jutru, pun iščekivanja. Pođe u grad, svoj grad, da ga upozna.

Portir - bilo je uznemiravajuće otkriti da narod koji se tako očajno borio za slobodu ima, još i sad, poslugu - pokuša, veoma uporno, da ga navede da čeka: dok stignu kola, dok stigne vodič. Očigledno se prepašao što će ovaj veliki čovek poći u grad tako rano, pešice, bez pratnje. Havživa mu objasni da želi da hoda i da to ume sasvim dobro da radi i sam; i pođe, ostavivši nesrećnog vratara koji je za njim dovikivao: "Oh, gospodine, molim Vas, izbegavajte Gradski park, gospodine!"

Havživa je ovo poslušao, misleći da je taj park sigurno zatvoren zbog neke svečanosti ili zbog zasađivanja nečega. Dođe na pijačni trg, gde je kupovina i prodaja bila u punom zamahu; narod ga, neizbežno, primeti. Na sebi je imao zgodnu jeovansku odeću: majicu, pantalone, lak uzan ogrtač, ali bio je jedina osoba sa crvenomrkom kožom u gradu od četiri stotine hiljada ljudi. Čim su videli njegovu kožu, njegove oči, znali su: tuđin iz svemira. Zato se on glatko izvuče sa pijace i kliznu u tihe stambene ulice, gde je mogao uživati u blagom, toplom vazduhu i u oronuloj, ali ljupkoj arhitekturi kuća iz kolonijalnog razdoblja. Zastade da se divi jednom veoma ukrašenom tualitskom hramu. Zgrada je bila u lošem stanju i, činilo se, napuštena, ali Havživa vide da kod ulaznih

vrata, pred nogama kipa Majke, leži sveže cveće, prineto kao dar. Iako su joj u ratu odvalili nos, Tuala se smeškala vedro-spokojno, pomalo zrikava. Neki ljudi počеше nešto da dobacuju iza njega. Neko reče u blizini: "Govno tuđinsko, marš sa našeg sveta", onda ga uhvatiše za mišicu ruke, a noge ispod njega ritnuše ustranu. Izobličena lica, krici, sklopiše se oko njega. Ogroman, mučan grč uhvati i steže celo njegovo telo, presamiti ga u crveni mrak borbe, glasova i bola, a onda u vrtoglavo smanjivanje i gašenje svetlosti i zvuka.

Jedna starica sedela je pored njega, šaputala neku pesmu maltene bez melodije. Imao je utisak da mu je ta pesma odnekud neodređeno poznata.

Video je da ona nešto plete. Dugo ga ona i ne pogleda; a kad ga najзад pogleda, reče: "Aha." Morao se dobro pomučiti da dovede oči u žižu, ali onda razaznade da je njeno lice plavičasto, da ima bleđi, plavičasti ten. Takođe primeti da se u njenim očima beonjače ne vide.

Ona podesi nešto na nekom aparatu koji je bio priključen na njega negde, pa reče: "Ja sam vračara... bolničarka. Imaš potres mozga, malu frakturu lobanje, uboj na jednom bubregu, slomljenu kost u jednom ramenu i ubodnu ranu od noža u stomaku; ali biće ti sasvim dobro; ne brini se." Sve je ovo bilo na nekom stranom jeziku, ali on je, nekako, razumeo. Ili je bar razumeo ono 'ne brini se' i to poslušao.

Pomisli da je na 'Terasama Darande' u NAFAL modusu. Sto godina je tamo minulu u jednom rđavom snu, a nije prolazilo. Ljudi i časovnici tamo bili su bez lica. On pokuša da šapuće molitvu-ostajnicu, ali za nju nije bilo reči. Reči behu otišle nekud. Stara žena ga uze za šaku. Držala je njegovu šaku i polako, polako ga vraćala u vreme, u ovdašnje vreme, u sumračnu, tihu sobu u kojoj je sedela i plela.

Jutro, a na prozoru vrelo blešteće sunce. Poglavica područja Joteber stoji pokraj njegovog kreveta, prava kula od čoveka, u odeždi beloј i grimiznoj.

"Veoma mi je žao", reče Havživa, polako i nerazgovetno, zato što su mu i usta bila oštećena. "Glup je bio taj moj postupak, to što sam krenuo sam. Ovde je krivica u celosti moja."

"Zlotvori su uhvaćeni i biće im suđeno pred sudom pravde", reče Poglavica.

"To su mladi ljudi", reče Havživa. "Moje neznanje i glupost su uzroci tog incidenta..."

"Biće pokaznjavani", reče Poglavica.

Dnevne bolničarke su, sedeći pored njega, stalno uključivale

holoekran, iz koga se dizala slika - vesti, drame. Ton su stišavale sasvim, tako da je Havživa mogao prenebreći ekran. Dođe jedno vruće popodne, u kome je Havživa gledao prozračne oblačiće kako plove lagano preko neba. Najednom bolničarka uzviknu, koristeći formalni način obraćanja osobi visokog društvenog statusa: "Oh, brzo - ako će gospodin pogledati, može videti kažnjavanje zlih ljudi koji su ga napali!"

Havživa posluša. Vide jedno mršavo ljudsko telo okačeno za noge, naglavačke; ruke i noge su se trzale, a creva su ispadala i prosipala se preko prsa i lica. On zajauka i pokri lice šakama. "Gasi to", reče, "gasi to!" Poče se napinjati kao da povraća i hvatati vazduh. "Vi niste ljudi!" povika na svom jeziku, na ščeanskom narečju. Neko je dolazio u sobu, odlazio. Naglo se prekide zvuk gomile koja viče. On ovlada svojim dahom i ostade da leži žmureći, ponavljajući jednu frazu iz molitve-ostajnice, opet i opet, sve dok se njegov um i telo nisu počeli primirivati i nalaziti bar malo ravnoteže negde.

Dođoše sa hranom; on ih zamoli da to nose napolje.

U sobi polumrak, samo noćno svetlo gori negde nisko na zidu, i kroz prozor nešto svetlosti grada. Uz Havživu je bila ona stara žena, noćna bolničarka. Nastavljala je, u polutami, da plete.

"Izvinjavam se", reče Havživa nasumce, znajući da ne zna šta im je rekao.

"Oh, gospon Izaslanik", reče stara, uz dugi uzdah. "Čitala sam o tvom narodu. Hainskom. Vi ne radite kao mi. Vi ne mučite i ne ubijate jedni druge. Vi živite u miru. Pitam se, pitam se kako mi izgledamo vama. Kao veštice, kao đavoli, možda."

"Ne", reče on, ali proguta i suzbi novi talas muke u stomaku.

"Kad se budeš osećao bolje, kad budeš jači, gospon Izaslanik, imaću o nečemu da razgovaram sa tobom." Glas joj beše tih, ali pun nekog potpunog autoriteta, bez napora, koji bi verovatno mogao postati formalan i zastrašujući. Havživa je poznavao neke ljude koji su celog njegovog života govorili tako.

"Mogu ja da slušam i sad", reče on, ali ona uzvratila: "Ne sad. Kasnije. Umoran si. Da li bi voleo da ja pevam?"

"Da", reče on, a ona sede i nastavi da plete i da peva bez glasa, bez melodije, samo šapatom. Imena njenih bogova bila su u toj pesmi: Tuala, Kamije. To nisu moji bogovi, pomisli on, ali sklopi oči i zaspao, bezbedan u zaljuljanoj ravnoteži.

Zvala se Jeron i nije bila stara. Četrdeset sedam godina je imala.

Pregrmela je trideset godina ratovanja i nekoliko masovnih gladi. Imala je veštačke zube, nešto za šta je Havživa sad prvi put čuo, i naočare sa žičanim okvirom; popravke tela nisu bile nepoznate na Verelu, ali na Jeovi malo ko može da plati za tako nešto, rekla je. Bila je veoma izmršavela, a i njena kosa bila je tanka, proređena. Držala se gordo, ali se kretala kruto zbog stare rane u levom kuku. "Svako, svako na ovom svetu ima ili metak u sebi, ili ožiljke od bičevanja, ili mu je eksplozija odnela nogu, ili ima mrtvu bebu u srcu", reče ona. "Sad si ti jedan od nas, gospon Izaslanik. Prošao si kroz vatru."

Oporavljao se dobro. Pet ili šest medicinskih specijalista radilo je na njegovom slučaju. Poglavica područja posećivao ga je svakih nekoliko dana, a svoje službenike mu je slao u posetu svakodnevno. Poglavica je, uvide Havživa, bio zahvalan. Skandalozni nasrtaj na predstavnika Ekumena dao je Poglavici narodnu podršku i odličan izgovor za udar protiv tvrdoglavo izolacionističke Svetske stranke, koju je vodio njegov takmac, takođe ratni predvodnik i heroj oslobodilačkog rata. Sad je Poglavica slao zažarene izveštaje o svojim pobedama u bolničku sobu podizaslanika. Holovesti su bile ispunjene samo uniformama koje trče, pucaju, letelicama koje u niskom letu jure iznad pustinjaških bregova. Šetkajući po hodnicima, prikupljajući snagu, Havživa je viđao pacijente u drugim sobama uključene žicama u nearealnu mrežu, kako 'doživljavaju' borbe, ali, naravno, uvek sa stanovišta onih sa puškama i kamerama, onih koji ubijaju.

Noću su ekrani bili ugašeni, mreže 'spuštene', ali je dolazila Jeron i sedela pored njega u mutnom svetlu sa prozora.

"Rekla si da mi imaš nešto kazati", reče on. Gradska noć beše nemirna, puna galame, muzike, glasova dole na ulici, ispod Havživinih prozora koje je ona otvorila širom da bi ulazio svež vazduh pun različitih mirisa.

"Jesam." Ostavila je pletenje. "Ja sam tvoja bolničarka, gospon Izaslanik, ali sam i glasnik, takođe. Kad sam čula da si ranjen, oprosti mi, ali rekla sam: 'Hvala Kamiju Gospodu, i gospi od Milosrđa!' Jer do tad nisam znala kako drugačije da prenesem poruku moju tebi, a tog trenutka sam uvidela kako ću." Njen tihi glas zastade na nekoliko trenutaka. "Petnaest godina vodila sam ovu bolnicu. Pa i tokom rata. Još ja imam nekog uticaja ovde." Opet zastade, počuta malo. Kao i njen glas, njena ćutanja već su bila Havživi dobro znana. "Nosim poruku Ekumenu", reče ona, "od žena. Od ovdašnjih žena. Sa cele Jeove. Želimo stupiti u savez sa vama... Znam, vlada je to već učinila. Jeove se učlanila u Ekumen svetova. To znamo. Ali šta nam to znači? Šta znači

ženama? Ništa. Znaš li ti šta su žene ovde, na ovom svetu? Ništa. Nisu u vladi. A žene su povele oslobodilačku borbu. Radile su za slobodu i ginule za slobodu jednako kao muškarci. Ali nisu postale generali, a sad nisu poglavice. Žene su niko. U selima, i manje nego niko, u selima su žene domaće životinje, marva za rasplodavanje. Ovde je malo bolje. Ali nije dobro. Ja sam školovana u Medicinskoj školi u Besou. Ja sam doktor medicine, a ne bolničarka. Pod gazdama, ja sam vodila ovu bolnicu. Sada bolnicu vodi jedan muškarac. Naši muškarci postadoše gazde. A mi smo ono što smo oduvek i bile. Imovina. Ne verujem da smo se za to borile u onolikom ratu. A ti šta misliš, jesmo li, gospon Izaslanik? Ja mislim da moramo izvesti još jedno oslobođenje. Moramo dovršiti posao."

Posle dugog ćutanja, Havživa blago reče: "Jeste li organizovane?"

"Oh, da. Oh, da! Isto kao u starim danima. Umemo se mi organizovati u mraku!" Malo se nasmejala. "Ali ne verujem da možemo slobodu za sebe izboriti same. Mora nastupiti promena. Muškarci misle da gazde moraju biti oni. To moraju prestati da misle. Ali jedna od stvari koje smo naučile u toku mog životnog veka jeste ova: ne možeš čoveka puškom naterati da promeni uverenja. Ubiješ gazdu, postaneš gazda umesto njega. Mi moramo tu svest da izmenimo. Staru ropsku svest, i gazdašku. To mi moramo izmeniti, gospon Izaslanik. Uz tvoju pomoć. Uz pomoć Ekumena."

"Ovde sam da budem spona između tvog naroda i ekumenskog. Ali trebaće mi vremena", reče on. "Potrebno je da učim."

"Imaš sve vreme na svetu. Mi smo svesne da gazdaški mentalitet ne možemo preokrenuti za jedan dan, a ni za jednu godinu. To je stvar obrazovanja." Izgovorila je tu reč kao svetinju. "Biće dugo vremena potrebno. Nemoj žuriti, nimalo. Nama je samo potrebno da znamo da si spreman da čuješ."

"Spreman sam da čujem", reče on.

Udahnula je duboko, prihvatila se opet pletenja. Uskoro reče: "Nas čuti, to neće biti lako."

Bio je umoran. Napregnutost ovog razgovora nadmašila je njegove sadašnje snage. Nije razumeo ove poslednje reči njene. Učtivo ćutanje jeste način odraslog čoveka da stavi do znanja kako nije razumeo. Zato Havživa ne reče ništa.

Ona ga pogleda. "Kako da ti priđemo? Vidiš, tu je problem. Kažem ti, mi smo niko i ništa. Možemo ti prići samo kao tvoja bolničarka, tvoja kućna pomoćnica, tvoja pralja. Mi se ne družimo sa poglavicama. Nismo članice nijednog saveta. Za stolom, mi smo konobarice. A

banket ne jedemo."

"Reci mi..." Zastao je. "Reci mi kako da počnem. Ako možeš, traži da me vidiš. Dođi kako god možeš, jer... A da li je bezbedno?" Oduvek je brzo učio. "Slušaću. Učiniću koliko mogu." Ali nikada neće naučiti da bude mnogo nepoverljiv.

Ona se nagnu prema njemu i poljubi ga vrlo nežno u usta. Usne su joj bile lake, suve, meke.

"Eto, vidiš", reče, "ovo ni od jednog poglavice ne bi dobio."

Nastavila je da plete. On je već napola zaspao, kad ona upita: "Tvoja majka je živa, gospon Havživa?"

"Svi moji su umrli."

Ona načini jedan tihi, mali zvuk. "Ožalošćen", reče. "A oženjen nisi?"

"Nisam."

"Mi ćemo ti biti majke, sestre i kćerke. Tvoj narod. Ja sam te poljubila zbog te ljubavi koja će postojati između nas. Videćeš."

"Spisak osoba pozvanih na prijem, gospodine Jehedarhed", reče Doranden, Poglavinčin glavni zvaničnik za vezu sa podizaslanikom.

Havživa na svom ručnom ekranu pregleda tu listu pažljivo, odmota je do kraja i preko kraja. Pa reče: "A ostali?"

"Tako mi je žao, gospodine Izaslaniče - da li je neko izostavljen? Ovo je ceo spisak."

"Ali ovo su sve muškarci."

U nemerljivo kratkom ćutanju pre nego što Doranden odgovori, Havživa oseti da celokupna ravnoteža njegovog života sada stoji na jednoj novoj ivici.

"Vi želite da gosti dovedu i svoje žene? Naravno! Ako je to ekumenski običaj, mi ćemo veoma rado pozvati gospe!"

Bilo je nečeg od mljackanja usnama, nečeg 'o-ho-ho', u načinu kako su muškarci na Jeovi izgovarali reč 'gospa'; Havživa je do tog trenutak mislio da se ta reč primenjuje samo na pripadnice vlasničke klase na Verelu. Ravnoteža se poče brzo naginjati na jednu stranu. "Kakve gospe?" upita on mršteći se. "Ja govorim o ženama. Zar one nemaju nikakvog učešća u vašem društvu?"

Postajao je veoma nervozan dok je to govorio, jer je sada znao da ne zna šta je u ovom društvu opasno. Ako te šetkanje po jednoj mirnoj ulici može baciti na rub smrti, onda pravljenje problema Poglavinčinom zvaničniku za vezu može biti baš sasvim kobno. Doranden se svakako našao u nezgodnoj situaciji - u nokaut-situaciji: patosiran. On zausti da

nešto kaže, ali zatvori usta.

"Pardon, gospodine Doranden", reče Havživa. "Molim, nemojte uzeti za zlo moje jadne pokušaje humora. Naravno da ja dobro znam da žene imaju svakovrsne odgovorne položaje u vašem društvu. Samo htjedoh reći, načinom glupo nespretnim, da bih vrlo rado video takve žene i njihove muževe, kao i supruge ovih muškaraca, na prijemu. Osim ako stvarno pravim ogromnu grešku u vezi sa vašim običajima? Mislio sam da kod vas ne postoji segregacija polova kao na Verelu. Molio bih, ako sam pogrešio, da budete tako ljubazni da još jednom oprostite strancu-neznalici."

Brljivost je pola diplomatije, to je Havživa već bio zaključio. Druga polovina je ćutljivost.

Doranden se sada posluži ovom drugom mogućnošću i uz nekoliko iskrenih uveravanja da će sve dobro biti, izvuče se i ode. Havživa ostade da se živcira sve do sledećeg jutra, kad se Doranden opet pojavi sa preinačenim spiskom, na kome beše još jedanaest imena, ženskih. Jedna direktorka škole, dve učiteljice, a ostale sa naznakom 'penzionisana'.

"Izvanredno, izvanredno!" reče Havživa. "Mogu li dodati još jedno ime?" - Naravno, naravno, koje god Vaša ekscelencija želi - "Doktorica Jeron", reče on.

Opet ono infinitezimalno razdoblje ćutanja, i opet kao da trun prašine pade na jednu stranu terazija. Doranden je znao to ime. "Da", reče on.

"Dr Jeron je sedela uz mene kao bolničarka, znate, u vašoj izvrsnoj bolnici. Možda jedna obična bolničarka ne bi bila prikladan gost među takvim veoma istaknutim ljudima; ali vidim da na listi ima i nekoliko drugih lekara."

"Itekako", reče Doranden. Izgledao je ošamućen. Poglavica i njegovi ljudi su se privikli da prema podizašlaniku imaju patronizujući stav, iako učtiv i ne mnogo izražen. Jer, podizašlanik je invalid, mada se već dobro oporavio; žrtva; čovek mira, koji pojma nema o napadu, pa čak ni o samoodbrani; učenjak, stranac, i u svakom smislu reči ne-svetski, ili ne-ovo-svetski, čovek. Znao je da ga vide tako nekako. Iako im je on dragocen kao simbol, i kao njihovo sredstvo za postizanje određenih ciljeva, svejedno smatraju da je beznačajan čovek. On se sa njima saglašavao u pogledu činjenice, ali ne i kvaliteta, svoje beznačajnosti. Znao je, a pre nekoliko trenutaka i video, da njegovi postupci mogu, ipak, biti značajni.

"Pa valjda vi razumete da ima razloga da vam se odredi telohranitelj, Izaslaniče", reče general, ne bez izvesnog nestrpljenja.

"Ovo jeste opasan grad, generale Denkame, je to shvatam. Opasan za svakoga. Vidim na mreži da bande mladih ljudi, poput onih koji su napali mene, lutaju ulicama, sasvim izvan policijske kontrole. Svakom detetu, svakoj ženi potrebna je straža da ih čuva. Mene bi potreslo saznanje da bezbednost, koja je pravo svakog građanina, postoji samo za mene, kao neka moja povlastica."

General žmirnu ali ostade iza svojih topova. "Ne možemo dozvoliti da Vas ubiju", reče.

Havživa je baš voleo ovakvu grubu iskrenost jeovsku. "Ne želim ja da budem ubijen", reče. "Imam jedan predlog, gospodine. Postoje policajke, žene koje su pripadnice gradskih policijskih snaga, zar ne? Nađite mi telohranitelje među takvima. Najzad, naoružana žena jednako je opasna kao naoružan muškarac, zar ne? Time bih hteo iskazati i moje poštovanje prema velikoj ulozi koju su žene imale u borbi za slobodu Jeove, kao što Poglavica pomenu onako rečito u svome govoru juče."

General ode sa licem od livenog gvožđa.

Havživi se policajke koje su došle da mu budu telohranitelji nisu osobito dopale. Bile su to grube, tvrde žene, nimalo prijateljski nastrojene, a govorile su nekim narečjem koji je on jedva uspevao razumeti. Nekoliko njih imale su decu kod kuće, ali nisu htele govoriti o svojoj deci. Bile su žestoko delotvorne. Havživa je sad bio dobro zaštićen. Dok je išao po gradu sa tim pratiljama hladnih očiju, primetio je da ga narod počinje gledati drugačije: malo razonođeno, malo drugarski. Čuo je kad je neki deda na pijaci rekao: "Taj drugar ima pameti."

Svako je za Poglavicu govorio 'Poglavica', uvek, sem kad je on prisutan. "Gospodine predsedniče", reče Havživa, "ovde u pitanju zaista nisu, ni u najmanjoj meri, ekumenska načela, niti hainski običaji. Ni jedno, ni drugo ne bi trebalo da bude od ikakvog značaja, ikakve težine, ovde na Jeovi. Ovo je vaš svet."

Poglavica klimnu glavom samo jednom, masivno.

"U koji", nastavi Havživa, sada nenadmašno govorljiv, "počinju pristizati doseljenici sa Verela, kojih će biti i mnogo više, zato što verelska vladajuća klasa pokušava da smanji revolucionarni pritisak tako što dozvoljava sve većem broju potlačenih da emigriraju. Vi, gospodine, znate daleko bolje nego ja kakve će mogućnosti, ali i probleme, taj veliki priliv ljudi doneti Joteberu. Dakako, bar polovina

doseljenika biće ženskog pola, a ja mislim da je vredna naše pažnje činjenica da postoji velika razlika između Verela i Jeove u takozvanom sazdanju polova - naime uloga, očekivanja, ponašanja i odnosa muškaraca i žena. Među verelskim imigrantima većina onih koji donose odluke, većina onih na položajima autoriteta, biće žene. Koliko je meni poznato, u Savetu Hame devet desetina članova su žene. Njihovi predstavnici i pregovarači većinom su žene. Ti ljudi ulaze u jedno društvo kojim upravljaju, i u čije ime govore, isključivo muškarci. Mislim da tu postoji mogućnost da dođe do nesporazuma i sukoba, osim ako se situacija unapred ne razmotri pažljivo. Možda bi postavljanje izvesnog broja žena da budu predstavnice..."

"Među robovima na Starom Svetu", reče Poglavica, "žene su bile poglavice. Kod nas, muškarci su poglavice. To je tako. Roblje Starog Sveta biće u Novom Svetu slobodno."

"A žene, gospodine Predsedniče?"

"Žena slobodnog čoveka je slobodna", reče Poglavica.

"Pa, ako je tako", reče Jeron, i uzdahnu svojim dubokim uzdahom, "moraćemo, valjda, da dignemo nešto prašine."

"A to prašinari dobro rade", reče Dobibe.

"Onda bar da dignemo veoma mnogo prašine", reče Tualjan. "Jer, šta god mi preduzele, oni će pošizeti. Urlačće, vrištaće da su lezbejke krenule da uštroje muškarce i pobiju muške bebe. Ako pet nas počnu pevati neku prokletu pesmu, u nearealnim vestima biće saopšteno da je pet stotina nas krenulo sa automatskim puškama da sruši civilizaciju na Jeovi. Onda ja kažem, navalimo ljudski. Neka pet hiljada žena ide i peva. Da zaustavimo vozove. Ležimo na šinama. Pedeset hiljada žena leži na šinama svud u Joteberu. A?"

Ovaj sastanak (joteberskog gradskog i područnog društva za pomoć u obrazovanju) držan je u učionici jedne gradske škole. Dve Havživine telohraniteljke, u civilnoj odeći, čekale su neupadljivo u holu škole. Četrdeset žena i Havživa behu nagurani na male stolice privezane za mrežne, sada prazne, ekrane.

"Sa kakvim zahtevima?" upita Havživa.

"Tajno glasanje!"

"Ukidanje diskriminacije na poslu!"

"Plate za naš rad!"

"Tajno glasanje!"

"Brigu o deci!"

"Tajno glasanje!"

"Poštovanje!"

Havživin beležič je sve snimao, ludo prezaposlen. Žene su još neko vreme vikale, a onda se stišale i počele opet razgovarati.

Jedna od telohraniteljki obratila se Havživi dok ga je vozila kući. "Gospodine", reče ona. "To sve učiteljice?"

"Da", reče on. "Na neki način."

"Vrag nosi", reče ona. "Drugāčije nego bile."

"Jehedarhed! Šta ti, kog vraga, radiš tamo dole?"

"Gospođo?"

"Bio si na vestima. Zajedno sa otprilike milion žena koje leže po šinama, i preko pista za letelice, i vezuju se oko Predsednikove rezidencije. A ti pričaš sa njima i smeškaš se."

"Bilo je teško ne činiti to."

"Kad pokrajinska vlada upotrebi vatreno oružje, da li ćeš tad prestati da se smeškaš?"

"Da. A ti, da li ćeš nas podržati?"

"Kako?"

"Reči ohrabrenja ženama Jotebera od ambasadorke Ekumena. Jeove, uzor prave slobode za sve doseljenike sa Planete Robova. Reči hvale za vladu Jotebera - Joteber, uzor prosvetećenosti, uzdržanosti, za celu Jeovu; i tako dalje."

"Važi. Nadam se da će pomoći. Je li to revolucija, Havživa?"

"To je obrazovanje, madam."

Kapija stoji otvorena, uokvirena masivnim stubovima; a zidova nigde.

"U vreme Kolonije", reče Starešina, "ova kapija se otvarala dva puta dnevno; jednom ujutro, da propusti narod napolje, na rad, i drugi put uveče, da se narod vrati sa rada, unutra. U svako drugo vreme bila je zaključana i zamandaljena." On pokaza veliki polomljeni katanac, koji je visio sa spoljašnje strane kapije, i teške reze već zardale na držačima. Pokreti mu behu svečani, odmereni, kao i reči, i Havživa se opet zadivi dostojanstvu ovog naroda, dostojanstvu koje je sačuvano i u vremenu osipanja; svečanom držanju i u vreme, ili nasuprot vremenu, robovanja. Počinjao je ceniti ogroman uticaj njihovog svetog teksta, Arkamije, koji je sačuvan kao narodno, usmeno predanje. "Ovo smo imali. Ovo je pripadalo nama", rekao mu je jedan stari čovek u gradu, položivši ruku na knjigu koju je, u svojoj šezdeset petoj ili sedamdesetoj godini, tek učio da čita.

I Havživa je počeo tu knjigu čitati, i to na njenom izvornom jeziku. Čitao je polako, pokušavajući da shvati kako je ta priča o plamtećoj hrabrosti i samoodricanju uspela, tokom tri milenijuma, da oblikuje i održava um jednog naroda u lancima. U ritmovima teksta često je čuo glasove, one iste koji su govorili tog dana pred kapijom.

Već nekoliko dana boravio je u plemenskom selu Hajava. Bilo je predviđeno da njegov boravak potraje ukupno mesec dana. Svojevremeno je selo Hajava bilo prva robovska naseobina u oblasti Joteber, u organizaciji Poljoprivredno-plantazne korporacije. Bilo je to pre tri stotine pedeset godina. U ovom ogromnom, zabačenom području istočne obale, društvo i kultura plantažnog i robovlasničkog tipa u mnogo čemu su bili i sad očuvani. Jeron i druge žene iz oslobodilačkog pokreta rekoše Havživi da on mora, ako želi znati ko su Jeovci, upoznati te plantaže i ta plemena.

Znao je da su tokom prvog veka u ovoj naseobini živeli isključivo muškarci, bez žena i bez dece. Razvili su neku svoju, internu vladu, strogu hijerarhiju sile i vladavine prema naklonosti jačih. Na vlast se dolazilo kroz teška i mukotrpana oprobavanja, a onda se na vlasti ostajalo veštim laviranjem između nezavisnosti i kolaboracije. Kad su konačno dovedene i robinje, ušle su u ovaj kruti sistem kao robinje robova. I kmetovi, a ne samo gazdurine, koristili su ih kao sluškinje i predmete za seksualno pražnjenje. Seksualna odanost i partnerstvo nastavili su se samo između muškaraca, kao čvor strasti, pregovaranja, statusa i plemenske politike. Tokom sledećih vekova, prisutnost dece u robovskim barakama izmenila je i obogatila plemenske običaje, ali je sistem muške prevlasti, svestrano koristan po robovlasnike, ostao, u osnovi, neizmenjen.

"Nadamo se da ćeš biti prisutan na obredu prijema, sutra", reče Starešina, na svoj smrtno-ozbiljni način, a Havživa ga uveri da mu ništa ne bi moglo biti veće zadovoljstvo niti čast nego da prisustvuje jednoj tako značajnoj svetkovini. Starešina ostade smiren, ali videlo se da je zbog ovoga zadovoljan. Beše to čovek od preko pedeset godina, što je značilo da je rođen kao rob, a zatim kao dečak i kao čovek proživio godine oslobodilačkog rata. Pamteći šta mu je Jeron rekla, Havživa potraži ožiljke i nađe ih: Starešina je bio preterano mršav, hramao je, nije imao gornje zube; sav je bio obeležen gladovanjem i ratovanjem. Osim toga, imao je i obredne ožiljke, po četiri uporedna ožiljka od vrata do lakta, preko vrha levog, kao i preko vrha desnog ramena, poput dugačkih epoleta; takođe tamnoplavo otvoreno oko utetovirano na čelu, znak, u ovom plemenu, da mu je određeno da bude poglavica i da tu

promene nema. Šef sužanja, rob-robotovlasnik, sve dok se zidovi ne sruše.

Starešina pođe tačno određenom putanjom od kapije do velike, dugačke, zajedničke brvnare, a Havživa, stupajući za njim, primeti da niko drugi ne ide tom stazom: muškarci, žene i deca kaskali su drugom stazom, širom, koja je vodila uporedo, ali se onda odvajala i završavala pred drugim ulazom u zgradu. Ovo je bila staza poglavice, uzani put.

Te noći, dok su deca pripremana za sutrašnji obred inicijacije postila i bdila na ženskoj strani, sve poglavice i starešine okupiše se na krkanluk. Pred njih su iznete ogromne količine teške hrane na kakvu su Jeovani navikli, hrane veoma začinjene i ukrašeno poslužene; u osnovi svega bio je močvarski pirinač sa dodatim raznim bojama i travama, a preko njega meso. Žene su uklizavale u prostoriju i isto tako glatko izlazile, donoseći poslužavnik sa sve zamršenijim rasporedom hrane i sa sve većim količinama mesa - i to mesa govedeg, a to je hrana gazda, jasan i pouzdan znak slobode.

Havživa je odrastao ne jedući meso, i mogao je unapred računati da će od mesa dobiti proliv, ali je žvakao muški, krčeći sebi put kroz odreske i čorbuljake, znajući značenje hrane i smisao izobilja kod onih koji nikad nisu imali dovoljno.

Kad su konačno umesto poslužavnika unete ogromne korpe sa voćem, žene su nestale, a muzika je počela. Poglavica plemena klimnu glavom svome leosu. Ta reč značila je 'najomiljeniji za seks - pobratim - ne naslednik - ne sin'. Taj mladi čovek, samopouzdan, dobričina, lepota, osmehnu se i pljesnu dlanom o dlan vrlo tiho, samo jednom, a onda poče trljati te svoje izdužene, sivoplave dlanove u istančanom ritmu. Za stolom zavlada tišina, a on poče pevati, ali šapatom.

Muzički instrumenti bili su zabranjeni na većini plantaža; većina gazda nije dozvoljavala nikakvo pevanje osim obredne himne Tuali na svakoj desetdanskoj verskoj službi. Ako bi neki rob bio uhvaćen da traći vreme svoga preduzeća na pevanje, moglo bi se desiti da mu sipaju kiselinu u grlo. Dokle god on može da radi, neka radi, a da pravi neku buku, to nije potrebno.

Na takvim plantažama robovi su razvili ovu gotovo nečujnu muziku, šuškanje dlan-o-dlan, uz jedva nešto malo glasa. Melodija je bila dugotrajna, sa vrlo malo varijacija. Pevane reči bile su namerno izlomljene, izobličene, rastavljene na deliće, da bi bile prividno bez smisla. Vlasnici su to nazvali imenom šeš, smeće, pa je robovima dozvoljavano da 'tapkaju rukama i pevaju smeće' pod uslovom da to bude tako tiho, da se ne čuje izvan barake. I pošto su tri stotine godina

pevali tako, nastavili su i sad.

Havživu je ovo nerviralo, maltene i plašilo, jer pridruživao se jedan po jedan glas, sve šapatom, u ritmovima sve složenijim, tako da se ukupno dejstvo svih tih šapata primicalo ujedinjenju u jedan glas, ali nikad stvarno ujedinjavalo; prigušeni šuštavi zvuci prožeti dugom, četvrt-tonskom melodijom davali su slogove, kojima je prividno trebalo samo još malo pa da se ujedine u reči, što se nikad nije i dogodilo. Ponet ovim pevanjem, a uskoro i manje-više izgubljen u njemu, Havživa je razmišljao: sad će jedan od njih da uzvije glas! Kako će leot da krikne iz punih pluća, kakav će to gromki huk likovanja biti, glas slobode! Ali ništa od toga. Niko ne pojača glas. Proticala je tiha muzika kao voda, sa svojim beskrajno delikatnim, pokretnim ritmovima, išla sve dalje i dalje. Boce narandžastog jote-vina kružile su od ruke do ruke. Ljudi su pili. Bar to su radili slobodno. Napili su se. Smeh i povici počеше prekidati muziku. Ali niko, ni u jednom trenutku, ne zapeva glasnije od šapata.

Podošē svi teturavo iz zgrade gde su jeli, u dugačku brvnaru, stazom poglavica. Usput su se grlili; pišali zajedno, drugarski; poneko je zastao i da se izbljuje. Jedan ljubazan čovek tamne boje kože koji je sedeo do Havžive sada leže s njim i u postelju, u jedan alkov u dugačkoj brvnari.

Ranije te večeri taj čovek mu je objasnio da tokom noći i dana inicijacije ne sme biti heteroseksualnih odnosa, zabranjeni su, jer bi 'izmenili energije'. Inicijacija bi otišla ukrivo, dečaci možda ne bi postali dobri članovi plemena. Ovaj tabu mogla bi hotimice da naruši samo veštica, naravno; ali mnoge žene su veštice i pokušavaju, iz zlobe, da zavedu čoveka. Međutim, normalni, a to znači homoseksualni odnos pojačava energije i drži obred prijema dečaka na dobroj putanji, daje dečacima snagu za to teško iskušenje. Iz ovog razloga, svaki muškarac koji odlazi sa banketa mora imati partnera za celu tu noć. Havživi je bilo drago što mu je dodeljen baš ovaj, a ne neko od poglavica, koji su na njega delovali zastrašujuće i koji su mogli od njega zatražiti energičan, dostojan seks. Dok sa ovim drugarom, koliko se Havživa mogao ujutru setiti, i nije bilo ničeg naročitog, jer su obojica bili toliko pijani da su zaspali usred dobronamernih milovanja.

Ko pretera sa jote-vinom, budi se sa glavoboljom od koje sve zvoni u glavi. To je Havživa i ranije znao, a kad se probudio, cela njegova lobanja potvrdila je to znanje.

U podne ga prijatelj dovede na počasno mesto na trgu, koji se punio muškarcima. Iza njih bile su muške dugačke brvnare, ispred njih jarak koji ih je odvajao žensku stranu, unutrašnju, od muške, kapijske strane -

još i sad se tako zvala, iako su zidovi logora bili srušeni i uklonjeni, a kapija ostavljena da stoji sama, kao spomenik, silno visoka iznad koliba i brvnara ovog naselja i iznad ravnih žitnih polja koja su se pružala u svim pravcima i treperila u vrelini bez senke i vetra.

Iz ženskih koliba dođe grupa od šest dečaka. Oni se zaletеше punim trkom ka jarku. Havživa oceni da je jarak širi nego što dečak od trinaest godina može preskočiti; ali dvojica uspeše. Ostala četvorica skočila su junački i popadala u jarak, onda se ispenkala napolje. Jedan je hramao, jer je u padu povredio nogu ili stopalo. Čak i oni koji su uspeli da preskoče, izgledali su umorni i uplašeni, a sva šestorica bili su u licu plavkasti i sivi od posta i bdenja. Starešine su okružili dečake i uputili ih da se postroje u jedan red na trgu, nagi i uzdrhtali u suočenju sa svim muškarcima plemena.

Nije se mogla videti nigde nijedna žena, ni na ženskoj strani.

Poče katehizam. Poglavice i starešine izlajavali su pitanja na koja je, činilo se, morao istog trenutka stići odgovor; da li će odgovoriti samo jedan dečak ili sva šestorica, zavisilo je od onoga koji izvikuje pitanje, a taj je ponekad pokazivao prstom samo jednog od dečaka, a ponekad razmahom ruke ukazivao na svu šestoricu. Pitanja su se odnosila na obrede, protokol i etiku. Dečaci su bili dobro uvežbani, pa su odgovore davali hitrom vikom, nalik na lavež. Onaj sa ozleđenom nogom iznenada se ispovraća i pade u nesvest, tiho se složi u hrpu na tlu. Niko ništa ne učini s tim u vezi. Nastavila su se pitanja, od kojih su neka i sad bila upućivana baš njemu, posle čega bi nastao trenutak bolne tišine. Posle nekog vremena dečak se pomakao, pridigao u sedeći položaj, neko vreme sedeo tresući se, onda se mukotrpno podigao na noge i stao u stroj. Njegove poplavele usne pomicale su se u odgovor na pitanja, ali do publike nije stizao nikakav zvuk.

Havživa se ponašao kao da netremice pazi na ovaj obred, ali je njegov um odlutao u davnu prošlost i u velike daljine. Prenosimo na druge ono znanje koje imamo, pomisli on; a sve naše znanje je lokalno.

Posle ispitivanja, dođe obeležavanje: pravljenje duboke posekotine od donjeg dela vrata, preko ramena, spoljašnjom stranom mišice i sve do lakta, pomoću tvrdog, oštrog, drvenog klina koji je parao kožu i meso praveći ranu koja će, kad zaraste, ostaviti ožiljak u obliku dugačke ispupčene brazde koja dokazuje muškost. Verovatno robovima nije dozvoljavano da unesu bilo kakve metalne alatke u logor, razmišljao je Havživa, gledajući postojano, kao što priliči posetiocu i gostu. Posle svake ruke i svakog dečaka, starešine koje su radile taj svečani posao zastajale su da naoštre klin, trenjem o veliki izbrazdani kamen namešten

na trgu. Pobledele i poplavele usne dečaka povlačile su se unazad, pokazujući bele zube; dečaci su se grčili, malo je nedostajalo da padnu u nesvest, a jedan je jauknuo i onda ućutkao sebe tako što je pritisnuo drugu, slobodnu šaku preko usta. Jedan se tako ugrizao za palac, da je i odatle, a ne samo iz dugačkih posekotina, potekla krv. Kad bi se obeležavanje jednog dečaka završilo, Poglavica celog plemena bi oprao rane i utrljao neki melem. Ošamućeni, nesigurni na nogama, dečaci stadoše još jednom u stroj; ali sada stari ljudi nastupiše sa blagošću prema njima, počеше im se obraćati rečima 'plemeniće' i 'junače'. Havživa uvuče dugi dah olakšanja.

No, tada se pojavi još šestoro dece. Vodile su ih stare žene, preko mostića koji je postojao preko jarka. Bile su to devojčice; šest devojčica. Imale su nakit, i to narukvice i nanogvice, ali su, izuzev toga, bile nage. Muška publika, videći ih, počе bučno klicati. Havživa se iznenadi. Šta, i žene će biti primljene u pleme? Eto nečeg dobrog, pomisli on.

Dve devojčice behu tek negde na početku puberteta, ostale još mlađe, a jedna sigurno ne starija od šest godina. Postrojile su se licem u lice sa dečacima, a publici su okrenule leđa. Iza svake je stajala po jedna, velom pokrivena preko glave, stara žena, jedna od tih koje su ih dovele preko mosta; iza svakog dečaka stao je po jedan starešina, nag. Havživa sad nije mogao odvratiti pogled, a ni um, od tog prizora; a devojčice polegaše na leđa, na голу, sivkastu zemlju trga. Jedna je nešto oklevala, pa je baba iza nje povuče i obori. Stari muškarcu pođoše napred, zaobilazeći dečake, i svaki leže na po jednu devojčicu, što je publika propratila silnom dernjavom, podsmešljivim dobacivanjem, smehom i ritmičnim uzvicima "Aha-ha! Aha-ha!" Svaka baba je čučnula uz glavu po jedne devojčice; jedna baba pruži ruku i pritisnu na zemlju mršavu devojačku ruku koja je počela odmahivati. Gola dupeta starešina počеше da pumpaju; Havživa nije uspevao da vidi da li je to pravi koitus, ili samo oponašanje. "Tako se to ra-di, gledajte vi mla-di!" skandirali su gledaoci, dobacivali šale i komentare, gromko se smejali. Starešine jedan po jedan ustadoše, svaki sada, u nekoj neobičnoj stidljivosti, skrivajući šakama penis.

Čim je ustao i poslednji, dečaci stupiše napred. Svaki leže na po jednu devojčicu i počе pumpati zadnjicom gore-dole, iako, Havživa vide, nijedan nije imao erekciju. Muškarcu oko njega hvatali su se za svoje polne organe, dernjajući se: "Ej! Pokušaj sa mojim!" Klicali su i bučno, ritmično napevali, sve dok se i poslednji dečak nije digao na noge. Devojčice su ostale da leže poravnate sa zemljom, nogu raširenih,

kao mali mrtvi gušteri. Nastade maleno, ali užasno pokretanje muške rulje napred, ka njima. Ali stare žene su već vukle tih šest devojčica da ustanu i da pođu žurno nazad ka mostiću. Ispratili su ih talasi dreke i podsmeha iz publike.

"One su drogirane, znaš", reče ljubazni tamni čovek koji je proveo noć sa Havživom u krevetu. Gledajući ga u lice, on nastavi: "Devojčice. Njih to ne boli."

"Da, vidim", reče Havživa, stojeći nepomično na svom počasnom mestu.

"Tih šest su imale sreće, dobile su povlasticu da pomažu u prijemu. Važno je da devojčice što pre izgube nevinost, znaš. I da ih uvek uzme ne samo jedan čovek, nego bar dvojica, znaš. Na taj način, ona ne može da priča posle nešto, kao 'ovo je tvoj sin', 'ova beba je poglavin sin', znaš. Sve takve stvari su veštičja posla. Izabere se jedan sin. Biti sin, to nema nikakve veze sa kmetičinom pičkom. To se kmeticama mora utuviti u glavu što ranije. Ali sada se devojčicama daju droge. Nije više kao u starim danima, pod Korporacijom."

"Razumem", reče Havživa. Pogleda svoga prijatelja u lice, razmišljajući da tako tamna koža mora značiti veliki udeo gazdaške krvi, da je ovo možda zaista sin nekog vlasnika, gazde. Ničiji sin, jednoj robinji napravljen. Izabere se jedan sin. Svako znanje je lokalno, svako znanje je delimično. U Šceu, i u Školama Ekumena, i u barakama Jeove.

"Vi njih i sad nazivate kmeticama", reče on. Njegova taktičnost bila je, zajedno sa svim njegovim osećanjima, zaleđena, pa je govorio iz čiste glupe intelektualne radoznalosti.

"Ne", reče tamni čovek, "ne, žao mi je, tako su me učili da govorim dok sam bio dečak - izvinjavam se..."

"Nemoj meni."

I to je Havživa rekao hladno, naprosto izgovarajući ono što mu je bilo u glavi. Čovek trznu licem i ostade učutan, pognute glave.

"Molim te, prijatelju moj, povedi me sada u moju sobu", reče Havživa, a tamni čovek ga zahvalno poslušao.

U mraku je tiho pričao u svoj hainski beležak. "Ništa ne može biti spolja izmenjeno. Stojiš sa strane, gledaš dole, vidiš ukupnu sliku, obrazac. Vidiš šta nije u redu i šta nedostaje. Poželiš da to popraviš. Ali ne može se to krpljenjem popraviti. Moraš da budeš u samoj stvari, moraš je tkati iznutra. Moraš biti deo tkanja." Ovu poslednju rečenicu izgovorio je na ščeanskom narečju.

Četiri žene čučale su na ženskoj strani, na jednom ravnom komadu tla koji je privukao Havživinu pažnju zato što je bio tako gladak, a neugažen: nekakvo sveto mesto, pomislio je on. Pođe ka njima. Čučale su nimalo graciozno, pogurene između svojih kolena, napred. Ispoljavale su onaj nemar prema sopstvenom izgledu, prema muškim pogledima, koji je Havživa već ranije primetio na ženskoj strani. Glave su im bile obrijane 'na ćelavo', koža kredasta i bleđa. Narod prašine, prašinari, to beše stari naziv za njih, ali Havživi se činilo da ove žene više liče na glinu ili pepeo. Azurni preliv na stopalima, dlanovima i drugim finijim mestima na koži bili su maltene skriveni prašinom sa kojom su radile. Pričale su između sebe brzo i tiho, ali kad je on prišao, zamukle su. Dve su bile stare, sasušene, sa čvornovatim, naboranim kolenima i stopalima. Dve su bile mlade. Sve su povremeno bacale poglede postrance ka njemu, a on je čučnuo blizu tog glatkog mesta na tlu.

Vide da su one po toj površini rasipale prašinu, obojenu zemlju, i na taj način pravile neku vrstu obrasca ili slike. Prateći pogledom granice između boja, on razazna jedan izduženi, bleđi oblik izdaleka nalik na šaku ili granu, i jednu duboku krivinu zemljane crvene boje.

Pošto ih je pozdravio, ništa više nije govorio, naprosto je čučao. One se uskoro vratiše svom poslu, povremeno šapatom nešto govoreći jedna drugoj.

Kad su prestale da rade, on reče: "Je li ovo sveto?"

Stare žene su ga pogledale namršteno i nisu odgovorile.

"Ne možeš videti", reče tamnija od dveju mladih žena. To je propratila osmehom, sevajućim, izazovnim, koji zateče Havživu nesprenog.

"Misliš, ja ne bi trebalo da budem ovde."

"Ne. Ti možeš biti ovde. Ali ne vidiš."

Ustao je i osmotrio odozgo tu zemljanu sliku koju su one napravile od sive prašine, i tamno-oker, i crvene, i od prašine umbra boje. Linije i oblici bili su u nekim određenim odnosima, ritmičkim, ali zbunjujućim.

"Nije sve tu", reče on.

"Ovo je samo malo, mali deo", reče izazovna žena, čije su tamne oči blistale porugom na tamnom licu.

"Nikad sve odjednom?"

"Ne", reče ona, a i druge rekoše: "Ne", sa osmehom, koji se pojavi čak i na licima starih.

"Možeš li mi reći koja je to slika?"

Nije znala reč 'slika'. Bacila je pogled ka ostalim ženama; razmislila, pa digla ka njemu pronicljivi pogled.

"Mi pravimo ono što mi znamo, ovde", reče ona, pokazujući blagim pokretom blago obojenu šaru. Topli večernji povetarac već je mutio granice između boja.

"Ne znaju oni", prošaputa druga mlada žena, ona čija je koža bila boje pepela.

"Muškarci? Nikad ne vide celinu ovoga?"

"Ne vidi niko. Samo mi. Imamo ovde." Tamna žena prstom dodirnu ne glavu, nego srce, pokrivajući grudi šakama dugačkim, od rada otvrdlim. Osmehnu se opet.

Stare žene ustadoše; počеше mrđati nešto između sebe, jedna reče nešto oštro mladima, dve tri reči koje Havživa nije razumeo, i obe odoše teškim koracima.

"One se ne slažu da ti govoriš jednom muškarcu o ovom radu", reče on.

"Čoveku iz grada", reče tamna žena i nasmeja se. "Misle da ćemo pobeći."

"Želite li da bežite?"

Ona slegnu ramenima. "Kuda?"

Ustala je jednim gracioznim pokretom i osmotrila sliku zemljanu, naoko nasumičnu, apstraktnu, obrazac linija i boja, krivina i površina.

"Vidiš li ti?" upita ona Havživu, opet sa onim tečnim, izazovnim sevom u očima.

"Možda jednog dana mogu naučiti da vidim", reče on i uzvрати joj pogledom pravo u oči.

"Moraćeš naći neku ženu da te nauči", reče žena boje pepela.

"Sada smo narod slobodan", reče Mladi poglavica, sin i naslednik, Izabrani.

"Ja još ne upoznah nijedan slobodan narod", reče Havživa učtivo, dvosmisleno.

"Izborili smo svoju slobodu. Oslobodili smo sebe. Pomoću hrabrosti, pomoću žrtvovanja, i tako što smo se čvrsto držali jedne plemenite stvari. Mi smo slobodan narod." Izabrani je imao jako lice, bio je to zgodan, pametan čovek od četrdeset godina. Šest brazgotina pružalo se preko njegovih nadlaktica, kao kakav grubi ogrtač, a između njegovih očiju zurilo je, netremice, jedno otvoreno, plavo oko.

"Vi ste slobodni muškarci", reče Havživa.

Nastade ćutanje.

"Ljudi iz grada ne razumeju naše žene", reče Izabrani. "Naše žene ne žele slobodu muškaraca. Nije to za njih. Žena se čvrsto drži svoje bebe. To je plemenita stvar za nju. Tako Gospod Kamije stvori ženu, a primer je Tuala Milosrdna. Na drugim mestima možda je drugačije. Možda postoji žena neke druge vrste, koja za svoju decu ne mari. To može biti. Ovde je kako sam ja rekao."

Havživa klimnu, samo jednom, ali duboko sagnuvši glavu, kako je to od Jeovana naučio; bilo je to maltene klanjanje. "To je tako", reče on.

Izabrani je izgledao zadovoljan.

"Videh jednu sliku", nastavi Havživa.

Izabrani nije na ovo reagovao; ta reč mu je možda bila poznata, možda nepoznata. "Crte i boje napravljene od zemlje, na zemlji. Moguće je da sadrže znanje. Svako znanje je lokalno, svaka istina je delimična", reče Havživa, sa lakim, kolokvijalnim dostojanstvom, za koje je znao da je oponašanje načina na koji je njegova majka, Naslednica sunca, svojevremeno razgovarala sa trgovcima iz drugih zemalja. "Nijedna istina ne može drugoj istini oduzeti istinitost. Svako znanje je deo celog znanja. Istinita linija, istinita boja. A kad jednom vidiš onaj širi obrazac, ne možeš nikad više sagledati jedan deo kao da je celina."

Izabrani je stajao kao siva kamena statua. Posle nekog vremena reče: "Ako mi počnemo da živimo kao oni u gradovima, sve što znamo biće izgubljeno." Ispod njegovog dogmatskog tona bili su strah i ojađenost.

"Ti, Izabrani", reče Havživa, "govoriš istinu. Mnogo toga biće izgubljeno. Znam da je tako. Manje znanje mora se dati da bi se veće dobilo. I to ne samo jedanput."

"Ljudi ovog plemena neće poreći našu istinu", reče Izabrani. Njegovo nevideće, netremično srednje oko bilo je upereno pravo ka suncu koje je počivalo u žutoj prašinstoj izmaglici iznad beskonačnih polja, iako su njegove sopstvene oči, tamne, zurile dole, u zemlju.

Njegov gost prenese pogled sa tog tuđinskog lica na žestoko, malo, belo sunce koje je buktalo nisko iznad tuđinske zemlje. "U to sam siguran", reče on.

Kad mu je bilo pedeset pet godina, stabil Jehedarhed Havživa dođe u Joteber još jednom u posetu. Odavno tamo nije bio. Radeći kao ekumenski savetnik pri jeovanskom Ministarstvu društvene pravde, boravio je uglavnom na severu i često putovao na drugu poluloptu. Godinama je živio u Staroj prestonici sa svojom partnerkom, ali je često posećivao i Novu prestonicu, na zahtev novog ambasadora koji je

želeo da se koristi Havživinim stručnim znanjem. Njegova partnerka - živeli su zajedno već osamnaest godina, ali na Jeovi nema braka - pokušavala je da dovrši svoju knjigu i priznala je da bi rado bila sama u stanu jedno dve nedelje da bi mogla pisati na miru. "Idi na to putovanje na jug za kojim toliko tuguješ", reče ona. "Doleteću i ja tamo dole, čim završim knjigu. Neću reći nijednom prokletom političaru gde si. Izvuci se, pobegni! Kreći, kreći, kreći!"

Otišao je. Nikad nije voleo da leti, iako je leteti morao često i mnogo; zato na ovo putovanje ode vozom. Vozovi behu dobri, brzi, ali strašno pretrpani narodom, ljudi su na svakoj stanici vrveli, jurcali i izvikivali koliki mito nude kondukeru; ali sada niko nije pokušavao da se vozi na krovu, jer su vozovi išli brzinom od sto trideset kilometara na sat. Havživa je imao zasebnu jednokrevetnu 'sobu' u vagonu za Joteber Grad, bez presedanja. Duge je sate proveo u ćutnji, gledajući kako se predeli kovitlaju pored prozora, gledajući kako narod osvaja neplodna zemljišta i naseljava dojučerašnje opustošene oblasti; gledajući mlade, nove šume, gradove prepune ljudi, kilometre koliba, baraka, kućica, kuća, stambenih blokova i blokova u verelskom stilu gde je u jednu celinu povezano mnoštvo stambenih zgrada, kuhinja, povrtnjaka i radionica; gledajući fabrike, ogromna nova postrojenja; najednom, opet seoske predele, kanale i bazene za navodnjavanje u kojima se odražavaju boje večernjeg neba; bosonogo dete koje pešači, vodeći velikog belog vola pored njive sa žitom prepunim senki. Noći su bile kratka, mračna, zanjihana slast spavanja.

Trećeg popodneva on siđe iz voza na železničkoj stanici grada Jotebera. Nije bilo gomila naroda. Nigde nijednog poglavice. Niti telohranitelja. On pođe pešice kroz vruće, dobro znane ulice, pored pijace, kroz Gradski park. To je, već, bilo junačenje. Postojale su i sad bande, dešavalo se da čoveka napadnu i opljačkaju nasred ulice, pa je Havživa pomno gledao oko sebe i hodao samo glavnim stazama. Dalje, pored onog starog tualitskog hrama. Usput je, u parku, podigao jedan beli cvet koji je pao sa nekog žbuna. Sad ga položi pred noge Majke. Ona se osmehivala. Zrikila je u svoj nedostajući nos. Havživa produži pešačenje sve do velike, nove stambene zgrade u kojoj je stanovala Jeron.

Sad je imala sedamdeset četiri godine. Nedavno se povukla u penziju i tako prestala da radi u bolnici u kojoj je poslednjih petnaest godina bila nastavnik medicine, praktičar i upravnik. Nije se mnogo razlikovala od one žene koju je prvobitno video kako sedi uz njegov krevet, osim što je izgledalo da se sva nekako smanjila, u svim svojim delovima i

pravicima. Više nije imala nijednu vlas kose, ali je zato nosila jednu svetlucavu maramu vezanu oko glave. Zagrljše se, jako, i poljubiše, ona ga poče milovati i maziti, uz nezadržive osmehe. Nikada nisu vodili ljubav, ali je između njih uvek postojala želja, čežnja da se bude sa onim drugim, dodirivanje im je uvek bilo veoma udobno. "Vidi, vidi al' smo sedi!" uzviknu ona, tapkajući ga po kosi. "Baš lepo izgleda! Uđi da popijemo po čašu vina! Kako tvoja araha? Dolazi li skoro? Šta, iš'o si kroz ceo grad pešice i nosio toliku torbu? Još si ti lud!"

On joj dade dar koji je doneo, stručni rad 'O nekim verel-jeovskim zaraznim bolestima' koji je napisala ekipa ekumenskih istraživača; Jeron pohlepno zgrabi tu knjigu. Zatim su neko vreme razgovarali samo između njenih zaletanja u sadržaj i u poglavlje o berlotu. Ona nasu blede narandžasto vino u dve čaše. Popili su, i još po jednu. "Fino izgledaš, Havživa", reče ona, ostavivši knjigu i gledajući ga postojanim pogledom. Boja njenih očiju odavno je izbledela, prešla u neprozirnu, plavičastu mračnost. "Dobro se osećaš kao svetac."

"Nisam baš toliko daleko zalutao, Jeron."

"Dobro, kao junak. Ne možeš poricati da jesi junak."

"Ne", reče on i nasmeja se. "Pošto znam šta je junak, neću to poricati."

"Gde bismo sad bili, da nije bilo tebe?"

"Na tačno istom ovom mestu gde smo sad..." On uzdahnu. "Ponekad mislim da gubimo i ono malo što smo izborili. Ovaj Tualbeda, u pokrajini Detake, nemoj ga potceniti, Jeron. Njegovi govori su čisto ženomrzaštvo i huškanje protiv doseljenika, a ljudi ih prihvataju gladno..."

Ona jednim pokretom sasvim odbaci tog demagoga. "Ma, tome nema kraja", reče ona. "Ali ja sam znala šta ćeš ti nama biti. Od prvog trenutka sam znala. Čak, onog trenutka kad sam čula tvoje ime. Znala sam."

"A nisi mi ni ostavila mnogo izbora, znaš."

"Bah... Izabrao si sam, čoveče."

"Jesam." Uživao je u ukusu vina. "To jesam." Malo kasnije, reče: "Malo je ljudi kojima se ukazuju takve mogućnosti izbora kakve sam ja imao. Kako i sa kim živeti, kojim se poslom baviti. Ponekad mislim da sam bio sposoban da biram zato što sam odrastao na mestu gde su drugi sve unapred izabrali za mene."

"I tako si se pobunio i stvorio putanju za sebe kako si hteo", reče ona.

Osmehnuo se. "Nisam ja buntovnik."

"Bah!" reče ona opet. "Nisi buntovnik? Ti, u onoj gužvi, u srcu našeg pokreta od samog početka?"

"Pa, da, ali ne u duhu pobune. Taj duh je morao biti vaš duh. Moj posao je bio da ga prihvatim. Da održim duh prihvatanja. To je ono što sam naučio odrastajući. Da prihvatam. Da ne menjam svet. Samo da menjam dušu. Tako da ona može biti u svetu. Da može sa punim pravom, ispravno biti u svetu."

Slušala ga je, ali se činilo da nije baš ubeđena. "To zvuči kao ženski način bivanja", reče ona. "Muškarci uglavnom navale da menjaju stvari, predmete, prema svojim potrebama."

"Ne muškarci mog naroda", reče on.

Jeron je sipala vino u čaše i po treći put. "Pričaj mi o tvom narodu. Uvek sam se plašila da to pitam. Hainci su tako stari! tako učeni! Znaju toliko istorije, toliko svetova! A mi, ovde, tri stotine godina ubistava, bede i neznanja - pojma vi nemate koliko se mali osećamo pred vama."

"Mislim da imam pojma", reče on. Malo kasnije, dodade: "Rođen sam u gradiću koji se zove Šće."

Pa joj ispriča o tom pueblu, o Drugonebeskom narodu, o svome ocu koji je ujak njegov, o majci koja je Naslednica sunca, o obredima i svetkovinama, o svakodnevnim i neobičnim bogovima; o promeni bića; o poseti istoričarke, i o tome kako je on posle, odlaskom u Kathad, još jednom promenio biće.

"Koliko je tu pravila!" reče Jeron. "Cela gomila složenih i suvišnih pravila. Kao kod naših plemena. Nije ni čudo da si pobegao."

"Ja sam samo otišao da u Kathadu naučim ono što u Šćeu ne bih mogao", reče on, smeškajući se. "Da naučim šta su pravila. I na koje načine jedni drugima da budemo potrebni. Ljudsku ekologiju. Šta smo drugo radili ovde, tokom svih ovih godina, nego pokušavali pronaći dobar skup pravila - razuman obrazac?" On ustade, poče da razgiba ramena i reče: "Pijan sam. Prošetaj se sa mnom."

Izišli su u osunčane vrtove unutar stambenog bloka i krenuli polako stazama između leja sa povrćem i leja sa cvećem. Jeron je klimanjem glave pozdravljala ljude koji su čupali korov i okopavali, a oni su dizali pogled i pozdravljali je po imenu. Čvrsto i ponosito je držala Havživinu ruku. On uskladi korake sa njenim.

"Kad čovek mora da sedi mirno, hteo bi da leti", reče on, gledajući dole, ka njenoj bleđoj, čvornovatoj, ali krhknoj ruci koja je počivala na njegovoj. "A ako mora da leti, hteo bi da sedi i miruje. Ja sam kod kuće naučio da sedim. Sa istoričarima, da letim. Ali ravnotežu svoju nikako nisam uspevao da održim."

"Onda si došao ovamo", reče ona.

"Onda sam došao ovamo."

"I naučio?"

"Kako da idem pešice", reče on. "Kako da hodam sa mojim narodom."

OSLOBOĐENJE JEDNE ŽENE

1. Šomekeovi

Moj dragi prijatelj zamolio me je da zabeležim priču mog života, smatrajući da bi mogla biti zanimljiva ljudima drugih svetova i vremena. Obična sam žena, ali sam živela u dobu silnih promena, i imala povlasticu da svojim sopstvenim telom upoznam i prirodu potčinjenosti i prirodu slobode.

Tek kao odrasla, naučila sam da čitam i pišem, i to će biti moje jedino izvinjenje za slabosti u ovom pripovedanju.

Rodila me robinja jedna, na planeti Verel. Kao dete, nosila sam ime Radosa Rakam Šomekeovih. To je značilo: unuka Dosina, unuka Kamijeova, a vlasništvo porodice Šomeke. Porodica Šomeke imala je zemljišne posede na istočnoj obali Voe Dea. Dose mi je bila baka. Kamije, to je Gospod Bog.

Šomekeovi su posedovali preko četiri stotina ljudskih imovina, kmetova. Ovi kmetovi upotrebljavani su uglavnom da obrađuju polja gedgea, da čuvaju stoku na livadama slanotrave, da rade u fabrikama i kao kućna posluga. U istoriji, porodica Šomeke imala je svoja slavna vremena. Naš Vlasnik bio je, politički, veliki čovek, i često je boravio izvan imanja, u prestonici.

Kmetovi su dobijali ime po baki, zato što je baka podizala decu. Majka radi po celi dan, a oca nema. Žene su uvek vođene kod dvojice ili više muškaraca na rasplodavanje. Čak i ako bi neki muškarac znao koje dete je njegovo, ne bi se mogao starati o njemu. Muškarac je mogao biti prodat ili razmenjen za nekog drugog, u svakom trenutku. Mladići su retko kad ostajali na jednom imanju dugo; ako su nešto vredeli, razmenjivani su za kmetove sa drugih imanja ili prodavani fabrikama, a ako ne, gonjeni su da rade do smrti.

Žene nisu bile često prodavane. Mlađe su zadržavane za rad i razmnožavanje, a starije da bi gajile decu i održavale red u barakama. Na nekim imanjima, žena je morala da rađa po jednu bebu svake godine, sve dok ne umre; ali, na našem imanju, većina žena imala je samo po dvoje ili troje dece. Šomekeovi su visoko cenili ženu kao radnicu. Nisu želeli da se muškarac stalno pentra na nju. Saglasne sa ovim, babe su pomno čuvale mladu ženskadiju.

Ja govorim: muškarci, žene, deca, ali treba da razumete da se te tri reči nisu primenjivale na nas, nego samo na naše vlasnike. Mi, imovina, robovi, nazivani smo drugačije: kmetovi, kmetice, i štenad ili mladunci.

Upotrebljavaću, dakle, te reči, iako ih već godinama ne čujem ni od koga, iako ih na ovoj blagoslovenoj planeti nisam čula ni jedan jedini put.

Muški deo naselja sa barakama, zvan 'kapijska strana', bio je pod komandom Gazda. Gazde, ili Gazdurine, behu isključivo muškarci. Neki od njih bili su u rodbinskoj vezi sa Šomekeovima, neki samo unajmljeni. Drugi deo naselja, 'unutrašnjost', bio je za kmetice i za podmladak. U 'unutrašnjosti' su dvojica 'odsleslobodnih', kastriranih kmetova, imala vlast, ali samo na rečima; uistinu su vladale babe. Ništa se, zapravo, u naselju baraka nije dešavalo bez znanja baba.

Ako bi neko od kmetova ili kmetica bio odveć bolestan da radi, Gazde bi dopustile da taj ili ta ostane u baraci. Ponekad su babe uspevale udesiti da neki kmet ne bude prodat ili da se na neku devojkicu popne samo jedan muškarac; nekoj osetljivoj devojkici mogle su, možda, dati sredstvo protiv začeca. Svako u kmetskom naselju povinovao se naredenjima Saveta baba. Ali ako bi neka baba otišla suviše daleko, Gazde bi naredili da bude bičevana, ili oslepljena, ili da joj budu odsečene obe šake. Kad sam bila mala devojkica, u našem naselju baraka živela je jedna žena koju smo zvali 'prababa' i koje je umesto očiju imala rupe i bila bez jezika. Mislila sam da je to zbog njene tako velike starosti. Plašila sam se da će i mojoj babi Dosi jezik sasušiti i odumreti u ustima. To sam joj i rekla. A ona meni: "Ne. Neće postati nimalo kraći, zato što mu ja ne dam da postane suviše dugačak."

Živela sam u tom naselju baraka. Tu me je majka rodila i potom dobila dopuštenje da tu ostane tri meseca da me doji; zatim sam prebačena na kravlje mleko, a moja majka se vratila u Kuću. Zvala se Šomekes Rajouva Jouva. Bila je svetle boje kože, kao i većina kmetova i kmetica, ali veoma lepa, sa uzanim šačnim i nožnim zglavcima i tananim crtama lica. I moja baba bila je svetle boje kože, a ja, međutim, ispadoh crna, najcrnja u celom naselju.

Dođe meni majka u posetu, pustili je odsleslobodni kroz ona njihova vrata sa merdevinama. I zatekne me kako utrljavam sivu prašinu sebi u kožu. Izgrdi ona mene, a ja objasnim da želim izgledati kao i ostali.

"Slušaj ti, Rakam", reče mi ona, "to su ljudi prašine. Nikad se oni iz prašine izvući neće. Ti si nešto bolje. I ti ćeš biti lepa. Šta misliš, zašto si toliko crna?" Pojma nisam imala šta je ona time htela da kaže. "Jednog dana ću ti kazati ko je tvoj otac", reče ona, kao da mi obećava neki dar. Ja sam znala da pastuv Šomekeovih, vredna i visoko cenjena životinja, opslužuje kobile sa drugih imanja. Nisam znala da otac može biti ljudsko biće.

Te večeri, počnem se ja hvaliti babi mojoj: "Lepa sam zato što je crni pastuv moj otac!" A ona me zvekne po glavi. Padnem ja i počnem plakati, a ona će: "Nikada o svom ocu ne govori."

Znala sam da postoji gnev između moje majke i moje babe, ali tek mnogo kasnije sam shvatila zbog čega. Čak i sad nisam sigurna da razumem šta je sve ležalo između njih.

Mi štenad jurcali smo kroz celo naselje baraka. Pojma nismo imali šta je izvan zidova. Sav naš svet sastojao se od koliba za kmetice i dugačkih baraka za kmetove, od kuhinja i kuhinjskih baštica sa lejama, i od golog trga koji je bio tvrdo nabijen tabanima našim bosim. Meni se činilo da je ograda, sačinjena od brvana pobodenih uspravno, jedno do drugog, u zemlju, veoma daleko.

Kad su trudbenici odlazili kroz kapiju ujutro, na njive i u fabrike, ja nisam znala kuda oni to idu. Tek tako - nema ih. Ceo dugi dan celo naselje pripada nama, štenadi, a mi leti jurcamo nagi, a i zimi manje-više nagi, igramo se štapovima, kamenjem i blatom, držimo se podalje od baba osim kad odemo kod njih da molimo da nam daju nešto za jelo, ili kad nas one poteraju da neko vreme čupkamo korov iz leja.

Predveče, ili kad već padne noć, trudbenici se vrate, gomile njih, kroz kapiju, koja je pod stražom Gazdurina. Neki se vraćaju izmučeni i tmurni, a neki u veselju, sa pričom i međusobnim dovikivanjem. Iza poslednjeg ili poslednje, velika kapija zatvori se sa treskom. Iz svih kuhinjskih peći počne se izvijati dim. Kravlja balega kad gori, to miriše slatko. Narod stoji pod tremovima svojih koliba i dugačkih baraka. Kmetovi razgovaraju sa kmeticama preko jarka sa vodom koji deli kapijsku stranu od unutrašnje strane. Posle večere, oslobođenici povedu molitvu pred kipom Tuale, a mi uzdignemo naše molitve Kamiju, onda narod ide na spavanje, osim onih koji ostaju još neko vreme rešeni da 'preskoče jarak'. U nekim letnjim noćima počinjalo je pevanje, ili bi bila dozvoljena igranka. U zimskim noćima, neko od naših deda - a to su bili jadni, slomljeni starci, ne jaki kao naše babe - počeo bi da 'peva reč'. To beše naš naziv za recitovanje 'Arkamije'. Svake noći, uvek, neko od naroda držao je predavanja o svetim stihovima, a neki drugi su ta predavanja slušali, učili. Dakle, u zimskoj noći, neko od tih starih, bezvrednih kmetova, koji su ostajali u životu još samo zbog milosrđa baba, počne pevati reč. Tada se i štenad primiri i sluša priču.

Prijateljica mog srca beše Valsu, devojčica krupnija od mene. Branila me je u tučama i svađama mladih, ili kad su me stariji mladunci nazivali imenima 'Crnja' i 'Gazdinica'. A ja sam bila sitna, ali žestoka po naravi. Dok smo Valsu i ja bile zajedno, niko nas nije mnogo

zlostavljao. Onda nju poslaše kroz kapiju. Njenu majku su neko vreme pre toga podveli muškarcima za razmnožavanje, i sad je bila 'nabijena', sa ogromnim stomakom, pa joj je bila potrebna pomoć na njivi, da bi ispunila svoju normu. Gede se mora ručno brati. Svakog dana na stabljici dozreva po jedan, novi deo, i mora se ubrati, zato berači gedea idu kroz isto polje sve ispočetka, dvadeset ili trideset dana zaredom, a onda pređu na neki kasnije zasejani deo plantaže. Valsu je stupala uz majku i pomagala joj da obere njene redove gedea. Kad joj se majka razbolela, Valsu ju je zamenila sasvim, i uz pomoć drugih radnica održala majčinu normu. Tad je Valsu imala šest godina po vlasničkom računanju, ali vlasnici su svim svojim ljudskim imovinama pisali kao rođendan jedan isti dan, i to prvi dan Nove godine, a to je bio jedan od prolećnih dana. Moguće je, dakle, da je Valsu imala, zapravo, sedam godina. Njena majka je poboljevala i pre tog porođaja, i posle, a za sve to vreme Valsu je držala majčino mesto na poljima gedea. Nikada više nije došla da se igra sa mnom, pojavljivala se samo uveče da bi jela i spavala. U tim prilikama sam se viđala i razgovarala s njom. Ponosila se svojim radom. Ja sam joj zavidela. Počeh čeznuti da i ja prođem kroz kapiju. Išla sam sa Valsu do same kapije i gledala napolje, u svet. Sada se činilo da su palisade oko našeg naselja veoma bliske.

Rekla sam mojoj babi, Dosi, da hoću i ja na njive.

"Još si suviše mlada."

"Kad bude nova godina, imaću sedam."

"Tvoja majka je mene naterala da joj obećam da te neću pustiti."

Kad je moja majka sledeći put došla u kmetsko naselje u obilazak, ja rekoh: "Baba me ne pušta napolje. Hoću da radim sa Valsu."

"Nikad", reče moja majka. "Ti si rođena za bolje od toga."

"Za šta?"

"Videćeš."

Osmehnula mi se. Znala sam da misli na Kuću, u kojoj je radila. Često mi je govorila o divnim stvarima u Kući, o stvarima koje sijaju i u divnim su bojama, stvarima tankim, tananim i čistim. U Kući je tišina, govorila je ona. Moja majka je na sebi imala divnu crvenu maramu, glas joj je bio blag, a odelo i telo uvek čisti i sveži.

"Kad ću to videti?"

Zadirivala sam je sve dok ona ne reče: "U redu! Pitaću moju gospođu."

"Šta?"

Ja sam o 'mojoj gospođi' znala samo to da je i ona tanana i čista, i da moja majka njoj pripada na neki poseban način kojim se ponosi. Znala

sam da je 'moja gospođa' dala mojoj majci tu crvenu maramu.

"Pitaću je da li ti možeš da dođeš i počneš se obučavati za rad u Kući."

Moja majka izgovarala je reč 'Kuća' na način koji je meni dočaravao neko veliko svetište, kao ono mesto u našoj molitvi: U kuću jasnu da uđem, u sobe mira.

Tako sam uzbuđena bila, da počeh plesati i pevati: "I-dem u Ku-ću! I-dem u Ku-ću!" Majka mi udari šamarčinu da me učutka i poče me grditi zbog takvog razuzdanog ponašanja. "Premlada si ti! Ne umeš se ponašati! Ako te jednom izbače iz kuće, povratka nema!"

Obećah da ću biti dovoljno stara.

"Moraš sve raditi kako treba", reče mi Jouva. "Sve onog trenutka kad ja kažem. Nikad ne pitaj zašto. Nikad ne odlaži. Ako moja gospođa vidi da si divljakuša, poslaće te nazad, ovamo. I to će biti tvoj kraj zauvek."

Obećah da ću biti pitoma. Da ću odmah izvršavati sve, čutke. Što je ona više prikazivala da je to zastrašujuće mesto, to sam više ja priželjkivala da vidim tu divnu, blistavu Kuću.

Kad je mati otišla, ja ostadoh ne verujući da će pitati moju gospođu. Nisam bila naviknuta da iko održava obećanja. Ali posle nekoliko dana ona se vrati, i ja čuh da razgovara sa mojom babom. Dose je u prvi mah bila ljuta, govorila je pojačanim glasom. Ja sam se prišunjala pod prozor kolibe da slušam. Čula sam kako moja baba plače. To me je uplašilo i zapanjilo. Baba je sa mnom uvek imala strpljenja, brinula se o meni i dobro me hranila. Nikad mi nije na pamet palo da bi tu moglo postojati išta više, sve dok ne začuh to plakanje. Zbog njenog plakanja počeh i ja plakati, kao da sam deo nje.

"Mogla si mi je ostaviti bar još jednu godinu", reče ona. "Ona je tek beba. Nikad ja nju ne bih pustila kroz kapiju." Molila je, kao da je bespomoćna, kao da nije baba. "Ona mi je radost moja, Jouvo!"

"Pa onda, zar ne želiš da postigne uspeh?"

"Samo još godinu. Suviše je divlja ona za Kuću."

"Suviše dugo je jurcala kao divlja. Ako ostane ovde, poslaće je na njive. Posle jedne godine na njivi, ne bi je više hteli uzeti u Kuću. Bila bi prašina. Nego, uzalud je sad tu plakati. Ja sam već pitala moju gospođu, i sad nju očekuju da se pojavi tamo. Ne mogu se vratiti bez nje."

"Jouva, nemoj da joj se nešto desi", reče Dosa vrlo tiho, kao da se stidi da to kaže, ali ipak sa snagom u glasu.

"Ja je i vodim zato da ne bi stradala", reče moja majka. Onda me pozva, a ja otreh suze pa dođoh.

Čudna stvar, ali uopšte se ne sećam svog prvog hodanja kroz spoljašnji svet, niti kako sam prvi put sagledala Kuću. Pretpostavljam da sam, od straha, gledala u zemlju, a osim toga, sve mi je bilo toliko čudno da nisam ni razumela šta vidim. Znam da me je mati tek posle nekoliko dana izvela pred gospu Tazeu. Morala me je prati i ribati i uvežbavati i biti sigurna da je ja neću osramotiti. Bila sam žestoko uplašena kad me je mati konačno uhvatila za ruku i povelala, grdeći me šapatom bez prestanka, iz stambenih prostorija kmetica, kroz dvorane i vratnice od obojenog drveta, u jednu blistavu, sunčanu sobu bez krova, punu cveća koje je raslo u vazama.

Ja sam dotad jedva ikada i videla cvet, osim na korovu u kuhinjskim lejama, i sad sam zurila i zurila. Majka je morala trzati moju ruku da me navede da pogledam ženu koja je ležala u fotelji među cvećem, u odeći mekanoj i blistavo obojenoj poput cveća samog. Jedva sam uspevala da razlikujem nju od cveća. Kosa te žene bila je dugačka i sijala se, a koža crna i takođe sjajna. Mati me pogura napred, a ja onda učinih ono što sam sa njom vežbala mnogo puta: priđoh fotelji, spustih se na kolena i ostadoh tako čekajući. Kad je ta žena ispružila ruku, na kojoj je šaka bila dugačka, uzana i meka, sa gornje strane crna, a na dlanu azurna, ja sam dodirnula čelom tu šaku. Od mene se očekivalo da kažem 'Ja sam tvoja robinja Rakam, gospođo', ali sam u tom trenutku ostala bez glasa.

"Koje zgodno stvorenjce", reče ona. "Tako tamno." Njen glas se pri tim poslednjim rečima malo izmenio.

"Gazde su dolazile... te noći", reče Jouva bojažljivim glasom, smeškajući se i gledajući u pod, kao da se oseća neprijatno.

"Nesumnjivo", reče žena. Ja sam do tad skupila snage da opet dignem pogled ka njoj. Bila je divna. Nisam, do tada, ni znala da jedna osoba može biti toliko lepa. Mislim da je ona videla moju zadivljenost. Ispružila je opet ruku i počela me milovati šakom dugačkom, mekanom, po obrazu i vratu. "Vrlo je, vrlo zgodna, Jouvo", reče ona. "Sasvim si dobro učinila što si je dovela ovamo. Je li okupana?"

Ne bi ona to pitala da me je videla kad sam prvi put ušla u kuću, jezivo prljava, sva u mirisu kravlje balege kojom smo mi ložili vatru. Gospođa nije znala ništa, baš ništa o robovskom naselju. Niti o bilo čemu drugom izvan beze, ženskog dela Kuće. I gospođu su prisiljavali da ostaje uvek u bezi, baš kao mi u barakama, i da ostane neznanica u pogledu svih spoljašnjih stvari. Ona nikad nije omirisala kravlju balegu, baš kao što ja nikad nisam videla cveće.

Majka je uveri da sam čista, a na to gospođa reče: "U tom slučaju, može kod mene u krevet noćas. To bih volela. Da li će se tebi dopasti da

dodeš i spavaš sa mnom, lepa mala..." Ona baci pogled na moju majku, koja promrmlja: "Rakam." Gospođa, čuvši to ime, napući usta. "To mi se ne sviđa", progundā ona. "Baš je ružno. Nego... Toti. Da. Ti možeš biti moja nova Toti. Dovedi je večeras, Jouvo."

Gospođa je svojevremeno imala jednu lisicokučku zvanu Toti, reče mi mati. Ta domaća ljubimica je uginula. Ja nisam ni znala da životinje ikada mogu imati imena, pa mi nije izgledlo nimalo čudno da dobijem ime neke životinje, ali je u prvo vreme bilo čudno ne biti Rakam. Nisam mogla misliti o sebi kao o 'Toti'.

Te večeri mati me okupa još jednom i utrlja slatka ulja u moju kožu, i obuče me u mekanu kućnu haljinicu, mekšu čak i od one crvene marame. Nastavila me je grditi i upozoravati, ali sad je i ona bila uzbuđena, a i zadovoljna mojim uspehom. Zaputile smo se opet kroz bezu, ali kroz druge dvorane; usput smo susretale neke druge kmetice. Tako smo ušle u gospođinu spavaću sobu. Divna je to soba bila, sa puno okačenih ogledala, draperija i umetničkih slika. Ja nisam razumela šta su ogledala, niti šta su to slike, pa sam se plašila videći ljude na njima. Gospa Tazeu je videla čega se plašim. "Dođi, malena", reče ona, pomerivši se da napravi mesto za mene u veličanstvenom, širokom, prostranom krevetu po kome beše razbacano mnoštvo jastuka. "Dođi, ušuškaj se." Uvukla sam se kod nje, a ona poče milovati moju kosu i kožu i grliti me rukama toplim i mekim, sve dok se nisam opustila. "E tako, e tako, Totice mala", reče ona. Onda smo zaspale.

Postala sam kućna ljubimica gospe Tazeu Vehoma Šomeke. S njom sam spavala skoro svake noći. Njen muž je retko kad bio kod kuće, a i kad je bio, nije dolazio k njoj, jer je više voleo da se zadovoljava na kmeticama. Ponekad je gospođa pozivala u svoj krevet moju majku ili druge, mlađe kmetice, a tad sam ja morala otići. Tek kad sam bila starija, kad sam imala deset ili jedanaest godina, počela me je zadržavati i u takvim prilikama i učiti da se pridružim onome što su radile i da doživim i ja to zadovoljstvo. Nežna je ona bila, ali, u ljubavi, gospodarica, a ja sam bila instrument na kome je ona svirala.

Takođe su me obučavali u veštinama i dužnostima domaćice. Gospođa me je učila da sa njom pevam, zato što sam imala glas baš onaj pravi. Tokom svih tih godina, nijednom nisam kažnjena, niti prisiljena na ma kakav težak rad. Ja, koja sam u naselju baraka bila divlje stvorenje, u Velikoj kući postadoh savršeno poslušna. Bunila sam se ranije protiv babe i nisam imala strpljenja za njena naređenja, ali sam sada sa zadovoljstvom izvršavala sve što je moja gospođa zapovedala. Ona me je tako čvrsto držala uz sebe zato što mi je davala ljubav, jedinu

vrstu ljubavi koju je mogla dati. Mislila sam da je moja gospođa, u stvari, Tuala Milosrdna, na zemlju sišla. Nije ovo samo neki način govora, zaista sam smatrala tako. Bila sam uverena da je gospođa jedno više biće, više u odnosu na mene.

Možda ćete vi reći da nisam mogla uživati, ili, da nije trebalo da uživam, u onome što je moja gospodarica radila sa mnom bez mog pristanka, ili, ako i jesam uživala, da bar ne bi trebalo o tome da govorim sada, da ne 'reklamiram' jedno tako veliko zlo ukazivanjem na makar i najmanju dobru stranu njegovu. Međutim, ja ništa nisam znala o pristajanju i nepristajanju. To su reči slobode.

Imala je ona i svoje dete, sina, tri godine starijeg od mene. Živela je sasvim sama među nama kmeticama. Vehome su bili aristokrati sa takozvanih 'Ostrva', staromodna porodica čije žene ne putuju, pa je zato sad bila odsečena i od svoje porodice. Jedino društvo imala je kad bi Vlasnik Šomeke doveo sa sobom prijatelje iz prestonice, ali to su bili sve muškarci, pa je ona sa njima mogla biti samo za stolom.

Ja sam Vlasnika viđala retko, pa i tad samo sa daljine. Smatrala sam da je i on nadređeno biće, ali, opasno.

Što se tiče Eroda, mladog Vlasnika, njega smo viđali svakodnevno, kad god je dolazio u posetu svojoj majci ili odlazio sa tutorima na jahanje. Mi devojke virile smo iz prikrajka, gledale ga i kikitale se, kad nam je bilo jedanaest ili dvanaest godina, zato što je bio zgodan dečak, crn kao noć, a vitak kao njegova mati. Znala sam da se on plaši svog oca, jer sam ga slušala kako plače kod majke, a ona ga teši slatkišima i maženjem i govori mu: "Brzo će on opet da ode, mili moj." I meni je bilo žao Eroda, koji beše kao senka, mekan i bezazlen. Kad je imao petnaest godina, poslaše ga u školu na godinu dana, ali ga otac vrati kući pre isteka te godine. Kmetovi nam rekoše da ga je Vlasnik surovo istukao i zabranio mu čak i da odjaše sa imanja.

Kmetovi koje je Vlasnik upotrebljavao pričali su nam koliko je okrutan, pokazivali modrice koje im je napravio. Mrzeli su ga, ali moja majka nije htela govoriti protiv njega. "Šta ti misliš, ko si ti?" rekla je jednoj devojci koja se žalila zbog načina na koji ju je upotrebio. "Misliš da si gospa pa da te paze kao da si od stakla napravljena?" A kad se pokazalo da je ta devojka zatrudnela - mi smo to govorili 'nabijena' - moja majka je naredila da bude poslata natrag, u naseobinu baraka. Nisam razumela zbog čega. Smatrala sam da je Jouva gruba i ljubomorna. A sad mislim da je ona takođe želela da zaštiti tu devojku od gospođine ljubomore.

Ne sećam se kad sam shvatila da sam Vlasnikova kćer. Pošto je

skrivala to saznanje od naše gospođe, moja majka je zamišljala da ga je od svih i svakog sakrila. Ali sve kmetice su znale. Ne sećam se šta sam čula ili nehotice načula, ali počela sam proučavati Erodov izgled i razmišljati ovako: ja na našeg oca ličim mnogo više nego on, Erod. Tada sam već znala šta je otac. Pitala sam se kako to da gospođa Tazeu ne primećuje. Ali ona se opredelila da živi u neznanju.

Tokom tih godina, veoma retko sam odlazila u naselje baraka. Posle prvih, otprilike, pola godine u Kući, počela sam čeznuti da se vratim i vidim Valsu i moju babu i da im prikažem svoju finu odeću, čistu kožu i sjajnu kosu; ali, kad sam otišla, štenad koja se sa mnom nekada igrala poče bacati blato i kamenje na mene i cepati mi odeću. Valsu je bila na njivama. Morala sam se sakriti u babinu kuću i tamo ostati ceo dan. Nisam nijednog trenutka želela da se vratim. Kad je baba poslala po mene, pristala sam da idem, ali samo sa majkom, od koje sa onda nisam nikako htela razdvojiti. Ljudi u kmetskom naselju, pa čak i moja baba, ostaviše na mene sada utisak prostote i odvratnosti. Bili su prljavi. Iz njih su se širili jaki mirisi. Imali su na telu otvorene rane, a i ožiljke od kažnjavanja, odsećene prste, uši, ili noseve. Šake i stopala behu im grubi, sa izobličanim noktima. Nisam više bila naviknuta na ljude koji tako izgledaju. Mi, ukućani Velike Kuće, bili smo sasvim različiti od njih, smatrala sam. Služeći višim bićima, postali smo nalik na njih.

Kad sam imala trinaest godina, i četrnaest, gospa Tazeu još me je držala u svojoj postelji i često sa mnom vodila ljubav. Ali sad je imala i jednu novu kućnu ljubimicu, kćerku jedne kuvarice, devojčicu koja beše mala, zgodna, iako bela kao glina. Jedne noći je gospođa vodila ljubav sa mnom dugo, na onaj način koji je, što je ona dobro znala, davao veliku ekstazu mome telu. A kad sam ležala iscrpljena u njenom naručju, počela je šaputati "Zbogom, zbogom" i ljubiti me po licu i dojkama. Bila sam odveć umorna da se ovome začudim.

Sutra ujutro pozva gospođa moju majku i mene da nam saopšti svoju nameru da me pokloni svome sinu za sedamnaesti rođendan. "Nedostajaćeš mi užasno, Toti, draga", reče ona, sa suzama u očima. "Bila si radost moja. Ali ovde ne postoji nijedna druga devojka kojoj bih mogla dopustiti da ode kod Eroda. Ti si najčistija, najdraža, najslađa od svih. Znam da si devica", to je rekla misleći na odnose sa muškarcima, "i znam da će moj dečak uživati u tebi. I biće dobar sa njom, Jouvo", reče ona mojoj majci tonom iskrenog ubeđivanja. Moja majka se samo naklonila, ništa ne govoreći. Ništa nije ni mogla kazati. Ni meni nije rekla ništa. Sad je bilo prekasno da mi otkrije onu tajnu kojom se toliko ponosila.

Gospa Tazeu mi dade lekove protiv začeca, ali moja majka, nemajući poverenja u medicinu, ode kod moje babe i donese mi kontraceptivne trave. Ja sam te nedelje verno uzimala oba.

Ako je oženjen čovek iz Kuće posećivao svoju ženu, dolazio je u bezu; ali, ako je želeo kmeticu, ona bi bila 'poslata' kod njega. I zato su mene obukli, kad stiže rođendansko veče Mladog gazde, celu u crveno, i povelu, prvi put u mom životu, u mušku stranu Kuće.

Moje veliko poštovanje prema mojoj gospođi prenelo se i na njenog sina. Osim toga, mene su učili da Vlasnici, po svojoj prirodi, jesu bića nadređena u odnosu na nas. Ali on je bio dečko koga sam znala još kad je bio mali, a osim toga znala sam da su njegova krv i moja krv upola iste. To me je navodilo na čudnovata osećanja prema njemu.

Mislila sam da je stidljiv, da se plaši svoje muškosti. Druge devojke su ga pokušavale navesti na iskušenje, ali nisu ništa postigle. Žene su me naučile šta treba da radim, kako da nudim sebe, kako da ohrabrujem njega, i ja sam bila spremna da to radim. Uvedoše me u njegovu veličanstvenu spavaću sobu, koja je sva bila u kamenu isklesanom u oblike nalik na čipku, sa prozorima uzanim, visokim, u kojima je staklo bilo ljubičasto. Neko vreme sam stidljivo stajala pored vrata, a on pored radnog stola prekrivenog hartijama i ekranima. Konačno je prišao, uzeo me za ruku i poveo me do stolice. Naterao me je da sednem, a on je govorio stojeći, što nije bilo ispravno; zato se moj um zbunio.

"Rakam", reče on, "tako se zoveš, zar ne?" - klimnula sam glavom - "Rakam, moja majka misli sve najbolje, a ti ne smeš misliti da sam ja njoj nezahvalan, ili da sam slep za tvoju lepotu. Međutim, neću uzeti ženu koja mi se ne može ponuditi slobodno. Polni odnos između vlasnika i robinje je silovanje." I nastavio je tako da priča. Divno je pričao, kao kad moja gospođa čita glasno iz neke od svojih knjiga. Nisam mnogo razumela, osim ovoga: da ja treba da dođem kad god on pošalje po mene, i da spavam u njegovom krevetu, ali da me on ni pipnuti neće; i još, da o tome ne smem nikom ništa reći. "Žao mi je, stvarno mi je veoma žao što od tebe zahtevam da lažeš", kazao je tako iskrenim tonom da sam se zapitala da li njega boli kad laže. Zbog ovoga mi on počeo izgledati više kao bog nego kao ljudsko biće. Ako te laganje boli, kako ostaješ živ?

"Radiću tačno kako si rekao, gospodaru Erode", odvratih ja.

I tako, skoro svake večeri, njegovi kmetovi su dolazili da me privedu. Spavala sam u njegovom ogromnom krevetu, a on je, za stolom, radio na svojim papirima. Spavao je na kauču ispod tih prozora. Često je želeo da mi govori, ponekad dugo; iznosio mi je svoje zamisli.

Kad je bio u školi, u glavnom gradu, postao je član neke grupe vlasnika koji su hteli da ukinu ropstvo; ta grupa zvala se Zajednica. Pošto je njegov otac o tome nešto doznao, povukao ga je iz škole, doveo kući i zabranio mu bilo kakav izlazak sa imanja. Dakle, i Erod je bio zatvorenik. Ali on je bio u stalnom dopisivanju sa drugim članovima Zajednice kroz mrežu, koju je umeo koristiti tako da to ne primeti ni njegov otac, a ni država.

Glava mu je bila tako puna zamisli, da ih je morao i glasno govoriti. Često su Geu i Ahas, mladi kmetovi odrasli zajedno s njim, koji su uvek dolazili da me 'odvedu preko', ostajali sa nama; tada je on pričao svima nama o ropstvu, o slobodi i o mnogim drugim stvarima. Ja sam često dremljiva bila, ali sam slušala i čula mnogo toga što nisam niti razumela, niti, čak, verovala. Govorio nam je da među imovinama postoji jedna organizacija zvana 'Hame', koja radi na tome da sa plantaža krade robove. Takvi robovi budu dovedeni kod pripadnika Zajednice, koji pripreme lažne dokumente o vlasništvu, i postupaju sa robovima lepo, i daju ih pod najam u gradove, ali da rade pristojne poslove. Pričao nam je i o gradovima, a to sam volela slušati. I o koloniji Jeovi, gde je, govorio je on, među robljem počela revolucija.

Ja o Jeovi nisam znala ništa. Bila je to jedna zvezda, plavozelena, koja je zalazila posle zalaska sunca ili izlazila pre sunca, blistavija od najmanjeg našeg meseca. I bilo je to jedno ime, u staroj pesmi koja se u naselju kmetskom pevala:

Oh, o, Je-o-ve,
baš niko da se vrati.

Pojma ja nisam imala šta je to revolucija. Kad mi je Erod govorio da to znači da se ljudsko vlasništvo na plantažama na tom mestu zvanom Jeove bori protiv svojih vlasnika, ja nisam razumela kako to kmetovi mogu. Od samog početka određeno je da postoje viša i niža bića, Gospod Bog i ljudska bića, muškarac i žena, posednik i posedovani. Ceo moj svet bilo je imanje Šomekeovih, a on je počivao na tim temeljima. Ko bi hteo to da preokreće? Onda bi svi bili smrvljeni pod ruševinama.

Nije mi se dopadalo da Erod za nas, ljudsku imovinu, govori da smo 'robovi', to beše jedna ružna reč koja nam je oduzimala vrednost. Zaključila sam, u svome umu, da tu, na Verelu, postoje kmetovi, ljudi-imovina, dok tamo, na tom drugom mestu, u koloniji Jeovi, postoje robovi, bezvredni kmetovi, koje ne možeš ubediti. Poslati su tamo

upravo zbog toga što su takvi bili. Zvučalo je razumno.

Po ovome znate u kakvom sam neznanju živela. Ponekad nam je gospa Tazeu dopuštala da gledamo emisije na holomreži sa njom, ali ona je gledala samo drame, ne vesti o događajima. O svetu izvan imanja Šomekeovih ja nisam znala ništa, osim onoga što sam doznavala od Eroda, a i to što od njega jesam doznavala, nisam razumela.

Erod je voleo da se mi s njih raspravljamo. Smatrao je to dokazom da naši umovi postaju slobodni. Geu je to dobro radio. Postavljao je pitanja, ove vrste: "Ali, ako ne bude kmetova, ko će raditi?" Tada je Erod mogao odgovarati nadugačko, blistavih očiju, rečito. Mnogo sam ga volela kad je tako govorio. Bio je lep, a i ono što je govorio bilo je lepo. Kao kad sam slušala, kao štene u naselju baraka, starce kako 'pevaju reč', recituju Arkamije.

Sredstva protiv začeca, koje mi je davala moja gospođa svakog meseca, ja sam davala devojkama kojima su bili potrebni. Gospa Tazeu pobudila je moju seksualnost i navikla me da budem seksualno upotrebljavana. Sad su mi nedostajala njena milovanja. Ali nisam znala kako da pridem ijednoj od kmetica, a one su se, opet, plašile da priđu meni, pošto sam pripadala Mladom vlasniku. Često boraveći uz Eroda, čeznula sam, dok je pričao, da on bude u mom telu. Ležala sam u njegovom krevetu i sanjala kako on prilazi i naginje se nad mene i radi sa mojim telom ono kako je moja gospođa radila. Međutim, on me nikad nije ni pipnuo.

Geu beše zgodan momak, čist, dobrog ponašanja, prilično tamne puti, meni privlačan. Njegov je pogled uvek bio na meni. Ali on mi nije hteo prići, sve dok mu nisam rekla da Erod mene ne dira.

Tako sam prekršila obaćanje koje sam Erodu dala, da neću reći nikome; ali ja nisam smatrala sebe obaveznom da držim obećanja niti da govorim istinu. Čast te vrste bila je za gazde, ne za nas.

Posle toga, Geu mi je govorio kad da ga čekam na tavanima Kuće. Malo je zadovoljstva on meni davao. Nije hteo da prodire u mene, jer je verovao da moje devičanstvo treba da bude sačuvano za našeg gospodara. Zato mi je stavljao penis samo u usta. Ali i tako, okretao ga je na drugu stranu malo pre vrhunca, jer sperma robova ne sme oskvrniti ženu gospodara. To je čast roba.

E, sad, vi možete zgađeno reći da je moja priča sva sačinjena od takvih stvari, i da ima u životu, čak i robovskom, mnogo drugih stvari osim seksa. To je veoma tačno. Ja samo mogu reći ovo: mi, možda, upravo u svojoj seksualnosti bivamo najlakše porobljeni, i muškarci i žene. Moguće je da na tom polju, čak i kao slobodni ljudi, nalazimo da

je slobodu najteže očuvati. U politici tela jesu koreni vlasti.

Bila sam mlada, puna zdravlja i želje za radošću. Evo, čak i sada, čak i ovde, kad se osvrnem preko godina i gledam sa ove planete na onu, na kmetske barake i Kuću Šomekeovih, vidim te slike kao blistavi san. Vidim tvrde šaketine moje babe. Vidim mati moju kako se osmehuje, sa onom crvenom maramom oko vrata. Crno, svilasto telo moje gospođe vidim, među jastucima. Njušim miris dima sa vatri založenih kravljom balegom, kao i parfeme beze. Osećam onu finu, mekanu odeću na mom telu mladom, i usne i šake moje gospodarice na njemu takođe. Čujem starce kako pevaju reč, a čujem i moj glas kako se prepliće sa gospođinim glasom u pesmi ljubavi, i Eroda kako nam o slobodi priča. Njegovo lice ozareno je vizijom njegovom. Iza njega su prozori od kamene čipke i ljubičastog stakla; oni ne daju noći da uđe u sobu. Ne kažem da bih se vratila. Radije bih poginula nego kod Šomekeovih da se vratim. Radije bih mrtva pala nego da pođem sa ovog slobodnog sveta, mog sveta, natrag u ono mesto ropstva. Ali, sve što sam u mladosti imala od lepote, ljubavi i nade, imala sam tamo.

I tamo je sve to izdato. Sve što se podiže na takvim temeljima, na kraju izda sebe.

Šesnaest godina sam imala u onoj godini kad se svet izmenio.

Prva promena za koju sam čula nije mi bila nimalo zanimljiva, osim utoliko što je moj gospodar bio njome uzbuđen, kao i Geu, Ahas i još neki mladi kmetovi. Čak i moja baba je, kad joj odoh u posetu, želela o tome da sluša. "Ta Jeova, taj svet robova", rekla je, "tamo su napravili slobodu? Poslali svoje vlasnike nekud daleko? Otvorili kapije? Gospode moj bože, moj slatki gospode Kamije, kako to može biti? Hvaljeno bilo ime Kamijevo i čudesa njegova!" Čučala je u prašini, rukama grleći kolena, i njihala se napred-nazad. Sada je bila sva smežurana od starosti. "Pričaj mi!" reče.

Ja sam znala vrlo malo toga što bih joj mogla dalje pričati o Jeovi. "Svi vojnici su se vratili ovamo", rekla sam. "A onaj drugi narod, oni tadini, oni su stigli tamo, na Jeovu. Možda su to novi vlasnici. Sve je to tamo negde daleko", rekla sam i odmahнула šakom prema nebu.

"Šta je to tadini?" pitala je moja baba, ali ja nisam znala.

Sve su to za mene bile samo reči.

Ali kad se naš Vlasnik, gospodar Šomeke, vratio kući bolestan, e, to sam razumela. Došao je letećim kolima na naše malo sletišće. Videh da ga iznose na nosilima, da mu se vide beonjače, a njegova crna koža da je prošarana sivim mrljama. Umirao je od neke bolesti koja je počela da hara po gradovima. Moja majka je, sedeći pored gospe Tazeu, videla

nekog političara koji je preko mreže govorio da su tadini doneli tu bolest na Verel. Govorio je tako strašno, da smo mi pomislile da će sad svako umreti. Kad sam o tome rekla Geu, on prezrivo frknu. "Tuđini, ne tadini", reče, "ali oni nemaju s time nikakve veze. Moj gospodar je razgovarao sa doktorima. To je samo jedna nova vrsta gnojnog crva."

Ta užasna bolest bila je, i bez novih vrsta, dovoljno zlo. Znali smo da sva ljudska imovina za koju se otkrije da je tom bolešću zaražena bude odmah ubijena, isto kao što se ubija zaražena stoka; a leš bude spaljen tu gde je pao.

Nisu ubili Gazdu, nego se Kuća napunila doktorima, a gospa Tazeu je ostajala dan i noć uz krevet svoga muža. Surovo je to umiranje bilo. Trajalo je dugo, nikako da prestane. Gospodar Šomeke je u svojim patnjama stvarao užasne zvuke, krike i urlike. Da ne poveruješ da ljudsko biće može satima da jauče tako, kao on. Meso mu je gnojilo i otpadalo, ludeo je, ali nikako da bude mrtav.

gospa Tazeu je postajala kao senka, Erod se punio snagom i uzbuđenjem. Ponekad bi mu oči zasijale upravo kad bi čuo urlike svoga oca. Šaputao bi "gospo Tualo, smiluj mu se", ali se tim kricima hranio. Znala sam od Geua i Ahasa, koji su sa njim odrastali, kako ga je otac mučio i prezirao, i kako se Erod zaricao da će biti sve što njegov otac nije i rasturiti sve što je njegov otac napravio.

Ali gospa Tazeu je svemu tome učinila kraj. Jedne noći naredila je svim ostalim negovateljima da se udalje, što je i inače često radila, i onda ostala da sedi sama uz umirućeg čoveka. Kad on poče zavijati od bolova, ona uze svoj mali nož za šivenje i zakla ga. Onda nekoliko puta iseče vene na svojim zglavkovima, sve poprečno, poprečno, leže pored njega, i tako umre. Moja mati je provela celu tu noć u susednoj sobi. Rekla je da se pomalo čudila što je tišina, ali, tako je umorna bila, brzo je zaspala; a ujutro je ušla i našla njih dvoje kako leže u svojoj hladnoj krvi.

Ja sam samo jedno želela, a to je da plačem za mojom gospođom, ali sve je bilo u zbrci. Sve što se našlo u bolesnikovoj sobi mora biti spaljeno, rekli su doktori, a i tela moraju biti spaljena, bez odlaganja. Kuća je već bila pod karantinom, tako da su samo sveštenici same Kuće mogli učestvovati u pogrebu. Bilo je zabranjeno da ma ko iziđe sa imanja u sledećih dvadeset dana. Međutim, doktori su počeli odlaziti, čim im je Erod, koji je sada bio Gospodar Šomeke, saopštio šta namerava da uradi. Čula sam neku Ahasovu nejasnu priču o tome, ali onako ojađena, nisam baš obratila pažnju.

Pred kraj tog dana, sva ljudska imovina Kuće stajala je ispred

gospine Kapele tokom pogreba. Prvo smo slušali pesme i molitve koji dopirahu izunutra. Gazde i odseslobodni bili su izveli sav narod iz naselja baraka; svi oni su stali iza nas. Videli smo izlazak povorke, dva bela odra koja su ljudi nosili, paljenje lomača, dizanje crnog dima. Mnogo pre nego što se dim prestao uzvijati, novi Gospodar Šomeke pride svima nama. Mi smo još stajali.

Erod se popeo na jednu malu uzvisinu iza kapele i progovorio glasom snažnim, kakav nikad ranije ne čuh od njega. U Kući je on večito šaputao u mraku. A sad je govorio po danu, i to jakim glasom. Nije on još imao ni dvadeset godina. Reče nam: "Čujte, ljudi: bili ste robovi, a slobodni bićete. Bili ste moja imovina, a od sad će svako od vas biti vlasnik svog sopstvenog života. Ja sam jutros poslao vladi dokumente o manumisiji, a to znači oslobođenju, za svih četiri stotine jedanaest muškaraca, žena i dece koji su na imanju Šomekeovih bili ljudska imovina. Ko dođe ujutro u Kuću brojanja, dobiće od mene papir o tome. U tim papirima piše za svakoga od vas da je od sada slobodna osoba. Nikada više ne možete biti porobljeni. Od sutra, slobodni ste da radite što vam je volja. Biće i novca za svakoga od vas, da imate sa čime započeti novi život. Nećete dobiti onoliko koliko zaslužujete, koliko ste zaradili svim vašim radom za nas, nego onoliko koliko ja vama mogu dati. Ja odlazim sa Šomekea. Idem u glavni grad, gde ću raditi za slobodu svih robova na Verelu. Dan slobode, koji je na Jeove stigao, bliži se i nama, i uskoro će doći. Ko god želi da pođe sa mnom, neka pođe! Ima posla za sve nas!"

Upamtila sam sve što je rekao. Tačno to su bile njegove reči. Kad čovek ne čita, i kad mu glava nije puna slika iz mreže, izgovorene reči ostaju duboko u pameti.

Kad je prestao govoriti, zavlada je takva tišina kakvu ja u životu čula nisam.

Jedan od lekara počeo govoriti Erodu, buniti se da niko ne sme ići napolje, zbog karantina.

"To zlo je sagorelo u vatri", reče Erod, širokim zamahom ruke pokazavši ka crnom dimu koji se i sad dizao. "Ovo je bilo zlo mesto, ali odsad više nikakvo zlo neće polaziti iz Šomekea!"

Na to, počeo se uzdizati jedan spori zvuk među narodom iz baraka, koji je iza nas stajao; zvuk koji je narastao u veliku buku. Bilo je to klicanje i radovanje, pomešano sa kuknjavom, plačem, dernjavom, pevanjem. "Gospode Kamije! Gospode Kamije!" vikali su muškarci. Jedna stara žena istupi napred: moja baba. Progurala se kroz nas iz Kuće kao da smo žitno polje. Stala je, ipak, prilično daleko od Eroda.

Ljudi utihnuše, da čuju šta će baba reći. A ona reče: "Gospodaru, da li nas ti izbacuješ iz kuća naših?"

"Ne", reče on. "To su vaše kuće. Zemlja je vaša, pa treba i da je koristite. Ovo je vaš dom, a vi ste slobodni!"

Na ovo, poče nova dernjava, toliko jaka da sam ja onda čučnula i pritisnula šake na uši; plakala sam, ali sam i vikala, zajedno sa ostalima, hvaleći Gospodara Eroda i Gospoda Kamija.

Plesali smo i pevali tu, na domak dve lomače koje su još gorele, sve dok nije zašlo sunce. Naposletku su babe i odseslobodni povelili narod natrag u barake, govoreći im da još nemaju papire. Mi iz Kuće odvukli smo se nekako u Kuću, pričajući o sutrašnjem danu, kad ćemo dobiti našu slobodu, naše pare i našu zemlju.

Celog sledećeg dana sedeo je Erod u kancelariji, koju smo zvali 'Kuća brojanja', popunjavao papire za svakog roba ponaosob i svakome odbrojavao istu svotu: po sto kua, u gotovom novcu. Osim toga, svako je dobio i ček, vučen na banku naše oblasti, koji je glasio na pet stotina kua, ali se četrdeset dana nije mogao unovčiti. To je, objasnio je on svakome, zato da bi bili zaštićeni od bezobzirnih ljudi pre nego što nauče kako da postupaju sa svojim novcem. On je njima savetovao da naprave kooperativu, da ujedine svoje fondove, da vode imanje demokratski. Jedan starac, sakat u obe noge, istrčao je iz kancelarije vičući: "Pare u banci, Gospode!" Plesao je hitrim skakutanjem na svoje dve izobličene noge. "Pare u banci, Gospode!"

Ako bi hteli, ponavljao im je Erod uporno, mogli bi sačuvati pare i stupiti u vezu sa Hamom, koja bi im pomogla da, za taj iznos, kupe karte za Jeovu.

"Oh, o, Je-o-ve", počeo je neko da peva, a ostali prihvatili. Ali izmenili su reči:

Baš svako će o-ti-ći.

Oh, o, Je-o-ve,

baš svako će o-ti-ći.

To su pevali tokom celog dana. Ništa nije moglo izmeniti tugu te pesme. Plače mi se sada, kad se setim tog dana, te pesme.

Sledećeg jutra Erod je otišao. Jedva je i čekao da pobegne sa mesta svog jada i da počne novi život u glavnom gradu, gde će raditi za slobodu. Meni nije rekao zbogom. Poveo je Geua i Ahasa sa sobom. Svi lekari i lekarski pomoćnici i njihova ljudska imovina otišli su dan pre toga. Gledali smo kako se Erodova leteća kola podižu u vazduh.

Vratili smo se u Kuću. Ličila je na nešto mrtvo. U njoj nije bilo ni vlasnika, ni gospodarara, niti ikoga ko bi nam rekao šta da radimo.

Moja majka i ja smo ušle unutra da spakujemo i poneseo našu odeću. Gotovo ništa nismo jedna drugoj rekle, ali smo osećale da ne možemo tamo ostati. Čuli smo druge žene koje su jurcale kroz bezu, preturale po sobama gospe Tazeu, kroz njene ormare, smeјale se i vriškale od uzbuđenja, pronalazile nakit i druge dragocenosti. Čuli smo u holu zgrade muške glasove: glasove Gazda. Bez ijedne reči moja majka i ja smo, noseći samo ono što nam se zateklo u rukama, izišle na zadnja vrata, provukle se nečujno kroz žive ograde vrtova i trčale sve do baraka.

Velika kapija kmetskog naselja stajala je otvorena.

Kako vam mogu opisati šta je to za nas značilo, taj prizor, ta otvorena kapija? Kako vam mogu opisati?

2. Zeskre

Erod pojma nije imao kako se upravlja imanjem, jer upravljali su uvek Gazde. I on je bio zatvorenik. Živeo je u svojim ekranima, snovima i vizijama.

Babe i ostali u naselju baraka provedoše celu tu noć pokušavajući da smisle neki plan, da okupe narod da bi se mogao braniti. Onog jutra kad smo majka i ja utrčale, kmetovi su čuvali naselje: kmetovi koji su nosili poljoprivredne alatke prepravljene u oružje. Babe i odeslobodni organizovali su izbore za vođu. Izabran je jedan snažan, kod svih omiljen poljski radnik. Nadali su se da će na ovaj način zadržati mlade muškarce uz sebe.

Ali već po podne ta nada propade. Mladići počеше da divljaju. Otišli su do Kuće da je opljačkaju. Gazde su pucale na njih sa prozora i ubile mnoge; a mnogi drugi mladići su se razbežali. Gazde su ostale utaborene u Kući, gde su pili vino Šomekeovih. Vlasnici drugih plantaža počeli su doletati u pomoć ovim Gazdama. Slušali smo kako sleću kola, jedna za drugim. Oni kmetovi koji su ostali u Kući dopali su sada na milost i nemilost ovih pridošlica.

A mi u naselju opet smo zatvorili kapiju. One ogromne reze premestili smo sa spoljašnje strane na unutrašnju i mislili smo da ćemo, na taj način, provesti bezbedno bar tu jednu noć. Ali u ponoć oni su došli sa teškim traktorima i guranjem srušili zid. U naselje je upalo oko stotinu ljudi, naših Gazda, ali i vlasnika svih drugih plantaža u tom kraju. Imali su vatreno oružje. Mi smo se branili poljoprivrednim

alatkama i komadima drveta. Jedan ili dvojica od njih bili su ranjeni ili ubijeni. A oni su nas ubijali koliko god im se htelo, a onda su počeli da siluju. To je potrajalo do ujutro.

Jedna grupa tih ljudi pokupila je sve babe i sve stare kmetove; držali su ih i pucali im među oči, kao što ubijaju stoku. I moju babu su tako. Ne znam šta je bilo sa mojom majkom. Kad su me, ujutro, odvodili, nisam videla nijednog živog kmeta. A bele papire sam videla kako leže u krvi, na zemlji. Papire slobode.

U životu je ostalo samo nekoliko nas devojaka i mladih žena. Nas su nagnali u jedan kamion i odvezli na poletišta. Tamo su nas naterali da uđemo u leteća kola. Gurali su nas i udarali štapovima. Onda nas je to ponelo u vazduh. Ja tad nisam bila pri čistoj svesti. O tim događajima znam samo ono što su mi druge žene ispričale kasnije.

Našle smo se u jednom naselju baraka, koje je u svemu nalikovalo na naše. Ja sam mislila da su nas vratili kući. Gurali su nas ka merdevinama za odseslobodne, tako da smo morale niz njih sići. Još je bilo jutro, i trudbenici su bili napolju, na radu, a unutar palisade, u naselju, bili su samo stari muškarci, babe i štenad. Babe su pošle ka nama, namrštene i ljute. U prvo vreme nisam razumela zašto su to sve neke nepoznate. Pogledom sam tražila moju babu.

One su se plašile nas, misleći da smo begunice. Već nekoliko godina su pojedini robovi sa plantaža bežali, pokušavajući da se dokopaju gradova. One su mislile da smo mi one koje je nemoguće ubediti i da ćemo im doneti neke nevolje. Ipak, pomogle su nam da se operemo i dale nam jedno mesto blizu kule odseslobodnih. Rekoše da nijedna koliba nije slobodna. Rekoše da je to imanje Zeskra. Nisu htele ni da čuju šta je bilo kod Šomekeovih. Nisu želele našu prisutnost. Niti našu nevolju.

Spavale smo tako, na goloj zemlji, bez ikakvog zaklona. Nekoliko kmetova preskočilo je jarak. Oni su nas silovali, zato što nije bilo ničeg što bi ih sprečilo, nikog kome bismo mi išta vredele. Bile smo odveć slabe i bolesne da im se odupremo. Samo jedna od nas, devojka po imenu Abju, pokušala se tući sa njima. Prebili su je do besvesti. Ujutro nije mogla da hoda, ni da govori. Ona je naprosto ostavljena tako kad su Gazde došle i pokupile nas. I još jednu devojkicu su ostavili na tom mestu, jednu krupnu seosku devojkicu koja je na glavi imala velike bele ožiljke nalik na razdeljke u kosi. Dok smo odlazili, pogledala sam je i videla da je to Valsu, moja nekadašnja prijateljica. Bile smo tu zajedno, a nismo prepoznale jedna drugu. Ona ostade u prašini, sedeći, glave pognute.

Pet nas je privedeno iz naselja baraka u Kuću porodice Zeskra, u prostorije za kmetice. Tu sam, jedno kraće vreme, imala bar neku nadu, jer sam umela da budem dobra sluškinja. Nisam tada znala koliko se Zeskre razlikuju od Šomekeovih. Kod ovih Zeskra, Kuća je bila puna ljudi, puna vlasnika i gazda. Velika je to porodica bila, nije bio samo jedan Gospodar kao kod Šomekeovih nego desetak njih, a svaki sa svojim pratiocima, rođacima i gostima, tako da je i po trideset, i po četrdeset muškaraca boravilo na muškoj strani, i isto toliko žena u bezi, a kućno osoblje sastojalo se od pedeset ili više kmetova i drugih. Nismo dovedene da budemo kućne pomoćnice, nego samo žene za upotrebu.

Okupali su nas i ostavili u sobi za takve. Bila je to jedna velika soba u kojoj ni u jednom kutku nije bilo nimalo privatnosti. Deset ili više žena za upotrebu već je bilo tu. One među njima koje su svoj posao volele nerado su gledale na naš dolazak, misleći da ćemo im biti takmaci; one druge su nas pozdravile dobrodošlicom, u nadi da bismo mi mogle zauzeti njihova mesta, a one biti prebačene u kućne pomoćnice. Ali nijedna nije bila mnogo neljubazna, a neke su bile baš dobre, dale su nam ponešto da obučemo, jer sve do tad bile smo sasvim nage, a i tešile su najmlađu od nas, Mio, kmeticu-devojčicu od nekih deset ili jedanaest godina čije je belo telo bilo posvuda prošarano modricama mrkim i plavim.

Jedna od njih bila je visoka žena po imenu Sezi-Tual. Ona me je gledala sa ironičnim izrazom lica. Nešto u njoj navelo je moju dušu da se probudi.

"Nisi ti prašinarica", reče ona. "Crna si kao sam Gospod Đavo Zeskra lično. Beba nekog gazde, to si ti, a?"

"Ne gospođo", rekoh ja. "Dete gospodnje. I dete Gospodara. Moje ime je Rakam."

"Tvoj deda nije postupao prema tebi osobito dobro u poslednje vreme", reče ona. "Možda bi trebalo da se moliš Tuali gosci Milostivoj."

"Milosti ne tražim", rekoh. Od tad me je Sezi-Tual volela, pa sam bila pod njenom zaštitom, koja mi je bila potrebna.

Skoro svake noći slate smo na mušku stranu. Kad su bile zabave sa krkanlukom, u neko doba gospe bi otišle iz trpezarije. Tada smo mi uvođene, da sedimo vlasnicima u krilu i pijemo vino sa njima. Upotrebljavali su nas tu, na kaučima, ili su nas vodili u svoje sobe. Muškarci Zeskre nisu bili svirepi. Neki su voleli da siluju, ali većina je više volela da zamišlja da mi njih želimo i da želimo da radimo upravo isto što se i njima hoće, pa ma šta to bilo. Takve muškarce bilo je

moguće zadovoljiti, i to one prve glumljenjem straha i pokornosti, a one druge popustljivošću i glumljenjem silnog uživanja. Međutim, neki od gostiju njihovih bili su muškarci sasvim druge vrste.

Nije postojao nikakav zakon protiv oštećivanja ili ubijanja žene za upotrebu. To se možda ne bi dopalo njenom vlasniku, ali bila je stvar njegovog ponosa da to ne kaže: jer od njega se očekivalo da ima tako mnogo kmetica, da jedna manje ili više ne znači ništa. Zato su pojedini muškarci koji zadovoljstvo nalaze u mučenju dolazili na gostoljubiva imanja kao što je bila Zeskra da se izive. Sezi-Tual, koja je Starom Gospodaru bila najomiljenija, mogla je otići kod njega i pobuniti se protiv takvih; to je i činila, pa takav gost više nikada nije pozivan. Ali, dok sam ja boravila tamo, Mio Šomekeovih, ta sitna devojčica, ubijena je. Jedan gost ju je vezao za krevet, a oko njenog vrata stegnuo čvor tako jako da se ona gušila i ugušila dok ju je on upotrebljavao.

Neću više pričati o takvim stvarima. Rekla sam sve što sam morala. Postoje neke istine koje nisu korisne. Svako znanje je lokalno, rekla je moja prijateljica. Da li je istina, tamo gde je to istina, da je to dete moralo umreti na takav način? Da li je istina, tamo gde je to istina, da ona nije morala umreti na takav način?

Mene je često upotrebljavao Gospodar Jaseo, sredovečni čovek kome se dopadala moja crna koža. Govorio mi je "Moja gospo". Takođe me je nazivao 'buntovnicom', zato što su sad oni nazivali ono što se kod Šomekeovih desilo - pobuna robova. U onim noćima kad on nije slao po mene služila sam bilo kome.

Provela sam tako u Zeskri dve godine. Jednog jutra, veoma rano, dođe Sezi-Tual do mene. Pozno u noći bila sam došla iz postelje Gospodara Jaseoa. Malo je žena bilo u tom trenutku u našoj sobi, jer je prethodne noći bila gozba i pijanka, pa su gosti pozvali baš sve devojke za upotrebu. Sezi-Tual me je probudila. Imala je čudnu kosu, sitno-kovrdžavu, žbun. Pamtim njeno lice iznad mene i kosu kako se u tim kovrdžicama širi na sve strane oko tog lica. "Rakam", šapnula je ona, "noćas je sa mnom razgovarao jedan od kmetova naših gostiju. Dao mi je ovo. Rekao je da se zove Suhame."

"Suhame", ponovila sam. Bila sam pospana. Pogledala sam šta to ona drži i pruža ka meni: neki prljav, izgužvan papir. "Ne znam da čitam!" rekla sam zevajući, nestrpljiva.

Ali onda sam pogledala i prepoznala taj list hartije. Znala sam šta na njemu piše. Bila je to moja hartija slobode. Svojevremeno sam gledala kako Gospodar Erod ispisuje moje ime na njoj. On je, ispisujući svako ime, govorio glasno, da bismo mi znali šta piše. Zapamtila sam veliki,

kitnjasti razmah prvog slova, koji se ponovio i u mom drugom imenu: Radose Rakam. Uzeh taj papir rukom koja se tresla. "Odakle ti ovo?" upitah.

"To ti bolje pitaj tog Suhamea", reče ona. Tek sad sam čula značenje u tom imenu: su-Hame, 'od Hame'. Bilo je to ime-lozinka. To je i Sezi-Tual znala. Posmatrala me je, a onda se naglo sagnula i prislonila čelo na moje čelo. Dah joj je zapeo u grlu. "Ako mogu, pomoći ću", šapnula je.

Imala sam susret sa 'Suhameom' u jednoj od naših ostava za hranu. Čim sam ga videla, prepoznala sam ga: Ahas, onaj koji je, kao i Geu, bio miljenik Gospodara Eroda. Sitan, čutljiv mladić prašinate boje kože, na koga nikad nisam obraćala mnogo pažnje. Imao je prodoran, pronicljiv pogled; u ono doba, kad smo Geu ili ja govorili, mislila sam da nas Ahas gleda zlobno. Pomno je zurio u mene i sad, ali mu je lice bilo nekako čudno, bezizražajno.

"Zašto si ti ovde sa tim Gospodarom Boebom?" rekla sam. "Zar nisi slobodan?"

"Jednako sam slobodan kao i ti." Njegovo je lice počelo oživljavati, gubiti onu mrtvu 'belost' koju je imalo kad me je ugledao. "Gospa Boeba je članica Zajednice. Ja radim u Hami. Pokušavao sam pronaći ljude sa imanja Šomekeovih. Čuli smo da ovde ima nekoliko žena odande. Rakam, ima li još živih osim tebe?"

Glas mu je bio blag. Kad je izgovorio moje ime, dah mi je zastao a grlo se steglo. Izgovorila sam njegovo ime, a onda se sasvim primakla Ahasu i zagrlila ga. "Ratual, Ramajo i Keo su još ovde", kazala sam. On me je pridržavao nežno. "A Valsu je u naselju baraka", nastavila sam, "ako je još živa." Plakala sam. Nisam nijednom zaplakala još od Mioine smrti. I Ahas je bio u suzama.

Pričali smo, tada i kasnije. On mi je objasnio da smo mi zaista, po zakonu, slobodne, ali da zakon ništa ne znači na farmama. Vlada ne želi da se meša između vlasnika i onih osoba za koje vlasnici tvrde da su njihovi kmetovi. Ako bismo se pozvale na naša prava, Zeskre bi nas verovatno poubijali, jer bi smatrali da smo ukradena imovina koja im donosi bruku i sramotu. Moramo pobeći, ili nas mora neko ukrasti, u svakom slučaju moramo se dočepati grada, prestonice, da bismo imali iole ikakvu bezbednost.

Morali smo biti sigurni da niko od osoblja Zeskra neće da nas oda, iz zavidljivosti ili iz ulizištva. Ja sam jedino u Sezi-Tual imala puno poverenje.

Ahas je organizovao naše bekstvo, uz pomoć Sezi-Tual. Ja sam nju

pokušala ubediti da pođe sa nama, ali ona je smatrala da bi, bez isprava o slobodi, morala uvek da se krije, i da bi to bilo gore od njenog sadašnjeg života u Zeskri.

"Mogla bi otići na Jeovu", rekla sam ja.

Nasmejala se. "Sve što ja znam o Jeovi jeste da se baš niko nije vratio. Zašto bežati iz jednog pakla u drugi pakao?"

Ratual se opredelila da ne pođe sa nama; bila je najomiljenija kmetica jednome mladom Gospodararu i zadovoljna da ostane tako. Ramajo, najstarija od nas od Šomekeovih, i Keo, kojoj je sad bilo oko petnaest godina, odlučise da pođu. Sezi-Tual je otišla u kmetsko naselje i ustanovila da je Valsu još živa i da radi kao trudbenica na njivama. Urediti bekstvo za nju bilo je daleko teže nego za nas. Ona je mogla bežati samo danju, preko njiva, pred očima nadzornika i gazdurina. Bilo je teško čak i razgovarati sa njom, jer su babe bile nepoverljive. Ali Sezi-Tual je uspela, a Valsu joj reče da će učiniti sve, samo da 'opet vidi svoj papir'.

Leteća kola gospe Boebe čekala su nas na rubu velikog polja gede, jednog na kome je berba bila tek završena. Bilo je pozno leto. Ramajo, Keo i ja izišle smo iz kuće pešice, u toku tog jutra, ali ne u isto vreme. Niko nije stalno stražario nad nama, zato što nismo imale kuda otići. Zeskra leži u okruženju drugih velikih plantaža, tako da odbegli rob ne bi našao nijednog prijatelja u okolnih nekoliko stotina ili čak hiljadu kilometara. Jedna po jedna, različitim putanjama, prošle smo kroz šume i polja, i to celim putem se skrivajući i čučajući, i dospele do letikola, gde nas je Ahas čekao. Moje srce je grulovalo, grulovalo, toliko da nisam mogla disati. Tu smo čekali Valsu.

"Eno je!" reče Keo, koja je sedela iznad nas, na krilu letećih kola. Pokazala je prstom preko široke njive na kojoj je gede bio posečen tako da je ostala samo strnjika.

Valsu je istrčala iz gustog reda drveća koje je raslo sa druge strane njive. Trčala je postojano, sa teškim zamahom, a ne kao neko ko se boji. Ali najednom je stala. Okrenula se. Jedan trenutak nismo znali zbog čega. Onda vidismo dva muškarca kako se odvajaju iz senke drveća. Oni su se stuštili za njom.

Nije bežala od njih, nije htela da ih, na taj način, dovede do nas. Pojurila je natrag, ka njima. Bacila se na njih kao lovna mačka. Još dok je bila u skoku, jedan od njih pucao je iz pištolja. U padu, ona obori jednog pod sebe. Onaj drugi nastavi da puca i puca. "Ulazi!" reče Ahas. "Sad!" Uletele smo navrat-nanos u kola, koja su se podigla u vazduh, i sve to prividno u jednom jedinom trenu, u onom trenu kad je Valsu

učinila taj veliki skok, kad se i ona uzdigla u vazduh, u smrt, u svoju slobodu.

3. Grad

Ja sam moj papir o slobodi ispresavijala tako da se pretvorio u majušni paket. Stiskala sam ga u šaci i nisam ga ni za tren ispuštala u kolima, i posle kad smo sleteli i pošli javnim prevozom kroz gradske ulice. Kad je Ahas otkrio šta ja to stiskam u ruci, rekao mi je da se ne moram zbog toga brinuti. Naše manumisije su evidentirane u ministarstvu i biće poštovane, ovde, u gradu. Mi smo slobodni ljudi, reče on. Mi smo gareoti, a to će reći, vlasnici koji nemaju nijednu imovinu. "Baš kao Gospodar Erod", reče on. To meni nije ništa značilo. Trebalo je mnogo toga naučiti. Zadržala sam ja moju hartiju slobode u šaci, sve dok nisam našla bezbedno mesto da je čuvam. Imam je i sad.

Prošetali smo malo po ulicama, a onda nas je Ahas poveo u jednu od ogromnih zgrada koje su stajale jedna do druge duž pločnika. Reče da je to naselje, ali upotrebio je istu reč kao za naselje kmetova; ali mi smo smatrale da to mora biti vlasnička kuća. Tamo nas je pozdravila jedna sredovečna žena. Imala je bledu kožu, ali je govorila i ponašala se kao vlasnica, pa ja nisam znala šta je ona. Rekla je da se zove Res i da je iznajmljena 'pod rentu', kao i takođe da je starešina za tu kuću.

Pod rentu su kmetovi davani kompanijama. Ako ih unajmi velika kompanija, onda oni žive u kompanijinim naseljima, ali u gradu je bilo mnogo, mnogo iznajmljenih koji su radili za male kompanije ili su sami vodili neki posao, a stanovali su u zgradama čiji vlasnik očekuje zaradu od toga, takozvanim 'kmetским otvorenim naseljima'. U takvim mestima, stanari moraju poštovati policijski čas i vrata moraju noću biti zaključana, ali to je sve; sami upravljaju sobom. Ovo je bila jedna takva zgrada. Imala je podršku Zajednice. Neki od stanara bili su iznajmljenici, a mnogi drugi bili su kao mi, gareoti koji su nekada bili robovi. Više od sto ljudi živelo je tu, u četrdeset stanova. Postojalo je nekoliko nadzornica, koje bih ja nazvala babama, a ovde su za njih govorili da su starešine.

Na zemljišnim velikoposedima duboko u pokrajini, duboko u prošlosti, gde je život bio zaštićen kilometrima zemlje i vekovnim običajima i čvrstom odlučnošću da se ostane u neznanju, svaki komad 'ljudske imovine' bio je potpuno prepušten milosti i nemilosti vlasnika, svakog i bilo kakvog vlasnika. A mi smo odatle preskočile u ovu veliku gomilu od dva miliona ljudi gde ni za šta i ni za koga nije postojala

zaštita od slučajnosti ili promene, gde smo morale učiti najbrže što možemo, i to jedno znanje, kako da se održimo u životu, ali gde je naš život bio u našim sopstvenim rukama.

Ja nikad do tada nisam videla ulicu. Nisam umela pročitati ni jednu jedinu reč. Mnogo sam imala da učim.

Res je to činila očiglednim. Bila je građanka, hitra u mislima i rečima, nestrpljiva, agresivna, osetljiva. Ja dugo nisam mogla osetiti nikakvu naklonost prema njoj - štaviše, nisam je mogla ni razumeti. Pored nje sam imala osećaj da sam glupa, spora, tupava. Često sam se ljutila na nju.

Sad je u meni postojao bes. Dok sam živela u Zeskri, nisam se ljutila. Nisam mogla. To bi me prožderalo. Ovde je bilo prostora za ljutnju, ali nisam imala na šta korisno da upotrebim tu ljutnju. Živela sam sa njom u tišini. Keo i Ramajo imale su jednu veliku zajedničku sobu, a ja malu, do njihove. Nikada ranije nisam imala sobu samo za sebe. U prvo vreme sam se u njoj osećala usamljeno i nekako postideno, ali uskoro mi se dopalo. Prva stvar koju sam ja uradila slobodno, kao slobodna žena, bila je ta da sam zatvorila svoja vrata.

Noću sam zatvarala vrata i učila. Tokom dana, imali smo radnu obuku pre podne, a nastavu po podne: čitanje i pisanje, aritmetiku, istoriju. Moja radna obuka bila je u jednoj maloj radionici gde smo od hartije i tankog drveta pravili sandučiće za kozmetiku, za slatkiše, za nakit i slične stvari. Mene su naučili da obavim sve one različite etape tog posla, od početka do kraja, dakle i pravljenje i ukrašavanje kutija; jer, tako se u gradu uglavnom radilo, radili su zanatlije-umetnici, svako je poznavao celinu svog zanata. Vlasnik te radionice bio je jedan član Zajednice. Stariji radnici bili su iznajmljenici. Znalo se da ću i ja početi da dobijam platu čim se moja obuka završi.

Do tada, izdržavao me je Gospodar Erod, i mene i Keo i Ramajo, kao i nekoliko muškaraca sa plantaže Šomekeovih; ti ljudi su živeli u drugoj kući. Erod nam nikada nije došao u posetu. Ja mislim da nije želeo da vidi nikoga od ljudi koje je na onako katastrofalan način oslobodio. Ahas i Geu mi rekoše da je prodao glavninu zemlje Šomekeovih i počeo trošiti taj novac u korist Zajednice, ali i svoje političke promocije, zato što je sad postojala Radikalna stranka koja se zalagala za emancipaciju.

Geu je došao nekoliko puta da me vidi. Postao je građanin, sav fino doteran, pun znanja. Osećala sam, dok me je gledao, da razmišlja o onome kako sam bila žena za upotrebu, kod Zeskra. Zato sada nisam volela da se viđam s njim.

Onom Ahasu, o kome ništa nisam mislila u starim danima, sad sam se divila, jer sam znala da je hrabar, odlučan i dobar. On je bio taj koji nas je tražio, našao, izbavio. Ja sam sad bila besna na svakog muškarca koji bi me pogledao onako kako muškarci gledaju žene. Bila sam ljuta i na žene koje su me gledale i sagledavale seksualno. Za gospu Tazeo ja sam bila samo telo, ništa više. I u Zeskri sam bila samo to. Čak i za Eroda, koji me nije hteo ni dodirnuti, bila sam samo to. Meso koje treba ili ne treba pipati, kako ko voli. Upotrebiti ili ne, kako se ko opredeli. Mrzela sam seksualne delove sebe, genitalije, dojke i zaobljenost kukova i stomaka. Još od detinjstva oblačili su me u mekanu odeću udešenu da naglasi seksualnost ženskog tela. Kad sam počela dobijati platu, čim sam uzmogla kupovati ili praviti odeću za sebe, prešla sam na tvrde, teške tkanine. Deo tela koji sam najviše volela bile su moje šake, tako pametne u radu, i glava, ne mnogo pametna za učenje, ali ipak sposobna da nauči, ranije ili kasnije, ma koliko dugo se morala oko toga truditi.

Erod je svojevremeno govorio o promeni, da, ali o nekoj takvoj promeni koju bi izveli vlasnici. Mi smo bili ono što treba menjati, puštati na slobodu, kao što smo ranije bili ono što treba posedovati. Iz istorije sam saznala da svaka sloboda mora da se napravi. Ona ne može biti data.

Prva knjiga koju sam pročitala samostalno bila je istorija Jeove, napisana vrlo jednostavno. Tu je pisalo o danima naseljavanja, o četiri korporacije, o onom strašnom prvom veku kad su brodovi nosili robove-muškarce na Jeovu, a dragocene rude nazad. Robovi-muškarci bili su tako jeftini da su ih gonili da rmbaju dok ne crknu, nekoliko godina u rudniku, a onda uvozili nove. Oh, o, Jeove, baš niko da se vrati. Onda su korporacije počele da šalju i izvestan broj žena, da bi one radile i razmnožavale se, pa su se tokom godina kmetovi preivali iz plantažnih naselja i stvorili gradove - čitave velike gradove, poput tog u kome sam se ja našla. Samo, u gradovima nisu upravljali gazde i vlasnici, nego sami kmetovi, kao sad ovom zgradom. Na Jeovi, kmetovi su bili vlasništvo korporacija. Mogli su i da dobiju slobodu za pare, dajući korporaciji deo svojih prihoda, na onaj način kako u nekim delovima Voe Dea napoličari obrađuju zemlju, a pola prihoda daju vlasniku. Na Jeovi, takve nazivaju oslobođenicima. Ne slobodnim ljudima, nego oslobođenicima. A onda, pisalo je u toj istoriji koju sam čitala, oni počеше da misle: zašto mi nismo slobodni ljudi? Pa su zato izveli revoluciju, Oslobođenje. Počelo je na jednoj plantaži zvanoj Nadami, pa se odatle širilo. Trideset godina su se oni borili za svoju

slobodu. I pre samo tri godine su se izborili, dobili su rat, a izbacili napolje i korporacije i vlasnike i gazde, sve to, sa svoga sveta. Plesali su i pevali po ulicama, sloboda, sloboda! Ta knjiga, koju sam ja čitala (polako, ali sam je čitala) štampana je bila baš tamo, na Jeovi - u Slobodnom Svetu. A na Verel su je preneli tuđini iz svemira. Za mene je to bila sveta knjiga.

Upitala sam Ahasa kako je sad na Jeovi, a on reče da tamo sastavljaju vladu i pišu savršen ustav, da bi svi ljudi bili jednaki pred zakonom.

A na mreži, na vestima, javljali su da na Jeovi sve prašti od međusobne borbe, da tamo nikakve vlade i nema, da narod krepava od gladi, da plemenski divljaci besne po pokrajinama, a bande mladih kriminalaca po gradovima, da su red i zakon sasvim propali tamo. Davanje i uzimanje mita; neznanje; pokušaj je to osuđen na neuspeh, svet koji umire, govorili su.

Ahas je govorio da je vlada Voe Dea, koja je vodila i izgubila rat protiv Jeove, sada u strahu da ne počne Oslobođenje i na Verelu. "Ne veruj ni u kakve vesti", savetovao je on mene. "A naročito na u vesti sa neareala. Nikad se ne uključuj u njih. Jednako su lažne, ali ti daju da vidiš, osetiš, a onda poveruješ. A oni to znaju. Nisu njima potrebne puške, ako su vlasnici naših umova." Vlasnici nemaju nijednog reportera na Jeovi, nijednu kameru, reče on; te 'novosti' izmišljaju i snimaju uz pomoć glumaca. Na Jeovu je dopušten pristup samo nekolicini tuđina, onih sa Ekumena; štaviše, Jeovci raspravljaju da li i tu nekolicinu da pošalju napolje, pa da svet koji su osvojili ostane samo njima.

"U tom slučaju, šta bi bilo s nama?" pitala sam, jer bila sam počela razvijati neke svoje sanjarije da otputujem tamo, u Slobodni Svet, čim Hame uzmogne iznajmiti brodove i poslati ljude.

"Neki na Jeovi govore da kmetovi mogu doći. Drugi kažu da Jeova ne može toliki broj da ishrani, bila bi prenakrcana. O tome se sad vodi rasprava, demokratski. Biće odlučeno na prvim jeovskim izborima, uskoro." I Ahas je sanjario o odlasku tamo. Zajedno smo pričali o tom našem snu onako kako zaljubljeni pričaju o svojoj ljubavi.

Ali nijedan brod nije kretao za Jeovu. Hame nije mogla dejstvovati otvoreno, a Zajednici je bilo zabranjeno da dejstvuje umesto Hame. Ekumen je ponudio da preveze svojim brodovima sve koji hoće da pređu, ali je vlada Voe Dea uskratila dozvolu za korišćenje bilo kog svemirskog poletišta za te svrhe. Rekoše da mogu sami da prevoze svoj narod, ali da nijedan Verelac neće napustiti Verel.

A tek je četrdeset godina prošlo otkako je Verel konačno dopustio tuđinima da slete i da uspostave diplomatske odnose. Čitajući istoriju dalje, počela sam pomalo razumevati prirodu ljudi koji su na Verelu dominirali. Ta rasa crne kože koja je pokorila sve druge narode Velikog kontinenta, a onda i celi svet, ta rasa koja je sebe nazvala vlasnicima, živela je u uverenju da postoji samo jedan način da se bude. Verovali su da jesu ono što ljudi treba da budu, da čine ono što treba da se čini i da znaju sve što ima da se zna. A svi ostali narodi Verela, čak i kad su se njima suprotstavljali, oponašali su ih, pokušavali su postati vlasnici i na taj način su postajali vlasništvo. Onda je sa neba došao jedan narod koji je izgledao drugačije, radio drugačije i znao drugačije, i nije se dao pokoriti ni porobiti; sa takvim narodom rasa vlasnika nije htela da ima nikakva posla. I tek posle četiri stotine godina priznala je da je naišla na sebi ravne.

Bila sam u masi na jednom mitingu Radikalne stranke. Na mitingu je i Erod govorio, divno kao i uvek. Primetila sam u gomili naroda jednu ženu koja je stajala pored mene i slušala. Njena koža bila je neke neobične narandžasto-smeđe boje kao kora pinija, a u uglovima njenih očuju videla se belina. Pomislila sam da je žena bolesna - od gnojnih crva, možda; tako se koža Gospodara Šomekea menjala, a u njegovim očima takođe su se pojavile beonjače. Ona je bacila pogled na mene, osmehnula se malo i opet posvetila pažnju govorniku. Njena kosa bila je nakovrdžana u žbun ili oblak, kao kod Sezi-Tual. Odeća joj je bila od neke tanane tkanine, i po nekoj čudnoj modi. Meni poče svitati, ali veoma sporo, šta je ona; počeh razumevati da je ona došla sa jednog sveta nezamislivo dalekog. Čudo je bilo da ona i sa tako čudnom kožom, kosom, očima i umom ipak jeste ljudsko biće, kao što sam i ja; u to nisam sumnjala. Jer, osetila sam da jeste. Upravo to me je, na trenutak, duboko uznemirilo. Onda je uznemirenost prestala, a počela ogromna radoznalost, maltene čežnja, privučenost ka njoj. Poželela sam da upoznam tu ženu, da znam sve što i ona zna.

U meni se borila duša vlasnika sa slobodnom dušom. Tako će kod mene biti doživotno.

Keo i Ramajo prestale su da idu u školu čim su naučile da čitaju, pišu i koriste kalkulator, ali ja sam nastavila. Kad više nije postojao nijedan čas na koji bih mogla ići u školi Hame, nastavnici su mi pomogli da nađem školske časove na mreži. Iako su svi nastavni predmeti bili pod kontrolom države, našlo se tamo finih nastavnika, a i grupa iz celog sveta; pričali su o književnosti, istoriji, o prirodnim naukama i o umetnostima. Ja sam uvek želela što više istorije.

Res, koja je bila članica Hame, prva me ja odvela u Biblioteku Voe Dea. Pošto je ta biblioteka bila samo za vlasnike, u njoj nije vršena državna cenzura. Oslobođeni kmetovi, oni svetlijih boja kože, uvek su izbacivani iz nje, pod ovim ili onim izgovorom; bibliotekari su nalazili načina za to. A ja ovako crna, pa još u gradu uvežbana da se držim sa jednim ravnodušnim ponosom koji čoveku omogućuje da izbegne mnoge uvrede i grdnje. Res mi je rekla da ušetam kao da sam vlasnica cele biblioteke. Tako sam i uradila, i dobila sam sva prava korišćenja, niko nije postavio nikakvo pitanje. Tako počeh da čitam slobodno, koju god sam knjigu htela u toj velikoj biblioteci, a pročitala bih sve do poslednje da sam samo mogla. To je bilo moje uživanje, to čitanje. Tu je bilo srce moje slobode.

Moj se život sastojao uglavnom samo od rada na pravljenu tih kutija, što je bio posao dobro plaćen, prijatan i u prijatnom društvu, i od učenja i čitanja. Nisam ni želela više. Bila sam usamljena, ali ispunjena osećanjem da je ta usamljenost mala cena za ono što jesam želela.

Ona Res, koja mi se u početku nije dopadala, sad mi je bila prijateljica. Odlazila sam sa njom na sastanke Hame, ali i na izvesne zabave o čijem postojanju pojma ne bih imala da nije bilo Res. "Ajmo, seljoberka", rekla bi Res meni. "Vreme je da obrazujemo naše plantažno štene." Pa bi me odvela u makil-pozorište, ili u kmetске plesne dvorane gde je bila dobra muzika. Res je uvek htela da pleše. Puštala sam je da me uči tome, ali nije mi prijalo plesanje. Jedne noći, dok smo plesale 'sporaće', njene ruke me počеше stiskati, a ja pogledah u njeno lice i videh na njemu masku seksualne želje, blagu i 'praznu'. "Meni se ne pleše", rekoх.

Otišle smo pešice kući. Ispratila me je do sobe, a na vratima pokušala da me zagrlj i poljubi. Bila sam toliko besna, da mi je muka pripala od besa. "Neću to!" rekla sam.

"Izvini, Rakam", reče ona, tonom blažim nego što sam ikad od nje čula. "Znam kako se moraš osećati. Ali ti moraš to i savladati, nastaviti svoj život. Ja nisam muškarac, a želim te."

Upala sam joj u reč. "Mene je prvo upotrebljavala jedna žena, pre nego ma koji muškarac. Jesi li me pitala da li ja želim tebe? Nikada više neću ja biti upotrebljena!"

Taj gnev i inat provalili su iz mene kao otrov iz zagnojene rane. Da je pokušala još jednom da me pipne, razbila bih je. Ovako sam joj samo tresnula vrata ispred nosa. Tresući se sva, vratila sam se za radni sto, sela i nastavila čitati knjigu koja je tamo bila otvorena.

Sutra smo obe bile postiđene i krute. Ali je Res imala i strpljenje,

ispod te svoje gradske hitrine i grubosti. Nije ponovila pokušaj da sa mnom vodi ljubav, nego je pridobila moje poverenje i navela me da sa njom razgovaram kako ni sa kim drugim ne bih. Slušala je pomno, a onda mi govorila šta misli. Jednom prilikom, ona reče: "Seljoberka, skroz pogrešno vidiš stvari. A nije ni čudo. Kako bi mogla videti ispravno? Ti misliš da je seks nešto što ti neko drugi radi. Nije. To je nešto što ti radiš. Zajedno sa nekim drugim. A ne nekom drugom. Ti nikad nisi nimalo seksa imala. Doživljavala si jedino silovanja."

"Sve je to meni ispričao Gospodar Erod, odavno", rekoh ja. Ogorčena sam bila. "I baš me briga kako se zove. Imala sam toga dosta. Dosta za ceo život. I drago mi je da budem bez toga."

Res je iskrivila lice u grimasu. "Sa dva'es dve godine?" reče ona. "Može neko vreme biti tako kako kažeš. Ako si srećna, u redu. Ali razmisli o mojim rečima. Veliki je to deo života, da se tek tako odseče."

"Ako baš moram imati seks, mogu i sama da se zadovoljim", rekoh, ne mareći da li će to nju povrediti. "Ljubav s time nema nikakve veze."

"E, tu ti grešiš", reče ona, ali ja više nisam ni slušala. Bila sam rešena da učim od onih nastavnika i knjiga koje sama izaberem, ali da ne primam savete koje nisam tražila. Odbijala sam da mi iko govori šta da radim ili mislim. Ako sam slobodna, biću slobodna sama, za sebe. Bila sam kao beba kad prohoda.

I Ahas mi je davao savete. Rekao je da je glupo terati tako daleko sa obrazovanjem. "Ne postoji ništa korisno što bi ti mogla raditi sa tolikim knjiškim znanjem", rekao je on. "To je služenje samoj sebi. Nama su potrebni vođe i članovi koji imaju praktične veštine."

"Potrebni su nam nastavnici!"

"Jesu", reče on, "ali ti si još pre godinu dana znala dovoljno da postaneš nastavnik. Šta će nam istorija drevnih vremena, šta će nam činjenice o tuđinskim svetovima? Pred nama je revolucija koju treba izvesti!"

Nisam prestala čitati, ali sam se počela osećati krivom. Preuzela sam da vodim nastavu u školi Hame, učila sam jednu grupu nepismenih kmetova i oslobođenika da čitaju i pišu. Bio je to naporan posao. Teško je odrasloj osobi da uči, umorna, noću, posle celodnevnog rada. Mnogo je lakše predati svoj um mreži.

U mislima sam nastavljala polemiku sa Ahasom, a jednog dana sam mu rekla: "Postoji li na Jeovi biblioteka?"

"Ne znam."

"Znaš da ne postoji. Korporacije tamo nisu ostavile nijednu. Niti su imale ijednu. To je bila gomila neznalica, ništa nisu znali osim zarade."

Znanje je, samo po sebi, jedno dobro. Ja nastavljam učenje zato da bih jednog dana prenela moje znanje na Jeovu. Kad bih mogla, ja bih njima prenela celu ovu biblioteku!"

Zurio je u mene. "Šta su vlasnici mislili, šta su vlasnici radili - samo o tome su njihove knjige. Na Jeovi, to nikome nije potrebno."

"Jeste, potrebno im je", rekla sam ja, sigurna da on nije u pravu, iako opet nisam mogla reći na osnovu čega sam sigurna.

U školi su uskoro zatražili od mene da predajem istoriju, zato što je jedan od nastavnika otišao. Ti časovi su dobro uspevali. Naporno sam radila da se za njih pripremim. Uskoro je od mene zatraženo da govorim jednoj postdiplomskoj studijskoj grupi; i to je dobro prošlo. Ljudi su bili zainteresovani za zamisli koje sam ja izvlačila iz istorije, i za poređenja koja sam naučila praviti između našeg i drugih svetova. Proučavala sam kako razni narodi podižu decu, ko preuzima odgovornost za dete, kako se ta odgovornost shvata, pošto mi se činilo da je to jedna tačka na kojoj narod sebe oslobađa ili porobljava.

Na jedan od tih razgovora došao je čovek iz ekumenske ambasade. Uplašila sam se kad sam videla tuđinsko lice u mojoj publici. Još više sam se uplašila kad sam ga prepoznala. Bio je to onaj nastavnik koji je držao prvi čas ekumenske istorije u koji sam se ja, u mreži, ikada uključila. Tada sam sve slušala sa najvećom pažnjom, ali nijednom nisam uzela reč u raspravi. Ono što sam naučila imalo je velikog uticaja na mene. Mislila sam da će on sada smatrati da sam neskromna zato što pričam o stvarima koje on zaista poznaje. Izmucala sam nekako svoje predavanje, nastojeći da ne vidim njegove oči sa belim uglovima.

Posle mi je prišao, predstavio se učtivo, pohvalio moj govor i zapitao me da li sam čitala tu-i-tu knjigu. Tako vešto i ljubazno me je poveo u razgovor, da sam morala osetiti naklonost i poverenje prema njemu. To poverenje je uskoro i zaslužio. Bilo mi je potrebno njegovo rukovođenje, jer mnogo je gluposti napričano i napisano, čak i od strane mudrih ljudi, o ravnoteži snaga između muškaraca i žena, od koje, dabome, zavise i životi dece i vrednost njihovog obrazovanja. Znao je koje knjige treba da pročitam, koje će mi biti korisne i omogućiti da dalje nastavim sama.

Zvao se Esdardon Aja. Radio je na nekom visokom položaju, nisam bila sigurna na kom, u ambasadi. Rođen je na Hainu, u Starom Svetu, sa koga su svi naši preci došli.

Ponekad sam razmišljala kako je čudno da ja znam takve stvari, takve drevne i ogromne stvari, ja koja nisam znala ništa o svetu izvan ograde robovskog naselja sve do svoje šeste godine, a do osamnaeste ni

ime države u kojoj živim! Kad sam u gradu bila novakinja, neko je pomenuo 'Voe Deo', a ja bubnem: "A de je to?" i oni se svi zablenu u mene. Jedna žena grubog glasa, stara gradska iznajmljenica, tada mi je rekla: "Ovde, prašnjava. Evo baš ovde ja Voe Deo. Tvoja zemlja, i moja!"

Ispričala sam Esdardonu Aji ovo. Nije se nasmejao. "Zemlja, narod", reče on. "To su čudnovate i vrlo teške zamisli."

"Moja zemlja bilo je ropstvo", rekla sam, a on klimnu glavom.

Sada sam retko viđala Ahasa. Nedostajalo mi je njegovo ljubazno prijateljstvo, ali ono se u međuvremenu pretvorilo u grdnju i samo grdnju. "Sve si nešto digla nos, objavljuješ radove, razgovaraš sa publikom stalno", govorio je. "Stavljaš sebe iznad naše stvari."

Rekla sam: "Ali ja razgovaram sa ljudima u Hami, ja pišem o stvarima koje treba da znamo. Sve što ja radim jeste za slobodu."

"Zajednica nije zadovoljna tim tvojim pamfletom", reče on, tonom ozbiljnim i savetničkim, kao da mi poverava neku tajnu koju ja treba da znam. "Od mene je zatraženo da ti kažem da odsad podnosiš svoje radove odboru da pogleda pre nego što ih objaviš. Tom štamparijom upravljaju usijane glave. Hame stvara prilične teškoće našim kandidatima."

"Našim kandidatima!" rekla sam razbešnjeno. "Nijedan vlasnik nije moj kandidat! Zar ti još primaš naređenja od Mladog Vlasnika?"

Ovo ga je zbolelo. Rekao je: "Ako ti stavljaš sebe na prvo mesto, ako nećeš da sarađuješ, dovodiš sve nas u opasnost."

"Ne stavljam ja sebe na prvo mesto - političari i kapitalisti to čine. Ja stavljam slobodu na prvo mesto. Zašto ne možete sarađivati vi sa mnom? To treba da ide u oba smera, Ahas!"

Otišao je ljut, ostavio mene ljutu.

Mislim da mu je nedostajala ona moja zavisnost od njega. Možda mi je i zavideo na nezavisnosti, jer on je i sad bio čovek Gospodara Eroda. Imao je verno srce. Naše neslaganje zadalo je i meni i njemu mnogo bola. Baš bih volela da znam šta je posle bilo s njim, u smutnim vremenima koja su nastala.

U njegovim optužbama bilo je neke istine. Otkrila sam da imam dara da svojim govorom i pisanjem dirnem um i srce drugih. Niko mi nije rekao da je to dar ne samo jak nego, u istoj toj meri, i opasan. Ahas je tvrdio da ja stavljam svoj lični interes iznad zajedničkog, ali ja sam znala da nije tako. Cela sam se stavila u službu istine i slobode. Niko mi nije rekao da cilj ne može pročititi sredstva, jer samo Gospod Kamije zna kakav će kraj, dakle i cilj, biti. A to mi je mogla moja baba reći.

Mogla me je i Arkamije podsetiti, ali ja je nisam često čitala, a u gradu nije bilo staraca da u noći pevaju reč. Da ih je i bilo, ja ih ne bih čula, bili bi nadjačani zvukom mog divnog glasa dok govori divnu istinu.

Mislim da nisam nanela nikakvu štetu, osim u onoj meri u kojoj smo svi mi nanosili štetu time što smo skrenuli pažnju vladaocima Voe Dea na to da Hame postaje sve smelija, a Radikalna stranka sve jača, i da oni, zato, moraju udariti na nas.

Prvi znak bio je jedan razdor. U našim otvorenim naseljima postojala je muška strana, ženska strana i nekoliko stanova za parove. To je bio radikalna pomak. Zakon je zabranjivao ma kakav brak između ljudskih imovina. Življenje imovina u parovima smelo se dogoditi samo uz pristanak, odnosno dobru volju i blagoslov vlasnika. Jedina legitimna odanost kmeta ili kmetice bila je prema vlasniku. Ni dete nije pripadalo majci, nego vlasniku. Međutim, pošto su gareoti živeli u istim zgradama kao i kmetovi u nečijem vlasništvu, ovi stanovi za parove su tolerisani ili prenebregavani. Sada, odjednom, zakon počeo da se sprovodi, kmetski parovi su pohapšeni, određene su novčane kazne onima koji su imali prihode, a parovi su razdvojeni i poslani u druge stambene zgrade, one pod upravom kompanija. Res i druge žene-starešine u našoj zgradi upozorene su: ako se opet otkriju neki 'nemoralni aranžmani', one će biti smatrane krivim za to i poslate u radne logore. Jedan par u našoj zgradi imao je dvoje male dece, koja nisu bila na vladinoj listi; ta deca ostala su napuštena kad su im roditelji odvedeni, pa su ih Keo i Ramajo uzele. Deca su postala štićenici ženske strane, kao što je sa siročadi u kmetskim naseljima uvek bilo.

Na sastancima Hame i Zajednice došlo je do vatrenih rasprava o ovome. Neki su govorili da pravo kmetova da žive zajedno i uzgajaju svoju decu jeste stvar koju bi Radikalna stranka trebalo da podrži, jer ne pretilo vlasništvu neposredno, a mogla bi pobuditi, zbog prirodnog nagona, mnoge vlasnike da nas podrže, naročito žene među njima, koje, iako ne mogu glasati, mogu biti dragoceni saveznici. Drugi su govorili da lične naklonosti moraju biti u drugom planu, a stvar slobode u prvom; da veliko pitanje emancipacije mora biti iznad ma kakvih ličnih tema. Tako je na sastanku govorio Gospodar Erod. Ja sam ustala da mu odgovorim. Rekla sam da nema slobode bez polne slobode, i da tek kad se ženama dozvoli da ponesu odgovornost za svoju decu, i kad muškarci budu voljni da isto tako učine, može nastati sloboda za sve žene, i kmetice i vlasnice.

"Muškarci moraju poneti odgovornost za javnu stranu života, za onaj širi svet u koji će dete ući; a žene, za onu drugu stranu života,

domaćinstvo, pa i moralno i fizičko podizanje deteta. To je podela koju su zajednički uveli Bog i Priroda", odgovorio je Erod.

"Da li će, onda, emancipacija za ženu značiti da je ona slobodna da uđe u bezu i da ostane zaključana unutra, na ženskoj strani?"

"Naravno ne", započeo je on, ali ja ga ponovo prekidoh, plašeći se njegovog zlatnog jezika. "Šta je, onda, sloboda za ženu? Da li se razlikuje od slobode za muškarca? Ili je slobodna osoba - slobodna?"

Voditelj rasprave, moderator, ljutito je lupao štapom o pod, ali neke kmetice prihvatiše moje pitanje. "Kad će Radikalna stranka progovoriti u našu korist?" počеше one pitati, a jedna žena-starešina povika: "Gde su vaše žene, vas vlasnika koji želite ukinuti ropstvo? Zašto one nisu ovde? Zar ih ne puštate iz beze?"

Moderator je lupao i lupao sve dok nije opet uspostavio red. Ja sam se osećala upola trijumfalno, a upola postićeno. Videla sam da Erod i neki drugi iz Hame sada gledaju ka meni kao da sam neskrivena izazivačica problema. I zaista, moje reči unele su podelu među nas. Ali nismo li i pre toga bili podeljeni?

Grupa nas žena otišla je kući pričajući; hodale smo ulicama i pričale glasno. To su sada bile moje ulice, sa svim tim saobraćajem, svetlima, opasnostima i životom. Bila sam žena iz grada, slobodna žena. Te noći bila sam vlasnica. Posedovala sam taj grad. Posedovala sam budućnost.

Rasprave su se nastavljale. Pozivali su me na mnoga mesta da govorim. Kad sam odlazila sa jednog takvog sastanka, Hainac Esdardon Aja mi je prišao i rekao običnim tonom, kao da komentariše moj govor: "Rakam, ti si u opasnosti da budeš uhapšena."

Nisam razumela. On je hodao uz mene dok se nismo udaljili od ostalih, a onda dodao: "Neke glasine su doprle do ambasade, a ja sam obratio pažnju... Vlada Voe Dea će uskoro izmeniti status kmetova i kmetica koji su oslobođeni putem manumisije. Vi više nećete biti smatrani gareotima. Moraćete imati vlasnika-sponzora."

Ovo su bile zle vesti, ali ja sam malo razmislila, pa rekla: "Mislim da mogu naći jednog vlasnika koji će me sponzorirati. Gospodara Boebu, možda."

"Vlada će morati da odobri sponzora... Ovo će oslabiti Zajednicu, i to i članove koji su vlasnici, i članove koji su kmetovi. U izvesnom smislu, pametno je smišljeno", reče Esdardon Aja.

"A šta će biti sa nama ako ne nađemo odobrenog sponzora?"

"Bićete smatrani beguncima."

To je značilo smrt, ili radni logor, ili aukciju.

"Oh, Gospode Kamije", rekla sam i uhvatila se za mišicu Esdardona

Aje, jer mi je zavesa tame pala pred oči.

Još neko vreme smo hodali ulicom. Kad sam opet bila sposobna da gledam, videla sam tu ulicu, visoke kuće grada, blistave svetlosti za koje sam do maločas mislila da su moje.

"Imam ja neke prijatelje", reče Hainac, hodajući dalje sa mnom, "koji planiraju da putuju u Kraljevinu Bambur."

Ja posle nekog vremena rekoh: "A šta bih ja radila tamo?"

"Brod za Jeovu poleće odatle."

"Za Jeovu", rekla sam.

"Koliko ja čujem, tako je", reče on, kao da razgovaramo o nekoj tramvajskoj liniji. "Očekujem da će kroz nekoliko godina Voe Deo početi da nudi prevoz do Jeove. Izvoziće one koji prave probleme, one koje ne možeš ubediti, članove Hame. Ali da bi to bilo, prvo će morati da prizna Jeovu kao naciju i državu, a to još nije voljan da učini. Zasad samo dopuštaju neku polulegalnu trgovinu između Jeove i nekih država-poslušnika Voe Dea... Pre dve godine, Kralj Bambura kupio je jedan stari korporacijski brod, pravi pravcijski stari kolonijalni trgovački brod. Kralj je smatrao da će mu prijati poseta mesecima Verela. Pokazalo se, međutim, da mu je ta poseta dosadna. Zato je iznajmio taj brod jednom konzorcijumu naučnika sa Univerziteta Bambura i biznismena iz prestonice. Sad neki proizvođači iz Bambura pomalo trguju sa Jeovom, pomoću tog broda, a izvestan broj naučnika se ukrca da izvede, onako usput, i naučnu ekspediciju. Naravno, svako takvo putovanje je veoma skupo, i zato oni nastoje da u svaki pohod uđe što veći broj naučnika, kad god brod poleće."

Sve sam ovo slušala ne čujući ništa, a ipak sve razumela.

"Dosad su", reče on, "uspevali to da izmuvaju."

Uvek je on bio tih, i kao da ga sve pomalo zabavlja, a opet ne sa nadmoćnim držanjem.

"Zna li Zajednica za taj brod?" upitala sam.

"Ja verujem da neki članovi znaju. A i neki u Hami. Ali veoma je opasno znati o tom brodu. Ako bi Voe Deo doznao da jedna klijent-država izvozi vrednu imovinu... Pa, mi smatramo da Voe Deo nešto već podozreva. Znači, ovo je jedna odluka koja se ne može doneti olako. Opasna, a bespovratna. Zbog te opasnosti, oklevao sam da razgovaram sa tobom. Toliko dugo sam oklevao, da ti sad moraš tu odluku doneti veoma brzo. Zapravo, noćas, Rakam."

Prenela sam pogled sa svetlosti grada gore, na nebo, koje su te svetlosti prikrivale. "Ići ću", rekoh. Pomislila sam na Valsu.

"Dobro", reče on. Na sledećem uglu poveo me je u drugom pravcu,

sada više ne prema mojoj kući, nego prema ekumenskoj ambasadi.

Nikada se nisam zapitala zašto on to čini za mene. Bio je to jedan tajnovit čovek, čovek tajne moći, ali je uvek govorio istinu, a ja mislim da je i postupao po nalogima svoga srca kad god je mogao.

Tek što smo zakoračili na tlo ambasade, u veliki park koji je u toj zimskoj noći bio blago obasjan svetiljkama sasvim pri zemlji, ja stadoh. "Moje knjige", rekla sam. On mi postavi pitanje, samo pogledom. "Želela sam poneti moje knjige na Jeovu", rekla sam. Sad se moj glas tresao od navale suza, kao da je sve što ostavljam sakupljeno u tu jednu stvar. "Ja mislim da su ljudima na Jeovi potrebne knjige", rekoh.

Nekoliko trenutaka kasnije on reče: "Urediću da budu poslate sledećim brodom. Kamo sreće da i tebe mogu poslati njime", nastavi, nešto tišim glasom. "Ali, naravno, Ekumen ne može davati besplatan prevoz odbeglim robovima..."

Okrenula sam se, dohvatila njegovu šaku i na nju pritisnula svoje čelo, i to je jedini put u mome životu da sam tako nešto učinila dobrovoljno.

Trgnuo se iznenađeno. "Hajde, hajde", reče mi, i povede me žurno.

Ambasada je iznajmljivala stražare, većinom veote, muškarce iz stare ratničke kaste. Jedan od njih, čovek veoma ozbiljan, učtiv, veoma ćutljiv, ukrcao se sa mnom u leteća kola koja su nas odbacila do Bambura, ostrvske kraljevine istočno od Velikog kontinenta. On je poneo sve dokumente koji su meni bili potrebni. Sa sletišta za letikola, poveo me je na Kraljevsku svemirsku opservatoriju, koju je Kralj izgradio za svoj svemirski brod. Tamo me odvedoše, ne gubeći ni trenutak, pravo u brod, koji je stajao na svojim ogromnim skelama spreman za polazak.

Pretpostavljam da su spremili udobne prostorije negde u prednjem delu broda kad je Kralj polazio da vidi mesece. Glavnina tog broda, koji je nekada pripadao poljoprivrednoj korporaciji, bila je još izdeljena na velike komore za proizvode korporacije. Sada je u četiri velike tovarne komore nosio poljoprivrednu mašineriju, proizvedenu u Bamburu, ka Jeovi; u povratku je, valjda, trebalo da u iste te četiri komore nosi jeovsko žito za Bambur. U petoj komori bili su kmetovi.

U tom prostoru, tovarnom, nisu postojala nikakva sedišta. Po podu su bile raspoređene podloge od čoje, a mi smo na njih legli. Vezali su nas za okolne šipke, kao što bi vezali i bilo kakav drugi teret. Bilo je tu približno pedeset 'naučnika'. Ja sam poslednja ušla i poslednja bila vezana. Posada je delovala užurbano i nervozno, a govorila je samo bamburski. Nisam razumela uputstva koja su nam govorili. Strašno mi

je bilo potrebno da ispraznim bešiku, ali oni su vikali "Nema vreme, nema vreme!" Zato sam samo ležala i mučila se, a oni su zatvorili velika vrata tovarnog dela broda, što me je podsetilo na kapiju robovskog naselja kod Šomekeovih. Oko mene su se ljudi dozivali na njihovom jeziku. Jedna beba je vrištala. Taj jezik sam znala. Onda ispod nas poče velika buka. Osetih kako se moje telo postupno, sve jače, pritiska o pod, kao da neko divovsko mekano stopalo gazi po meni, i uskoro sam imala osećaj da ću lopaticama svojih pleća raseći tu podlogu od čoje. Jezik mi je bio potisnut u grlo i činilo se da me pokušava ugušiti, a bešika je, uz jak bol, a zatim vruće olakšanje, ispustila mokraću.

Onda smo postali bestežinski - počeli smo lebdeti tako vezani. Dole je postalo gore, a gore dole, i oba su bila isto ili nijedno. Čula sam opet kako se ljudi oko mene dozivaju, izgovaraju imena, i rečenice koje su morale značiti: "Jesi dobro? Da, meni je dobro." Beba ni za trenutak nije prestajala da se dernja iz sve snage. Počeh opipavati to čime sam bila sputana, jer videla sam da se jedna žena pored mene podiže u sedeći položaj i trlja ruke i prsa na mestima gde su je kaiševi do tad pritezali. Međutim, jedan veliki mutni glas zagrme iz zvučnika, i poče nam davati naređenja, prvo na bamburskom, a zatim na voe-deanskom jeziku: "Ne otkačinj! kaiševi! Nigde ne polazi! Brod napadnut! Opasno, strašno opasno!"

Zato sam ležala lebdeći u mojoj maloj izmaglici od mokraće, slušala kako ti neznanci oko mene razgovaraju, a ništa ih razumela nisam. Sasvim jadno sam se osećala, a ipak bila sam neustrašivija nego ikad. Ni za šta se ja nisam brinula. Bilo je kao kad umireš. Bilo bi glupavo da se čovek zbog ičega brine dok umire.

Brod se pokrenuo čudno, kao da se stresao, a onda okrenuo. Nekim ljudima je pripala muka i počeli su da povraćaju. Vazduh se ispunio mirisom i kapljicama izbljuvaka. Oslobodila sam sebi ruke, samo toliko da maramu, koju sam nosila oko vrata, namestim preko lica kao filter, a krajeve začuškam pod glavu i onda pridržavam pritiskom glave o pod.

Tako pod maramom, nisam više videla ogromnu teretnu komoru, njen zasvođeni oblik, pa zato i nisam imala utisak da ću zaploviti ili pasti tamo. Marama je mirisala na mene, a to je prijalo. Bila je to ona marama koju sam često nosila kad sam se oblačila za predavanje, napravljena od fine gaze, bledocrvena sa srebrnim nitima utkanim na znatnim razmacima. Kad sam je kupila na gradskoj pijaci i platila novcem koji sam sama zaradila, razmišljala sam o onoj crvenoj marami moje majke, koju je od gospe Tazeu dobila. Smatrala sam da bi se i ova,

mada je manje blistava, njoj dopala. Sada sam ležala i gledala bledocrveni mrak u koji se, zbog marame, tovarni prostor pretvorio, mrak u kome su ipak blistale, kao zvezdice, sijalice iznad pojedinih brodskih hermetičnih vrata; i razmišljala o mojoj majci, Jouvi. Nju su verovatno ubili onog jutra u kmetskom naselju. Možda je odvučena u neko drugo naselje kao žena za upotrebu, ali Ahas nikad nije našao nikakvog traga od nje. Razmišljala sam kako je umela da drži glavu malo nagnutu na jednu stranu, pokazujući poštovanje, ali i budnu pažnju, graciozno. Njene oči bile su pune i blistave, 'oči u kojima gledam - svih meseca sedam', kako se to u pesmi kaže. Ali sam razmišljala: ja te mesece nikada više videti neću.

I osetila sam se onda tako čudno, da sam počela, da bi mi bilo lakše i da bih nekako skrenula sebi pažnju, da pevam poluglasno, tako sama pod mojim šatorom od crvene gaze koji je postajao i topao od mog daha. Pevušila sam one pesme o slobodi koje smo pevali u Hami, a onda ljubavne pesme koje sam od gospe Tazeu naučila. Najzad pesmu 'Oh, o, Jeove', prvo tiho, a onda nešto glasnije. Onda sam začula jedan glas, negde tamo, napolju, u svetu blage crvene magle, muški glas koji mi se pridružio; pa jedan ženski. Svi kmetovi iz Voe Dea znali su tu pesmu. Počesmo pevati zajedno. Prihvatio ju je glas nekog muškarca iz Bambura koji je samo zamenio naše reči bamburskim rečima, a zadržao melodiju. Pridružili su se i drugi. Posle nekog vremena pevanje je zamrlo. Bebin plač sad je bio slab. Vazduh je bio veoma zagađen.

Saznali smo mnogo sati kasnije, kad je iz ventilacije konačno počeo stizati čist vazduh i kad nam je rečeno da se možemo odvezati, da nas je bio presreo jedan brod voe-deanske svemirske odbrambene flote, odmah iznad atmosfere, i zatražio da se spustimo. Naš kapetan se opredelio da prenebregne taj nalog. Ratni brod je ispalio jedan hitac i nije nas pogodio, ali je eksplozija oštetila kontrolne aparate. Teretnjak je leteo dalje, a tu ratnu letelicu nije više video niti išta od nje čuo. Nalazili smo se, sada, na oko jedanaest dana putovanja od Jeove. Moglo bi se dogoditi da nas taj ratni brod, ili nekoliko brodova, sačekaju u zasedi kod Jeove. A kao razlog za presretanje ratni brod je naveo 'sumnju da nosimo švercovanu trgovačku robu'.

Ta flota ratnih brodova sagrađena je pre nekoliko vekova, da bi se Verel odbranio od navodnih napada 'tuđinskog carstva', kako su tada nazivali Ekumen. Toliko su se plašili te zamišljene pretnje, da su uložili svu svoju energiju u tehnologiju svemirskih letova; a ishod je bila kolonizacija Jeove. Prošlo je četiri storine godina, a niko nije ugrozio Verel, i tad je Voe Deo konačno dozvolio da Ekumen pošalje izaslanike

i ambasadore. Odbrambenu flotu su Voe-Deanci koristili da prevoze trupe i oružje tokom Oslobođilačkog rata. A sad su je koristili na onaj način kako zemljoposjednici koriste lovačke pse i lovačke mačke: da hvataju odbegle robove.

Pronašla sam u tovarnoj komori to drugo dvoje Voe-Deanaca, pa smo primakli svoje 'ležajeve' i kaiševe tako da smo sad mogli pričati. To dvoje je Hama dovela u Bambur i platila njihov prevoz na Jeovu. Meni do tog trenutka nije palo na um da prevoz treba i da se plati. Znala sam ko je platio za mene.

"Ne ide kosmički brod na pogon ljubavi", rekla je ta žena. Čudna je to osoba bila. Zaista - naučnica. Kompanija koja je nju iznajmila, dala joj je vrhunsko školovanje iz oblasti hemije. Onda je ta žena ubedila Hamu da je pošalje na Jeovu, zato što je bila čvrsto ubeđena da će tamo njene sposobnosti biti potrebne i visoko cenjene. Zarađivala je već više nego mnogi gareoti, ali je očekivala da će na Jeovi zarađivati i više. "Biću bogata", govorila je.

A muškarac, samo dečak zapravo, mlinarski pomoćnik u jednom severnom gradu, naprosto je pobegao, a onda imao sreće da sretne ljude koji su bili voljni da ga spasu smrti u radnim logorima. Imao je šesnaest godina i bio je neznalica, galamdžija, bundžija, ali po prirodi baš sladak. Postao je omiljen svima, kao maskota. Mene su puno tražili zato što sam znala istoriju Jeove, pa sam preko jednog čoveka koji je znao oba naša jezika saopštavala Bamburima ponešto o svetu na koji idu - o vekovima korporacijskog ropstva, o Nadamiju, o ratu, o Oslobođenju. Neki među njima bili su iznajmljenici iz gradova, dok su drugi bili grupa plantažnih robova koju je Hama otkupila na jednoj aukciji, nastupajući pod lažnim imenom i plaćajući lažnim novcem, i hitro utovarila u ovaj brod; ti robovi su jedva ikakvog pojma imali kuda idu. Upravo taj poslednji trik privukao je pažnju Voe Dea na ovaj let.

Jaram - tako se zvao taj mlinarski pomoćnik, 'Jaram' - beskrajno je nagađao kako će nas Jeovci dočekati. Imao je priču, pola šalu, a pola san, o orkestrima koji će svirati za nas, o držanju govora, o velikoj gozbi. Kako su se naši dani vukli, ta gozba je postajala sve kićenija. A dani su nam bili dugi, gladni, plutali smo tako po bezlično praznoj tovarnoj komori, na svakih dvanaest sati je svetlost postajala malo jača ili malo slabija, a dva puta u toku 'dana' dobijali smo hranu i vodu u tubama koje istiskuješ sebi u usta. Nisam mnogo razmišljala šta će se dogoditi. Bila sam između događanja. Ako nas ratni brodovi nađu, verovatno ćemo umreti. Ako se dočepamo Jeove, biće nam to novi život. A do tada smo lebdeli.

4. Jeove

Brod se bezbedno spustio u luku Jeove. Prvo su istovarili sandučine sa mašinama, a onda onaj drugi teret. Izišli smo teturavo, držeći se jedni za druge, nemoćni da se odupremo jakom privlačenju ovog sveta koji nas je vukao ka svom središtu, zaslepljeni sjajem sunca kome smo se sada približili više nego ikad u životu.

"Ovamo! Ovamo!" vikao je jedan čovek. Prijalo mi je da čujem moj jezik, ali Bamburi su izgledali kao da strepe.

Ovamo - u red stani - skidaj se - čekaj - sve što smo čuli kad smo se iskricali na Slobodni Svet bila su naređenja. Morali su da nas dekontaminišu, a to je bio proces bolan i zamoran. Morali smo se podvrgnuti medicinskom pregledu. Sve što smo doneli moralo je biti pregledano i popisano, što u mom slučaju nije trajalo dugo: donela sam samo odeću, onu istu sa kojom sam se ukrkala i u kojoj sam provela dve nedelje neprekidno. Bilo mi je drago da me dekontaminišu. Najzad nam rekoše da stanemo u red u jednoj velikoj magacinskoj šupi. Iznad vrata je i sad stajala firma APKJ - Agrikulturno-plantažna korporacija Jeove. Jedna po jedna osoba prolazila je kroz administrativni proces ulaska na Jeovu. Čovek koji je na taj način 'obradio moj slučaj' bio je niskog rasta, beo, srednjih godina, sa naočarima, kao ma koji kmet-činovnik u glavnom gradu Voe Dea, ali ja sam ga gledala sa dubokim poštovanjem. Bio je to prvi Jeovac sa kojim sam razgovarala. Postavljao mi je pitanja sa jednog formulara i zapisivao moje odgovore. "Umeš da čitaš?" - "Da." - "Stručna si za nešto?" - Mucala sam jedan trenutak, a onda rekla: "Za nastavu - ja sam nastavnik čitanja i istorije." On nijednog trenutka nije digao pogled ka meni.

Bilo mi je drago da budem strpljiva. Jer, ipak, Jeovci nisu tražili da mi dođemo. Primili su nas samo zato što su znali da ćemo, ako nas pošalju nazad, svi umreti užasnom smrću na javnim smaknućima. Za Bambur, bili smo unosan teret, ali za Jeovu, problem. Ali mnogi od nas imali su stručnu spremu koja ovde mora biti potrebna, pa sam se radovala što su nas to pitali.

Kad smo svi 'obrađeni', razdvojiše nas u dve grupe: mušku i žensku. Jaram me je zagrlio, a onda otišao na mušku stranu smejući se i mašući. Ja sam ostala kod žena. Gledale smo kako vode sve muškarce u šatlj za Staru Prestonicu. Sada me je strpljenje izdalo, a moja nada je izbledela. Počeh se moliti: "Gospode Kamije, ne i ovde!" Strah me je naveo da besnim. Kad je opet došao jedan muškarac da nam nešto naređuje, ja

sam mu prišla i rekla: "Ko si ti? Kuda mi idemo? Mi smo slobodne žene!"

Bio je to neki krupan tip sa okruglim belim licem i plavkastim očima. Spustio je pogled ka meni, i prvo je odhuknuo nadmeno, a onda se osmehnuo. "Da, sestrice, slobodna si", rekao je. "Ali svi mi moramo nešto raditi, a? Vi, gospe, idete na jug. Potrebna je radna snaga na plantažama pirinča. Malo radite, nešto i zaradite, malo pogledate oko sebe, važi? Pa ako vam se tamo ne sviđa, vratite se ovamo. Mi ovde uvek imamo načina da upotrebimo lepe male ženske!"

Nikad do tad nisam čula jeovski seoski izgovor voe-deanskog jezika, jedan pevucavi, smučeno-ublaženi izgovor sa dugim, jasnim samoglasnicima. Nikad do tad nisam čula da neko za kmetice kaže da su gospe. Niko me nikad nije nazvao sestricom. On reč 'upotrebiti' sigurno nije shvatao u onom smislu kao ja. Mislio je nešto dobro. Zbunjena, začutala sam. Ali hemičarka, Tualtak, reče: "Slušaj, ja nisam radnica za njivu, ja sam naučni radnik..."

"A, svi ste vi naučnici", reče Jeovac sa tim svojim velikim osmehom. "Idemo, gospe!" Krenuo je on krupnim koracima napred, a mi - za njim. Tualtak je nastavila da priča nešto. On se smeškao, ali nije obraćao pažnju.

Uveli su nas u jedan vagon koji je čekao na pobočnim tračnicama. Ogromno, blistavo sunce je zalazilo. Sva nebesa bila su narandžasta i ružičasta, prepuna svetlosti. Dugačke senke opružale su se, crne, po zemlji. Vazduh beše topao, prašnjav, slatkog mirisa. Dok smo stajale i čekale da se ukrcamo u vagon, sagla sam se i uzela jedan crvenkasti kamenčić sa zemlje. Bio je to oblutak sa jednim vrlo tankim belim slojem u sebi, koji ga je sasvim presecao. Bilo je to parče Jeove. Držala sam Jeovu u ruci. I taj kamičak još i danas imam.

Naš vagon su prevukli na druge tračnice, u glavni deo stanice, i tamo priključili jednom vozu. Kad je voz krenuo, poslužili su nam ručak, i to supu koja je sipana iz kotlova što su na točkicama gurani kroz vagon, zatim činije sa slatkim, teškim, močvarskim pirinčem, i pini, voće koje je na Verelu luksuz, a ovde nešto najobičnije. Navalile smo da jedemo i jedemo. Posmatrala sam kako i poslednja svetlost zamire na dugačkim, zatalasanim brdima kroz koja je voz prolazio. Zvezde su izišle. Nijedan mesec. Nikad više. Ali videh kako se na istoku uzdiže Verel. Jeovu, međutim, sa Verela nikad nisi mogao videti da se diže posle zalaska sunca. Jeova je uvek išla sa suncem.

Živa sam i ovde sam, razmišljala sam ja. Idem za suncem. Izbacila sam iz uma sve ostalo i zaspala uz ljuljanje voza.

Skinuli su nas sa tog voza drugog dana, u jednom gradu na velikoj reci Jot. Naša grupa, sačinjena od dvadeset tri osobe, tu je razdvojena, i nas deset povedoše volujskim kolima u selo Hagajot. Nekada je to bilo robovsko naselje APKJ, gde su gajili močvarski pirinač da prehrane kolonijalno roblje, a sad kooperativno selo, gde su gajili močvarski pirinač da prehrane Slobodni Narod. Učlanili su nas, postale smo članice kooperative, odnosno zadruge. Živele smo u svakom pogledu jednako i sve isto dobijale kao ostali seljaci, ali se znalo da ćemo, kad dobijemo platu, isplatiti zadruzi dug koji dotad načinimo.

Bio je to razuman način da se postupi sa imigrantima koji nemaju ni para niti znaju jezik niti su kvalifikovani za bilo koji posao. Ali nisam razumela zbog čega su prenebregli našu stručnost. I zašto su poslali muškarce sa bamburskih plantaža, radnike sa njiva, u grad, a ne ovde? Zašto samo žene?

Nisam razumela zašto, u selu slobodnih ljudi, postoji muška strana i ženska strana, a između njih jarak pun vode.

Nije mi bilo jasno zašto, kao što uskoro otkrih, muškarci donose sve odluke i daju sva naređenja. Ali, pošto je to bilo tako, razumela sam da se plaše nas, verelskih žena, koje nisu navikle da primaju naređenja od sebi ravnih. Takođe sam razumela da treba da primam naređenja i da čak i ne izgledam kao da mi pada na um da neko od tih naređenja osporim. Muškarci sela Hagajot gledali su nas sa plamenim podozrenjem i sa bičem u ruci, jednako spremnim kao što je bio bič ma kog gazde. "Možda ste vi tamo govorile muškarcima šta da rade", rekao nam je predradnik, prvog jutra na njivi. "E, al' to je bilo tamo. To ovde nema. Ovde mi, slobodni ljudi, radimo zajedno. Mislite da ste neke gazdarice. Ovde nema gazdarica."

Postojale su babe na ženskoj strani, ali nisu imale onu vlast kao nekada naše babe. Ovde, gde tokom prvog veka nije bilo robinja uopšte, muškarci su morali sami sebi organizovati život, pa i vlast. Kad su robinje najzad poslate u ove muške robovske kraljevine, nije bilo nimalo vlasti za njih. Nisu imale glas. Tek prelaskom u grad dobijale su, na Jeovi, glas.

Učila sam ćutanje.

Ali nije bilo toliko loše meni i Tualtak koliko našim drugaricama iz Bambura, kojih je bilo osam. Bile smo prvi imigranti koje su ovi seljaci ikada videli. Ovdašnji narod je znao samo jedan jezik. Za Bamburke su mislili da su veštice zato što 'ne govore kao ljudska bića'. Bičevali su ih zato što su govorile svojim sopstvenim jezikom.

Priznaću da je moja prva godina u Slobodnom Svetu bila mome srcu

jednako tužna kao život u Zeskri. Mrzela sam da stojim po ceo dan u plitkoj vodi pirinčanih polja. Stopala su nam bila većito natečena i puna crvića koji riju kroz kožu i koje smo morale vaditi iz kože, jednog po jednog, svako veče. Ali to je bio neophodan posao i ne previše težak za zdravu ženu. Ne posao koji bi me slomio.

Hagajot nije bio plemensko selo i nije bio onako konzervativno kao neka sela za koja sam kasnije saznala. Ovde nije bilo obrednog silovanja devojčica, a žena je bila, na ženskoj strani, bezbedna. Ona je 'preskakala jarak' samo sa muškarcem koga bi sama izabrala. Ali, ako bi žena ma kuda krenula sama, ili čak ako bi se na njivama odvojila od drugih žena, smatralo se da je 'sama to tražila' i da svaki muškarac ima pravo da se silom popne na nju.

Čvrsta prijateljstva sam sklopila sa seoskim ženama i sa tim Bamburkama. Nisu one bile u ništa većem neznanju nego ja pre samo nekoliko godina, a neke su bile daleko mudrije nego što ću ja ikada biti. Nije bilo moguće imati prijatelja među muškarcima, koji su zamišljali da su naši vlasnici. Nisam uspevala sagledati kako će se ovdašnji život ikada promeniti. Moje srce je bilo veoma tužno, u noćima, dok sam ležala među usnulom decom i ženama u našoj kolibi i razmišljala: zar je Valsu za ovo poginula?

Tokom moje druge godine tamo, odlučila sam da činim koliko mogu da ostanem iznad ubogosti koja mi je pretila. Jedna Bamburka, krotka osoba koja je sporo shvatala stvari i koju su bičevali i tukli i muškarci i žene zato što je govorila svojim jezikom, udavila se na velikoj njivi pirinča. Legla je u plitku, mlaku vodu koja joj je bila jedva nešto iznad nožnih članaka, i udavila se. Plašila sam se tog popuštanja, te vode očajanja. Odlučila sam da iskoristim svoju veštinu, da naučim seoske žene i decu da čitaju.

Na pirinčanom platnu napisala sam ponešto iz bukvara i načinila igru od toga, u početku samo za malu decu. Neke devojke i žene gledale su to sa radoznalošću. Neke od njih znale su da ljudi u gradovima i gradićima umeju da čitaju. Sagledavale su to kao jednu misteriju, kao veštičja posla koja daju gradskom narodu tako ogromnu moć. Ja to nisam poricala.

Za žene sam prvo napisala stihove i odlomke iz Arkamije, sve kojih sam se mogla setiti, da bi one mogle tu knjigu imati odmah, a ne čekati da im recituje neko od onih muškaraca koji su sebe nazivali sveštenicima. Bile su ponosne što uče da čitaju te stihove. Onda sam zatražila od moje prijateljice Seugi da mi ispriča priču iz svog života, uspomenu na dan kad je, kao dete, susrela u močvari divlju lovačku

mačku. Zapisala sam priču, stavila naslov 'Močvarski lav, priča Arno Seugi', i onda je glasno čitala autorki i jednom krugu devojaka i žena. One su se divile i smejale. Seugi je plakala i pipkala to pisanije koje je sadržavalo njen glas.

Konačno je do mene došao Izabrani sin, jedan krupan, blag, bled muškarac, oćoraveo u ratu. Na sebi je imao odeću svoga zvanja, onaj dugački tesni kaput kakav su verelski vlasnici nosili pre tri stotine godina. Rekao mi je da ne bi trebalo da učim devojčice da čitaju, nego samo dečake.

Ja njemu: učiću svu decu koja žele da nauče, ili nikoga.

"Devojčice ne žele to da uče", reče on.

"Žele. Četrnaest devojčica zatražilo je da bude u mom odeljenju. I osam dečaka. Da li ti kažeš da devojčice ne treba da se podučavaju veri, Izabrani sine?"

Ovo ga je nateralo da zastane. "One treba da uče o životu gospe Milosrdne", reče.

"Napisaću žitije Tualino za njih", kažem ja istog trenutka. A on ode, spasavajući svoje dostojanstvo.

Malo mi je zadovoljstva donela takva pobeda. Ali bar sam nastavila držati časove.

Tualtak me je večito napadala predlozima da pobegnemo, da pobegnemo niz reku, u grad. Veoma je omršavila, jer nije mogla da vari tu tešku hranu. Mrzela je taj posao i te ljude. "Baš tebe briga, ti si bila plantažno štene, prašinarica, ali ja to nikad nisam bila, moja majka je bila iznajmljenica, živele smo u finoj kući u ulici Haba, bila sam najpametniji student koga su ikada videli u toj laboratoriji", govorila je, i tako nastavljala i nastavljala, živeći u svetu koji je izgubila.

Ponekad sam i slušala te njene pričancije o bekstvu. Pokušavala sam da se setim kako su izgledale karte Jeove u mojim izgubljenim knjigama. Pamtila sam veliku reku, Jot, koja teče iz duboke unutrašnjosti kontinenta, tri hiljade kilometara, sve do Južnog mora. Ali gde smo mi, na toj ogromnoj dužini, koliko smo daleko od grada Jotebera koji leži u delti? Između Hagajota i grada moglo bi biti još stotinu ovakvih sela. "Jesi li ti silovana nekad?" upitala sam je.

Uvredila se. "Ja sam iznajmljena žena, a ne žena za upotrebu", rekla je odsečno.

Ja rekoh: "A ja sam dve godine bila žena za upotrebu. Ako bi me neko sad ponovo silovao, ja bih ili ubila njega ili sebe. Mislim da ako bi dve Verelke ovde išle same, i to pešice, bile bi silovane. Ja to ne mogu, Tualtak."

"Pa ne može sve biti kao ovo ovde!" kriknu ona sa takvim očajanjem, da se meni grlo steže od nadolazećeg plača.

"Možda, kad otvore škole - onda će dolaziti i ljudi iz grada..." To je bilo sve što sam imala da ponudim njoj, a i sebi, kao nadu. "Možda, ako bude dobra žetva ove godine, pa ako možemo da podignemo naše pare, pa da se popnemo na voz..."

To je, uistinu, bila naša najbolja nada. Problem je bio, kako iščupati naš novac od poglavice i njegove kohorte. Oni su sav prihod zadruga držali u jednoj kamenoj kolibi koju su nazivali Bankom Hagajota, i samo su oni ikada viđali gotov novac. Svaki pojedinac imao je u banci svoj račun, i ti računi su vođeni zaista pošteno; stari bankar-starešina bio je voljan da po zemlji ispred tebe izgrebuca tvoje stanje na računu, ako zatražiš. Ali žene i deca nisu mogli podizati novac sa svog računa. Mi smo dobijali samo jednu vrstu bonova, ispečenih od gline, sa oznakama koje je utiskivao bankar-starešina; pomoću toga smo mogli jedni od drugih kupovati stvari, stvari koje narod seoski proizvodi - odevne predmete, sandale, alatke, ogrlice od đinđuva, pirinčano pivo. Pravi novac naš bio je, govorili su nam, bezbedan u banci. Sećala sam se kako je onaj stari sakati kmet kod Šomekeovih skakutavo plesao i pevao: "Pare u banci, Gospode! Pare u banci, Gospode!"

Još i pre našeg dolaska, ovaj sistem se ženama nije sviđao. A sad je bilo tu devet žena više kojima se nije sviđao.

Jedne noći zapitala sam moju prijateljicu Seugi, čija je kosa bila jednako bela kao i njena koža: "Seugi, znaš li šta se desilo na mestu zvanom Nadami?"

"Znam", reče ona. "Žene su otvorile vrata. Sve su žene ustale, a onda su se muškarci digli protiv gazda. Ali bilo im je potrebno oružje. Onda je jedna žena potrčala kroz noć i ukrala ključ iz vlasnikove kutije i otvorila vrata onog jakog mesta gde su gazde čuvali puške i metke, i držala ih otvorena snagom svoga tela sve dok se robovi nisu naoružali. Pa su ubili korporacije i postigli da to mesto, Nadami, bude slobodno."

"Čak se i na Verelu čuje ta priča", rekla sam. "Čak i tamo žene pričaju o Nadamiju, mestu gde su žene počele Oslobođenje. I muškarci pričaju o tome. A pričaju li muškarci ovde? Znaju li?"

Seugi i druge žene zaklimate glavama.

"Ako su žene oslobodile muškarce Nadamija", rekoah ja, "možda žene Hagajota mogu osloboditi svoje pare."

Seugi se nasmeja. Povika jednoj grupi baba. "Slušajte Rakam! Slušajte ovo!"

Posle mnogih razgovora, grdne količine razgovora, koji potrajaše

danima i nedeljama, obrazovano je poslanstvo žena, nas trideset. Prešle smo mostić preko jarka i ušle na mušku stranu, a tamo svečano zatražile razgovor sa poglavicom. Naš glavni pregovarački adut bilo je postidivanje. Seugi i druge seljanke znale su koliko mogu postideti muškarce, a da ih ne izazovu na bes i osvetu. Slušajući ih, čula sam kako dostojanstvo razgovara sa dostojanstvom, ponos kako se obraća ponosu. Prvi put od kad sam došla na Jeovu, osetila sam da pripadam tom narodu, da su njihov ponos i dostojanstvo moji.

U selu nema ništa brzo. Ali dok stigismo do žetve, žene Hagajota dobiše pravo da podižu zaradu u gotovom novcu.

"A sad o glasanju", rekla sam Seugi, jer u tom selu nije postojalo tajno glasanje. Kad bi došli oblasni izbori, pa čak i kad je bio planetni referendum o opravosnaženju novog Ustava, poglavica bi pitao muškarce za šta su, a onda bi popunio sve listiće. Žene nisu ništa ni pitali. Samo su ubeležavali i njihove glasove, kao da su glasale i one jednako.

Ali ja nisam ostala da pomognem u postizanju te promene u Hagajotu. Tualtak je bila stvarno bolesna i već napola luda od čežnje da se iščupa iz močvara i domogne grada. I ja sam čeznula za tim. Zato smo podigle svoje plate, pa su nas Seugi i druge žene povezle volovskim kolima na jedan nasip koji je služio kao drum do železničke stanice. Na stanici smo podigle zastavu koja signalíše da prvi sledeći voz treba da zastane da bi primio putnike.

Naišao je kroz nekoliko sati, jedna dugačka kompozicija teretnih vagona punih močvarskog pirinča, na putu za mlinove grada Joteber. Mi smo se, nas dve, ukrcale u vagon za posadu, a tamo su bili železničari i nekoliko putnika, seljaka; sve muškarci. Ja sam imala nožekanju zadenutu za pojas, ali niko od muškaraca nije ispoljio nikakvo nepoštovanje. Pošto nisu više bili u onakvim, bivšim kmetskim, naseljima, postali su stidljivi i bojažljivi. Sedela sam uspravljenih leđa na mom ležaju i gledala ogromne, divlje močvare prepune visokih trava kako proleću u vrtlogu pored nas; gledala sam i sela na obalama široke reke, i želela da voz tako nastavi za večna vremena.

Ali Tualtak je ležala na donjem ležaju, ispod mene, kašljala, i nervirala se. Kad smo stigle u grad Joteber, bila je tako slaba da sam shvatila da je moram odvesti kod lekara. Jedan čovek u posadi voza bio je ljubazan pa nam je rekao kako da stignemo javnim prevozom do bolnice. Dok smo se klackale kroz vrele, zakrčene gradske ulice u tramvaju, u kome je takođe bila gužva, bila sam ipak srećna. Nisam

mogla da ne budem srećna.

U bolnici zatražiše da vide naše 'građanske registracione papire'.

Ja nisam ni čula za tako nešto. Kasnije sam otkrila da su ti naši dokumenti predati poglavici u Hagajotu, koji ih je sačuvao, baš kao što je čuvao i papire svih ostalih 'njihovih' žena. Ali u onom trenutku, samo sam mogla da blenem i kažem: "Ja ništa ne znam o registracionim papirima."

Čula sam kako jedna žena iza radnog stola kaže ostalima: "Bože, bože, koliko se prašnjav može biti?"

Znala sam na šta ličimo. Znala sam da izgledamo prljavo i nisko. Ali kad sam čula tu reč 'prašina', u meni se opet probudiše ponos i dostojanstvo. Zavukla sam ruku u svoj ranac i izvadila hartiju slobode, onu staru na kojoj je Erod pisao, hartiju veoma ispresavijanu i zgužvanu, i sasvim prašnjavu.

"Ovo je moj građanski registracioni papir", rekoh glasom tako jakim, da su te žene poskočile i okrenule se. "Na njemu je krv moje majke i moje babe. Ova moja prijateljica je bolesna. Njoj je potreban lekar. Sada nas odvedite kod lekara!"

Iz jednog hodnika istupila je neka mršava ženica. "Hodite ovamo", reče ona. Jedna od činovnica poče nešto da se buni, ali je ova sitna žena samo pogleda.

Pošle smo za njom u sobu za preglede.

"Ja sam doktorica Jeron", reče ona, a onda se ispravi. "Služim kao bolničarka", reče. "Ali sam doktor. A vas dve - sa Starog Sveta dolazite? sa Verela? Sedi ti, dete, i skini košulju. Koliko dugo ste ovde?"

Za četvrt sata je odredila dijagnozu i smestila Tualtak u jedan od bolničkih kreveta na obližnjem odeljenju, sa nalogom da se odmara i da bude na posmatranju; a mene je poslala iz bolnice sa ceduljom, nekoj svojoj prijateljici koja bi mi mogla pomoći da nađem smeštaj i zaposlenje.

"Nastava!" rekla je dr Jeron. "Nastavnica! Oh, ženo, ti si kiša za suhu zemlju!"

I stvarno, u prvoj školi gde sam se javila, hteli su me zaposliti, istog trena, da držim časove iz čega god hoću. Pošto potičem iz jednog kapitalističkog naroda, prvo sam procunjala kroz još nekoliko škola, da vidim ko nudi bolju platu. Na kraju sam se ipak zaposlila u toj prvoj; dopali mi se ljudi.

Pre Oslobođilačkog rata jeovski gradovi, koji su bili gradovi kmetova što su ih posedovale korporacije, i to takvih koji su putem

'rente' otkupljivali svoju slobodu, imali su škole i svakojake programe za stručno osposobljavanje. Čak je u Staroj Prestonici postojao Univerzitet za kmetove. Korporacije su, naravno, kontrolisale svaku pojedinu informaciju koja je pristizala u takve institucije, i motrile i cenzurisale celokupnu nastavu i sve što se pisalo, uvek sa ciljem izvlačenja najveće zarade. Ali unutar tih uzanih okvira, kmetovi su imali slobodu da koriste informacije kako god im je bilo volja, a gradski Jeovci su obrazovanje duboko cenili. Tokom dugotrajnog rata, koji se otegao na trideset godina, taj sistem prikupljanja i širenja znanja sasvim se raspao. Čitavo jedno pokolenje je izrasla nemajući pojma ni o čemu osim o borbi i skrivanju, gladovanju i bolovanju. Direktor moje škole mi reče: "Naša deca su odrasla nepismena, u neznanju. Zar je ikakvo čudo da su poglavice plantaža nastavile da rade sve kao ranije gazde? Ko ih je mogao sprečiti?"

Ovi muškarci i žene su verovali, sa vatrenom strašću, da ih samo obrazovanje može odvesti do slobode. Nastavljali su oslobodilački rat.

Veliki, a siromašan je bio Joteber grad, pun sunca, razvučen po ogromnom prostoru, ulice su mu bile široke, zgrade niske, a drveće staro i ogromno, sa puno senke. Glavni oblik saobraćaja bilo je pešačenje, ali su i bicikli zvoncali i tramvaji zvrčali svojim zvonima kroz spore gomile ljudi. Mogao si videti kilometre i kilometre koliba i sirotinjskih udžerica dole na staroj plavnoj ravni blizu reke, gde je zemljište bilo plodno za vrtlarenje. Središte grada bilo je na blagoj uzvisini, od koje su se na razne strane širile fabrike i železničke stanice. Strogi centar ličio je na grad Voe Deo, samo više oronuo, siromašniji, ali i sa više blagosti. Umesto u velikim robnim kućama namenjenim vlasnicima, ljudi su sve kupovali i prodavali na otvorenim pijacama, sa tezge. Blag je bio vazduh ovde na jugu, topao i mekan morski vazduh pun izmaglice i sunca. Ostadoh srećna. Ja, milošću božjom, imam um koji ume ostaviti nesreće iza sebe. Zato sam u gradu Joteberu bila srećna.

Tualtak je ozdravila i zaposlila se kao hemičar u jednoj fabrici. Retko sam je viđala, jer naše prijateljstvo je nastalo od nevolje, a ne po slobodnom izboru. Kad god bih je videla, ona je pričala o ulici Haba i o svojoj laboratoriji na Verelu, i žalila se na posao i ljude ovde.

Dr Jeron me nije zaboravila. Napisala je pisamce i zatražila da joj dođem u posetu, što sam i učinila. Uskoro, kad sam se smestila, ona predloži da dođem na sastanak jednog obrazovnog društva. Otkrila sam da je to, u stvari, grupa demokrata, većinom učiteljica, koji su nastojali da deluju protiv autokratske moći plemenskih i oblasnih poglavica

ugrađene u novi Ustav, i protiv onog za šta su imali naziv 'robovski mentalitet', a to je kruta, ženomrzačka hijerarhija koju sam zatekla u Hagajotu. Moje iskustvo bilo im je korisno, jer sve su one bile građanke koje su sa robovskim mentalitetom imale posla samo kad bi im se nametnuo kao vlast. U ovoj grupi, žene su bile ponajviše ljute. One su u Oslobođenju najviše izgubile i sad su imale manje da izgube nego muškarci. Muškarci su se, većinom, zalagali da idemo postepeno, korak po korak, dok su žene, većinom, bile za revoluciju. Kao Verelka, ne poznajući politiku na Jeovi, ja sam ćutala i slušala. A nije mi bilo lako da ćutim. Ja sam pričalica, a povremeno sam imala mnogo toga da kažem. Ali sam držala jezik za zubima i slušala njih. Bili su to ljudi koje vredi slušati.

Neznanje brani sebe; brani se na divljački način. A nepismenost ume, dobro sam to naučila, biti vrlo lukava. Možda naš Poglavica, Predsednik područja Joteber, izabran na nameštenim izborima, nije razumeo naše manipulacije sa nastavnim planovima i programima; ali on i nije traćio mnogo energije na pokušaje da kontroliše škole. On je u škole samo slao svoje inspektore da brljaju po našim časovima i cenzurišu naše knjige. Video je on dobro da je, kao i u vreme korporacija, važno kontrolisati mrežu. Sve emisije vesti, svi informativni programi, sve marionete na nearealima, sve je to bilo okaćeno o kanape koje je vukao on. Šta su protiv toga mogli neki, tamo, nastavnici? Neškolovali roditelji imali su decu koja su ulazila u mrežu da bi čula, videla i osetila ono što Predsednik hoće: da je sloboda - biti poslušan prema svojim vođama; da je vrlina činiti nasilje, da je muškost - preovlađivati. I pošto su se takve istine i sprovodile u život, svakodnevno, kao i bivale prikazivane sa pojačanim gledaočevim čulnim iskustvom u nearealima, šta su protiv toga mogle reći?

"Pismenost je irelevantna", rekla je tužno jedna nastavnica iz te grupe. "Poglavice su preskočile preko naših glava i ovladale post-pismenom informacionom tehnologijom."

Sumorno sam razmišljala o tome, mrzela sam te njene kićene izraze kao 'irelevantno', 'post-pismeno', zato što sam se plašila da je ona u pravu.

Na sledeći sastanak naše grupe došao je, na moje iznenađenje, jedan tuđin iz svemira: ekumenski podizaslanik. Očekivalo se da će on biti veliko pero u kapi našeg poglavice, jer poslat je iz Stare Prestonice navodno da bi podržao Poglavicu u agitaciji protiv Svetske stranke, koja je u ovim krajevima bila još i sad jaka i nastavljala sa svojim zahtevima da Jeova izbaci sve strance napolje. Ja sam bila nešto načula

da je takva osoba došla kod nas, ali nisam očekivala da ću ga sresti na skupu subverzivnih učiteljica.

Bio je to čovek niskog rasta, crvenosmeđ, sa belim uglovima očiju, ali zgodan ako možeš tu sitnicu zanemariti. Sedeo je na sedištu ispred mene. Sedao je savršeno mirno, kao da se odavno navikao da sedi nepomično, i slušao ćutke, kao da je naviknut da sluša. Na kraju sastanka, okrenuo se, a te njegove nenormalne oči pogledale su pravo u mene.

"Radose Rakam?" reče on.

Klimnuh glavom, zanemela.

"Ja sam Jehedarhed Havživa", reče on. "Imam neke knjige za tebe, od Stare Muzike."

Zurila sam. "Knjige?"

"Od Stare Muzike", reče on. "Od Esdardona Aje, na Verelu."

"Moje knjige?" reko.

Osmehnuo se. Imao je širok, brz osmeh.

"Oh, gde su?" uzviknula sam.

"Kod mene kući. Možemo ih uzeti noćas, ako želiš. Imam kola." Bilo je nečeg ironičnog i lakog u načinu na koji je to rekao, kao da je on čovek koji nije očekivao da će imati kola, ali kome će kola ipak prijati.

Prišla nam je dr Jeron. "Znači, našao si je", reče ona podizaslaničnu. Pogledao ju je tako ozareno, da sam pomislila, ovo dvoje se vole. Iako je ona morala biti mnogo starija od njega, ničeg čudnog nije bilo u toj pomisli. Doktorka Jeron bila je magnetna žena. Ali bilo je čudno da takva misao dođe na pamet meni, jer moj um nije bio sklon spekulacijama o seksualnim vezama drugih ljudi. To me nije zanimalo.

Položio je šaku na njenu mišicu dok su pričali, i ja videh, neobičnom snagom vida, kako je nežan bio taj dodir, dodir maltene sa oklevanjem, ali i sa pouzdanjem u drugu stranu. To je ljubav, pomislih ja. Ipak, rastali su se, videla sam, bez onog pogleda privatnog razumevanja koji zaljubljeni često razmene.

On i ja smo se vozili njegovim državnim električnim kolima, a dve ćutljive policajke, njegove telohraniteljke, sedele su na prednjim sedištim. Razgovarali smo o Esdardonu Aji, čije ime, reče mi on, znači Stara Muzika. Ispričala sam mu kako me je Esdardon Aja poslao ovamo i na taj način mi spasao život. Slušao me je na način koji mi je olakšavao da mu pričam. Rekla sam: "Muka mi je bila kad sam morala ostaviti moje knjige, i puno sam razmišljala o njima, nedostajale su mi, kao da su moja porodica. Ali možda je nerazumno da tako mislim."

"Zašto nerazumno?" upita on. Imao je strani naglasak, ali je već

razvlačio reči na jeovski način, a glas mu je bio divan, tih i topao.

Pokušala sam da objasnim sve odjednom: "Pa, one mi toliko znače zato što sam bila nepismena kad sam došla u grad, a knjige su mi dale slobodu, dale su mi svet... svetove... Ali sada, ovde, vidim mrežu, vidim kako holoi, neareali, znače narodu mnogo više, daju mu sadašnje vreme. Možda ostajati pri knjigama znači držati se prošlosti. Jeovci moraju u budućnost. A mi nikad nećemo uspeti samo rečima da izmenimo svest ljudi."

Slušao je pažljivo, kao i na sastanku, a onda je polako odgovorio: "Ali reči su bitni deo mišljenja. A knjige ih zadržavaju u istinitom obliku... Nisam ni ja čitao sve dok nisam odrastao."

"Nisi?"

"Umeo sam da čitam, ali nisam čitao. Živeo sam u selu. Gradovima su knjige neophodne", reče on vrlo odlučno, kao da je o toj stvari dobro razmislio. "Ako ih nemaju, moramo počinjati sa svakim pokolenjem ispočetka. To je rasipanje. Moramo sačuvati reči."

Kad smo stigli u njegovu kuću, koja je bila negde pri samom vrhu starog dela grada, u predvorju sam ugledala četiri sanduka sa knjigama.

"Ove nisu sve moje!" rekla sam.

"Stara Muzika je kazao da su tvoje", reče gospodin Jehedarhed, sa tim svojim brzim osmehom i sa jednim brzim pogledom na mene. Mnogo tačnije vidiš kuda tuđini usmeravaju pogled, nego mi. Kod nas, osim kod onih malobrojnih čije su oči plave, moraš stajati dovoljno blizu da vidiš kretanje crne zenice u tamnom oku.

"Pa nemam ja gde da stavim toliko knjiga", rekoš, uvidevši kako mi je taj čudnovati čovek, Stara Muzika, pomogao da se dohvatim slobode još jednom.

"Možda u tvoju školu? U školsku biblioteku?"

Dobra je to zamisao bila, ali ja sam odmah pomislila na Poglavicine inspektore kako preturaju po njima, možda ih i konfiskuju. Kad sam ovo pomenula, podizaslaničnik reče: "Šta ako ih ja uručim kao poklon ambasade? Mislim da bi onda inspektorima bilo nezgodno."

"Oh", rekla sam ja, a onda zabrzala: "Zašto si ti tako dobar? Ti, i on... Jesi li i ti Hainac?"

"Jesam", reče on, ne odgovorivši na ono prvo pitanje. "Bio sam Hainac. Nadam se da postanem Jeovac."

Predložio mi je da sednemo i popijemo po jednu čašicu vina, pre nego što me njegova telohraniteljka odveze kući. Bio je čovek ležernog i prijateljskog ponašanja, ali tih. Videla sam da je ranjavan. Imao je ožiljke na licu i jedan na glavi, od neke rane. Pitao me je o čemu su

moje knjige, a ja rekoh: "Istorija."

Na to se osmehnuo, ovog puta lagano. Ništa nije rekao, ali je uzdigao čašu ka meni. Ja sam, oponašajući ga, uzdigla svoju, pa smo popili.

Sutra je poslao knjige u našu školu. Kad smo otvorili sanduke i poređali knjige na police, uvideli smo da sada imamo veliko blago. "Ništa slično ovome ne postoji na Univerzitetu", reče jedan od nastavnika, koji je godinu dana studirao tamo.

Bile su to istorije i antropologije Verela i ekumenskih svetova, filozofski i politički radovi Verelaca i ljudi sa drugih svetova, kompendijumi književnosti, knjige pesama i priča, enciklopedije, knjige prirodnih nauka, atlas, rečnici. U uglu jednog sanduka našle su se i moje knjige, malobrojne; moje vlasništvo, moje lično bogatstvo, čak i ona prva, mala, gruba Istorija Jeove, štampana na Univerzitetu Jeove u 1. godini slobode. Većinu knjiga koje su bile lično moje ostavila sam u školskoj biblioteci, ali sam tu jednu i još nekoliko drugih odnela kući, iz ljubavi, zato što su mi prijale.

Nedugo potom našla sam jednu drugu ljubav i utehu. Jedan đak mi je doneo mače, od rase pegavih mačaka, tek odbijeno od sise. Dao mi je to mače sa toliko ljubavi i ponosa da nisam mogla odbiti. Kad sam ga pokušala utrapiti nekom drugom nastavniku, svi su mi se smejali. "Ti si izabrana, Rakam!" govorili su. Zato sam, htela-ne htela, odnela to stvorenje kući, bojeći se njegove krhkosti i tananosti i osećajući prema njemu nešto blisko gađanju. Žene u bezi u Zeskri imale su kućne ljubimce, i to pegave mačke i lisicopse, razmažene životinje koje su se hranile bolje nego mi. Jednom sam ja i nosila ime jedne takve životinje.

Uplašila sam mače kad sam ga vadila iz košare, i ono me je ugrizlo za palac. Bio je to ujed do kosti. Malecno i nejako je bilo, ali je imalo zube. Počeh ga pomalo i poštovati.

Te noći sam ga stavila da spava u košari, ali se ono ispenralo na moj krevet i sedelo mi na licu sve dok ga nisam pustila pod pokrivač. Tu je savršeno mirno prespavalo celu noć. Ujutro me je probudilo tako što je plesalo na meni: jurilo je trunčice prašine u sunčevom zraku. Zbog njega sam se probudila smejući se, a to prija. Osetih da se nikad nisam mnogo smejala, a da sam to uvek želela.

Mače je bilo sasvim crno, a te pege su se pokazivale samo pri padanju svetlosti pod određenim uglovima, crne na crnom. Dadoh mu ime Vlasnik. Prijalo mi je da uveče kad dođem kući - moj sopstveni mali Vlasnik čeka da me pozdravi.

Sledećih pola godine planirali smo velike ženske demonstracije. Bilo

je mnogo sastanaka, a na nekima od njih opet sam viđala podizaslanike, pa sam ga počela i tražiti. Volela sam posmatrati kako sluša naše rasprave. Neki su tvrdili da demonstracije ne smeju biti ograničene na nepravde i pravde u vezi sa ženama, već da se mora tražiti jednakost za sve. Drugi su govorili da pokret ne sme ni na koji način zavisiti od stranaca, već da mora biti čisto jeovski. Gospodin Jehedarhed ih je slušao, a ljutila sam se ja. "Ja sam strankinja", govorila sam. "Da li to znači da sam vam nekorisna? To je vlasnički govor - kao da ste vi bolji od drugih ljudi!" A dr Jeron reče: "Ja ću verovati da je jednakost važeća za sve kad budem videla da to stoji u ustavu Jeove." Jer, u našem ustavu, koji je izglasan glasanjem cele planete dok sam ja boravila u Hagajotu, o građanima se govorilo kao da su svi muškarci. Na kraju se demonstracija u to pretvorila, u zahtev da se ustavnim amandmanima prizna da su i žene građani, i da se obezbedi tajnost glasanja i jemči pravo slobodnog govora, sloboda štampe i okupljanja, kao i besplatno školovanje za svu decu.

Legla sam na železničke šine zajedno sa sedamdeset hiljada drugih žena, tog vrućeg dana. Pevala sam s njima. Čula sam kako to zvuči, kad tako mnogo žena peva u jedan glas, kakav je to veliki, duboki zvuk.

Počela sam opet držati govore u vreme kad smo okupljale žene za veliku demonstraciju. Bio je to moj dar, pa smo ga upotrebile. Ponekad su dolazile grupe mladih kriminalaca, ili muškaraca-neznalica, da viču protiv mene i da mi prete. Vikali su: "Gazdarica, vlasnica! Crna pizdo, vrati se odakle si došla!" Jednom prilikom, dok su vikali to "Vrati se, vrati se", ja se nagnem u mikrofon i kažem: "Ne mogu da se vratim. Imali smo mi jednu pesmu na plantaži dok sam bila rob", i zapevam je:

O, o, Je-o-ve,
baš niko da se vrati.

Pevanje ih je nateralo da za trenutak učute. Čuli su, čuli su taj strašan jad, tu čežnju.

Posle te velike demonstracije, nemir nikad nije sasvim zamro, ali bilo je vremena kad je energija posustajala, kad se, kako reče dr Jeron, Pokret nije pokretao. Tokom jednog od takvih razdoblja, otišla sam kod nje i predložila da osnujemo stampariju i izdavačku kuću. To je bio moj san, a izrastao je iz onog dana u Hagajotu kad je Seugi dodirivala svoje reči i plakala.

"Reči odlete", rekoh, "a i na mreži sve one reči i slike odlete, i može ih svako menjati. Ali knjige su tu. Traju. Knjige su telo istorije, kaže

gospodin Jehedarhed."

"Inspektori", reče dr Jeron. "Dok ne proguramo amandman o slobodi štampe, poglavice neće dati da iko štampa išta što nisu oni sami diktirali."

Nije mi se odustajalo od te zamisli. Zнала sam da u području Joteber ne možemo štampati ništa političko, ali sam tvrdila da možemo štampati priče i pesme ovdašnjih žena. Drugi su govorili da je to gubljenje vremena. Tu zamisao smo dugo tumbali po jeziku. Gospodin Jehedarhed se vratio sa svog putovanja gore, na sever, do Stare Prestonice i ambasade. Slušao je naše rasprave, ali nije rekao ništa, a to me je razočaralo. Očekivala sam da on, možda, podrži moj projekat.

Jednog dana išla sam pešice iz škole u moj stan, koji je bio u bučnoj, staroj zgradetini nedaleko od nasipa protiv poplava. Sviđalo mi se to mesto zato što se moj prozor otvarao u krošnje drveća, a kroz njih sam videla reku, na tom mestu široku šest i po kilometara, kako odmiče lagano između peščanih sprudova, tršćaka i ostrvaca sa vrbama u sušnoj sezoni, a nadolazi do ruba nasipa u kišnoj sezoni, kad oluje sa pljuskovima jurcaju iznad nje. Tog dana, dok sam prilazila kući, pojavio se gospodin Jehedarhed, a nedaleko iza njega one dve policajke kiselih lica, kao i obično. Pozdravio me je i zapitao možemo li popričati. Zbunila sam se i, šta ću-gde ću, pozovem ja njega da dođe gore u moju sobu.

Njegove stražarke čekale su dole u predvorju zgrade. Ja sam imala sobu, samo jednu, ali veliku, na trećem spratu. Sela sam na krevet, a podizaslanik na stolicu. Oko njegovih nogu kružio je Vlasnik i govorio: ruuu? ruuu?

Već sam bila primetila da ovaj podizaslanik nalazi zadovoljstvo u tome da osujeti očekivanja našeg Poglavice i njegove svite poslušnika, koji su voleli pompu, flote automobila, složene uniforme i značke. On i njegove policajke išli su po celom gradu i po celom Joteberu u tim državnim kolima ili pešice. Narod ga je voleo zbog ovoga. Svi su znali, a sada sam i ja znala, da je on, prvoga dana svog boravka u ovom gradu, pošao pešice i sam, i da ga je napala jedna banda svetskopartijaca, čiji su ga članovi prebili i ostavili tek kad su mislili da je mrtav. Građanima se sviđala njegova hrabrost, a i to što je razgovarao sa svakim, svuda. Prihvatili su ga kao svoga. Mi u Oslobođilačkom pokretu smatrali smo da je to 'naš izaslanik', ali on je pripadao i celom narodu, baš kao i poglavicama. Možda su poglavice mrzele njegovu popularnost, ali je on od nje imao koristi.

"Ti bi da pokreneš izdavačku kuću", reče on, gladeći Vlasnika, koji

se izvrnuo na leđa i podigao sve četiri uvis.

"Dr Jeron kaže da nam je to uzalud dok ne dobijemo amandmane."

"Postoji jedna štamparija na Jeovi koja nije pod neposrednom kontrolom vlade", reče gospodin Jehedarhed, gladeći Vlasnika po trbuhu.

"Pazi, uješće te", rekla sam. "Gde je to?"

"Na Univerzitetu. Gle, stvarno", reče gospodin Jehedarhed, osmotrivši svoj palac. Ja se počeh izvinjavati, a on me zapita da li sam sigurna da je Vlasnik mužjak. Rekla sam da su mi tako kazali, ali da se nikad nisam setila da proverim. "Moj je utisak da je ovo tvoje žensko. Vlasnica", reče gospodin Jehedarhed, na takav način da se nisam mogla uzdržati od smeha.

Smejao se i on sa mnom, ali je i sisao krv iz palca. Onda je nastavio. "Taj Univerzitet nikad nije bio mnogo značajan. Korporacije su ga smislile kao trik - hajde da pustimo kmetove da tobož idu na neki, tamo, fakultet. Tokom poslednjih godina rata bio je zatvoren. Posle Oslobođenja, otvoren je, i od tad baulja nekako, ali na to niko ne obraća mnogo pažnje. Profesori su većinom stari. Vratili su se svojim katedrama posle rata. Vlada ga finansira zato što lepo zvuči imati Univerzitet Jeove, ali pošto nema prestiž, čak ni vlada se ne zanima mnogo za njegov rad. Utoliko pre što su mnogi članovi vlade neprosvećeni." Ovo je rekao bez podrugivanja, kao opis situacije. "Ali on ima svoju izdavačku delatnost."

"Znam", rekoh. Dohvatila sam onu moju staru knjižicu i pokazala mu je.

Razgledao ju je nekoliko minuta. Dok je to radio, na licu mu je bila čudnovata nežnost. Nisam mogla da ga ne posmatram. Bilo je kao da gledaš ženu sa bebom: neprekidna, promenljiva igra pažnje i reagovanja.

"Puno propagandnih grešaka i nade", reče on konačno; i glas mu je bio nežan. "Pa, ja mislim da bi se ovo moglo poboljšati. A ti? Samo treba da se nađe urednik. I nekoliko pisaca."

"Inspektori", upozorih ja, oponašajući dr Jeron.

"Ekumenu je lako da utiče na problematiku akademskih sloboda", reče on, "jer mi pozivamo ljude da pohađaju ekumenske škole na Hainu i Veu. Svakako želimo pozvati diplomirane studente sa Univerziteta Jeove. Ali, naravno, ako je njihovo obrazovanje teško oštećeno zbog nedostatka knjiga, informacija..."

Rekoh: "Gospodine Jehedarhed, da li je tvoja dužnost da potkopavaš politiku ove vlade?" To pitanje mi se otelo bez prethodnog razmišljanja.

Nije se nasmejao. Napravio je pauzu, veoma dugu, a onda je ipak odgovorio. "Ne znam", reče. "Do sada me je ambasadorica podržavala. Moglo bi se desiti da i ja i ona dobijemo ukore. Ili da budemo otpušteni. Ono što bih ja voleo..." Te njegove čudne oči opet su bile na meni. Onda je spustio pogled na knjigu, koju je još držao. "Ono što bih ja voleo jeste da postanem jeovski državljani", reče. "Ali moja korisnost Jeovi, i Oslobodilačkom pokretu, zasniva se na mom položaju u Ekumenu. Zato ću nastaviti to da upotrebljavam, ili zloupotrebljavam, sve dok mi ne kažu da prestanem."

Kad je otišao, morala sam razmisliti o tome što je zatražio da uradim. Naime: da odem na Univerzitet kao profesorka istorije, a kad se tamo zaposlim, odmah i da se javim kao dobrovoljac za mesto urednika izdavačke delatnosti. Činilo se da je takav plan potpuno nerazuman, za ženu moje prošlosti i tako skromnog obrazovanja, pa sam pomislila: sigurno ga nisam dobro razumela, mora biti da je nešto drugo rekao. A kad me ja ubedio da sam ga dobro razumela, pomislila sam da je sigurno on veoma pogrešno shvatio ko sam ja i za šta sam sposobna. Pošto smo o tome porazgovarali, otišao je, očigledno smatrajući da je meni zbog njegovog prisustva nelagodno; možda se i on osećao nelagodno, mada smo se, zapravo, prilično i smejali. Meni zbog njegovog prisustva nije bilo nelagodno, ne, nego sam samo imala blagi osećaj da sam malo poludela.

Pokušavala sam razmisliti o tome šta je on tražio da uradim: da iskoračim toliko daleko izvan sebe same. Pokušavala sam, ali nije bilo lako. Bilo je kao da iznad mene visi jedan okačen ogroman teret, taj ogroman izbor koji moram učiniti, ta budućnost koju nisam mogla ni zamisliti; a ja umesto o tome, sve razmišljam o njemu, Jehedarhedu Havživi. Sve mi nešto on izlazi pred oči, kako sedi na mojoj staroj stolici i saginje se da pomazi Vlasnika. Pa posle sisa krv iz palca. Smeje se. Gleda me tim očima sa belim uglovima. Vidim njegovo lice, koje je crvenkasto, pa smeđe, i šake iste takve, u boji pečenog glinenog ćupa. I njegov tihi glas bio mi je u mislima.

Podigla sam mače, koje je već bilo napola odraslo, da mu pogledam zadnji kraj. Kad, tamo ni traga ni od kakvih muških organa. Crno svilasto telašće se izvijalo u mojim rukama. Pade mi na um kako je on rekao: "Moj je utisak da je ovo tvoje žensko. Vlasnica", i dođe mi opet da se smejem, i da plačem. Pogladih mačkicu i ostavila je na pod, a ona sede smireno pored mene i poče umivati svoje rame. "Oh, jadna, mala gospo", rekoh. Ne znam na koga sam mislila. Na macu, ili na gospu Tazeu, ili na mene.

On je bio rekao da bez žurbe razmislim o tom predlogu; da razmišljam koliko god dugo hoću. Ali ja nisam tako reći ni počela da razmišljam kad, dva dana kasnije, eto opet njega: stoji na ulici, čeka me da izidem iz škole. "Da li bi volela prošetati nasipom?" upita on.

Osvrnula sam se.

"Tamo su one", reše on, i pokaza gde stoje njegove hladnooke telohraniteljke. "Gde god da sam, tu su i one, tri do pet metara daleko. Šetati se sa mnom, to ti je dosadno, al' bezbedno. Zajemčeno je da neću ništa bezobrazno da preduzmem."

Odšetali smo ulicama do nasipa i popeli se na njega u dugačkoj svetlosti predvečerja, toploj i ružičastozlatnoj, u mirisu reke, blata i trske. Te dve žene sa pištoljima hodale su dobra četiri metra iza nas.

"Ako zaista odeš na Univerzitet", reče on posle dugog ćutanja, "ja ću biti stalno tamo."

"Nisam j-još..." zamucah ja.

"A ako ostaneš ovde, biću stalno ovde", reče on. "Naravno, pod pretpostavkom da nemaš ništa protiv."

Ništa nisam rekla. Gledao me je, ne okrećući glavu. Izlete mi: "Volim što vidim gde gledaš."

"A ja volim što ne vidim gde ti gledaš", reče on, sada mi gledajući pravo u lice.

Šetali smo dalje. Jedna čaplja uzletela je sa tršćanog ostrvca i odletela preko vode, mlateći velikim krilima. Hodali smo ka jugu, nizvodno. Čitavo zapadno nebo bilo je prepuno svetlosti dok je sunce zalazilo iza grada u dimu i izmaglici.

"Rakam, voleo bih znati odakle si došla, kakav je bio tvoj život na Verelu", reče on vrlo tiho.

Udahnula sam duboko. "Sve je to otišlo", rekoh. "Prošlost."

"Mi jesmo naša prošlost. Iako ne samo to. Želim da te znam. Oprosti mi, ali veoma želim da te poznajem."

Posle nekog vremena, rekla sam: "A ja želim da ti pričam to. Ali grozno je. Tako ružno. Dok je ovo, ovde, divno. Ne bih to želela izgubiti."

"Što god mi kažeš, ja ću smatrati vrednim", reče on, tim svojim tihim glasom koji je prolazio pravo do mog srca. Zato sam mu pričala, koliko sam mogla, o kmetskom naselju kod Šomekeovih, a onda, na brzinu, i ostatak moje priče. Postavio je poneko pitanje. Uglavnom je samo slušao. Negde tokom mog pripovedanja, uhvatio me je za ruku, što ja tad gotovo i da nisam primetila. Kad je pustio moju ruku, pomislivši, zbog nekog mog malog pokreta, da ja želim da je ispusti,

poče mi nedostajati taj ovlašni dodir. Njegova šaka bila je prohladna. Još sam je osećala na podlaktici i kad ju je pustio.

"Gospodin Jehedarhed", reče jedan glas iza nas: jedna od telohraniteljki. Sunce beše zašlo, a nebo se prelilo zlatom i crvenom bojom. "Bolje se vratimo?"

"Da", reče on, "hvala." Dok smo se okretali, uhvatila sam ja njega za ruku. Osetila sam da mu je zastao dah.

Nisam poželela nijednog muškarca niti ženu - istinu govorim - još od Šomekeovih. Volela sam ljude i dodirivala sam ih ljubavljju, ali ne telesnom željom. Moja kapija bila je zaključana.

Sad je bila otvorena. Sad me je tako neka slabost obuzela da sam, zbog dodira njegove ruke, jedva mogla da hodam.

Pa rekoh: "Baš je dobra stvar što je šetanje s tobom tako bezbedno."

Ni sama nisam baš znala šta bi to trebalo da znači. Imala sam trideset godina, ali sam se držala kao mlada devojka. A nikada nisam bila ta devojka.

On ništa ne reče. Hodali smo po nasipu, između reke i grada, u slavi svetlosti sve slabije.

"Hoćeš li poći kod mene kući, Rakam?" reče on.

Sad ja - ni da beknem.

"Njih dve ne ulaze unutra sa nama", reče on, vrlo tiho, u moje uho, tako da sam osetila njegov dah.

"Ne zasmejavaj me!" rekla sam i rasplakala se. Plakala sam neprekidno tokom celog tog povratka po nasipu. I jecala, i mislila da jecanje već polako prestaje, i jecala opet i opet. Isplakala sam sve svoje tuge, sve svoje sramote. Plakala sam jer su ostale sa mnom tada, i sada, i zauvek. Plakala sam jer je kapija bila otvorena, a ja sam najzad mogla proći, u onu drugu zemlju, s one strane, ali sam se plašila da to učinim.

Kad smo došli do njegovih kola, koja su bila parkirana blizu moje škole, zagrlio me je i naprosto me tako držao, ćuteći. Njih dve su se uglavile na prednja dva sedišta, a da se nijednom nisu osvrnule ka nama.

Popeli smo se u njegovu kuću, koju sam u jednoj ranijoj prilici već videla, staru kućerinu nekog vlasnika iz korporacijskih vremena. On se zahvalio stražarkama i zatvorio vrata. "Večera", reče. "Kuarica ima slobodan dan. Mislio sam da te izvedem na večeru, ali zaboravio sam." Odveo me je u kuhinju, gde nađosmo neki hladan pirinač, salatu i vino. Kad smo se najeli, on me pogleda preko kuhinjskog stola, pa opet spusti pogled. Zbog njegovog oklevanja, i ja sam se nešto ukočila i učutala. Posle dugog vremena on reče: "Oh, Rakam! Da li bi me pustila da

vodim ljubav s tobom?"

"Ja bih htela s tobom", rekoh. "To nikad nisam radila. Nikad ni sa kim nisam vodila ljubav."

Ustao je osmehnut i uzeo me za ruku. Pošli smo zajedno uz stepenice i prošli pored mesta koje je nekad bilo ulaz u mušku stranu kuće. "Ja živim u bezi", reče on. "U haremu. Na ženskoj strani stanujem. Sviđa mi se pogled odatle."

Ušli smo u njegovu sobu. On je tamo stao i samo me gledao, onda odvratio pogled. Toliko sam uplašena bila, toliko zbunjena, mislila sam da neću moći da mu priđem ni da ga dodirnem. Ali sam naterala sebe. Podigla sam ruku i pipnula njegovo lice, te ožiljke pored oka i na ustima, onda sam ga zagrlila. Od tog trenutka bila sam u stanju da ga držim uz sebe, sve bliže i tešnje.

U neko doba te noći, dok smo ležali i dremali prepleteni, rekla sam: "Jesi li spavao sa Jeronkom?"

Osetila sam kako se Havživa počeo smeјati, sporim, mekim smehom koji je počinjao iz trbuha - naslonjenog na moj trbuh. "Nisam", reče on. "Ni sa kim na Jeovi, osim sa tobom. A ti, ni sa kim na Jeovi osim sa mnom. Bili smo device, jeovski gledano - device... Rakam, araha..." Oslonio je glavu na moje rame, rekao još nešto na nekom stranom jeziku i zaspao. Spavao je dubokim snom, nečujno.

Kasnije te godine prešla sam na sever, na Univerzitet, gde su me primili da budem profesor istorije. U ono vreme merila su bila takva da je moja stručnost bila dovoljna. I eto, do danas radim tamo, držim časove studentima i urednik sam izdavačke delatnosti.

Havživa je, kao što je i rekao da će biti, bio uvek tamo, ili skoro uvek.

Amandmani na Ustav su izglasani, tajnim glasanjem, većina njih, u jeovanskoj 18. godini Slobode. O događajima koji su doveli do toga, i kasnijim, možete čitati u trotomnoj Istoriji Jeove u izdanju 'Univerziti Presa'. Ispričala sam ovu priču, kao što je od mene zatraženo. Završila sam je, kao što se mnoge priče završavaju, spajanjem dvoje ljudi. Šta su ljubav i čežnja jednog muškarca i jedne žene, naspram istorije dva sveta, velike revolucije našeg doba, nade i večite svireposti naše, ljudske rase? Sitnica. Ali i ključ je sitan, naspram vrata koja se njime otvaraju. Ako izgubiš ključ, ta vrata možda nikad neće biti otvorena. Mu u svojim telima gubimo ili započinjemo svoju slobodu, u svojim telima prihvatamo ili okončavamo svoje ropstvo. Zato sam napisala ovu knjigu za mog prijatelja, sa kojim sam živela i sa kojim ću umreti slobodna.

BELEŠKE O VERELU I JEVI

1) Izgovor imena i reči

U voe-deanskom jeziku (koji je i jezik Jeove), kao i u gatajskom jeziku, samoglasnici imaju svoje uobičajene 'evropske' izgovore: a, e, i, o, u. (Za razliku od engleskog jezika.) U voe-deanskom, naglasak je često na pretposlednjem slogu reči: ArkaMIje, gaREot, SuHame, JoTEber. Imena u kojima se pojavljuje slogovi 'Kam' i 'Tual' kao podsećanje na ime božanstava Kamija i Tuale, često imaju naglasak upravo na tim slogovima, na primer: AberKAM, BatiKAM, RaKAM, Sezi-TUAL, TUAL-tak.

U hainskom jeziku, imena su izuzetno duga zato što u sebi sadrže veliki broj imena iz porodičnog stabla. Međutim, za svakodnevnu upotrebu se ipak skraćuju, radi pogodnosti, na jedan od tih sastavnih elemenata.

Reč 'Ekumen' potiče od jedne stare teranske reči.

2) Planete Verel i Jeova

(Odlomci iz knjige 'Priručnik za snalaženje na poznatim svetovima' koja je štampana u Darandi, na Hainu, u hainskom ciklusu 93, lokalnoj godini 5467.

Ekumenska godina 2102. računa se kao 'prezent' (p.) kad se navode datumi 'pre prezenta' (p.p.).

Verel-jeovski solarni sitem sastoji se od šesnaest planeta koje kruže oko jedne žutobeke zvezde (RK-tamo-5544-34). Život se razvio na trećoj, četvrtoj i petoj od tih planeta. Peta se na voe-deanskom zove Rakuli. Na njoj postoje samo beskičmenjaci sposobni da prežive u uslovima jake hladnoće i 'ledene suše'. Ta planeta, Rakuli, nije eksploatisana niti naseljavana. Treća i četvrta planeta, Jeove i Verel, sasvim se uklapaju u hainske norme o sastavu atmosfere, gravitaciji, klimi i tako dalje. U poznom dobu hainskog širenja, pre manje od milion godina, sa Haina su na Verel došli kolonisti. Čini se da tada nije postojao nikakav životinjski svet koji bi trebalo potiskivati, jer je celokupni današnji životinjski svet kao i veliki dao biljnog sveta na Verelu hainskog porekla. Jeova nije imala nikakav životinjski svet sve dok Verelijanci nisu naselili Jeovu godine 365. p.p.

Verel

Geografija i živi svet

Četvrta od svog sunca, planeta Verel ima sedam malih meseca. Sadašnja klima na njoj je umereno hladna, a na polovima žestoko hladna. Flora je većim delom lokalnog porekla, a fauna u celosti hainskog porekla, namerno preoblikovana da bi se ostvarila kobioza sa tamošnjim biljem, a kasnije i spontano izmenjena genetskim plutanjem i prilagođavanjem. Prilagođavanja kod ljudskih bića uključuju cijanotičnu koloraciju (naime, koža svih Verelaca ima plave tonove, bez obzira na to što su neki od tih ljudi crni, neki bleđi, a mnogi između ta dva) i oči bez vidljivih beonjača. Obe ove osobine očigledno su nastale kao adaptacije na neke elemente u spektru zračenja verel-jeovskog sunca.

Voe-Deo: Novija istorija. U razdoblju od 4000. do 3500. godine p.p. agresivni i progresivni crni narodi u oblastima južno od polutara na verelskom jedinom, veoma velikom kontinentu (koji su sada udruženi u državu Voe-Deo) izvršili su invaziju i pokorili severne narode, svetlijih boja kože. Zavojevači su uspostavili robovlasničko društvo zasnovano na boji kože.

Voe-Deo je najveća i najbogatija država na ovoj planeti; sve druge države, odnosno nacije na Verelu su dominioni, politički vazali, ili ekonomski zavisni od dobre volje Voe-Dea. Voe-deanska privreda zasniva se na kapitalizmu i robovlasništvu već tri hiljade godina, ako ne i duže. Hegemonija Voe-Dea omogućuje nam da opisujemo sva društva na Verelu ujedno, kao da je to jedno društvo. Ali ono se sad veoma brzo menja. Iz tog razloga, dalji opis biće u prošlom vremenu.

Društvena klase u robovlasništvu:

Klase: gospodar (vlasnik ili gareot) i rob (ljudska imovina ili kmet). Pripadao si klasi svoje majke, bez izuzetka.

Boja kože je u rasponu od crnoplave, preko plavičaste ili sive-bež, pa sve do maltene depigmentovane bele. (Ali to nije albinizam, jer ovim ljudima kosa i oči zadržavaju tamnu boju.) U idealnom slučaju, govoreći uopšteno, klasa bi bila boja: crno gospodar, belo rob. Ali, u stvarnosti, mnogi gospodari nisu bili baš crni, nego tamni, a mnogi robovi nisu bili baš beli, nego u raznim bojama, pa čak i crni.

Za VLASNIKE se govorilo da su ljudi, muškarci, žene i deca.

Kad se kaže 'vlasnici', to je moglo značiti ili celu tu klasu, ili porodicu ili pojedinca ('vlasnik') pod uslovom da poseduju robove - i to, dva ili više robova.

Vlasnik samo jednog jedinog roba, ili vlasnik koji ne poseduje nijednog roba, opisivao je kao 'vlasnik bez osoblja' ili gareot.

Među vlasnicima, veot je bio član nasledne ratničke kaste, a mogao je po činu, odnosno po rangu biti: rega, zadjo ili oga. Veotski muškarci su svi, gotovo bez izuzetka, stupali u vojsku; većina veotskih porodica imala je zemljišne posede; većina su bili gospodari, dakle vlasnici više robova, ali bilo je i gareota.

Žene vlasnika su činile potklasu, ili inferiornu kastu, unutar klase vlasnika. Žena je po zakonu, iako pripadnica vlasničke klase, bila vlasništvo nekog muškarca (oca, ujaka, brata, muža, sina ili staratelja). Većina posmatrača se slaže da je podela uloga prema polu bila, u verelskom društvu, isto onako duboka i bitna kao i podela na robove i gospodare, ali manje vidljiva, jer je 'popreko presecala' ovu drugu. Smatralo se da je vlasnička žena društveno 'iznad' bilo kog pripadnika ili pripadnice kmetske klase. Pošto su žene bile posedovane, nisu mogle ništa posedovati. Mogle su, međutim, upravljati imovinom.

Za LJUDSKU IMOVINU se govorilo da su to kmetovi i kmetice, i mladunci ili štenad. Pogrdne reči bile su: rob, prašinar, kredonja, belac. (Robinja, prašinarica, kredonjička, belkinja.)

Lale je bio rob koji se šalje na rad; lala, robinja koja se šalje na rad. Svi robovi na Verelu bili su lale, osim makila i kmet-vojnika.

Makil je bio rob prodan Korporaciji zabave - dakle, vlasništvo te korporacije.

Kmet-vojnici bio je rob prodan Vojsci, dakle imovina vojske.

Odseslobodan, što je spoj reči 'odseći' i 'slobodan', bio je evnuh, kastrirani muški rob. Kastracija se vršila manje-više dobrovoljno, što je zavisilo od godina starosti i drugih činilaca. Cilj takvog roba bio je da stekne bolji status ili povlastice. Verelski (verelijanski) istoričari opisuju izvestan broj odseslobodnih koji su se uzdigli do velike vlasti u raznim vladama, ili do uticajnih mesta drugde u birokratiji. U kmetskim naseljima, u žensku stranu naselja ulazili su takozvane 'gazde' koji su svi, bez izuzetka, bili odseslobodni.

Manumisija, odnosno zakonito davanje slobode nekom robu, bila je sve do prošlog veka izuzetno retka na Verelu, ograničena na nekoliko slavni istorijskih ili legendarnih slučajeva u kojima je rob ispoljio nadljudsku vernost ili plemenitost, a njegov gospodar zato odlučio da ga pusti na slobodu. Približno u vreme kad je na Jeovi počeo oslobodilački rat, manumisija je na Verelu postala češća, a prednjačili su vlasnici udruženi u takozvanu Zajednicu koja se zalagala za ukidanje ropstva, aboliciju. Manumitovani kmet bio je po slovu zakona, ali u društvenoj praksi retko kad, jednak sa gareotima.

U Voe-Deu, u vreme Oslobođenja, razmera kmetova prema

vlasnicima iznosila je 7:1. (Približno polovinu tih vlasnika činili su gareoti, vlasnici samo jednog, ili nijednog roba.) U siromašnijim zemljama, razmera je bila manja, ili čak preokrenuta: na primer, u polutarnim državama bila je 1:5 - pet puta više vlasnika nego robova. Gledajući Verel kao celinu, procenjuje se da je bilo približno tri roba na jednog vlasnika.

Kuća i kmetske barake

Tokom dugog razdoblja istorije, a u novije vreme samo na selu, robovi (kmetovi) na imanjima, farmama i plantažama živeli su u naseljima odvojenim od spoljašnjeg sveta zidom, ogradom ili palisadom od pobodenih balvana. Postojala je kapija, samo jedna. Naselje je jednim jarkom bilo podeljeno na dve polovine. Jarak je bio uporedan sa onim zidom u kome se nalazila kapija. Kapijska strana bila je za muškarce, kmetove, a unutrašnja strana za žene. Deca su živela na unutrašnjoj strani, a kad bi dečaci dorasli za rad (8 do 10 godina starosti), slati su na mušku stranu, u dugačke barake. Žene su stanovale u kolibama, i to obično u istoj kolibi majke i kćeri, sestre ili prijateljice; po dve do četiri žene zajedno, i njihova deca sa njima. Muškarci i dečaci su stanovali u barakama na strani bliže kapiji. Povrće za jelo gajeno je u 'kuhinjskim bašticama' koje su održavali stari ljudi i deca još nedorasla za posao; stari su, u većini slučajeva, kuvali za radne ljude. Babe su bile na vlasti u naselju.

Odseslobodni (evnusi) su živeli u zasebnim kućama, izgrađenim unutar kmetskog naselja, ali naslonjenim na palisadu. Imali su na raspolaganju i osmatračnicu na palisadi. Odseslobodni su služili kao unutrašnji gazde, posrednici između baba i spoljašnjih gazda (takozvanih 'gazda-od-posla'), koji su bili ili članovi vlasničke porodice, ili unajmljeni gareoti zaduženi da upravljaju kmetovima. Gazde-od-posla stanovale su u kućama izvan kmetskog naselja.

Vlasnička porodica stanovala je, zajedno sa svojim službenicima i štićenicima iz vlasničke klase, u takozvanoj 'Kući'. Taj termin, Kuća, uključivao je ne samo glavnu zgradu nego i svakovrsne dodatne zgrade, ambare, šupe, stanište gazda-od-posla, pa ipak se prevashodno odnosio na glavnu zgradu. U konzervativnim kućama, muška strana (azada) i ženska strana (beza) bili su strogo odvojeni. Step en izdvojenosti žena odražavao je bogatstvo, moć i društvene ambicije porodice. Gareotske žene mogle su imati znatnu slobodu kretanja i bavljenja raznim zanimanjima, ali žene iz bogatih ili istaknutih porodica držane su u prostorijama ili u ozidanim vrtovima, i nikada nisu izlazile bez brojne

muške pratnje.

Izvestan broj kmetica živeo je na ženskoj strani Kuće. Ove kmetice radile su kao kućne pomoćnice, a ujedno su služile muškim članovima vlasničke porodice za zadovoljavanje. U nekim Kućama postojali su i kmetovi, obično dečaci ili starci; u nekima odseslobodni, koji su tu radili kao sluge.

U fabrikama, radionicama, rudnicima i tako dalje, ovaj sistem je održavan, ali sa nekim preinačenjima. Tamo gde je postojala podela rada na muški i ženski, neka naselja baraka bila su u celosti muška, a disciplinu u njima održavali su samo unajmljeni gareoti; u drugim, samo ženskim naseljima, babama je dopušteno da održavaju red, kao u seoskim kmetskim naseljima. Muškarci unajmljeni da rade u samo muškim naseljima imali su prosečni životni vek od dvadeset osam godina. Kad je počela nestašica kmetske radne snage, zato što su kmetovi izvoženi na Jeovu u ranim godinama kolonizacije tog sveta, neki vlasnici su stvarali zadruga za razmnožavanje, gde su kmetice dobijale da rade samo malo posla, i to lakog, ali se zato od njih tražilo da rađaju po jednu bebu svake godine. Ovaj tempo su neke 'mnogorotke' uspešno održavale i po dvadeset godina, pa i više.

Iznajmljeni ljudi: Na Verelu, svaki kmet je bio vlasništvo jednog određenog čoveka. (Tek su korporacije na Jeovi izmenile tu praksu; vlasnik robova bila je korporacija kao celina, a ne bilo koji pojedinac.)

U verelskim gradovima, kmetovi su, po tradiciji, živeli u domaćinstvu svog vlasnika i služili u kući. Tokom poslednjeg milenijuma, sve češće se dešavalo da vlasnik iznajmi nepotrebnog kmeta nekoj firmi ili fabrici, kao kvalifikovanog ili nekvalifikovanog radnika. Svako od vlasnika ili akcionara kompanije mogao je, kao pojedinac, kupovati i posedovati pojedine kmetove; ali iznajmljivala ih je kompanija kao celina, kontrolisala njihov rad i ubirala zaradu koja je posle deljena vlasnicima ili akcionarima. Jedan vlasnik mogao je živeti od iznajmljivanja dva kvalifikovana roba. Tako su iznajmljeni kmetovi i kmetice postali najbrojniji deo kmetske populacije u svim velikim i u mnogim malim gradovima. Iznajmljeni ljudi stanovali su u 'sindikalnim stanovima' u velikim stambenim zgradama, pod nadzorom unajmljenih gareota gazda. Tu se beležio svaki izlazak i ulazak, a važio je i policijski čas, odnosno zabrana izlaska od kasnih večernjih do ranih jutarnjih sati.

(Treba zapaziti razliku između verelskih iznajmljenih ljudi, koje njihov vlasnik daje u najam, i daleko autonomnijih jeovanskih oslobođenika, robova koji su sami birali na koji će posao ići 'pod

slobodnu rentu', a od tog prihoda plaćali svome vlasniku desetak ili porez. Jedan od ranih ciljeva Hame, voe-deanske kmetske oslobodilačke organizacije, bio je da uvedu rad 'pod slobodnom rentom' i na Verelu.

Većina tih sindikalnih stambenih zgrada i svi privatni stanovi bili su podjeljeni na ženske i muške delove, azade i beze, ali neki privatni vlasnici i neke kompanije dozvoljavali su da kmetovi, njihovi ili iznajmljeni, žive kao parovi, ali ne i da se venčavaju. Vlasnici su mogli takav par razdvojiti u bilo kom trenutku, iz bilo kog razloga. Vlasnik majke postajao je vlasnik svakog deteta koje bi se iz takve veze rodilo.

U konzervativnim kmetskim naseljima baraka, heteroseksualni pristup kontrolisali su vlasnik, gazda i baba. Ljudi koji su 'preskakali jarak' činili su to na svoj rizik. Mitski ideal vlasnika bio je da se muško i žensko potpuno razdvoje, a gazde da primenjuju selektivno uzgajanje, pri čemu bi odabrani mužjaci za priplod povremeno, u optimalnim razmacima, 'opasivali' ženke da bi se dobio željeni broj mladunaca. Glavna briga kmetica na farmama bila je da izbegnu neželjenu trudnoću i rađanje svake godine po jednog deteta. U rukama dobronamernih vlasnika, babe i odseslobodni često su uspevali da zaštite devojke i žene od silovanja, i čak dopuštali poneko sparivanje iz naklonosti. Ali i gazde i babe su obeshrabrivali trajnije vezivanje; nikakav oblik robovskog braka nije bio dopušten ni zakonom, a ni običajima na Verelu.

Vere

Obožavanje Tuale, koja je bila boginja tipa Kvan Jin, materinsko božanstvo mira i opraštanja, bilo je državna religija Voe Dea. Filozofski, Tuala se sagledava kao najvažnije otelovljenje Duha Stvoritelja, koji se još zove i Ama Inkreator. Istorijski, Tuala je amalgam mnogih lokalnih i božanstava prirode, a u lokalnim tumačenjima često se deli u mnoštvo manjih božanstava. Gledano sa stanovišta nacionalnih interesa, nametanje ove nacionalne religije bilo je čest prateći element voe-deanske hegemonije u drugim zemljama, iako ta vera nije inherentno prozelitistička ili agresivna. Tualitski sveštenici mogu zauzimati, i zauzimaju, visoke položaje u državnim organima. Sa stanovišta klasa, slike i statue Tuale i proces njenog obožavanja nametali su vlasnici u svim robovskim naseobinama, i na Verelu i na Jeovi. Tualizam ili tualitstvo bilo je vera vlasnika, posednika. Kmetovi su primoravani da obožavaju Tualu, ali su kmetovi većinom bili kamijiti (kamijisti). Oni su pojedine delove mita o Tuali i

obožavanja Tuale unosili u svoje kamijističke obrede. Smatrajući Kamija za 'Vezivatelja', tualitsko sveštenstvo je uključivalo i dopuštalo prisutnost kamijizma (koji nije imao nijednog aktivnog sveštenika) među robljem i vojskom. Većina veota bili su kamijisti.

Knjiga Arkamije ili 'Žitije Kamija Mačevaoca' (Kamije je takođe stočar, i gospodar zveri, i vezivatelj, zato što je dugo služio Gospodaru noći): ratnički ep, koji su pre oko tri hiljade godina prihvatili kmetovi, manje-više na celom tom svetu, kao knjigu iz koje izvire njihova vera. Taj ep veliča ratničke i robovske vrline kao što su: poslušnost, hrabrost, strpljenje i nesebičnost, kao i duhovnu nezavisnost, stoičku ravnodušnost prema stvarima ovoga sveta i strastveni misticizam: stvarnost se može zadobiti samo rastankom od prividne stvarnosti. Kmetovi i veoti uključuju i Tualu u svoje obožavanje, kao jedno od otelovljenja Ame Inkreatora. Među mističkim zamislama i postupcima koji su zajednički kamijitima i tualitima jesu 'stupnjevi života' i 'odlaženje u tišinu'.

Odnosi sa Ekumenom

Prvi Izaslanik (e.g. 1724) bio je dočekan sa ogromnim nepoverenjem. Dopusšteno je poslanstvu da siđe sa broda 'Hugum', ali je držana pod bliskom stražom; savezništvo je odbačeno. Vlada Voe Dea je, zajedno sa svojim saveznicima, zabranila tuđinima ulazak u njihov solarni sistem. Zatim je Verel, pod vođstvom Voe Dea, krenuo u hitnu, takmičarsku kampanju razvijanja svemirske tehnologije i ubrzanja sveukupnog tehnoindustrijskog razvoja. Još mnogo decenija posle toga, voe-deanska vlada, industrija i vojska bili su gonjeni svojim sopstvenim paranoidnim idejama o povratku tuđina koji će navodno banuti naoružani, da ih pokore. Ovaj razvoj doveo je posle samo trinaest godina do početka kolonizacije Jeove.

Tokom sledeća tri veka, Ekumen je povremeno stupao u vezu sa Verelom. Razmena informacija započeta je na insistiranje Univerziteta u Bamburu, čemu se priključio konzorcijum drugih univerziteta i istraživačkih ustanova. Najzad je, posle više od tri stotine godina, Ekumenu dopušteno da pošalje nakoliko posmatrača. Tokom Oslobođilačkog rata na Jeovi, Ekumen je pozvan da pošalje ambasadore u Voe Deo i u Bambur, a kasnije Izaslanika u Gataj, u Četrdeset Država, i u druge nacije. Tokom izvesnog vrenena, nepoštovanje Konvencije o naoružanju sprečavalo je Verelu ulazak u Ekumen, bez obzira na to što je Voe Deo vršio pritisak na druge države, koje su držale do zadržavanja svog naoružanja. Posle ukidanja Konvencije o

naoružanju, Verel se učlanio u Ekumen, tri stotine pedeset devet godina posle prvog kontakta i četrnaest godina posle završetka Oslobođilačkog rata.

Pošto je naseljena teritorija Jeove bila svojina korporacija i nije imala nikakvu svoju vladu, verelski vlasnici su smatrali da Jeova ne dolazi u obzir ni za učlanjivanje u Ekumen. Sa svoje strane, Ekumen je nastavio da osporava pravo četiri korporacije da poseduju jednu planetu i narod te planete. Tokom poslednjih godina Oslobođilačkog rata, Stranka slobode je pozvala ekumenske posmatrače na Jeovu, a dolazak regularnog Izaslanika tamo podudario se sa krajem rata. Ekumen je pomogao Jeovi da putem pregovora izdejstuje okončanje vlasti korporacija i voe-deanske vlade nad tom planetom. Malo je nedostajalo pa da Svetska stranka istera i 'tuđine iz svemira', a ne samo Verelijance, sa svoje planete; ali, kad se taj pokret raspao, Ekumen je stao na stranu privremene vlade i pri tome ostao sve do održavanja izbora. Jeove se učlanila u Ekumen u 11. godini Slobode, tri godine pre Verela.

Jeove

Geografija i živi svet

Treća planeta od svoga sunca, Jeova ima umereno toplu klimu sa malim sezonskim varijacijama.

Bakterijski život je prastar i ispoljava, pod normalnim uslovima, ogromnu složenost i prilagodljivu raznovrsnost. Izvestan broj jeovskih mikroorganizama klasifikovan je kao životinje; ali sva ostala urođena živa bića na ovoj planeti bila su biljke.

Na kopnu je postojala velika raznovrsnost složenih živih vrsta, koje su se delile na fotosintetičke i saprofitne. Većina su bile sesilne, dakle nekretne, ali bilo je i 'puzaljki', grupa biljaka ili pojedinačnih biljaka sa sposobnošću sporog pokretanja sa mesta na mesto. Glavni krupni oblik života bilo je drveće. Južni kontinent bio je gotovo ceo pokriven tropskim šumama i umereno-kišnim šumama, od samih obala, pa sve do šumske granice prema polarnom krugu i tajge nadomak tamošnjeg Antarktika. Drugi kontinent, koji se zove Veliki kontinent, bio je šumovit na svom krajnjem jugu i krajnjem severu, a pokriven stepama i savanama u svojim višim, središnjim područjima; ogromna prostranstva tresetišta, slatkovodnih močvara i morskih močvara postojala su u primorskim ravnicama. U odsustvu životinja koje bi prenosile polen, biljke su razvile mnoštvo sredstava za ukršteno oplodavanje i širenje pomoću vetra i kiše: eksplozivno seme, krilato seme, seme sa mrežicom

koja uhvati vetar i omogući putovanja od po više stotina ili hiljada kilometara kroz vazduh, vodootporne spore, seme koje 'kopa' sebi put kroz zemlju, seme koje pliva, zatim biljke sa pokretnim delovima nalik na vetrenjače, sa trepljama, i tako dalje.

U morima, koja su topla i srazmerno plitka, i u ogromnim močvarama sa slanom, odnosno morskom vodom, ishranu sebi nalazi ogroman broj sesilnih i plovećih biljaka, koje su organizmi po tipu slični planktonima, algama, morskim travuljinama, koralima i sunđerima. Te biljke imale su u sebi trajne delove, uglavnom od silicijuma. Ali bilo je i jedinstvenih organizama, kao što su 'jedrenjke' i 'ogledalke'. Divovski upleteni 'ćilimovi od ljljana' bili su meta korporacija, koje su ih eksploatisale u tako obimnim žetvama da je ta živa vrsta izumrla u roku od trideset godina.

Bezobzirno unošenje verelskih biljaka i životinja dovelo je do uništenja ili potiskivanja oko tri petine urođenih vrsta, čemu je doprinelo i industrijsko zagađenje vazduha. Vlasnici su uveli jelene, lovačke pse, lovne mačke, i velkonje, samo da bi mogli uživati u lovu. Jeleni su se silno namnožili i uništili veliki deo prirodne okoline. Većina životinjskih vrsta tako unetih, na kraju je, posle dužeg vremena, propala. Osim ljudskih bića, održale su se na Jeovi još i sledeće verelske životinjske vrste:

- ptice (domaće vrste, unete da posluže za lov ili kao živina; puštane su i ptice-pevačice, od kojih se nekoliko vrsta prilagodilo i opstalo)

  - lisicopsi i pegave mačke (domaći ljubimci)

- goveda (kao gajene životinje, i podivljala u mnogim napuštenim područjima)

  - jeleni (divlji, zvani fenjeleni, prilagođeni na močvarna područja)

  - lovne mačke (mesožderne, malobrojne, u močvarama).

Uvođenje pojedinih vrsta riba u reke bilo je kobno za urođenu floru, pa su preživlele ribe uništene pomoću otrova. Svi pokušaji da se riba unese u more propali su.

Konji su poubijani tokom Oslobodilačkog rata, kao simboli vlasništva i vlasničke imovine; nijedan konj nije preostao.

Kolonije (naseobine)

Prve rakete sa Verela dospele su na Jeovu godine 365. p.p. Istraživanje, mapiranje i traganje za prirodnim bogatstvima bile su delatnosti kojima su se pridošlice žustro pozabavile. Rudarska korporacija Jeove, čiji su vlasnici bili uglavnom voe-deanski ulagači, dobila je monopol na traganje za rudnim blagom. U roku od dvadeset

pet godina, uvođenjem u upotrebu većih i delotvornijih brodova, rudarenje je postalo unosno, pa je RKJ počela redovno da prevozi robove na Jeovu, a rude i minerale na Verel.

Druga krupna kompanija koja se uspostavila na Verelu bila je Druga planetna drvno-prerađivačka korporacija, DPDK, koja je sekla i slala jeovsku drvenu građu na Verel, gde je usled industrijskog širenja i populacione eksplozije došlo do drastičnog smanjenja šuma.

Eksploatacija okeana postala je krupna industrija tek krajem prvog veka. Jeovska broderska korporacija (JBK) 'žnjela' je tepihe ljljlana, sa ogromnom zaradom. Kad je taj resurs iscrpen i sasvim nestao, JBK se okrenula eksploataciji i obradi drugih morskih živih vrsta, naročito mešinki, koje imaju bogat sadržaj ulja.

Tokom prvog veka naseljavanja Jeove, Agrikult-Plant kompanija Jeove (APKJ) počela je sistematski da gaji razne vrste žita i voća, ne samo one donete sa Verela nego i urođene kao što su oe-trska i pini. Topla, ujednačena klima na većem dalu Jeove i odsustvo štetočinskih insekata i drugih životinja (obezbeđeno savesnim sprovođenjem strogih mere karantina) omogućilo je kolosalan razmah poljoprivrede.

Pojedini delovi ovih korporacija ili pojedina područja bili su zasebna preduzeća, i imali su naziv 'plantaže' bez obzira na to da li su se bavili rudarstvom, šumarstvom, marikulturom ili agrikulturom.

Te četiri velike korporacije zadržavale su potpunu kontrolu nad svojim proizvodima, iako su decenijama vodile međusobne pravne (a i fizičke) bitke zbog sukoba nadležnosti oko izvlačenja bogatstva iz pojedinih područja. Nijedna takmačka kompanija nije uspela slomiti monopol ove četiri, koje su imale punu i aktivnu podršku - vojnu, političku i naučnu - voe-deanske vlade, zato je ova uzimala za sebe veliki deo njihove čiste zarade. Glavna ulaganja kapitala uvek su stizala tim korporacijama od voe-deanske vlade i voe-deanskih kapitalista. U vreme kad je počelo naseljavanje Jeove, Voe Deo je bio moćna država, ali posle tri veka bila je najbogatija na Verelu, pa se nametala svima ostalima i upravljala njima. Ali je voe-deanska kontrola nad samim tim korporacijama bila samo nominalna. Država Voe Deo je pregovarala sa tim korporacijama kao sa suverenim stranim silama.

Stanovništvo i ropstvo

Tokom prvog veka, samo su muškarci-robovi prevoženi na Jeovu. To su radile korporacije, koje su, preko svog 'Međuplanetnog kartela', imale potpuni monopol na prevoz roblja. U prvom veku, veliki deo tih robova bili su iz raznih siromašnijih nacija; kasnije, kad se uzgajanje

roblja za prodaju na Jeovu počelo isplatiti, glavnina robova počela je stizati iz država Bambur, Četrdeset Država i Voe Dea.

Tokom ovog razdoblja, populacija je narasla na oko četrdeset hiljada ljudi u vlasničkoj klasi (osamdeset odsto muškarci) i oko osam stotina hiljada robova (sve muškarci).

Bilo je nekoliko eksperimentalnih 'Emigracijskih gradova' u kojima su se nastanili gareoti (ljudi iz vlasničke klase, ali bez robova), koji su držali uglavnom radionice i uslužne radnje. Ovakva naselja korporacije su u prvo vreme tolerisale, a kasnije ukinule, izdejstvujući kod verelijskih vlada da se ubuduće emigriranje na Jeovu dozvoljava samo korporacijskom osoblju. Gareoti su poslani nazad na Verel, a rad u njihovim radionicama preuzeli su robovi. Tako se dogodilo da 'srednja klasa' običnih građana i sitnih trgovaca na Jeovi bude sastavljena od polunezavisnih robova (oslobođenika), umesto od gareota i iznajmljenih robova kao na Verelu.

Cena kmetova stalno je rasla, zato što su sve četiri korporacije, a naročito rudarska i poljoprivredna, rasipale robovske živote (za muškarca-roba u prvom veku očekivalo se da će imati 'radni život' od pet godina). Pojedini vlasnici sve češće su krijumčarili i kmetice da im budu seksualne robinje i kućne pomoćnice. Korporacije su, pod pritiskom tih okolnosti, izmenile pravila i dopustile uvoz kmetica (godine 238. p.p.).

U prvo vreme, kmetice, odnosno robinje, smatrane su stvorenjima koja služe za razmnožavanje, pa su držane samo unutar kmetskih naseobina na plantažama. Kako je njihova korisnost u svakovrsnim drugim poslovima postajala očigledna, ova ograničenja su vlasnici na većini plantaža počeli ublažavati. Ali robinje su morale da se uklope u vekovni sistem robovanja muškaraca, i to kao podređene, kao robinje robova.

Na Verelu, svaka 'ljudska imovina' imala je jednog određenog vlasnika, pojedinca (jedino su makili bili vlasništvo Korporacije zabave, kao celine). Na Jeovi, svi robovi su bili u grupnom vlasništvu korporacije, jer ih je korporacija i kupila od nekog vlasnika na Verelu. Nikome na Jeovi nije bilo dozvoljeno da poseduje, kao privatnik, ijednog roba, niti je ijedan rob na Jeovi mogao biti oslobođen. Čak i oni koji su dovedeni kao lična posluga, na primer sluškinje vlasničkih žena, morali su biti prevedeni u svojinu one korporacije kojoj je i cela ta plantaža pripadala.

Iako manumisija nije bila dozvoljena, status oslobođenika (ili oslobođenice) postajao je sve češći, zato što se robovska populacija

naglo uvećavala, do te mere da je na nekim plantažama nastao čak i višak radne snage. Oslobođenik je nalazio posao kod nekog poslodavca ili je sam, nezavisno, počinjao nešto raditi; zato je morao plaćati porez, obično oko pedeset odsto prihoda, mesečno ili godišnje, korporaciji, koja mu je na taj način naplaćivala dobijenu slobodu. Većina oslobođenika obrađivali su tuđu zemlju kao najamna radna snaga, ili držali radnje i radionice, naročito servisne; tokom trećeg veka, klasa profesionalno osposobljenih oslobođenika čvrsto se uspostavila u gradovima.

Pri kraju trećeg veka, kad se porast populacije nešto usporio, ukupna broj žitelja Jeove dostigao je oko četiri stotine pedeset miliona; razmera vlasnika prema robovima bila je manja od jedan prema stotinu. Približno polovinu robovske, odnosno kmetske populacije činili su oslobođenici. (Populacija je dvadeset godina posle Oslobođilačkog rata opet dostigla četiri stotine pedeset miliona miliona, ali su sad svi bili slobodni.)

Na plantažama, prvobitno, samo muško društveno ustrojstvo odredilo je obrasce ukupnog robovskog društva. Radne družine zvane 'bande' brzo su se razvile u društvene grupe koje su naprosto nazivane izrazom 'bande', a ove su prerasle u plemena. U svakom plemenu postojala je hijerarhija moći: obični plemenici, iznad njih rob koji je 'poglavica' ili 'glavešina', iznad njega gazda, iznad gazde vlasnik, a iznad vlasnika korporacija. Stvaranje trajnih veza, rivalstvo i takmičenje, homoseksualne povlastice i rodbinske veze i loze zasnovane samo na usvojenju, postali su institucionalizovani, a često i složeno kodifikovani. Jedina bezbednost za roba bila je da bude član plemena i da se strogo pridržava plemenskih pravila. Rob prodan drugoj plantaži postajao je rob robova i često godinama ostajao to pre no što bi konačno bio primljen u članstvo lokalnog plemena.

Kad su počeli dovođiti žene, gotovo sve su odmah postajale vlasništvo ne samo korporacije nego i plemena. Korporacije su ovo podsticale. Njima je išlo u korist da svako pleme kontroliše svoje žene, a korporacija da kontroliše pleme.

Snage opozicije i pobune nikada se nisu uspele organizovati široko, i svaki put su smrvljene munjevitom i okrutnom konačnošću beskrajno nadmoćnog oružja. Glavešine i poglavice bili su u dosluhu sa gazdama, koji su, radeći u interesu korporacija, podjarivali neslogu između plemena i grabež za vlast unutar svakog plemena, a istovremeno održavali potpuni embargo na 'ideologiju' - što je značilo: na obrazovanje i bilo kakve informacije iz sveta izvan plantaže. (Na većini

plantaža, sve do sredine drugog veka, pismenost je bila zločin. Kad bi rob bio uhvaćen da čita, bio bi oslepljen, tako što su mu sipali kiselinu u oči ili mu ih iskopali. Rob koga bi uhvatili da koristi radio-aparat ili informacijsku mrežu bio bi ogluvljen guranjem usijanih klinova kroz bubne opne. Korporacijske i plantažne 'liste prikladnih kazni' bile su duge, detaljne i nedvosmislene.)

U drugom veku, kad je robovska populacija na većini plantaža prerasla u višak radne snage, krenulo je preseljavanje, prvo u malom broju, ali kasnije sve veće, ka 'redovima radnji'. Polazili su i muškarci i žene. Tokom sledećih nekoliko decenija, te 'radnje poređane u red' postale su gradići, a zatim i gradovi oslobođenika.

Iako su zloslutnici među vlasnicima ukazivali na to da se sve više povećavaju i sve nezavisniji postaju razni 'Kmetgradi', 'Belogradi' i 'Prašingradi', i da su sve veća pretnja, korporacije su smatrale da su gradovi pod bezbednom kontrolom. Nije bilo dozvoljeno podizanje ma kakve velike zgrade, niti odbrambene građevine; kazna za posedovanje oružja bila je prosipanje creva; nijednom robu nije bilo dozvoljeno da rukuje ma kojim letećim vozilom; korporacije su pomno čuvale sve sirovine i svaki industrijski proces koji bi mogao dati ma koju vrstu oružja robovima i oslobođencima.

'Ideologija' - naime, školovanje - ipak se pojavila u gradovima. Pred kraj drugog veka naseljavanja Jeove, korporacije su, mada uz cenzuru, filtriranje i menjanje informacija, formalno dale dopuštenje da deca oslobođenika i neka plemenska deca idu u školu do svoje četrnaeste godine. Dopušteno je robovskim naseobinama da osnivaju škole, kojima su prodavane knjige i drugi materijali. U trećem veku korporacije su uvele i počele održavati informacionu i zabavnu mrežu za gradove. Školovani radnici vredeli su sve više. Ograničenost plemena postajala je sve приметnija. Kruto konzervativni, gazde i plemenske poglavice većinom su ispoljavali nesposobnost ili nevoljnost da bilo šta menjaju, baš u vreme kad je zloupotreba planetnih resursa zahtevala korenito preispitivanje metoda, ali i ciljeva. Bilo je jasno da će zarada na Jeovi dolaziti sve manje od površinskih kopova rude, sečenja šuma 'do goleti' i monokultura, a sve više od usavršene industrije, u kojoj modernim postrojenjima upravljaju kvalifikovani ljudi sposobni da usvajaju nove tehnike i ne drže se samo krutih pravila.

Na Verelu, u kapitalističkom robovlasništvu, rad su obavljali ljudi. Robovi su radili svojim šakama, kako oni na grubim fizičkim poslovima, tako i oni visokokvalifikovani; a mašinska tehnologija, iako razvijena do elegancije, korišćena je samo da pripomogne. 'Uvežbani

kmet je mašina najfinija, a najjeftinija.' Proizvodnja čak i visokotehnoloških naprava ostajala je u suštini tradicionalni, zanatski rad, samo visokokvalitetan. Ni brzina, ni masovnost proizvodnje nisu mnogo cenjeni.

Na Jeovi, pred kraj trećeg veka, kad je izvoz sirovina posustao, počelo je korišćenje robova na novi način. Počelo se proizvoditi na montažnim trakama, sa ciljem da se ne samo pojeftini i ubrza produkcija, nego i da se trudbeniku onemogući da sagleda celinu proizvodnog procesa. Odbacujući iz svog imena reč 'drvno-prerađivačka', bivša DPK a sad samo DPK - Druga planetna korporacija - počela se baviti novom proizvodnjom. Brzo je nadmašila stare džinove, APKJ i APJ, i počela zgrtati ogromnu zaradu prodajom masovno proizvedene dovršene robe siromašnijim nacijama Verela. U vreme kad je počeo ustanak, više od polovine jeovskih slobodnjaka radilo je 'pod rentom' ili na druge načine za DPK.

Društvenih nemira bilo je više u fabrikama i fabričkim gradovima nego na plemenskim plantažama. Funkcioneri korporacija pripisivali su to povećanom broju 'nekontrolisanih' oslobođenika, a mnogi su zagovarali zatvaranje škola, rušenje gradova i vraćanje svih robova u zatvorena kmetska naselja. Korporacijske gradske milicije (sačinjene od naoružanih, unajmljenih gareota i nenaoružanih oslobođenika) toliko su se povećale da su postale stajaća vojska znatne snage, u kojoj su gareoti imali sad već i teško naoružanje. Veliki deo nemira i pokušaja protesta u gradovima bio je usredsređen oko fabrika sa montažnim trakama. Oni isti radnici koji bi, kad bi osećali da su deo jednog razumljivog procesa, trpeli čak i vrlo teške uslove rada, nalazili su da im je besmisleni rad nepodnošljiv, čak i ako su uslovi rada u ponečemu poboljšavani.

Oslobođenje je, međutim, započelo ne u gradovima nego u kmetskim naseljima baraka, na plantažama.

Ustanak i Oslobođenje

Ustanak je potekao iz organizacija plemenskih žena na plantažama na Velikom kontinentu, koje su se udružile da zahtevaju prestanak obrednog silovanja devojčica i uvođenje plemenskih zakona protiv seksualnog robovanja kmetica kmetovima, protiv grupnog silovanja, i protiv prebijanja i ubijanja žena, što je do tada sve bilo nekažnjivo.

Prvo su delovale na taj način što su radile na obrazovanju žena, a i dece oba pola, a kasnije su zahtevale srazmerno učešće u plemenskim savetima, do tada isključivo muškim. Njihove organizacije, kojima su dale naziv 'ženski klubovi', širile su se po oba kontinenta, tokom celog

trećeg veka na Jeovi. Klubovi su uspevali da prošvercuju tako veliki broj devojaka i žena sa plantaža u gradove, da su korporacije počele obraćati pažnju na žalbe poglavica i gazda s tim u vezi. Lokalni plemenci i gazde ohrabrivani su da 'pođu u gradove i vrte svoje žene'.

Ovakvi upadi, često predvođeni plantažnom policijom, a potpomognuti i od strane korporacijskih gradskih milicija, izvođeni su često sa krajnjom svirepošću. Gradski oslobođenici, neneviknuti na onakvo nasilje kakvo je na plantažama bilo normalno, reagovali su ogorčeno. Gradski 'vezivaoci' počeli su se mešati i braniti žene.

Godine 61. p.p. u pokrajini Eju, u gradu Sojesu, robinje su se uspešno oduprle napadu policije sa plantaže Nadami (APKJ), a zatim krenule u napad i na samu plantažu. Policijske barake zauzete su na juriš, a onda spaljene. Pojedine poglavice iz Nadamija pridružili su se ustanku, otvorili naselja baraka i pustili pobunjenike unutra. Drugi su, međutim, ustali u odbranu vlasnika i plantažne Kuće. Jedna robinja Kuće otključala je vrata magacina oružja i uvela pobunjenike unutra; bio je to prvi slučaj u istoriji Jeove da je takav arsenal moćnog oružja dospelo u ruke velike grupe robova. Vlasnici su masakrirani, ali ne svi: pošteđena su gotovo sva deca, kao i dvadesetak žena i muškaraca. Oni su ukrcani u voz za prestonicu. Nijedan odrasli rob koji se borio na strani vlasnika nije pošteđen.

Iz Nadamija, ustanak se širio, a sa ustankom i puške i municija, na tri susedne plantaže. Udružila su se sva plemena i potukla korporacijske snage u kratkotrajnoj, žestokoj bici kod Nadamija. Robovi i oslobođenici iz susednih pokrajina pokuljali su u Eju. Poglavice, babe iz naselja i vođe pobune sastali su se u Nadamiju i proglasili pokrajinu Eju za nezavisnu državu.

U roku od deset dana, korporacije su, bombardovanjem i iskrcavanjem vojske, razbile ovu pobunu. Pohvatani buntovnici su podvrgnuti mučenju, a zatim poubijani. Naročita osveta izvršena je nad gradom Sojesom: sav narod koji se tamo zatekao, a to su bila uglavnom deca i starci, isteran je na gradske trgove, a zatim izgažen kamionima i guseničarima za prevoz rude. Ovom postupku dat je naziv 'popločavanje prašinom'.

Pobeda korporacija bila je brza i laka, ali su počele izbijati nove pobune tamo, štrajkovi gradskih oslobođenika onamo, događala su se ubistva vlasničkih porodica, i tako širom sveta.

Ovaj nemir nije prestajao. Mnogi napadi na plantažne arsenale i milicijske barake uspeli su; pobunjenici su sad imali oružje i naučili kako se prave bombe i mine. Partizanskim ratovanjem u džunglama i

močvarama, pobunjenici su sticali prednosti gerile. Postalo je očigledno da će korporacijama biti potrebno više naoružanja i vojske. Zato je krenuo uvoz vojnika-plaćenika iz siromašnijih zemalja Verela. Ali nisu svi takvi bili odani niti uspešni kao vojnici. Uskoro su korporacije ubedile voe-deansku vladu da zaštiti svoje nacionalne interese tako što će poslati trupe u odbranu jeovskih vlasnika. U ovaj poduhvat vlada je ušla u prvi mah sa oklevanjem, ali dvadeset tri godine posle Nadamija odlučila je da uguši sve nemire, jednom zauvek, i poslala četrdeset pet hiljada vojnika. Ovi vojnici bili su svi veoti (pripadnici nasledne ratničke kaste), odnosno vlasnici-dobrovoljci.

Sedam godina kasnije, na kraju rata na Jeovi, bilans je bio: tri stotine hiljada poginulih vojnika sa Verela. Većina njih bili su iz Voe Dea, a većina od tih, veoti.

Nekoliko godina pre kraja rata korporacije su počele povlačiti svoje ljude sa Jeove, a u poslednjoj godini rata na planeti nije ostao gotovo nijedan vlasnik-civil.

Tokom svih trideset godina Oslobodilačkog rata, pojedina plemena i mnogi pojedinci-roboti ratovali su na strani korporacija, koje su im obećavale bezbednost i nagradu i davale im naoružanje. Čak i u samim danim Oslobođenja vodile su se bitke između pojedinih takmačkih plemena. Kad su se korporacije i vojska povukli, plemenski sukobi su se užarili i razbuktnali širom Velikog kontinenta. Nije uspelo uspostavljanje nikakve centralne vlade, ali je Aberkemova Svetska stranka potukla Stranku slobode na mnogim lokalnim izborima i činilo se da će veoma brzo održati i izbore za svetski savet. Ali u 2. godini Slobode, Svetska stranka se naglo srušila zbog optužbi o korupciji. Izaslanici Ekumena (koje je Stranka slobode pozvala na Jeovu tokom završne godine rata) podržali su tada Stranku slobode, koja je napisala ustav i održala izbore. Ti prvi izbori (u 3. godini Slobode), vođeni po volji Stranke slobode, učvrstili su novi ustav, ali on je bio u mnogo čemu slabo načinjen: žene nisu dobile pravo glasa, u mnogim slučajevima poglavica je sam glasao za čitavo pleme, a neke od struktura plemenske hijerarhije su zadržane i ozakonjene. Usledilo je još nekoliko žestokih plemenskih ratova i još nekoliko godina nemira i protesta, ali je društvo slobodne Jeove postepeno sazdalo sebe. Jeova se učlanila u Ekumen u 11. godini Slobode, odnosno 19. godini p.p, a prvi ambasador poslat je već te iste godine. Bitni amandmani na ustav Jeove, kojima je zajemčeno pravo glasa svakome preko osamnaest godina starosti, tajno glasanje i jednaka prava, izglašani su na slobodnim opštim izborima u 18. godini Slobode.